

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Főmunkatársak: ANGA MÁRIA
BARABÁS ZOLTÁN
BERTHA ZOLTÁN
SERFŐZŐ SIMON
SZAKOLCZAY LAJOS

Nyelvi lektor: BOZSIK GABRIELLA
Szerkesztőségi titkár: HEGYI ZSANETT
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező és képszerkesztő: HERCZEG ISTVÁN
Elektronikus levelezés: IFJ. KÖDÖBÖCZ GÁBOR
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata
A kiadásért felelős: HOMA JÁNOS, a Kulturális Bizottság elnöke

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Főiskola
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (36) 520-450/2064
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00
www.agriafolyoirat.hu
agria@agriafolyoirat.hu

Terjeszti a LAPKER RT. és az alternatív terjesztők.

Előfizethető: postán és e-mailen.

Előfizetési díj 1 évre: 1200 Ft.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Nyomdai munkák: B.V.B. Nyomda és Kiadó Kft., 3300 Eger, Fadrusz u. 4.

A lapot az Eszterházy Károly Főiskola és az EKMK
különbféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

Tartalomjegyzék

Csoóri Sándor 80'

<i>Csoóri Sándor</i>	
Esztergomi elégia	11
<i>Szakolczay Lajos</i>	
Falú, ház, kilátó. <i>Csoóri Sándor-triptichon</i>	12
<i>Ködöböcz Gábor</i>	
Az építés és teremteni tudás példaadó mestere	
<i>A nyolcvanéves Csoóri Sándor köszöntése</i>	14

In memoriam Nagy László

Meghívó	16
<i>Tari István</i>	
Betakarják az eget	17
<i>Dr. Ternyák Csaba</i>	
Versben bujdosó költő – világban bujdosó Isten	21
<i>Csete György</i>	
Egy építész találkozása Nagy Lászlóval	23
<i>Mezey Katalin</i>	
„Nemzeti versidomunk” és Nagy László verstaná	25
„A hűség tövisei közt...”	
<i>Esszé pályázat Nagy László költészetéről</i>	29

Felvidéki palackposta

<i>Kulcsár Ferenc</i>	
Isten elől elrejtett orcád	30
<i>Kozsár Zsuzsanna</i>	
Haláltánc	31
Sámánének	32
<i>Koncsol László</i>	
Hajnal	33
Másnap	33
<i>Grendel Lajos</i>	
Négy hét az élet (<i>regényrészlet</i>)	35

<i>Hodossy Gyula</i>	
Útravaló június 14-ére	44
Az idő időtlensége	45
Gyermek a hegyen	46
A lárma csendje	47
Tavaszi levél ajtóval, ablakkal	48
<i>Póda Erzsébet</i>	
Hó	49
<i>Daniel Hevier versei Tóth László műfordításában</i>	
Az ellopott realitás	51
Árnyak és a hozzájuk tartozó emberek	52
Valamelyik város valamelyik állomása	52
Az évek múlása	53
<i>Angyal Sándor</i>	
Dilettáns	54
Álomkép	54
Félszeg	54
Mesés	54
Kapaszkodó	54
Ficken sie genug?	54
<i>Aich Péter</i>	
Haza	55
<i>Balázs F. Attila</i>	
minimál	58
<i>Csóka Ferenc</i>	
Ember vagyok...	59
<i>Gyüre Lajos</i>	
A nap lovai	63
<i>Nagy Erika</i>	
Az önvád fogságában <i>(Bugár Szilveszter naplója nyomán – részlet)</i>	64
<i>Zirig Árpád</i>	
Kihűlt kövek között	66
Hajnalban	66
Az alagút végén...	67

Dialógus

- „...ami születik, azt nagyon átgondoltan kell megalkotni...”
*Bérczessy András beszélgetése Herczeg István
grafikusművésszel* 68

Szerdahelyi szimpozion

- Bertha Zoltán**
Új szín – magas színvonal. *Szlovákiai magyar Opus* 72
- Verók Attila**
„A cél maga az út” (*Bujna Zoltán: A biciklis dervis.
Két keréken Vámbéry Ármin nyomában Dunaszerdahelytől
Teheránig*) 78
- Bertha Zoltán**
A nyolcvanas évek felvidéki írónemzedékének monográfiája
(*Ardamica Zorán: Perspektívaváltás a szlovákiai
magyar irodalomban*) 84
- Szakolczay Lajos**
Tudományosság vagy esztétikum.
(*Vámbéry Antológia 2009*) 86
- Bertha Zoltán**
Kisprózai etűdök a mindennapokról. (*Nagy Erika: Zsákutca*) 90

ARTÉRIÁK

- Kiss Benedek**
Tari Pista balladája 92
- Serfőző Simon**
Elődeim 93
Nagymosás 93
Mit nekik 93
- Anga Mária**
Hetedízigen 94
Nem indul senki 94
- Antal Attila**
A jövő katedrálisépítői 95
Delírium 95
A harmadik ministráns 96

Hangok a múltból

- „Barátom: tömörülünk” *Az Elérhetetlen föld költőinek levelei az antológia sorsáról 1966–1969 között. (Bevezeti, közreadja, jegyzetekkel ellátta: Győri László)* 97

Visszhang

- Sz. Tóth Gyula*
Tanári notesz 4. részlet 114

ARTériák

- Koncsek József*
Sűrű, örületes 116
- Fecske Csaba*
A szénapadlás 121
- Kaiser László*
Mondd! 122
Vízió 122
- Véghelyi Balázs*
Megköszöném 123
Láthatatlan télapó 123
- Korpa Tamás*
A tizedik menyasszony 124
- Szappanos Gábor*
Szindbád, a parafenomén 126

Vita és vallomás

- Mátyus Aliz*
Disputa Eszterházy Károlyról, a magyarról,
a katolikusról, az építőről 133

ARTériák

- Bobory Zoltán*
Tépelődés – Változatok (1–3) 147
Tartson meg...! 147
Széjjelszéledtünk 148

<i>Pozsgai Györgyi</i>	
Ébredj!	149
Dermedő	149
Felvillanó	149
Egy nap veled	149
Szombat reggel	150

Műhely

<i>Pécsi Györgyi</i>	
Albert Gábor nyolcvanéves	151

ARTÉRIÁK

<i>Korányi Mátyás</i>	
A kocka elvan	156
Anatómia	156
Altató	157

<i>Bak Zsuzsanna</i>	
Téli nyár	158
Hajnali báj	159
Idővel	159
Őszi dal	160

<i>Karádi Márton</i>	
félretett harag	161
bizonyos határok	161
épülettest	162
félkész	163
kemény	163

<i>Bozók Ferenc</i>	
Éjjel az egri strandon	164
Alkonyat	164
Talpnyomom olvad	165

Színek a palettán

<i>Szakolczay Lajos</i>	
Látomás és Indulat. (<i>Dienes Gábor és Nagy Gábor, valamint nyolc textilművész kiállítása a szegedi Regionális Összművészeti Központban</i>)	166

ARTériák

Lipcsei Márta	
Tükörszonett a boldogságról	170
Posta Marianna	
Valami egészen másnak, mint ami te és én külön vagyunk	171
Régi szavak szerenádja. <i>Egy dédi emlékezete</i>	172
Lóth fut	173
Hutvágner Éva	
Ablakozó	174
Polgár Dóra	
Utolsó napok	175
Alex	175
Aki elmegy	176
augusztus	176
Balázs Beáta	
Haikuráliák	177

Könyvjelző

Busku Anita Andrea	
A hétköznapok bátorsága – önmagunk vállalása (<i>Dobozi Eszter: Túl a rákbarakkon. Angelika naplójából</i>)	178
Farkas Gábor	
Vallását kereső hit (<i>Iancu Laura: Névtelen nap</i>)	185
G. Komoróczy Emőke	
„A mesék lelke kézen fogva vezet bennünket...” (<i>Pozsgai Györgyi: Zarándokút</i>)	188
Bata János	
„...hántolják rólunk a kérget” (<i>Bobory Zoltán: Vonókéssel eleven fát</i>)	194
Kelemen Erzsébet	
A vállalt küldetés. (<i>Gál Elemér: „A szeretet vár valahol”</i> <i>Válogatás a szerző kisprózáiból</i>)	197
Tusnády László	
Csöndszövetség (<i>Vallomás Kaiser László legújabb verseskötetéről</i>)	204

Kaló Béla

Álmokon átszűrt élet (*Bereti Gábor: A szabadság szenvedélye*) 210

ARTÉRIÁK

Kis Pál István

Tisztelgő előszó a harangöntéshez 213

– *a Tanító* – 213

– *a Tanár* – 213

– *a Mester* – 213

– ... – 213

Költözni készülnek 214

Németh István Péter

Quadriga (*két versváltozat*) 215

Kegyelet és emlékezet

T. Ágoston László

A csikósok ezredese 216

ARTÉRIÁK

Bene Zoltán

És végül... 218

Van ilyen 219

Laudatio

V. Raisz Rózsa

Dr. Bozsik Gabriella Lőrincze Lajos-díjához 220

ARTÉRIÁK

Pataki István

árnyjáték 222

esély 222

naplórészlet 222

Doefcoedemus: a néphiedelem hasznosítása csaba királyfi
egyik udvarhölgyénél – *székely népmese nyomán* – 223

elégia 224

mondókás 224

üzenet mindenkorra 224

Csoóri Sándor

Esztergomi elégia

Jöhet még jó is? Jöhet ezután?
Körhinta-nyarak Esztergom fölött?
Szüretetek? Tücskök? Birsalma-nyitány
a komor, őszi hangverseny előtt?

Küszködtem eddig – okosan? bután?
Irgalmas hősként, ahogy lehetett.
És mit értem el? Nem sokat, csupán
csak azt, hogy bámulhassatok vagy féltsetek,

mint kötél táncost, aki selyemszálon
lépked, rúddal, egy bányató fölött.
De ennek vége! Nincs több mutatványom,
s a homlokom, mely folyton gyöngyözött,

mostantól kezdve nagy szelekbe vágjik,
hogyan ott időzzön, lebegjen, ahol
rangrejtve, titkon Isten is tanyázik
s körülsuhogja csöndes tériszony.

A szemem is majd ott talál nyugalmat,
befeled néz, mint üdvözült vakok,
akik, ha látni akarnak hát imádkoznak
és szólítgatnak tűzvészt, harmatot,

vérző kezet, mely volt már a kezükben,
a legbelsőbb test sírását, hogy újra
rettenjen meg a semmi roncs szívükben
s várhassanak röpítő fájdalomra.

Szép nyár, a holtak magasban napoznak.
Jut-e még nekem ilyen kegyelem?
A dombon szélcsend várna, nyers kaporszag
s a Dunán visszfény: teljes életem.

Derűt, napfényt és nyugalmat kívánva köszöntjük a nyolcvanéves Csoóri Sándort. Isten éltesse sokáig!

Szakolczay Lajos

Falu, ház, kilátó

Csoóri Sándor-triptichon

1.

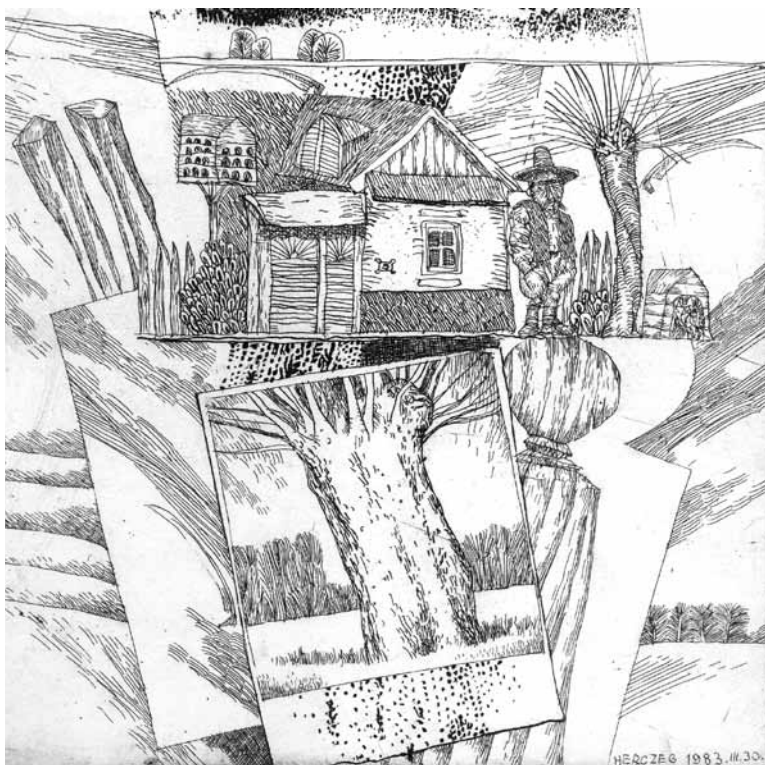
Zámolynak, a kis Fejér megyei szülőfalunak van egy csillaga. Amely éjjel-nappal ott világol a horizonton, s a gyermeket szinte megvakítva beléje égeti a láthatón túli *láthatatlant* is. A szegény-tisztességből való kiemelkedés fortélyait, mikor is a *nincstelenség* szinte valós tárgyként eloldódik a földtől, s a káprázat révén lassan elkezd teremteni. Hazát, otthont, a tudás – munka, tanulás – meleg fészket. Hogy később – ez már a gyermekhitű felnőtt – fölolvassa a történelem (Don-kanyar, Szibéria) jégpoklát is? Hogy magához édesgesse – dunántúli Jeszenyinként a saras utat járván is metropoliszok lázában lakozva – a népdal szürrealitásába emelt világot. A falut és a várost. A tényeket és a haragvó tenger költészetét. Mert ez a tenger a trianoni partokra is kicsapott. S ha nem akadt bátor evezőse a *hajónak*, a költő maga állt gályarabnak és kapitánynak egyaránt. Drámai sorsvállalás? Az *ellennel* való szembenézés ethosza, embersége.

2.

Ház a sziklák alatt.
Nincs az a kőlavina,
amitől beomlana.
Örök.

3.

Életműve kilátó. A falépcsős, kőgrádicsos, vas-traverzek feszítette alkotmányról (ebben az organikusságban *lélegző* anyag lesz az acél is) – messzire látni. Idegen világokra és kozmikus távlatokba. Önmagunkra, történelmünkre. És azokra a Himalája nagyságú gondokra, amelyek – ha nincs gyógyító orvos – elemésztk a nemzetet. Mindehhez távcső sem kell, csupán *munkáló* lelkiismeret. A költő ezt ébresztette föl mindannyiunkban. Suttogva és a zámolyi harangokkal. Köszönet érte.

Ködöböcz Gábor

Az építés és teremteni tudás példaadó mestere

A nyolcvanéves Csoóri Sándor köszöntése

Csoóri Sándor a kortárs irodalom talán legsokoldalúbb, leginkább reneszánsz típusú személyisége. „Bölcsessége mindenfajta szépzészen túl elsősben a cselekvést tartja fontosnak. Azt az építést, ami Kós Károlyt, a teremteni tudás utolérhetetlen apostolát jellemezte” - írja róla Szakolczay Lajos. „Csoóri Sándor nemzeti felelősségtudata Adyéhoz fogható. Ezért él sokágú életet – állandó pergőtűzben. Életműve nemzeti kultúránk eszméltető értéke” - mondja róla monográfusa, Görömbei András.

A „nemzet rebellisének”, a magyar költészet „utolsó szakrális fejedelmének” nevezett művész és közéleti ember sokdimenziós, közép-kelet-európai relációban is egyedülállóan gazdag, erős kisugárzású életműve hagyomány és újítás, tradíció és modernség példaszerű egységét valósítja meg. A magyarság és emberség pilléreinek fölépülő több mint öt évtizedes művészi és közéleti jelenlét – a sokféle szerepvállalás és műfajilag is változatos kifejezőmód ellenére- hallatlanul koherens, egylényegű, mert a Csoóri-féle szabadságszerelem a földi világ emberileg lehetséges teljességét, otthonosságát tételezi, az örök emberi eszményt és mértéket célozza meg. A Csoóri-életmű igen komoly szellemi-morális kihívásán tűnődve nem véletlenül jut eszembe Nagy Gáspár verse, a *Zbigniew Herbert emlékére*: „A tehetség semmi, elrontható, elpazarolható. / Ami az egész életben számít, az a jellem.” Igen, a jellem, mert mindig az mondja meg, hogy mit szolgálok a tehetséggel, mihez adom a nevem és mihez nem. Művei etikai vonatkozásaira Csoóri Sándor is fölöttébb kényes.

A „haza a magasban” hagyományát tudatosan vállaló és az illyési örökség legprogresszívebb tartalmait sokrétűen gazdagító Csoóri Sándor is bizvást magáénak tudhatja Felsőrácegrespuszta szülöttének hitvallását: „Áruló lennék, ha csak író akarnék lenni.” A nyugtalan és nyughatatlan idegműködésével, szüntelenül szeizmográfként létező, sokféle figyelő létformájával válhatott Csoóri sokak számára szemléletébresztő, szemléletirányító személyiséggé. Leginkább talán azért, mert a táguló körökben épülő, mindvégig saját növésterve szerint alakuló, hatalmas életművön belül minden mozaik (vers, esszé, szociográfia, filmforgatókönyv, szerkesztői munka, közéleti szerepvállalás) egyazon irányba mutat; ugyanazt az alapmotíváltságot és művészi-emberi alaptörekvést fejezi ki. A létteljességről és szintézisigényről lemondó kishitű törzepsokék korában különösen vonzó és példaszerű, ahogyan Csoóri az integer személyiség pozícióit védelmezi és erősíti. Az etalonként tisztelt elődök: Ady Endre, Németh László, Illyés Gyula, József Attila és Nagy László felelősségével és elhivatottságával teszi a dolgát; a mindenkori szerep és szükség által meghatározott módon

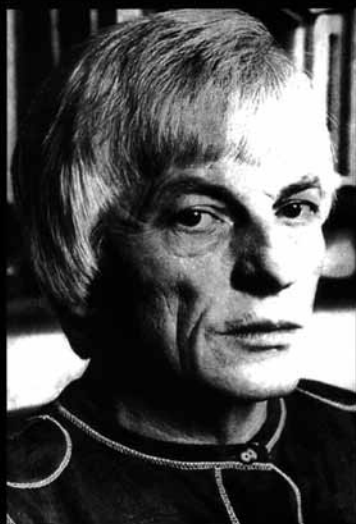
szolgálva a nemzeti-közösségi önismeret, az erkölcsi megigazulás és mentális föl-emelkedés ügyét.

Ennek jegyében születnek a személyes közvetlenségtől az egyetemes távlatokig ívelő, megrázó szépségű költeményei (*Anyám fekete rózsza, Idegszálaival a szél, Berzsenyi elégiája, Hó emléke, Furulyacsonk a szánkon, Tizedik este, Verődöm, vonszolódom, Húsvét után még egyszer húsvét, Megint a cukortalan, keserű teák, Esztergomi elégia*), akárcsak megvilágosító erejű, sok forrásból táplálkozó, tág horizontú esszéi (*Szántottam gyöpöt, Egykor elindula tizenkét kőműves, Tenger és diólevél, A meghasonlás világos háttere, Közeledés a szavakhoz, A világ érzéki metaforája, Műfajok őrségváltása, Szétszóródás közben, Magyar apokalipszis, Egy nomád értelmiségi*), melyek a műfaj legjavát idéző szellemességgel, eleganciával és nyelvi erővel vallanak közösségi és egzisztenciális jellegű létgondjairól, a hagyomány megtartó erejéről és a megújulás szüntelen kényszerűségéről.

Görömbei András idézve „Csoóri Sándor esszéi mindig felfüggesztik ez olvasói »elváráshorizontot«, és a személyes élmény hitelességével vezetnek új, tágasabb látásmódra”. Az esszéuniverzumból a Csoóri világképét, művészetfelfogását talán legpontosabban és alakulástörténetében kifejező szintetikus természetű írás, a *Tenger és diólevél* emelhető ki, amely legfőképpen a bartóki modell mibenlétét vizsgálva egy „új egyetemességészme” megalkotására tesz kísérletet.

Az elismerés hangján kell szólni a Csoóri-életmű olyan fontos szeleteiről, mint a szociográfia (*Tudósítás a toronyból, Iszapeső*), a filmírás, illetve a dramaturgiai munka (*Tízezer nap, Ítélet, Hószakadás, 80 huszár, Pergőtűz, Csonka Bereg*), továbbá a közéleti szerepvállalás sok-sok sérelemmel és áldozattal járó, ám korántsem hiábavaló megnyilvánulásairól (Bethlen Gábor Alapítvány, Hitel, Monori Találkozó, Lakitelki Találkozó, MDF, Duna Televízió, Magyarok Világszövetsége stb.). Mindezek ismeretében joggal tehetjük föl a nem annyira értetlenségből, sokkal inkább őszinte csodálatból fakadó kérdést: vajon ez a több embert kívánó temérdek munka és erőfeszítés miként férhet bele egyetlen ember életidejébe? Ráadásul Csoóri Sándorról azt is tudhatjuk, hogy a mindennapok során a természet és a szerelem kínálta szépségekről és örömeikről sohasem mondott le. A *Rossz églakó lennél* jól példázza a lírai én egészséges érzékiség és szenzuális gyönyörűség iránti nyitottságát: „Bokádhoz vadfű illik, vadmályva, mátrai gyom, / kőfolyás, vízfolyás, parázna bazsalikom, / földön fetrengő harangszó, nem amely szélbe temet. / Ágyadba tudsz te csalni katicabogarat s csipkézett tölgylevelet.”

Amint azt Görömbei András ragyogó monográfiája is igazolja, Csoóri Sándor művészetével és egész életpéldájával tesz hitet az értéktudatos cselekvés, a „tisztának a tisztát őrizzük meg” Nagy László-i testamentuma mellett. A Csoóri-életmű egyik legfontosabb üzenete talán az lehet, hogy a „fizetett, nagy köpködők” és a „megiramodott képzeletű macskajancsik” évadján a mi kicsi, maradék várunkat a korábinál jóval nagyobb éberséggel és elszántsággal kell védenünk. Valahogy úgy, ahogy Eger csillagai tették 458 évvel ezelőtt.

Nagy László

EMLÉKNAPOK

ÉS NEMZETKÖZI
KÖLTÉSZETI, MŰVÉSZETI FÓRUM

EGER
2010

NAGY LÁSZLÓ EMLÉKNAPOK ÉS NEMZETKÖZI KÖLTÉSZETI, MŰVÉSZETI FÓRUM TANÁCSA
EGER • 2010

MEGHÍVOTTJAINK

Aczél Géza, Ács Margit, Ágh István, Agyagási Dezső, Alföldy Jenő, Anga Mária, Antall István, Bakonyi István, Barabás Zoltán (RO), Baranyi Ferenc, Batári Antal, Bauer István, Berecz András, Bereznay Márta, Bertha Zoltán, Bertók László, Blaskó Péter, Buda Ferenc, Büki Attila, Cs. Varga István, Cseh Károly, Csete György, Csete Ildikó, Csiha László, Csoóri Sándor, Deák Dóra, Dippold Pál, Dobos Éva, Dobozi Eszter, Döbrentei Kornél, Dohnál Szonja, Dohnál Tibor, Druzsín Ferenc, Faragó Laura, Fecske Csaba, Földi Péter, Fűzi László, Gál Sándor (SK), Görömbei András, Habis László, Hanis Béla, Hanisné Petró Valéria, Hegedűs D. Géza, Homa János, Hoppál Mihály, Iancu Laura, Jánosai Zoltán, Jelenits István, Kádár Zsolt, Kányádi Sándor, Kerék Imre, Kéri Ádám, Kiss Benedek, G. Komoróczy Emőke, Konczek József, Korzenszky Richárd, Kósa Ferenc, Kovács István, Kó Pál, Kődöböcz Gábor, Kulin Ferenc, L. Simon László, Lászlóffy Csaba (RO), Lengyel Gyula, Lezsák Sándor, Limbacher Gábor, Márkus Béla, Marsall László, Ménes Márta, Mezey Katalin, Nagy András, Oláh János, Orosz János, Papp Lajos, Páskándiné Sebők Anna, Pécsi Györgyi, Péntek Imre, Pintér Lajos, Pléh Csaba, Pomogáts Béla, Pozsgay Imre, Sára Sándor, Serfőző Simon, Szakolczay Lajos, Székelyhidi Ágoston, Szeleczi János, Szepesi Attila, Szöcs Géza, Tari István (SRB), Tarján Tamás, Társy József, Ternyák Csaba, Tornai József, Tóth Erzsébet, Tóth Krisztina, Tóth László (SK), Tözsér Árpád (SK), Turczy István, Utassy József, Vári FABIÁN László, Vasy Géza, Veress Miklós, Vigh Tamás, Vizi E. Szilveszter, Zalán Tibor

Tari István

Betakarják az eget

kilencvenegy őszen harmincnyolc évesen
kaptam meg az első behívót a háborúba
melyet postaládánkból kotortam elő
éppen amikor budapestre indultam
a hunyadi szövetség alakuló
értekezletére akkoriban már
gyakrabban megfordultam az Anyaországban
és azóta még gyakrabban megmártózhattam
az Anyaországgal szembeni ellenérzésekben
az anyáskodás elutasításában
amihez persze az is hozzátartozik
hogy nálunk egy időben abban a sokak
által annyira irigyelt szabadságban
bűnnek számított az **Anyország** szó
használata szóval: akkoriban már
gyakrabban megfordultam az Anyaországban
élveztem azt a pezsgést melyet egyesek
rendszer váltásnak
mások
módszer váltásnak
neveznek
szegedről lila autójával ildikó
vitt föl a budai várba ahol rengeteg
megrettent délvidékivel találkoztam kik
lehülyéztek amikor megtudták hogy haza
akarok menni – halállisták vannak! – vágták
a képembe – te pedig hős szeretnél lenni!
– bujdosni csak ott lehet – magyarázkodtam
zavarodottan – ahol keresik ahol meg
is akarják találni a szökevényeket
miután összejöttünk egyik társunk
menedékhelyén átittuk az éjszakát egy
kíváncsiságtól lázas fuldokló asszony
társaságában aki néhány pillanatra
elhitette velem: ebbe belepusztulok

aki rettentően féltett – hiszen apja is
délvidéki származású volt – és tudott a
tömegsírokról a rabszolgapiacról az
összedrótózott szájakról a szabad rablás
vérmámoros változatairól túl sokat
hallott vidékünk szenvedéstörténetéről
érezékenyülve könnyes szemmel fogadott
testvéröccsévé vette tenyerébe arcom –
öreganyámnak volt akkora tenyere és
olyan széles lábfeje mint neki apai
öreganyámnak mezítláb ment előttem a
tarlón ami emlékezetembe ragadt – így
hozott össze a sors a magyar irodalmi
társaságok nagyasszonyával a magyar
irodalom zseniális kerítőjével
aki kishegyesi gyökereit kereste
akkoriban amikor még senki sem tudott
kishegyesről amikor még csupán dsida nagy
versében esett szó a bácskai – micsoda
abszurdum! – szőlőhegyekről felénk a töltés
a hegy haza akkor a bujdosásba mentem
az elnéptelenedett utak vaksötétjébe
a föl nem tehető kérdések erdejébe
a bezárt ajtókkal pulzáló rettenetbe
a második behívó érkezését lazán
átaludtam nem működött a csengőnk melyet
azóta sem javítottam meg a szomszédok
mondták hogy azon a hajnali órán hosszan
dörömböltek kapunkon akkoriban tudtam
meg hogy az utcánkból többen féltettek ami
a könnyekig meghatott – hányan élnek le úgy
az életüket hogy sohasem tudhatják meg
félti-e őket valaki az utcájukból
lányaim kulcsot hordtak a nyakukban közben
a kossuth rádióknak nyilatkoztam hosszan
nem dehogy bátorságból inkább egyik pestre
szökött volt munkatársamon segítve aki
az újrakezdés mellett döntött aki húzós
anyagot akart az asztalra tenni ami

akkor éppen a bujdosó költővel készült
telefoninterjú volt melyet FANTOMORSZÁG
SZERBTÖVISE NYOMJA MAGYAR LELKEMET címmel
az egyik bulvárlapban is megjelentetett
versemmel együtt melyben a zsírra mutatva
a zsír zimankós szobrászaként megneveztem
közeljövők nélkülözhetetlen anyagát
az emberzsír szóvivőjeként tetszelegve
persze bíztam a balkáni fejtelenségben
gyávaságban zűrzavarban lustaságomban
bíztam a leginkább abban hogy ébredésem
után nagyon utálok az ajtó kilincsét
keresgélni mely a költészet kilincsvé
vált inkább mások kerestek föl engem – gyere
közénk politizálni – nyaggattak – a magyar
írók költők értelmiségiek be vannak
tojva azok is leléptek akik nem kaptak
behívót – majd akkor megyek közétek ha az
első délvidéki magyar író becsukják –
ráztam le őket kelleetlenül addig békén
is hagytak amíg egyik következetesen
politizáló író társamat a bajban
be nem csukták – zokszó nélkül mentem közéjük
és jött az első többpárti választás és láss
csodát: közösségként létezni kezdett ami
addig nem létezett kis időre átértük
az együvé tartozás erejét kényszerét
aztán a széthúzás tömény nyomorúságát
az árulás a kiszorítódi kisszerű
gyalázatát közlőül láthattam azt is hogy
a többség dehogy szeretne szabad lenni hogy
a kígyózó szolgálalkúság kiskorúság
a zsigerekben lakik szonetteket írtam
a kötöttségbe bújva a vers zenéjébe
csimpaszkodva a gyerekek felé fordultam
közben új országhatárokkal átrajzolták
többször a térképeket és közkegyelemben
részesültünk elszaporodtak körülöttünk
azok kik valahol már rossz szomszédok voltak

gyilkosként hősnek érezve magukat a hely
szellemével visszaélve az új helyzetet
meglovagolva a megtörténtekeket meg nem
történtté téve ahogy azt már megszokhattuk
ahogy azt már szüleink is megszokhatták a
hadisákmány szerepében közben fölnőttek
a gyerekeink és a háború kezdetén
elültetett fáink betakarják az eget

Dr. Ternyák Csaba

Versben bujdosó költő – világban bujdosó Isten

Amikor felkérést kaptam, hogy ezen a Nagy Lászlóról szóló konferencián kiselőadást tartsak, azonnal igent mondtam rá. Gimnazista koromban kezdtem őt megismerni, és szívesen emlékezem vissza arra, milyen nagy érdeklődéssel vártam az évről évre megjelenő *Szép versek* aktuális kötetét, benne Nagy László verseivel, amelyeket elsők között olvastam el.

Úgy gondolom, hogy ezen a fórumon, amelynek középpontjában az ő költészete áll, senki nem azt várja el tőlem, hogy esztétaként vagy irodalomtörténészként szóljak, hiszen nem vagyok szakember ezeken a területeken, sőt arra sem vállalkozom, hogy egyházi emberként és teológusként Nagy László istenes költészetéről beszéljek egy ilyen rövid megszólalás keretében. Ez alkalommal abba a néhány szóba szeretnék megkapaszkodni, amelyek az idei Emléknapok számára mottóul szolgálnak: *„ítélsz a hűség tövisei közt és holtig a hűségtől nem menekülsz.”*

A hűség nem tartozik modern kifejezéseink és sajnos, sokszor a megbecsült magatartásformáink közé sem. Régen még értéknek számított, ha valaki kitartott munkahelye, városa, hite, hivatása, barátai, házastársa, Istene mellett, egyszerűen, ha hű volt önmagához. A másfajta, gyakran modernnek is nevezett magatartásformák terjedése korunkban relativizálta ennek a szónak és a mögötte megbúvó kipróbált értékrendnek a hitelét. Olykor úgy tűnik, mintha a változtatás bátorsága többet érne a kipróbált értékekhez való ragaszkodásnál, pedig mindannyian tudjuk, hogy életünkben vannak olyan helyzetek, amelyek állandóan megtalálnak bennünket, amelyekkel *versben bujdosó haramiaként* vagy életünk kereteit állandóan tágítani akaró, örökké elégedetlen, életet, javakat, lehetőségeket habzsoló haramiaként lelkiismeretünk tükrét élénk tartják, és arra emlékeztetnek, amiről a költő úgy vall, hogy *holtig a hűségtől nem menekülsz*.

Ezek a veretes szavak azt sugallják, hogy olykor a hűség kellemetlen és kényelmetlen, sőt szűrő töviseként jelentkezhethet, amelytől az ember szabadulni akar. A *hűség tövisei* kifejezés egyértelmű utalás Krisztus tövisszorújára, amellyel kínzói kigúnyolták. Így olvassuk Máté evangéliumában: „Töviseből koszorút fontak, fejére tették, jobb kezébe pedig nádszálat adtak. Aztán térdet hajtottak előtte, és így gúnyolták: „Üdvöz légy, zsidók királya!” (Mt 27,29). Krisztus elkerülhette volna a szenvedés kelyhét és a kereszthalált, ha megfutamodik megváltói küldetése elől. Az elítélése előtti éjszakán a Getsemáne-kertben még foglalkozik a *menekülés* gondolatával, amikor így imádkozik: – „Abba, Atyám! Te mindent megtehetsz.

Vedd el tőlem ezt a kelyhet! De ne úgy legyen, ahogy én akarom, hanem ahogyan te!” (Mk 14,36). Végül kitartott küldetése mellett, elfogadta, hogy ez az ő útja, válalva annak minden következményét.

Benne magának Istennek a hűsége nyilvánul meg az emberek iránt, aki már az *Ószövetségben* is hűséges volt választott népéhez, annak minden hűtlensége ellenére. Azért küldte el hozzánk Fiát, a hűséges tanút, hogy beteljesítse az Írásokat. Benne nyilvánul meg Isten hűségének teljessége, benne válik nyilvánvalóvá, hogy az Isten végérvényesen elkötelezte magát az ember mellett, és nekünk adott adományai visszavonhatatlanok.

A *hűség töviseiről* vall Szent Pál apostol is, amikor így ír a korinthusiaknak: „hogy a nagyszerű kinyilatkoztatás elbizakodottá ne tegyen, tövist kaptam testembe, a sátán angyalát, hogy arcul csapkodjon, és el ne bízzam magam.” (2Kor 12, 7–9). Szent Pál meglehetősen enigmatikus, amikor töviseiről vall, így senki nem tudja pontosan, hogy mire is gondolt. Egy biztos: Krisztushoz való hűsége megkérdőjelezhetlen, érte vállalt megpróbáltatásait ugyanebben a levelében részletesen fel is sorolja, így tövise kétségtelenül a *hűség tövise*.

Végző soron a költő önmagunkkal szembesít bennünket azáltal, hogy *hűségünk töviseire* emlékeztet. A holtig való hűség motívuma a házassági eskü formuláját juttatja eszünkbe: a holtomiglan-holtodiglan hűséget, amely – éppen mivel a szeretet motiválja – olyanná lesz, mint Krisztus édes igája és könnyű terhe.

A *Versben bujdosó* költőről nekem a világban bujdosó Isten jut eszembe, akire Szent Pál apostol szerint műveiből következtethetünk (vö. Róm 1, 20), mert ott rejtezik, ott bujkál alkotásában, miként a verseiben bujdosó, egyszer rejtőzködő, egyszer feltárulkozó költő.

Csete György

Egy építész találkozásai Nagy Lászlóval

1974-ben felkértek, hogy Orosz János festőművésszel, textiltervező feleséggel és pécsi építészcsoporthoz, a Group Pécs-csel (Jonathan Glancey, a névadónk 1981-ben írt építészettörténeti jelentőségű nagy tanulmánya óta) építsünk kiállítást Kondor Béla grafikusművész emlékére. Térépítő munkánk bemutatóját Nagy László *A mindenség mutogatója* című szépprózájának felolvasásával nyitotta meg a helyszínen: a budapesti Fészek Művészklubban, óriási közönség jelenlétében. Ezt követően megpihentünk egy percre Molnár Éva könyvtárában. Akkor fogtam először kezét Nagy Lászlóval, bemutatkozván a költőnek és néhány szót váltva vele.

Tokajban Bánszky Pál szervezte évente a fiatal népművészek alkotótáborát, így 1975-ben is, amely azért nevezetes, mert akkor megjelentek ott Nagy László, Csoóri Sándor és mások, akik az építészekkel (Erdei András, Kathy Imre, Kerényi József, Makovecz Imre és Csete György) előadásai után ott találkoztak. A költők és építészek találkozásának híre eljutott Aczél Györgyhez is, aki tüstént „lecsapott” a nem várt veszélyforrásra. Az *Élet és Irodalomban* elindult a „tulipán-vita”, amely egy rejtett „népi-urbánus” vita volt a hetvenes években, csak nem így beszéltek róla. Az írók-költők már addig is tüske voltak a kultúrdiktátor körme alatt, az *ÉS* már Illyést is támadta, így ez nem volt hagyható. Ezért a szerkesztőséghez közeli Zöldfa étterem-söröző egyik asztalához telepedtünk néhányan a teendők megbeszélésére, Csoóri Sándor, Nagy László és mások. Csoórit épp hallgatással büntette a hatalom, ezért abban a helyzetben Nagy László szólt, hogy ő válaszolja meg Major Máté *Nagypanel és tulipán* című támadó hangvétélű, 1975. szeptember 27-én a címlapon megjelentetett vitacikkét. A költő írása *Hol a tulipán?* címmel 1975. október 4-én az *ÉS*-ben látott napvilágot. Erre reflektált Major *Itt a tulipán!* című írásában (1975. október 11.) Nagy László máig érvényes kérdése ugyanakkor hangzott el: hol az építőművészet? Az elszabaduló vitában Lechner Ödön, az építőművészet nagy magyar apostola is megkapja egy senkitől a magáét. Akkoriban Major kezében volt az egész magyarországi építészeti könyvkiadás, így a *Magyar Építőművészet* című folyóirat is. Így 1976-ban ott folytatódik a „vita”, amely a pécsi „fiatal építészek” munkanélkülivé válásával végződik, de a zsarátnok országszerte kis tüzeket gyújt, csak idő kérdése, hogy Lechner jóslata, kívánsága, parancsa – „magyar formanyelv nem volt, hanem lesz” – általánossá váljék. Építőművészetünk világhírének: a színes kerámia használatának és kopjafáink üzenetének megértése, az igaz magyar történelem tudása, tanítása mindennek alapfeltétele.

Magyarország elleni alattomos támadások azóta is folynak, nagyjaink, nyelvünk becsmérése mindennapos gyakorlat. Ott tartunk a gyalázatban, hogy új betűszavakkal rövidítik, iktatják ki Kossuth, Petőfi, de még Bartók nevét is, helyettük MR-1, MR-2, MR-3 betűszavak helyettesítik nagy nemzeti hőszainkat. A magyarság már észre se veszi, mi épül körülötte, a rovására: Orwell „magyari” világa.

"... ha naparanyból anyyi karát
 dész el a fenyvek desztóhelyén
 ha nyög a remény ha a zászló
 a deszeitók lábain kapá
 deszolódik titkon a sárig
 stulipánfák tomnyát legázló
 rühes apokaliszisz-kanca
 rablóknak ha szivárványt sárlik
 lesz a deszett ügynek bolondja
 világra a gondot kibontja
 lesz idő ami sose felejt..."

Nagy László: Elhúllt bolondok – részlet
 Nagy András kalligrafikus írásával

Mezey Katalin

„Nemzeti versidomunk” és Nagy László verстана

Mondandóm mottójául Gábor Ignácnak, a 20. század első felében élt kitűnő műfordítónak, verstankutatónak és gondolkodónak *A költő és a metrikus* című rövid írása zárósorait választottam. Ez egy fiktív, tréfás párbeszéd Arany János és egy verstanász között. Utóbbi arra akarja rávenni a költőt, hogy írjon szabályos versformákban. Elemzi Arany János néhány olyan sorát, amelyekben szerinte szabálytalan verstani alakzatok vannak, és javaslatokat tesz, mi módon lehetne kijavítani azokat. Végül Arany János megunja, és így válaszol neki: *„Mintsem annyi száz verssor átdolgozásával kínozzam magam, talán egyszerűbb volna, ha Ön volna szíves átdolgozni verstanát.”*

Nem egyetlen költőről és nem egy metrikusról kívánok beszélni, hanem Arany János szavával: a magyar nemzeti „versidom” mibenlétére vonatkozó ismeretekből, vélekedésekből, vitákból kiindulva Nagy László és nemzedéktársai poétikai vállalkozásához, „forradalmához” szeretnék eljutni. És valamivel még tovább is.

Induló költőként találkoztam az elsősorban Nagy László és Juhász Ferenc verseiben megnyilatkozó, karakteres metrikai irányzattal, amit az ötvenes évektől tudatosan képviseltek. A magyar verselésnek a magyar népköltészetben és a magyar nyelvben gyökerező ritmikai-metrikai sajátosságait és lehetőségeit olyan módon kívánták költészetük alapjává tenni, ahogy Bartók és Kodály tekintette kompozíciói kiindulópontjának, anyanyelvének a népzeneét, amelyből merítve, meggyőződésük szerint a legmagasabb színvonalon, a legsajátosabban képes megszólalni a magyar műzene. Maga Nagy László így ír erről 1946–47-es, népi kollégista éveire emlékezve: *„Csokonait végigolvastam többször; Juhásznak is ajánlottam. Esküszően elhatároztuk: új költészetet teremtünk, nyelvileg is újat.”* (*Életem* – In: *Jönnek a harangok értem*, Magvető Kiadó, 1978. 190. old.). *„– Főleg a népköltészet ritmusát tekintettem megvalósítandónak tán egy magasabb fokon is, nem a prozódiai ritmusát, hanem inkább az ének ritmusát. Sokáig kísérleteztem – tán 10-15 évig – ritmusokkal, természetesen nem pusztán magamtól jöttem rá, mert példaképeim is voltak, például Weöres Sándor. Mondom, sokáig kísérleteztem, és néha tán sikerrel is. (...) csodálkoztam azon, hogy nem vették észre, hogy a szabadversszerű verseimben azért ezek a ritmusok jelen vannak, csak nem olyan szabályosan, nem annyira kanonizálva, mint a régibb versekben. Én minden verssoromat ilyen szempontból manapság is megmunkálom...”* (Holtig a hűségtől... – interjú (készítette Kovács Júlia. In: *Adok nektek aranyvesszőt*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1979. 64–69. old.)

Tehát ahogy Kodály és Bartók zenéje a magyar népzene adottságaiból, „tisztá forrásából” merített, úgy akarta Nagy László is a magyar nyelvben gyökerező verstani adottságokra a legmagasabb szintű költészetet felépíteni. Mondhatná erre bárki, hogy de hát ez már elkésett ötlet volt, hiszen a 19. században Petőfi és Arany János is a népköltészetre alapozta költészetét, beemelte a népköltészetet a szépirodalom legbelső köreibé.

Nagy Lászlóék nem a népköltészetet akarják beemelni a műköltészetbe, hanem a magyar népköltészetben fennmaradt, a magyar nyelvben gyökerező eredeti metrikai adottságokra akarták alapozni nemzedékük költői megszólalását. Nagy László írásban is és beszélgetések során is többször kifejtette, hogy nem utánozni, imitálni akarnak, hanem *az ősi, tagoló versformát modern költészetük hordozójává tenni, s ezáltal egy egészen új hangot és identitást találni korszerűségüknek*. Ez a versforma a magyar nyelvben, a magyar folklórban a maga nagy változatosságában fennmaradt, és bizonyos vonásaiban az ázsiai népek poétikai örökségével rokon. Itt tulajdonképpen a magyar nyelv karakteréről, a magyar beszéd sajátos, az európai nyelvek között szokatlan, mindenesetre rokontalan jellemzőiről is szó van.

A magyar nyelv az európai nyelvekhez képest éppen fordítva hangsúlyoz, mondathangsúlya is ereszkedő lejtésű. Sajnos, nagyon sok példát találunk manapság ennek az ellenkezőjére is: a médiából tanulható magyar nyelv a magyar hangsúlyozást figyelmen kívül hagyja, sokszor hallunk emelkedő szó- és mondathangsúlyt: szóvéget, mondatvéget felkapó vagy fontoskodva hadaró, rosszul tagolt, affektáló beszédet. És ez ma a fiatalok hanghordozásán is nyomot hagyott, nem azért, mert ne tudnának magyarul, hanem mert ez a divat, ez szalonképes.

Mai tudásunk szerint a magyar költészetben három – a szabadverset is figyelembe véve négy – verstani rendszer lehetséges. (Magyaros, másként tagoló verselés, időmértékes verselés és az úgymond nyugat-európai verselés, ami az időmértékes verselés rímes változata.)

Már Arany János 1856-ban *A magyar nemzeti versidomról* címmel közzétett tanulmányában megjelenik az a tézis, hogy a magyar nemzeti versidom a magyar népköltészetben maradt fent, nemcsak a dalköltészetben, hanem az epikus költészetben is. Fontos, hogy Arany János, mint később Nagy László is, hivatkozik az énekelt szövegekre. Gyulai Pál emlékbeszédében is utal arra, hogy Arany a magyar népzene ősi adottságaiból indult ki. Jól ismerte a régi népi dallamokat, mint írja: „[Arany]... sok régi és népi dallamot tudott, sőt, néha a maga mulatságára újakat is szerkesztett, a magyar ritmust mind teljesebb győzelemre vezette.”

1908-ban Gábor Ignác *A magyar ősi ritmus* című könyvében visszatért azokhoz a gondolatokhoz, amelyeket Arany megfogalmazott. Fontos megállapításokat tett az értelmi hangsúly és a ritmikai hangsúly egybeeséséről, a sorkezdő hangsúlytalan szótagek előfordulásáról, a verssorok szótagszámának változatosságáról. „*Kimutat-*

tam, hogy az alliteráció a magyar ősi verssorban nem versdízítő cifraság volt, hanem szerves összefüggésben állott magával a ritmussal, mert a hangsúlyuknál fogva kiemelkedő szótagoknak, a vers lüktetőinek összecsendítése által a félsorok (kétiütemesek) összefűzésére szolgált. Kimutattam, hogy az alliteráció ezt a szerepét még a rím felléptével sem adta fel hirtelen...” – írta Gábor Ignác egy későbbi cikkében (*Az ógermán vers és az ősi magyar ritmus*).

Ekkoriban Ady Endre lírájában keltett feltűnést – és kelt máig rendkívüli költői hatást – a kétféleképpen is értelmezhető versmérték, amikor a hangsúlyos és az időmértékes verselés szabályai szerint egyaránt ütemezhetőek a verssorok. (Tudjuk, nem új jelenség ez sem, hiszen például Himnuszunkat hangsúlyos verselésűnek is hallhatjuk, pedig valójában trocheusokban íródott.) Ady költészetének ez a sajátosága termékenyen hatott a magyar versmértékről való gondolkodásra.

Utóbb a Nyugat nemzedékeinek lírája szinte a művelt vers, a műköltészet mércéjévé tette a nyugat-európai verselés magas szintű birtoklását, alkalmazását, azaz az időmértékes-rímes verselését. Ez sem előzmények nélkül történt. Négyessy László is kiemeli, hogy például már Petőfi lírájában is milyen nagyszámú jambikus verset találunk.

Sokan kerestek magyarázatot a jambusnak a magyar lírában való népszerűségére, hiszen épp Négyessy állapítja meg, hogy *„egymagában olyan gyakran használják költészetünkben, mint a többi versfajokat és magyar versformát is összevéve”*. Ezt azzal magyarazza, hogy a jambus a magyar versben rendkívül hajlékony, nagyon sokféle lehetőséget kínál, hiszen spondeusokkal, pirichiusokkal, trocheusokkal vegyítve az idegenszerű, jambikus „zökögés” átvált egy, a magyar nyelv természetes lejtésének megfelelő ritmusba. Horváth János szerint a magyar fül *„az idegen ritmúsú verssorokra rámintázza a magyar ritmust”*.

Az ún. nemzeti versidomról való gondolkodás következő állomása, mint ismeretes, Németh László 1939-ben megjelent tanulmánya (*Magyar ritmus*). *„A magyar verselés problémája: földadott költőségem hagyatéka volt; sajnáltam, hogy ez a lehetőség, mely Ady versében megnyílt, a jambusba visszazárkózó költőinknél újólag elveszett. Néhány éve egy kis kötetnyi tanulmányban (Magyar ritmus) próbáltam ennek a verselésnek (mely a nyelv természetes szünetjeivel gazdálkodva bontotta férfias dobbanású tagokra a sort) az elveit főként a költőkkel megértetni; de csak vállvonás volt a válasz: verstan versek nélkül? A Sámson minden kötőanyag nélkül, a ciklopsz-építkezések módjára – teljes csupaszságában – mutatta be a formát, mely annyira illett a hóshöz és szöveghez”* – írja nagy verstanai kísérletéről, *Sámson* című versesdrámájáról 1965-ös pályaaösszegzésében (*Negyven év*). A fiatal Nagy László verselésében Németh László figyelte fel először a tagoló ritmusokra.

Vargyas Lajos 1952-ben megjelent *A magyar vers ritmusa* című munkájában, majd a *Magyar vers – magyar nyelv* (1966) című verstanában továbbgondolkodott a

tagoló versről. 1952-es írásában még nem, de 1966-ban már ő is hivatkozik a Nagy László-i poétikára, a költő szimultán versformáira. Hasonló ritmikai jelenséget lát meg Nagy László verseiben, mint ami Ady költészetében olyan nagy hatásúnak bizonyult, nevezetesen, hogy kétféleképpen is szabályosan ütemezhető. Kiss Ferenc szintén felismeri a Nagy László-i metrikának ezt a karakterét, habár 1960-as dolgozatában a tagoló vers fogalmát nem használja.

Nagy László költészetének sajátos újdonságait utóbb Kecskés Andrásnak 2004-ben megjelent *Nagy László tagoló verséről* című negyven-egynéhány oldalas nagy tanulmánya foglalja össze. Ez a legteljesebb visszajelzés arra a bizonyos „összeesküvésre”, amire Nagy László *Életem* című prózáját idézve már utaltam.

Szándékosan nem beszéltem azokról a verstani iskolákról, azokról a kutatókról, akik a tagoló vers létét is tagadják. A magyar verstankutatóknak azt a vonulatát kívántam felvázolni, amely Arany Jánostól Gábor Ignácon, Németh Lászlón, Vargyas Lajoson át Kecskés Andrásig és másokig húzódik, mint ahogy léteznek azok a jelentős költői életművek is, amelyek a magyar versidomot előtérbe helyezték.

És végül – csattanóként – hadd említsek meg valamit, ami az egész általam jelzett kérdésnek aktualitást is ad. Sebő Ferenc egy előadásában hallottam nemrég az „*Utolsó Óra*” programról, amelynek során 1997-től Kelemen László erdélyi származású népzene-kutató, a Hagyományok Házának akkori igazgatója vezetésével minden korábbinál nagyobb terjedelmű és rétegezettségű anyagot eredményező – elsősorban hangszeres – népzenei gyűjtés folyt. A *Fonó Zeneház* budai stúdióiban már digitális technikával készültek a felvételek, előbb a felkutatott és meghívott erdélyi népzene-szek, majd 1999-től a Felvidék népzene-szeinek közreműködésével. Egy-egy zenekar repertoárjának összegyűjtése mellett a zenével, tánccal, népszokásokkal kapcsolatos szöveges adatokat is rögzítették. Minden zenekarral egy-egy pár táncos, *egy-két énekes* is érkezett. Zenekaronként átlagosan 600 óra hangfelvétel és ezzel párhuzamosan digitális videofelvételek is készültek. Az így begyűjtött, sok-sok ezer dallamot (és szöveget) a Magyar Tudományos Akadémia Zenekutató Intézete rendszerezi, a feldolgozott anyag ütemesen a *Fonó „Új Pátria”* lemezsorozatában forgalomba került. Az erdélyi felvételek a Világhálón is megtalálhatók. Megjegyzem, hogy a gyűjtést az egykori Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának jelentős támogatása tette lehetővé. Időközben felmerült az igény, hogy a munkát az anyaországban és a többi szomszédos országbeli magyar közösségben is folytatni kellene. „Csak” az anyagiak függvénye, hogy milyen ütemben tudják a további terveket megvalósítani. Sebő Ferenc szerint Európában egyedülálló, archaikus dallamokat és szövegeket is rögzítettek.

Eszembe jutott, hogy a magyar vers kutatói, de a mai magyar költők, írók számára is milyen fontos volna ezt a hatalmas, új anyagot legalább valamennyire megismerni, „nemzeti versidomunk” szempontjából is tanulmányozni.

„A hűség tövisei közt...”

Esszé pályázat Nagy László költészetéről

Az **Eszterházy Károly Főiskola** és az **Agria** irodalmi folyóirat szerkesztősége **esszé pályázatot hirdet** magyar anyanyelvű főiskolai, egyetemi hallgatók és doktoranduszok részére. A pályázat célja **Nagy László költészetének és líratörténeti jelentőségének bemutatása**. A pályaműveket elsősorban magyar, esztétika, illetve művészet- és művelődéstörténész szakos hallgatóktól várjuk, de mások pályázatát is elfogadjuk. A három példányban benyújtandó esszéek terjedelme nem haladhatja meg a 20 gépelt oldalt.

Az eredményhirdetésre **2011. január 30-án** ünnepélyes keretek között kerül sor Egerben.

Pályadíjak: **I. helyezett: 30 000 Ft-os könyvcsomag**
II. helyezett: 20 000 Ft-os könyvcsomag
III. helyezett: 15 000 Ft-os könyvcsomag

Az első helyezett pályamű részben vagy egészben elhangzik a 2011-es Nagy László Emléknapok rendezvényén. Megfelelő színvonal esetén a legkiválóbb pályaműveket az Agria folyóiratban is közöljük.

A pályázat beadásának határideje: 2010. október 30.

A pályaműveket az alábbi címre várjuk:
 Agria folyóirat szerkesztősége
 3300 Eger, Eszterházy tér 1.

Jónás Zoltán
 EKF kulturális programigazgató

Dr. Ködöböcz Gábor
 irodalomtörténész
 az Agria főszerkesztője

Eger, 2010. január 30.

Kulcsár Ferenc

Isten elől elrejtetted orcád

Emlékszel,
huszadik század?
Nyomta a bordámat
két hatalmas vállad,
s kavicsokkal tömted tele
panaszoló számat.

Letörted Isten legszebb ágát,
elraboltad anyát, a drágát,
begyúrted őt a hideg égbe,
a közömbös, örök fénybe.

Emlékszel,
huszadik század?
Koncként dobtad ebek elé
veséjét apámnak,
fölégetted tüdeje
elszáradt lombjait,
elraboltad magyarul
mosolygó álmait.

Hízzon a gyalázat, dagadjon a kín –
letartóztattad verseim.
Kerék alá tetted, onnan is kivetted,
mérgezett kútba vetetted,
s elvittél a békefrontra
sárban kúszni-mászni,
önnön sírgödrömet
hóban, fagyban ásni:

Emlékszel,
huszadik század?
Eszedet vette pusztító lázad.
Fejvevő pribék, porkoláb voltál,
bűnös bensődből kihajoltál,
s lefejezted önmagad.

Nem öleltél – öltél.
Bakó voltál, böllér.
Véres kézzel dédelgettél,
hiénahússal etettél:
kifosztattak benned
elevenek és holtak,
megaláztattak általad
eljövendők s voltak.

Emlékszel,
huszadik század?
Széttépett a kétfejű
gyűlölet s utálat.
Mint varangyos béka, sunyítva
követted minden léptem,
földön, víz alatt, égen.

Depressziós, síró
torzszülött voltál,
meggyaláztatott miattad
kegyelet és oltár,
Isten elől elrejtetted orcád,
ne lássad, mint épül
a láthatatlan ország.

Emlékszel,
huszadik század?
Nyomta a bordámat
két hatalmas vállad,
s kavicsokkal tömted tele
panaszoló számat.

Kozsár Zsuzsanna

Haláltánc

„ó, halál, te örök telhetetlen”

Elmegyek meghalni. Elmegyek meghalni.

Lenn a mélyben jó volt. Magzat voltam, védett. Velem voltál, én testvérem. Most már seholy sem vagy. Hová tűntél? Félek. Kicsi voltam, védett. Te voltál a világ, a világ megértett. Magam vagyok. Élek. Nélküled mit érek? Elmegyek meghalni.

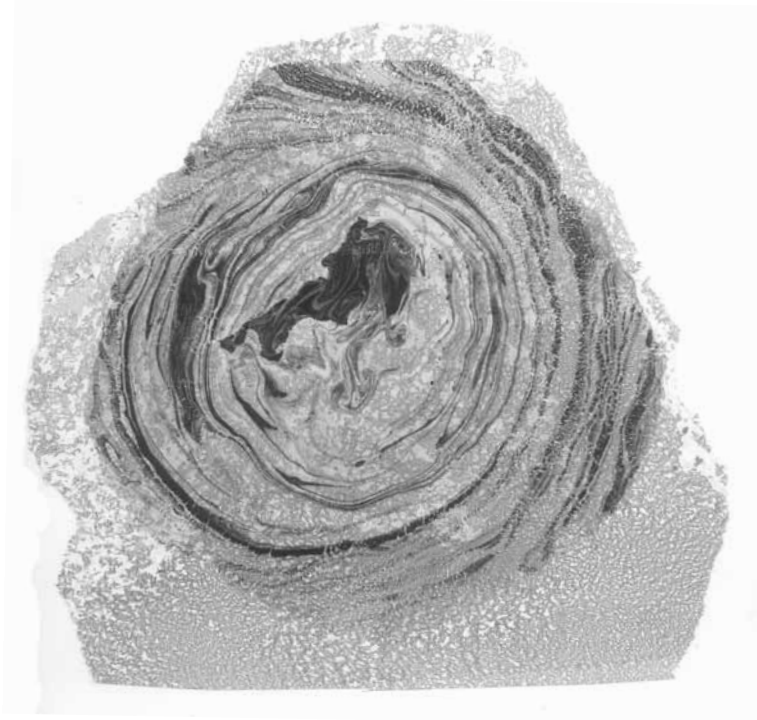
Elmegyek meghalni. Gyermeke voltam. Ártatlan. Bízottam mindenkiben. Játsoztam. Álmodtam. Felkeltettek. Levagdosták szárnyam. Szárnyaszegett vagyok. Ne gyere utánam! Elmegyek meghalni.

Elmegyek meghalni. Lánya cseperedtem. Miért nem kellettem? Fiú nem várt soha. Kegyetlen mostoha volt a sorcsillagom. Most már maradj távol, ne kísérsz utamon. Elmegyek meghalni.

Elmegyek meghalni. Asszony voltam. Érett. Soha meg nem értett. Asszony voltam, meddő, kint, bánatot termő. Gyermeke volt, mégis elfordult az ég is. Nincsen maradásom. Elmegyek meghalni.

Elmegyek meghalni. Öreg voltam, vénység, százesztendőss szépség, ráncos emlékezet. Ne adj most már kezet, ne keress, nem leszek. Elmegyek meghalni.

Elmegyek meghalni. Elmegyek meghalni.

Sámánének

„Mi kábított el téged, hogy szándékát nem érted?”

Figyeled? Hallod? Valaki varázsol. Sámánének száll, fogoly maradsz már, halak között a hálóban fetrengve. Ne keress, hiába, nem értelek. Merev marad szám, nem formál vigaszt, mosolyt sem talán. Nem tudom, ki vagy. Híd omlott le köztünk, a folyó hallgatag, sötétje fenyeget, nem segít, nem ereszt. Lelkemen a reteszt ne babráld már többé, elveszett örökké a szó, a kimondott, a letagadott, az álcázott, a vándor, aki fázott, nincs többé, eltűnt. Űrt hagyott, hideg űrt, sámánének száll, éjszaka van már, kezdete a végnek, vége a kezdetnek, iszonyatos ének, sámánének száll. Rejtezem, révülök, jövőt látok, múltat látok, labirintust. Ó, az átok! Hogyha hagyod, feléd szállok, megpihenek. Nem engeded? Nincs felelet. Csak az ének: vének, rémek, iszonyatok, káprázatok. Nincs értelme, nincs védelme, nem nyughatok már. Sámánének száll. Szájról szájra, rege rajta, a bolond már abba-hagyta, sipkáját a földhöz vágta, iszonyatos ez a vágta, körbe-körbe, csak pörögve, meggyötörve, összetörve, megrokkanna, megmaradva, kígyó-marta, szélsodorta, napégette – fáj. Varázsolja, mindig mondja, meg nem unja, felemészti, erejétől megfosztottan, szerelmétől meggyötörtén, összegörnyed, összecuklik, varázsol tovább, járd a táncot, járd. Ezt akartad, ez a tiéd, száll az ének, száll. Nem lesz vége már. Sosincs vége már.

2007. 3. 12.

Koncsol László

Hajnal

Fölrriadok, torkomban a szívem.
A párkányt eső veri.
Beszivárog az udvari villany. Félhomály.
Keretes sötétszürke pacsmagok a falakon.
Ágyam fölött a vézna karját égre táró bogáncs fotója.
Függönyön átszúrt sötét égbolt.
Balról áthúz a hajnali prágai gép.
Hallom, hogy hitvesem éber.
Átnyúlok, megkeresem a kezét.
Szuszogni kezd, elaludt.
Nézem a mennyezetet, hallgatom a párkányt, s imába kezdek.
Ma reggel megint az orvos, a rendelők, a betegek.
Uram, ki lesz az első?

Másnap

A párnahuzat alig fehérebb,
Ez volt a harmadik műtét.
Hunyt szem, horpadt arc, élettelen ajkak.
Egy nap, és húsz évvel lett öregebb.
Orrából csövek, karjába csövek, a paplan alól csövek.
Színes műanyag zacskók vérrel, vizelettel.
Fogom hideg kezét – nem eszmél.
Kezét arcomhoz viszem – nem eszmél.
Csókolgatom az ujjait – nem eszmél.
Melengetem őket – nem eszmél.
Nézem, simogatom, játszom az ujjjaival – nem eszmél.
Fölállok, kint pár szó az ápolónővel, az orvossal.
Fog-e még élni?
Visszanézek, szememmel még egyszer lefotózom,
és megyek.
Lobog és fojtogat a második nyári nap.

A kórház büféjében sorba állok, veszek egy túrósrétest,
bemajszolom a pultnál, a betegek közt.
Innom kellene valamit.
Fölvonszolom magam a parkolóba,
kocsiba ülök, fölhajtok az erdős völgybe, a forráshoz.
Közel a völgy, talán kétezer méter a jó vizű kútffő.
Inni, forrásvízre, csöndre vágyom.
Magányra, Istenre vágyom.
A forrás fölött leparkolok,
s indulok vissza a vízhez száraz szájjal,
ahol egy idős úr ücsörög, mellette kerékpárja.
Odaérek, köszöntöm a férfit,
aki föláll, fogja biciklijét, és rám förmed:
„Tilos ide fölhajtani!“
Persze, szolgálati kocsim révkomáromi rendszáma, a KN... !
„Téved uram!“ – mondom nyugodtan. „Csak a hétvégeken tilos.
Ott van lent az eligazító tábla.“
A másik ordít: „Te kurva magyar! Ha még egyszer meglátlak itt,
széthasítom azt az elkurvult magyar koponyádat!“
Nyeregbe fordult, s nyomni kezdi a pedált a gerinc felé.
Még ez is...?
Nézem míg a tóparti bokrok eltakarják.
A nyár második napja, tegnap múlt el az első.
majd négy óráig a műtőasztalon.
Iszom, sokat iszom, majd nézem a tó kövér, lusta pontyait,
és hazagurulok.
Ki vagy mi vág még ma gyomorszájon?
Uram! Mi ez az egész?

Grendel Lajos

Négy hét az élet

(Regényrészlet)

Délután négykor már nem bír veszteg maradni, odalopakodik az ablakhoz, hogy jön-e a Füzély Lóránt, az meg hol jön, hol nem, néha másfelé megy haza. Elmúlik tíz perc, húsz, fél óra, aztán ha elmúlt fél öt, már biztosan nem jön, de Klementina csak még nyugtalanabb lesz, akkor aztán egész este nem lehet szóra bírni, csak téblábol itt közöttünk, mint valami kísértet. Ha megjön a Füzély Lóránt, akkor is mi van? Elmegy a ház előtt, tíz másodperc sem az egész. Klementina mégis boldog, nem, talán nem is boldogság ez, inkább olyasféle, hogy van remény, holnap is lesz nap, majd holnap történik valami. Vilma néni mesélt erről egyszer Sanyi anyjának, valamikor az idők kezdetén, amikor Sanyi még kisiskolás volt, s a két asszony, Vilma néni és az anyja mosolyogtak, de valami gondterheltség is volt a mosolyuk mögött, valami elnéző rosszallás vagy neheztelés, olyasmi, hogy hát ennek a Klementinának igazán benőhetne már a feje lágya. Sanyi csak évekkel később értette meg, hogy Klementina akkor szerelmes volt, de aztán, amikor a fiatalon megözvegyült Füzély Lóránt újra megnősült, mégiscsak belátta, hogy ez reménytelen szerelem.

Ez az emlék jutott most Sanyi eszébe, most, hogy ugyanabban a házban, ugyanannál az ablaknál állt meg; az utca másik felén a járdát és a házfalakat perzselte a júliusi nap, az akácokat és hársfákat régen kivágták már, a „három nővér”, Vilma néni, Klementina és Sanyi anyja elköltöztek azóta az árnyékvilágba, Sanyi is elmúlt hatvan, s az előtolakodó gyerekkori emlék és a mostani múlt pillanat között valami roppant pusztaság terpeszkedett, mintha több mint fél évszázad alatt nem történt volna semmi lényeges, holott nagyon is történt, aminek a fele bárcsak ne történt volna meg. Egy pillanatig Sanyi mindenkit irigyelt, akinek a múltat könnyebb elviselni. De hát az önsajnálát mit sem változtat azon, ami megtörtént. Attól még senkinek a múltja nem lesz más, különben is, mindenkinek olyan múltja van, amelyet megérdemel. A másik szobában Juci már pakolt, Sanyi unokaöccse, Béla elment a Tescóba, a gyerek pedig elkódorgott az Isten tudja, hová. Holnap kora hajnalban indulnak az Adriára, egy hónapig Sanyié lesz a ház, ahol hajdan, amikor még április végétől október végéig akác- és hársfák borították árnyékba az utcát, Vilma néniék laktak Klementinával, aztán Vilma néni lánya, most meg Béla, az unokája, akinek a járása meg a mozdulatai inkább Klementináét idézik, semmint a nagynyjáját. A puhasága és a melankóliája is, úgy látszik, ez a melankólia családi átok, kiirthatatlan, mint a parlagfű.

– Szerintem nagyon jól jön most neked ez a levegőváltás – ezekkel a szavakkal

fogadta őt Juci, amikor megérkezett, és Béla is azzal a nehezen leplezett fölénnyel, ahogyan csak a fiatalok tudnak rácsodálkozni egy rég nem látott rokonra, aki, bizony, jócskán megöregedett.

– Itt most végre kipihenheted magad – ezt Béla mondta. Orvos volt, úgy is hangzott a szájából, mint valami orvosi jó tanács.

– Nem kell engem sajnálni! – felelte Sanyi. – Nincs nekem kutya bajom se.

– Persze, persze...

Ez a Füzély Lóránt nem volt valami nagy potentát, amint azt eleinte Sanyi gondolta, hanem csak egy tűzoltóparancsnok, aki csak akkor fontos figura a városban, ha valahol ég a ház, de ebben a városban emberemlékezet óta nem pusztított tűzvész, utoljára talán a bombázás idején, amikor Sanyi nem is élt még, őt csak évekkel azután hozta a gólya, egyenesen a kommunizmus közepébe. Füzély Lóránt persze így sem lett volna rossz parti Klementina számára, de azért Vilma néni is, Sanyi anyja is előkelőbb atyafiságra áhítoztak, bár egy idő után már akárki megfelelt volna, akinek az oldalán Klementina megtalálja a boldogságát. Klementina még idősebb korában sem volt csúnya, azonkívül jószívű volt, dolgos és engedelmes, szerette a madarakat, méheket, katicabogarat, a nem nagy testű kutyákat, családias is volt, és a három nővér közül köztudomásúan ő főzött a legjobban. És mégis... Csupa kudarc volt az élete, a szerencse valami okból sosem kedvelte. Pedig még németül is jól beszélt, bár az is igaz, sok hasznát a némettudásának nem vette, németek a nagy háború óta ritkán vetődtek el errefelé, akkor is legföljebb átutazóban vagy tévedésből. A tűzoltóparancsnokság a szomszéd utcában volt, s a városnegyed fölé emelkedő tornyára a közakarát egy szobrot álmodott, amely azóta is ott posztol a torony tetején kicsit ormótlanra sikeredett sisakkal a fején, mint egy középkori vértés, s nemrég egy kamerát szereltek a sisakja csúcsára, amely negyedóránként körbeforog, hogy a szobor ne csak dísznek legyen ott, hanem valami hasznát is vegyék. Vilma néni szerint a szobor kísértetiesen hasonlított Füzély Lórántra, olyannyira, mondogatta, hogy ha a tűzoltóparancsnok sisakot tett volna a fejére, az ember azt hitte volna, a szobor jött le az emberek közé kicsit megmozgatni meggémberedett végtagjait. Klementina örülhet, hogy Füzély Lóránt egy másik nőt vett el, mert hogy nézett volna az ki, hogy olyan férfihoz megy hozzá, aki úgy néz ki, mint egy középkori lovag vagy egy szobor, és a tűzoltófecskendő helyes használatán kívül semmi máshoz nem ért.

Jóval később Sanyi kiötlött egy elméletet, amellyel megmagyarázta a Klementinát ért sorozatos kudarcok valódi okát. Eszerint balsorsát Klementina a nevében hordozta. A három nővér közül kétségtelenül az ő neve volt a legtaszítóbb. A Vilma még csak, csak... A nagy háború előtt a divatosabb nevek közé tartozott, legalábbis úri házaknál. Ha valakit Vilmának hívtak, arról sejteni lehetett, hogy nem libapásztorlány. S akkor, az ötvenes években, amikor Sanyi gyerek volt, s a nyári vakációk néhány hetét Vilma néniék házában töltötte, éltek még Vilmák szép számban szerte

e hazában. Sanyi anyját Angélának hívták, s az Angéla név nem kopott ki annyira a divatból, mint a Vilma. Na, de mi az, hogy Klementina!... Királyi udvarokba való név, s nem ide, az Isten háta mögé. Klementina nagyhercegnő az valami egészen más, mint Klementina háztartásbeli. Akkor már inkább keresztelték volna Hamupipőkére, de legalább Piroskára! Na persze a Sándor sem egy nagy szám ma már, és a Bélák hajdani fénye is jócskán megkopott. Ezzel Bélák is tisztában lehettek, ezért kapta csemetéjük a Patrik nevet. Sebaj, előbb-utóbb ez is kimegy a divatból, és Sanyi nem kis kárörömöt érzett, amikor ezt ilyen jövőbe látó bölcsességgel és tárgyilagos-sággal megállapította.

A nap még besütött a kert hátsó fertályába, amikor vacsorához ültek, s Juci mindnyájuknak szedett a gulyáslevesből, mint hajdanában ugyanitt, a diófa alatt Klementina, aki ettől még nem érezte cselédnek magát, mint néha Kati, Sanyi felesége, s ez megint visszahozott valamit a régen elmúlt idők nyár esti hangulatából, de most valamilyen édesbús csomagolásban, és nyilvánvalóan inkább csak Sanyi emlékezetében. Érdekes, Klementinát sosem szólították néninek, Béla sem, amikor még gyerek volt. Ő mindenkinek csak Klementina volt, s az maradt a haláláig, de ezt Klementina egyszer sem vette zokon, mert soha senki nem mondta sértő élel. Szó mi szó, a rendezett udvar mögött a kertet alaposan fölverte a gaz, a gyümölcsfák szinte fuldokoltak benne, bezzeg Klementina és Vilma néni nem tűrte volna az ilyen hanyagságot. Persze akkoriban mindenkinek egy kicsivel több ideje volt, mint manapság, az órák, a napok, a hetek néha csigalassúsággal vánszorogtak, na meg, természetesen, a kerti munka java része is Klementinára maradt, aki tavasztól késő őszig mindennap szívesen tett-vett a gyümölcsfák és zöldegyesek között. Sanyi emlékezett rá, a kert végében, melyet nem árnyékkoltak fák, néhány évig dinnyét is termesztettek, de aztán felhagytak vele, mert a görögdinnyék sosem értek be rendszeresen, s alig haladták meg egy biliárdgolyó méretét.

Nos, igen, most, hogy így együtt ültek a terített asztalnál, beszélni kellett a dolgokról, de nem a régiekről, hanem a legújabbakról, bármennyire feszélyezte is őket, persze elsősorban Bélát és Jucit, mert részvétet kellett mutatniuk, és ez szemlátó-mást erőfeszítésükbe került. Fiatalok voltak, értettek már ugyan a képmutatáshoz, de nem volt benne még olyan gyakorlatuk, mint neki, s érthető, hogy ahhoz a taktikához folyamodtak, hogy hát essünk rajta túl minél előbb. Legelsőnek, természetesen, „Kati néni” jött szóba, az ő hosszú és gyötrelmes betegsége, a depressziói, a halála, meg hogy mennyire bántja őket, hogy nem tudtak elmenni a temetésére. Ezt valahogy olyan hangsúllyal beszélték ki magukból, olyan büntudattal, hogy az szinte fogadkozásnak tűnt, olyasminek, hogy ne félj, jóvátesszük, a te temetésedre okvetlenül elmegyünk, Sanyi bácsi.

– Hát a kis anarchista hogy van? – próbált meg kedélyesebb hangot megütni Juci.

A kis anarchista Krisztina volt, Sanyi lánya, aki Katinak a nyugtalan, örökké elégedetlen természetét örökölte.

– Mostanában el lehet viselni – felelte Sanyi kedvetlenül, sőt talán mogorvábban is a kellesénél, s ezzel mindjárt rövide is zárta ezt a témát.

Csönd lett, valahonnan a távolból villanyfűrészes sipító zaját hozta a föl-föltámadó szél, még messzebből pedig egy vonat zakatolását. Nem kellett nagyon okosnak lenni ahhoz, hogy Sanyi kitalálja, ezek után Daninak a dolgát egészen biztosan nem fogják szóba hozni. Már csak tapintatból sem. Meg valahogy az ilyesmiről ma sem illik beszélni. Pedig biztos, hogy egész nap ez jár a fejükben, gondolta Sanyi, de néha jobb, ha bizonyos dolgok kimondatlanok maradnak, mert amit egyszer kimondtunk, azt nem lehet többé visszavonni. Vagy talán az ő kezdeményezésére vártak, arra, hogy megnyissa a témát. „Hát abból nem esztek.”

– Az apai nagyanyám házában az udvarán is éppen ilyen diófa volt. Talán még ennél is öregebb – mondta Sanyi. – És néha mi is a diófa alatt vacsoráztunk. De ez az egész már csak egy elmosódott kép. A ház sincs már meg, nemhogy a diófa. Az egész negyedet lebontották.

Csak meg ne bánd, fiam, mondta Sanyi apjának Sanyi nagyanyja a diófa alatt az idők kezdetén, amikor Sanyi apja bejelentette, hogy köztiszteletnek örvendő személy lett. A városban, ahol Sanyi felnőtt, nem minden közismert személyt tartottak egyben köztiszteletben álló személynek is – a kommunisták, például, közismert személyek voltak, de normális ember nem tisztelte őket. A köztiszteletben álló személyeknek a kevésbé köztiszteletben álló személyek előre köszöntek, a köztiszteletben nem álló személyek pedig vagy köszöntek, vagy nem, visszaköszönniük pedig nem kellett, mert a köztiszteletben álló személyek és a kevésbé köztiszteletben álló személyek nekik nem köszöntek előre. Ha egy köztiszteletnek nem örvendő személy előre köszönt a nagyobb vagy kisebb köztiszteletnek örvendő személynek, akkor az mindig visszaköszönt, de csak foghegyről, mintha kegyet gyakorolna, hogy azért a köztiszteletnek nem örvendő személy tudja, hol a helye. A köztiszteletben álló személynek az *Alászolgája* járt ki, a többieknek a *Szervusz* vagy a *Jó napot!*, amit lehetett szó szerint is érteni, de jelenthetett olyasmit is, hogy *Dögölj meg!* A városban, ahol Sanyi felnőtt, érvényben volt valamilyen titkos hierarchia, ami, hiába államosítás meg kommunista hatalomátvétel, a régi világ értékrendjének változatlan fennállására utalt. A kommunisták ebben az értékrendben sehol sem voltak, még a legelső létrafokon sem. Ők kívül álltak az értékrenden, ők *uralkodtak*, s ezt el kellett fogadni, ha beletörödni nem is volt szabad, ők *Čest' přacíval* köszöntek egymásnak, de a köztiszteletben álló személyeknek (legalábbis, akik szabaddalbon voltak) ők is *Alászolgáját* köszöntek, ha nem volt harmadik személy a közelben.

Sanyi nem tudta, hogy mitől lett valaki köztiszteletnek örvendő személy. Gyerekefféjjel úgy képzelte, hogy az illető bizonyára valami hőstettet vitt végbe a háború

alatt, amelynek szomorú emlékét még az ötvenes évek elején is őrizte néhány lebombázott ház. Vagy talán azért, mert kimentett a folyóból egy fuldokló kisfiút. Esetleg, mert szétosztotta vagyonát a szegények és elesettek között. Apja azonban felvilágosította, hogy amit a köztiszteletben álló személyekkel kapcsolatban gondol, azok mind badarságok. Az sem igaz, hogy csak gazdag ember állhat köztiszteletben. A köztiszteletben állás sok-sok apró jócselekedet mozaikdarabjából állt össze köztiszteletben állássá. Vagyis sokat kell *menni* ahhoz, hogy az ember köztiszteletben *állhasson*. Aztán ha már köztiszteletben áll, akkor az idők végezetéig úgy marad, hacsak nem követ el valami büntényt, sikkasztást, liliomtiprást és hasonlókat. A köztiszteletben állásba tehát az ember belenő, mint az ápolatlan köröm a húsba. Az az ember, aki tegnap még nem állt köztiszteletben, ma egyszer csak köztiszteletben áll, s talán még ő maga sem tudja, hogy miért. De, természetesen, nem tiltakozik ellene.

Sanyi emlékezett rá, hogy az egyik ilyen köztiszteletben álló férfinak, akit Laci bácsinak hívtak, sörtefrizurája volt, és lila hajszálerek pókhálójával átszótt pufók, vörös arca. Az utcán sétapálcával közlekedett, s mégis lendületesen, úgy emelve meg minden második lépésénél a pálcát, mintha agyon akarna csapni egy legyet. A régi világban bíró volt, de a kommunista hatalomátvételt követően idő előtt nyugdíjazták. Elegánsan öltözködött, a legszürkébb hétköznapokon sem felejtett el nyakkendőt kötni, mintegy tüntetően demonstrálva azt, hogy a régi világhoz tartozik ebben a nyakkendőtlén, slampos, micisapkás új világban is. A kabátja vagy zakója zsebében mindig tartogatott egy marék cukorkát, s ezeket szétosztotta az ismerősei gyerekei között.

Egy másik köztiszteletben álló személyt Pista bácsinak hívtak. Kopasz feje és mélyen árkolt homloka alatt busa, bozótsűrű szemöldök nőtt. Sosem viselt fejfédőt, legföljebb a legkeményebb fagyok idején. Öregnek látszott, mint a legrégebb kősírok a temetőben, mégis mindig vidám volt. Kicsit elhanyagolta magát, kopottas ruhákat viselt, a fogai sem voltak mind rendben, s előfordult, hogy a reggeli borotválkozást is elmulasztotta. Hanyagságának ezek a bántó külső jegyei azonban nem csorbították a tekintélyét. Sanyiék házának a közelében lakott egy omladozó ház manzárdszobájában, s néha csak úgy, mindenféle bejelentés nélkül toppant be hozzájuk, leginkább a kora esti órákban. Sosem fogyott ki a tréfákból, Sanyi mégsem szerette, mert tolakodóan volt közvetlen és tréfás, és néha egészen hülye és infantilis viccelődéssel próbálta belopni magát Sanyi szívébe.

– Azt tudod-e, öcskös, hogy VII. Kelemen pápa találta föl a gerendát?

Aztán a hülyeségein mindig nagyot hahotázott, Sanyi szülei pedig vele nevettek, látnivalóan kényszeredetten és kötelességből, merthogy Pista bácsi köztiszteletben álló személy volt.

Sanyi ötéves sem volt még, amikor egyik napról a másikra kilakoltatták őket. Bel-

városi bérházban laktak a második emeleten, egyik szobájuk ablaka a piacra nyílt, a másiké és a fürdőszobáé egy kocka alakú betonudvarra, ahol nem nőtt se fű, se fa, s az udvar egyetlen sivár dísz a közepére tákolt porolórúd volt. A ház hat lakását fiatal párok bérelték, a földszinti kettőt egy buszsofőr három és egy borbély két gyerekekkel, az emeleti lakásokat viszont úgymond úriemberek, a köztisztelet kandidátusai, vagyis a rendszer potenciális ellenségei, akik, ilyen nagy számban egymás szomszédságába zsúfolva, politikai válság esetén nyilván veszélyeztették volna az állam biztonságát, ezért tanácsosnak látszott eltakarítani őket a belvárosból. Pedig a belvárosban lakók többsége bezárkózott a család és a rokonság szűk körébe, és került a nyilvános helyeket, nehogy akaratlanul is rájuk vetüljön a szervezkedés gyanújának akárcsak az árnyéka is. Örülhettek, hogy van fedél a fejük fölött, és nem zaklatja őket a politikai rendőrség. A Sanyiék bérházával szomszédos földszintes házban vidám kocsmá működött, s ennek áldásaiból Sanyiéknak is kijutott. Nem a zajból, ricsajból, lármából, tányérok, poharak és korsók csörömpöléséből, nem is a záróra után hazafelé tántorgó munkásosztály részeg óbégatásából, hanem a derék, sörivó svábbogarakból. Ezek az ő házukat is csapatostul megszállták, s főként lámpaoltás után merészkedtek elő rejtkehelyükről. Sanyi anyja iszonyodott tőlük, és Sanyiék kilakoltatását alighanem felszabadulásként fogadta.

Ezekben az években, a kommunisták kivételével, mindenki az amerikaiakat várta, akik a rádión keresztül többször is megüzenték, hogy jönnek, de valami okból egyre csak késtek. Sanyiban idővel a mindenféle beszélgetésfoslányok és rokoni sutyor-gások hatására olyan kép alakult ki az amerikaiakról, hogy az amerikai katonák egy-től egyig délceg vitézek, akik a gyerekeknek krumplicukor helyett igazi csokoládét osztogatnak, a kommunistákat pedig bedutyizzák, és majd felhőkarcolókat fognak építeni itt is, mint az ő városukban. Minden nagyon szép lesz és nagyon jó. Csak a bombázástól tartott egy kicsit. Más városokhoz képest az ő városukat negyven-negyben nem nagyon bombázták az oroszok. Egyszer, s akkor is csak tévedésből. A bombázásra parancsot adó marsalljukat vagy ki az ördögöt, későn értesítették, hogy a gyalogságuk már megszállta a várost, egy nappal a megbeszélte határidő előtt, Sztálin születésnapjának tiszteletére. Sanyiék városát tehát az a páratlan megtiszteltetés érte, hogy odakerült a születésnap tortája mellé Sztálin ünnepi asztalára. A Kreml nagy embere egy végrehajtó könyörtelen alaposágával szemrevételezte az emeletes középületeket, a katolikus, a református és az evangélikus templomot, a csak nemrég elárvult zsinagógát, de a kültelki viskókat is. Hümmögött, hogy ez, bizony, szerény ajándék, de azért mégsem utasította vissza.

Sanyinak sok „első” emléke volt, de valójában onnantól számította az életét, amikor kilakoltatták őket, amikor el kellett költözniük a nagyanyja kétszobás kertes családi házába, amely nem esett messze a belvárostól, mégis mintha egy másik város lett volna éjszakai kutyaugatásával, a hajnali kakaskukorékolással, az árokszélre

fosó libáival, a sok-sok gyümölcsfával, ahol az élet télen mozdulatlanságba dermed, nyáron pedig a szél port kavar, s az utcák csöndjét ritkán veri föl motorbicikli- vagy autózaj. Mintha a teremtés kezdete óta lett volna itt ilyen a világ, s ilyen is marad az idők végezetéig. Nem történik semmi, az emberek átalusszák az életüket. Kiadósabb esők után az aszfaltozatlan utakon tócsákban állt a víz, és bokáig ért a sár, vezetékes víz nem volt még, fürdőszoba is csak egy-két módosabb család otthonában, az udvarokat a gyümölcsfák árnyékában deszkabudik ékesítették, mint afféle magányos bakterházak az élet szomorú állomásai között, ahol a téli hasmenés gyötrelmeit kiadós megfázás követheti.

Sanyi ebbe a világba csöppent bele, s minden, ami korábban volt, hamar elhalványult az emlékezetében. Abból a korábbi világból egyre inkább csak emlékfoszlányok maradtak, hangulatok, ízek és kaotikusan kavargó képek emléke. Ahogy múlt az idő, az a „rég” otthon egyre idegenebbnek tűnt, ez az új viszont már az első napokban otthonosnak. Sanyiék új otthonukban is rendületlenül várták az amerikaiakat, akik ekkor éppen Korea irányából igyekeztek megközelíteni az ő kies városukat, de minduntalan elakadtak, hol a hegyekben, hol a reggeli ködben; az egyik nap előrejutottak egy kilométert, a másik nap hátráltak kettőt, Sanyi apja szerint olyan volt ez az egész, mint egy végtelen ideig tartó tangó. Aztán egy napon az amerikaiak megunták a tangózást, és véget vetettek a koreai táncnak. Sebj, vigasztalta Sanyi apját a szomszédjuk, egy nyugalmazott postafőnök, végre rájöttek, hogy nem érdemes Koreán keresztül erőltetni az előrenyomulást, van rövidebb út is. Eközben Sanyi anyja és nagyanyja mindennap összezördültek. Összevesztek, aztán mégis kibékültek, majd újra összevesztek, csupa semmiségen, leginkább a közösen használt konyhában, ahol együtt főztek külön ebédet egy tűzhelyen, vagy amikor valamelyiküknek sürgős dolga lett volna a bakterházban, de azt éppen a másik lakta. Végül már minden, ami elképzelhető, összevesztek, nagyon ideje lett volna, hogy jöjjenek az amerikaiak, és csináljanak rendet, mert Sanyi apja nem bírt már velük.

Ezekben a nehéz időkben lépett elő Sanyi apja köztisztelőben álló személyé. Mind többen köszöntek neki előre az utcán, vagy emelték meg esős időben is a kalapjukat ismeretlenek, és érdeklődtek hogyléte felől, küldték kézcsókjukat Sanyi anyjának, fejezték ki sajnálkozásukat a Sanyi családját sújtó igazságtalanságok miatt. Megtörtént, hogy Sanyi apját a postán előreengedték a sorban, hogy a hentes félretette Sanyi anyjának a borjúhúst, Sanyi pedig a főtéri cukrászdában ingyen jutott süteményhez. A dolgok kezdtek jobbra fordulni. Sanyi apja, egy Bundzsák nevű befolyásos helyi kommunistának köszönhetően, könyvelői álláshoz jutott a szállodában. A régi világban Bundzsák közlekedési rendőr volt, de sok dolga ebben a minőségében nem akadt, mivel a városban akkoriban még csak kevés autó közlekedett. Bundzsák rendőr, Sanyi apjának az elbeszélése szerint, a főtér sarkán posztolt egy útkeresztezéskellős közepén, és rettenetesen unatkozott. Inkább akadályozta, mint segítet-

te a forgalmat, már csak a pusztta jelenlétével is, mert a sofőröknek ki kellett őt kerülniük. Forró nyári napokon a jószívű járókelők fagyaltot vettek neki, télen pedig forralt bort, de csak mértékkel, nehogy berúgjon és még nagyobb galibát okozzon, mint amennyit amúgy is okozott pusztán azzal, hogy ott állt a kereszteződés közepén, mint egy fehérre meszelt felkiáltójel. Akadt olyan jóakarója is, aki könyvet próbált rátukmálni, hogy addig is legalább olvasson, amíg a következő teherautó valahol a távolban felbukkan. Bundzsákra mint közlekedési rendőrré tehát nem sok szükség volt, de a városatyák ezt másképpen látták. Státuszszimbólumként igenis szükség volt rá, mert maga az a körülmény, hogy a városnak közlekedési rendőre is van, a várost még városibb rangra emelte, szemben a falvakkal, ahol nincs szükség közlekedési rendőrökre.

Ez a Bundzsák most a munkahivatal elnöke volt, s egy napon meglátogatta Sanyi apját, és így szólt hozzá:

– Én tudom, hogy maga alapjában véve rendes ember, Varga elvtárs. Maga egy köztisztviselőben álló személy a városunkban. Tudom, hogy nehéz körülmények között élnek, de lehet, hogy én tudok segíteni magukon.

Este Sanyi apja boldogan újságolta el sorsuknak ezt a szerencsés fordulatát. Az udvaron vacsoráztak, még nem nyugodott le a nap, meleg volt, a diófa hatalmas koronájának az árnyéka szinte az egész udvart betérítette.

– Köztisztviselőben álló személy vagyok, mama. Már a kommunisták is elismerik.

Amikor együtt volt a család, Sanyi apja mindig az anyjához beszélt, mintha már-már görcsösen bizonyítani akarna előtte valamit, akaratlanul is megbántva ezzel Sanyi anyját, aki ilyenkor hol okkal, hol ok nélkül, másodrendű családtagnak érezte magát. De ezúttal Sanyi nagymamáját sem indította meg apjának a bejelentése. Őt egyébként sem volt könnyű meghatni. Sanyi ritkán látta mosolyogni, s úgy istenigazából örülni egyszer sem. A nagy háború előtt tanítónő volt falun, a szigorúság és a keménység a katedrán eltöltött évtizedek alatt a vérébe ivódott. Sanyi apját hideg zuhanyként érhették józan, szinte már rideg szavai:

– Csak meg ne bánd, fiam!

– Na és megbánta? – szólalt meg Béla. Juci és a gyerek már bemenekültek a szünyogok elől a házba, Béla is nyilván csak udvariasságból maradt, miért is érdekelnék őt ezek a régi históriák; az ő életkorában még úgy tűnik, a múlt egyszer s mindenkorra elmúlt, a kísértetek még sokáig szunnyadni fognak benne, az életnek még határozott kontúrjai vannak, az idő még zavartalanul halad előre, s az Adria partján örökké süt a Nap.

– Az apám olyan ember volt, aki még a halála órájában sem bánta meg, hogy élt.

Béláék pirkadatkor keltek útra, nagy zajt csaptak a másik szobában és a konyhában, Juci nem győzte csitítani a gyereket, hogy fölébresszed Sanyi bácsit, pedig a gyerekek alig lehetett a hangját venni, nem ő csapkodta az ajtókat. Sanyi kis tétovázás után

úgy határozott, nem megy át hozzájuk még egyszer elbúcsúzni. Attól rettegett, hogy benyitnak hozzá, és neki megint jó utat és kellemes nyaralást kell kívánnia, szép szavakat mondani, holott már régóta undorodott a hamisan csengő, üres szép szavaktól, ezektől a rusnya, nyirkos bőrű csúszómászóktól, s a szíve csak akkor kezdett újra normális ütemben verni, amikor hallotta, hogy becsapódik a nagy, szárnyas vaskapu, majd kisvártatva elhajt a Volkswagen az ablakok alatt. Újra elaludt, fölébredt, aztán megint elaludt, s mindenféle zavaros álmok üldözték, mígnem kilenc óra tájban kiment a fürdőszobába, aztán megreggelizett és eltöklelt, hogy ellent fog állni az emlékek ostromának, de valahogy olyan dögletes levegő volt a házban, hogy ez nehezen ment. Nem is mehetett, mert szüntelen az emlékek avas szagát érezte, bizonyára az ő megvasodott emlékei terjengtek a házban, hiába is zuhanyozott le. Rettegett tőle, hogy ha benyit a másik és a harmadik, a kisebbik szobába, amely a régi időkben Klementina szobája volt, egyszer csak megszólítja valaki, egy testetlen személy, Vilma néni vagy Klementina, és berángatják őt valami félhomályos barlangba, melynek falai mindenféle megsárgult emlékekkel vannak kitépézve.

Annak is lehetett már húsz éve, hogy Kati, Krisztina és Dani is vele jött. Vilma néni akkor már naphosszat az ágyat nyomta s néhány hónapra rá, amint az várható volt, elköltözött a temetőbe, Klementina pedig már csaknem vak volt. Sanyi sosem bocsátotta meg Csillának, Vilma néni lányának, hogy Vilma néni halála után a félig vak Klementinának azon nyomban kitéték a szűrét. Klementina a Fényes Alkonyat nevű idősek otthonában landolt, s élvezte még két évig annak orvosságzagú vendégszeretetét. Sanyi azóta is rossz érzéssel gondolt vissza erre a látogatásra, pedig Kati éppen jó passzban volt, akkoriban kevesebbet hisztériázott, a depresszió is elkerülte, nem ivott és jó étvággal evett. A két gyerek pedig... Velük meg később minden fordítva történt, mint ahogy azt az akkori viselkedésük alapján az ember megjósolta volna. Dani volt a kissé szertelen, de máskülönben simulékony, hízelkedő, az alapjában véve jól kezelhető gyerek, míg a húga senkivel sem barátkozott, még Klementina angyali közeledéseit is visszautasította. Nehéz természete van, de majd kinövi, vigasztalta Sanyit Klementina. Vilma néni azonban józanabb fejvel ítélte meg a dolgot. Sok baj lesz vele. Csak ennyit mondott. Aztán, s ennyit érnek a jóslatok meg a valószínűség-számítás és az effélék, mégsem Krisztina hozta rájuk csóstül a szegyent és a bajt.

Sanyi nem bírta bent tovább. Az udvaron és a gazos kerten szétáradt a kora délelőtti, még nem perzselő, de a déli és délutáni órák fullasztó hőségét már most megelőlegező júliusi napfény. Minden, ami van, ami elmúlt, és ami jön még, évezredekre visszamenőleg és évezredekkel előre felé, tökéletesen jelentéktelennek tűnt arról a pontról nézve, ahol ebben a pillanatban Sanyi állt. Kívül a múltján, beledermedve s a délelőtti napfényel beleszögezve valami moccanatlan, közömbös jelen időbe.

Hodossy Gyula

Útravaló június 14-ére

*„Az alázatosság és az önismeret
biztosabb út Istenhez,
mint az elmélyült tudós kutatás.”*

(Kempis Tamás)

Kempis így üzent nekünk erre a napra.
Érezzük, ahogy a bölcsesség Őt, burokban tartja.
S mi pedig, kételyeink közt vergődünk minduntalan,
keresve az utat Istenhez, hittel, még többször hitetlenül.
Igaz(?) könnyet fakaszt a felismerés,
ha a fában sem hiszünk,
hogyan is higgyünk, annak gyümölcsében.
Olyan ez, mint amikor, szomjúhozunk a forrásvíznél,
amelyet nem ismerünk fel.

Karnyújtásnyira az éltető csobogás,
aztán mégis kiszikkadunk.
Agyunkat vakító fehér fény árasztja el,
mint a szentek, átlényegülünk,
egy másodpercre, vagy tovább.
Az idő ilyenkor nincs velünk,
elhagyjuk, mint a tegnapi kacajt,
de mégis, aztán, egyszercsak, időtlenül
bekövetkezik.
Azt gondoljuk, hogy csak Kempisnek sikerült,
vagy neki se,
de akkor mi végre a nagy kitárulkozás.

S ha felismerjük:
a szent víz keresztül áramlik a testünkön,
megszentelve azt,
minden tiszta lesz, szép lesz,
könnyű és őszinte,
mint a pillangó.

Az idő időtlensége

Keresem a helyemet az időben,
hogyan meghatározhatom,
mikor találkozom veled.

Egyik reggel, arra ébredtem,
meghalt az idő.
Nem rendített meg, még csak fel sem zaklatott,
annál inkább a halál ideje.
A halál ideje: valamikor éjjel.
Miközben aludtam, lehet, hogy álmodtam is,
rémálmom nem volt, arra emlékeznék:
az idő elment.
Valamikor éjjel, de pontosan mikor?
Illene az idő halálának idejét pontosan leírni;
mi volt az utolsó szava, végrendelkezett-e,
mit üzent nekem, másnak, a világnak?

Miután az idő időtlen, időnélküli,
minden addig tart, ameddig akar,
addig van, ameddig meg nem semmisül
a világ.

Gyermek a hegyen

A gyermek, a szerelemgyermek,
apró kis lábaival magabiztosan araszol felfelé,
mint katicabogár a magasba nyújtott kézen.

A gyermek, a szerelemgyermek,
áll a csúcson, botjával felmutat az égbe,
valamit lát, örül.
Látja a világmindenséget, az angyalit,
az angyalát?

A tollpihekönnyű gyermeki lelket fel-felkapja
a simogató szellő,
a súlytalanság kellemes érzése hatja át a levegőt,
földön is, égen is. Otthont épít.

A gyermek, a szerelemgyermek,
a csúcscról elindul lefelé,
várja őt a boldog jövő.
Picinyke kezét, anyja kezébe csúsztatva,
óvatosan lépked.
Hisz hittél tudjuk,
a szeretet vezérli, ki a magasból jó el.

A lárma csendje

A forгатagi lárma közepette
meglelt a csend.
Csodálkoztam is eleget,
mindez hogy lehet.
Az élet fontosabb eseményei
jutottak eszembe — a csendben,
miközben majd felborítottak a sietők,
nyomatékokat adva,
hogy nincs megállás, nincs kivételezés,
ez már egy ilyen világ.
Az anyaméhben megbúvó gyermek
szívhangját hallom:
egyenletes, nyugodt hang.
Bizonytaln ő is hallja, érzékeli a csendet.
Azt gondolhatja, mindig is így lesz.
Minden erőmmel azon vagyok,
ne veszítsem el a csendet,
a forгатag jól megtaszít —
nem adom fel.
Halott szüleimet próbálom
meglepni e csenddel,
hogy együtt halljuk a halhatatlant,
a csendbe furakodó
parányi gyermek szívdobogását.
Mintha mégis minden rendben volna:
bennem a folytonosság,
a halhatatlan élet, az élhető halál,
az isteni üzenet a szentlélekről,
a határtalan fény.
E csodacsendben átlátok a forгатagon,
a vággyal teli álomjövőbe,
egy zöldellő rétre, egy kacarászó gyermekre,
hol a pillangók hada —
a természet hangjai közt — tavaszt,
s valódi csendet jelez.

Tavaszi levél ajtóval, ablakkal

Tavaszi szellő futja át a szobát,
ajtó, ablak tárva
a lélek is fut vele.
A test, ami nyúzott, nehéz és fáradt
marad
ül és konokul tekint a falon lógó képre,
krikszkraksz az egész, gondolja.
De amikor elhomályosodik
a színek kavalkádja közül
távolba tűnő sejtelmes utak tűnnek elő
hívogatón, csalogatón.
Az egyik úton, egy zsiros kenyeret majszoló,
a másikon egy szénakazalba bukfencet vető,
a harmadikon tavaszi fűben hentergő gyermek,
a negyediken minden, ami szép volt, lány és
kerek.
A lélek a fényes alagútban, lebegve, boldogan,
míg a tavaszi szellő vissza nem tereli.
Ajtó, ablak bezárul,
A konok tekintet meghátrál.
Az izom megfeszül, a test feláll.
Győzedelmeskedik a vágy,
hogy ablakhoz lépve, a rügyből levél bukjon elő.

Póda Erzsébet

Hó

A kislány az ablakban könyökölt. Vastag pokrócba bugyolálva, egy széken térdelve nézte a sötét éjszakát.

A nagy sötétségben különös módon látszott a hóesés: mindent belepett a szürkeség, és az ég felől hatalmas sötétebb-világosabb foszlányokban hullott a hó. Odakint csönd volt, mely vastag takaróként ült a tájon. Idebent duruzsolt a kályha, a vasöntvény réseiből kilátszó tűzlángocskák furcsa táncot lejtettek a falon. A hatalmas ágyban aludtak a szülei. A kislány egyedül érezte magát ebben a világban. Az alvó emberek a kövér dunyha alatt idegenek voltak számára. Az apja hideg, kemény ember, még soha nem nézett a szemébe. Pedig a kislány annyira vágyta, hogy támaszt találjon benne! Keveset találtakoztak, az ember későn járt haza, de ha megérkezett, megdermedt a házban a levegő. Az anyja furcsa, szórakozott asszony. Többnyire nem figyelt rá, a gondolatai valahol nagyon messze kalandoztak. Bár esténként néha felolvasott egy-egy mesét – ezt nagyon szerette. De hiába próbált közel kerülni hozzá, nem sikerült. Néha az ölébe bújtt, belefúrta az arcát a meleg ruhájába, vagy átkarolta a nyakát, és a vállára hajtotta a fejét, de mégsem... Mégsem érzett semmi elfogadást.

A nagymama, ó igen! A nagymama egész más volt! Az ölébe vette, megfogta a kezét, a szemébe nézett, és mosolygott az arca. A lelkük összefonódott, mintha ezer meg ezer éve ismerték volna egymást... Soha semmilyen érzés nem hasonlított ehhez a beteljesedéshez.

De a nagymama nemrég elment. Kezébe vette görbebotját, elment, és soha többé nem tért vissza. Éjjelente álmában látta ugyan megérkezni, olyankor boldogan futott feléje, átkarolta, kis lelkét előntötte a nehéz-édes boldogság, de aztán az álom szertefoszlott, és felébredve a jóságos öregasszony már nem volt sehol.

A kislány összehúzta magán a pokrócot. Jobb lenne az ágyba bújni, ott a kályha mellett jó meleg van, gondolta, de nem mozdult. Állát tenyerébe támasztotta, és visszanézett a sötétségbe.

A hó rendületlenül zuhogott.

Idebent duruzsolt a vaskályha, a lángocskák lassultak, már csak ide-oda hajladoztak fáradtan.

Az emberek mélyebbre bújtak a hatalmas ágyban.

A kislány fázni kezdett. A foszlányokat nézte, melyek az égből hullottak alá. Észrevette, hogy az egyikben egy furcsa kis fekete lény ül. A foszlány a földre esett, a lény eltűnt. Újra feltekintett az égre, a hatalmas hópelyhek egyre csak hullottak

alá. Sok-sok fekete lény jelent meg, ott kavarogtak az égen. A földre esve azonban eltűntek, növesztve a sűrű hóréteget. Az ablak előtti hatalmas, kopár jegenyefa tetején megjelent egy hókígyó. Tekeregve közeledett a fa gyökeréhez. Mikor az ablak magasságához ért, megállt, és a kislány felé fordult. Mondott valamit, de a gyermek nem értette. A kígyó ingatta a fejét, majd eltűnt a földben.

Nemsokára a távolban, a zuhogó hótól alig láthatóan megjelent egy alak. A kislány szemét erőltetve nézte, mert ismerősnek tűnt számára. Az alak nehezen közeledett, lassan, nagyon lassan, a mély hóban nehezebbre esett a haladás.

Az égből újabb sötét lények hullottak a talajt borító hótakaróra, s ott eltűntek a sűrűségben.

A kislány megfeszítette soványka testét és figyelt. Az alak egyre közelebb jött, s ő felismerni vélte... Szája szólásra nyílt, de hang nem jött ki a torkán. Végre ráeszmélt: a nagymama jött, a botjával segítette magát a nehéz hóban. A nagy sűrűség lassan fehéredni kezdett az alak körül, majd ragyogó fehérré változott. A nagymama az ablak előtt állt, botjára támaszkodva megpihent, és a kislányra emelte tekintetét. Mosolygott, és mintha hívta volna. A gyermeket előntötte az ismerős érzés, az a nehéz-édes boldogság, mely ömlő melegként áradt szét minden testrészébe. A nagymama hívogatóan nyújtotta ki felé karjait. A kislány levette magáról a pokrócot, kilépett az ablakon, s boldogan futott feléje. A vastag hó, mintha csak könnyű tollréteg lenne, simogatta a talpát. Átkarolta az öregasszonyt, s a szemébe nézve úgy érezte, ezer meg ezer éve ismeri ezt az embert, ezt az érzést, és soha nem akar már semmit, csak vele maradni.

A pillanat finom meleg volt: a nagymama átkarolta, kendőjébe bugyolálta a kislányt, és elindult visszafelé, arra, amerről érkezett. A nagy fehérség lassan visszahúzódott, helyét ismét átvette a sötét sűrűség.

Hatalmas foszlányokban zuhogott a hó az égből.

A kályhában végleg kialudt a tűz.

A reggel vakító fehérséggel fogadta a felébredő szülőket. A kislány ágyában nem volt senki. Hiába keresték, csak egy félrecsúszott pokrócot találtak az ablak elé húzott széken...

Daniel Hevier

Az ellopott realitás

ébredés után
csak valami idegesítő szomorúság
maradt az álmodból

mert ott hagytál benne
egy asztalon
valamit
ami e pillanatban
igen fontosnak tűnt számodra

és az ébredés
pillanatában
tudtad
hogyan e szomorúság
egész nap elkísér

s este
csupán azért még aludni
hogyan megkeresd
ugyanazt a helyet
ugyanazzal az álommal

de
nem leled már azt az asztalt sem

Árnyak és a hozzájuk tartozó emberek

Minden pillanatban beleütközöm valakibe.
Egyikük sem árulja el magát semmivel.
Semmit sem tudok róluk.
Ők sem tudnak magukról semmit:
különben nem olvasnának horoszkópokat és verseket.

Nem ismerem ki magam abban,
aminek jelentőséget tulajdonítanak.
Óvatosan kerülgetjük egymást, mint a rókák.
Ósi ösztönök munkálnak bennünk.
Biztos távolságból méregetjük egymást.
Mindenki legalább egyméternyre a másiktól.

Hogy elegendő helyünk legyen ütni.
Vagy menekülni.

Valamelyik város valamelyik állomása

Hová megy ez a vonat?
Oda, ahová a könnyeinket hullattuk,
oda, ahol eltűnt
gyermekkorunk ege-pokla,
oda, ahová elrepültek a zöld madarak,
visszafelé evezve szárnyaikkal...
A tűz visszatér a gyufába,
az arc a tükörbe,
és én jegyet kérek
a Tegnapba.
És tudom, hogy sose lehet elég pénzem
erre az útra,
még ha magammal fizetnék is.

Az évek múlása

különös
ahogy múlnak az évek
mindent fordított perspektívából látok

a labdarúgók egyre fiatalabbak
miként a fiúk is
a mundérban

amikor én voltam fiatal
a sportolók felnőtt férfiak voltak
s most azt látom
hogyan megfiatalodtak az eltelt idő alatt

miközben az iskolaköteles gyerekek
egyre öregebbek
a nyolcadikosformák
már biztosan dohányoznak isznak szeretkeznek

Tóth László műfordításai

Angyal Sándor

Dilettáns

Negyed százados lettem én,
Meglépetés e költemény,
Pedig én írtam,
Ejnye – bejnye.
Lassan átveszi az agyam,
Egy skizofrén elme.

Álomkép

Hempergőzve szerettelek,
Birkózva is legyőztelek,
De mikor reggel felébredtem,
Az ágyamban
csak magam lettem.

Félszeg

Mosolyra nyitottad szemed,
Mert érezted, hogy nézlek,
S félénken a takarót
az arcod elé tépted.

Mesés

A hétfejű sárkány
a bűnöket vizsgálja,
s rájön, hogy mind
az örömet szolgálja.

Kapaszkodó

Egy angyal lép az arcomba,
Tán nem figyel?
Vagy vak volna?

Ficken sie genug?

Szóval...
Kell-e kellem?
Vagy...
Kell-e báj?
Csak kiabálj.
De ha nem megy,
Semmivel se törődj.
Fogd be füled,
Nyisd ki szemed,
Keress egy párt
és kopulálj.

Aich Péter

Haza

Elindult. Végre, gondolta, elindulhatok. Hűvös volt, eléggé hűvös, inkább talán hideg. Nem süt a nap, könyvelte el magában. Igen, a nap. Azért. Az égbolt szürke. Gyanús egyenruha. Unalmas, összeolvadt felhőboltozat. Nem is felhők ezek, köd, egykedvű köd, cseppfolyósuló halotti lepel. Följebb húzta kabátján a cipzárt, előkotorászta kesztyűjét. Fújt a szél, úgy érezte. Furcsa, gondolta, szél fúj a szélcsendben. Olyan áthatóan. Nyirkosan. Ha majd hazaér, melegebb lesz. Ott. Talán. Működik egyáltalán a fűtés? Megpróbált visszaemlékezni, vajon bekapcsolta-e. Néha elfelejtette. Meg az is előfordult már, hogy elromlott a kazán. Vagyis nem kapcsolt be. Azaz bekapcsolta, de nem működött. Mert eldugult a szűrő. Olyan kis vacak. Amíg a gáz a fűvókához ér, teljesen beszűkül a vezeték. De a kis koszrészecskék ott is átférnek. Azért kell a szűrő. Már szétszedte egyszer. Vékony dróttal átpiszkálta, nagyokat fújt belé, a szűrőt benzinben is áztatta. Aztán megint működött. Mindig ilyen apróságokon múlik. Minél bonyolultabb valami, annál észrevehetőlenebb a baj forrása. És több romolhat el. Megrázta a hideg. Bal kezén a kesztyű fönnakadt az órán, s nem bújt a kabátujj alá. Bizonyára ettől. Pedig a hideg a hátán ugrándozott, nem a kezén futott végig. A meleg, ha belülről jön, az más. Hát igen. Vagy az ég tudja. Talán szaporábban kéne lépni. De meg kellett állnia, mert autók jöttek. Nem mehet a túloldalra. Körülnézett. Az autók meg nem bírják abbahagyni, csak jönnek végeláthatatlanul, vadul. Az átjárónál sem állnak meg, hát még itt. Az úttesten ment, a parkoló autók mellett, hogy rövidebb legyen az út a másik oldalig. Ha majd átmehet. Ha szabad lesz az út. De a sarkon úgyszólván meg kell majd állnia. A villamos közben persze elment. Na, még ez is. Mikor jön megint? A villamos olyan, mint a nő, jutott eszébe a szellemesség. Ha az egyik elmegy, jön a másik. Na de a menetrend. Utolsó villamos is van. Aztán lehet gyalogolni, a láthatár felé. Ha ugyan látni. Most még igen. Az utolsó villamos messze még. Remélhetőleg. Meg kell várni. Nem kell utána szaladni. Persze, néha délibábot hajszolunk. Bár ki tudja. Talán nem is ez a lényeg. A haladás, igen, haladni, azt kell. Hogy meg ne álljunk. A sarkon mégis mindig meg kell állni. Ez már így van. Ha tetszik, ha nem. A keresztződés rejtély. Mindig az. Sosem tudhatod, mi jön és honnan. Mert az autók is csak jönnek, jönnek, hol innen, hol onnan. Vagy a föld forog ide-oda, velem együtt, az autók meg állnak, s velem rángatózik e nagy teke, csak én mozgok, jutott eszébe. Megint hülyeségre gondolok, vélekedett tárgyilagosan. Pedig talán nem is olyan kába a gondolat. Mikor érek haza? Ez az alattomos hideg. Zsebre vágna kezét, ha kesztyűstől beleférne. Ám ez csak olyan tudat alatti mozdulat. Zsebre vágni a világot. Nem a világ az én kezem, legyintett. Ez az. Így is lehet. Így

bizony. Legyinteni. Ez szintén mozdulat. Haladás? Mindegy. Megváltozik a szemlélet. A melegtől. Esetleg. Ha meleg lesz. Az égbolt szürke hályoga mögül mintha megcsillant volna egy napsugár. Nocsak, mindig van remény. Amint hazaér, leve-szi a kabátot, s a fűtőtestre ül. Forró lesz, nem sokáig fogja bírni. Mikor találnak föl egy rendes hőtárolót? Elraktározni a nyár melegét. A bensőség melegét. Mert minden kihűl. És mindig. A kályhák pedig elromlanak. Vagy a kazánok. Egy hülye porlasztó miatt, például. És aztán szét kell szedni az egészet. De volt már úgy, hogy hiába szedte szét. Akkor sem működött. Előfordul bármivel, hogy egy szép napon nem működik többé. Szerelőt kell hívni. Öreg ez már, mondja a szerelő, ki kéne cserélni. Mi mindent lehet megjavítani? Vagy kicserélni. A lelkemet, esetleg. Lehet-e? Még úgy-ahogy összebüttyköli, de ki tudja, meddig működik. Nyáron kéne kicserélni, mondja a szerelő. Nehogy a legnagyobb hidegben mondjon vég-leg föl. Mikor lesz nyár? Nyáron bármi kicserélhető? Ha természetes meleg lesz, napsütéssel. Az érzelmeket. Ha majd hazaér. Meg kell vizsgálni. Talán mégis javít-ható. Akár a kazán. Idáig jó volt. Szívmelengető. Igen, idáig – meddig is? Persze a földgáz. A föld ereje. Érezte, hogy megfeszülnek benne az inak. Pedig csak a jelszó volt. A visszhangtalan parancs. A mozdulat akarata. Mozdulni, haladni. Haza. Ahol meleg van. Remélhetőleg. Talán. Ki tudja. Végre átjutott az úttesten. Micso-da előrelépés! A megálló üres volt. Senki emberfia. Mintha kiürült volna a világ. Most az autók is elmaradtak. Szél sem fújt. Mégis átjárta, befurakodott kabátja alá, bőre alá, onnan rohamozta zsigereit. Mi lesz, ha kihűl a szívem, gondolta. Ha hideg lesz, mint a lélektelen fűtőtest, amikor elromlik a kazán. A hóforrás. De a hideg irányt változtatott. A keze dermedt meg. Lassan fölfelé halad. Szétáramlik. A zord ridegség. Milyen barátságtalan. Mikor jön a villamos? A sínekre állt, a tá-voalba nézett. Jön valami? Mindig jön valami, vigasztalta magát, valami mindig jön. Sosem tudni. Váratlanul. Amíg vár valaki. Ha már nem vár senki, hiába jönne bármi. Közben eltűnt az égi tünemény. Meglehet, tévedett az előbb. Talán csak beképzelte, hogy oszladozik a köd. Ha megfeszülnek inai, mindig ez történik. El-képzeli, mint a meleg szobát. Leül a karosszékbe, a feszültség fölenged. Lehunyja szemét, s átadja magát a kellemes varázsnak. Máris fölmelegedett egy kissé. Szin-te elálmosodott. Ekkor állt meg mellette a villamos. Alig ocsúdott. Fölszállt. A villamos üres volt. És fűtetlen. Legalább leülhetek, gondolta. Ez most elvisz, s nemsokára otthon leszek. Majd otthon. Ha majd hazaérek. Ott biztosan meleg lesz. Ha hazaérek. A fűtőtest. A karosszék. Ez most nem az. A villamos nagyot rántva elindult, az emberek majdnem leestek. Ja persze, csak ez az egy hely volt üres. Milyen szórakozott vagyok. Fölnézett. Valóban. Körülötte emberek állnak. Senki sem nézett rá. Csak állnak, ő talán ott sem volt. Egykedvűen maguk elé néz-tek a semmibe. Vajon mit láthatnak. Mintha nyitott szemmel aludnának. Az ál-mok gyakran kísértének. De hiszen majd fölébrednek a megállón, vélekedett ma-

gában. Kiszállnak, beszállnak, ez az élet rendje. S hazamennek. Előbb, utóbb. Akár meleg a fűtőtest, akár nem. A megálló már majdnem az otthon. Csakhogy a villamos nem állt meg a megállón. Megszüntették volna? Az emberek sem néznek. Magukba süppedtek, mintha nem is lennének itt. Kifelé bámult az ablakon. Úgy tűnt, hogy a villamos ellenkező irányba halad. Pedig jól szállt föl. Csak éppen ellenkező irányba halad. Honnan jött? Ezt nem vette észre. Gondolataiba mélyedt, a melegről tünődött. Előfordulhat ez ilyenkor. Hogyan érek most haza? Mert a villamos csak megy, megy, a megállókon nem áll meg. S egyre gyorsabban halad. Itt valahol ki kéne szállni, jutott eszébe. Nem lehet. Az emlékekből nem lehet kiszállni. Sietni kell, idejében érkezzen. Pedig még korán van. Aludnának még az emberek? Olyan gyorsan haladt, hogy elvesztette súlyát. Lebegett. A magasban repülni jó. Tiszta az ég, messze látni. Fiatalos kedvvel terveket szőni. Becserkészni a világot, oly kicsi. Ő is kicsi még, édesapja fogja kezét. Már soha el nem ereszti. Tenyere kétszer is befér a tenyerébe. Mikor megyünk, apám? Ha majd nagy leszel, nekivágunk. Előbb tanulj meg járni. S ha majd biztosan lépsz, elindulsz. Édesapa keze nagy és meleg. Bőre ráncos. Ilyen lesz az övé is? A kandalló mellett ülnek, de ellankad. Le kéne fektetni ezt a gyereket. Gyerünk. Vajon hová? Hová mennél, mikor otthon vagy? Mikor fogod megtudni? A másik járdára. Át a túlsó oldalra. Ha majd lehet. Pedig nem jó elmenni hazulról. A melegből. Nem is lehet, sok autó jön. Aztán mégis. El kell eressze édesapja kezét. Nemsokára esni fog. Vagy csak a köd szítál. Csukd be a kabátodat. És ne felejtse el a kesztyűt. Mert hideg van odakinn. Na, menj már, hogy hazaérj. Vár a fiad. Kezét nyújtja feléd. Tenyere kétszer is elfér tenyeredben. Hova megy ez a villamos tulajdonképpen? Sűrűsödik a köd, óvatosan kell haladni. Csak a villamos rohan. Együtt a Földdel a Nap körül. Mindig a Napot kerülgetjük. A meleg miatt. A fény miatt. Sosem érünk a Napba. Holott oda vágyódunk mindig. Megégnénk. S nem lesz, aki helyettünk álmodik. Mert egyedül vagyunk mégis. Mindenki elindul egyszer. Ki tudja, merre. Valahol megszűnik az unalmas, egybeolvadt felhőboltozat peremén a meleget áhítva bandukolnak az álmok. S a kéz. Hol van a meleg kéz? Fázik. Igen, bizonyára fázik. Fiam, hol a kezed?

Balázs F. Attila

minimál

22

Káin a szeretet
lankáin
Bábel tornyán
élezi kését
Ábel

29

toronyba húzódott szerelmed
repülő szőnyegen üldözi
a megkéssett vadlibákat
a tetemek az ismeretlen férfi
lábai elé hullnak

30

vadócka
blúzodba rejtem, és
lecsúszik hasadon
a jégkocka

31

ülsz, írsz, szeretsz,
fekszel, vagy szeren lógsz -
mindig a nagy vad
retináján mozogsz

Csóka Ferenc

Ember vagyok...

– Most jól figyelj rám, kedvesem! Te pontosan tudod, mily hatalmas elkápráztatottság vesz rajtam erőt, ha hallom bársonyos hangod édes bűgását, ha látom szívemhez nőtt arcmimikád bohókás rajzolatait, melyekből emberi érzelmek kifejezési határait súroló virgoncságukból adódóan, pantomimiskolát illene alapítani. Szóval, szeretlek. De azért, meg ne sértődj, olykor megfedkezhetnél minden kétséget kizáróan igencsak fontos önmagadról, hogy néhanapján felszínre törhessen szuperbiztos értékrendszered paradigmájában szunnyadó-bóklászó empátiakész-séged, mely elősegíthetné a te egyetlened megértését.

Kettőnk közt csupán annyi a különbség, hogy te tudod hol vagy, én meg sajna nem. Aprócska, ám ezernyi támponttal, fogódzóval biztosított világod maga az Éden. Gondolattal átfogható, bejárható. Én minden kakasrikkantásra feltartott kézzel ébredek, és riadt tekintettel kompetenst keresve kérdezem: Hé, kinél lehet innen kijelentkezni?! Kétségbeesett, szégyenkező képpel magyarázom a süket térnek: Én nem tartozom közéjük! Nekem semmi közöm ehhez a vad csordához! Bizonyára valami fatális félreértés folytán soroltak az emberi fajba... Keresetek már valakit, egy hivatalnokot, egy földönkívülit vagy akár egy földöntúlit, aki felelősségre vonható ügyem elbaltázásáért! Nem is kell megbüntetni a nyomorultat, elég, ha tanúskodik mellettem. Hogy derüljön ki végre a hiba, hogy könnyfakasztó boldog végben ismerjék be az igazságtalanságot, ami velem történt. Kártérítést nem is kérnék...

Az univerzum, drágaságom, mérhetetlenül hatalmas. Ésszel felfoghatatlan. Több százmilliárdnyi galaktika cselleng valami ismeretlen cél felé, melyet minden biztonnal ők maguk sem ismernek. A Tejútrendszerünk csupán egy a sok közül, százmilliárd csillagutcakövel kikövezve. Csaknem valamennyi csillag körül bolygók keringenek. Számolj...! Mekkora a valószínűsége annak, hogy egy lény pontosan a ti Föld nevű sárgolyótokon szülessen meg?

Valahol biztosan van egy rosszakaróm, aki jókat röhög rajtam! Persze, kicsim, igazad van, érted érdemes élni! Csakhogy most nem erről van szó... Gyere, bújj ide hozzám, hajtsd a vállamra szöszi fejecskédet, és izgatóan égszínkéék szemedet igazítsd merengőre!

Képzeld el a Földet, ahogy a végtelen nagy semmiben száguld életet hordozó oázisként, leírhatatlanul magányosabban az ismert felfedezők törekeny hajóinál! Míg eme bátor férfiak előtt ott lebegett a gazdag, festői tájak reménye, a ti törekeny bárkátok minden porszemek legnyüzügebbs példányaként rója elhagyhatatlan pályáját, sorsa megváltoztathatóságának legcsekélyebb esélye nélkül. Olykor

felsír, depresszióba esik, vagy éppen dühöng, ám a végén megbocsátó, végletekig terhelhető anyaként öleli keblére javíthatatlan, hálátlan gyermekeit. Tudja, hamarosan legördül a függöny, a család fekete bárányai önnön mocskukba fojtják a bölcsőt, melyhez évmilliárdokkal ezelőtt a testét adta.

Tüzes, forrongó ifjúságáról mondott le értük, értetek. Hagyta, hogy mint a hidegre tett gombócnak, vékony, kemény kéreg képződjön a felületén. Nektek adta a bőrét, hogy járjatok rajta, hogy vagdossátok, hogy a bombáitokkal harapdáljátok. Kiötlötte, miként táplálja vízzel a testeteket, levegővel a tüdőtöket. Hosszú távra tervezett. Kapcsolódások, összefüggések milliárdjai tartják egyensúlyban a mámorban alkotott csodát. Olykor még ma is megcsodálja gyönyörűségét művét. Amikor kísétálsz a természetbe, kedvesem, és elvarázsol a táj szépsége, az ő gondolatait, elragadtatását érzed.

Mint hogy nem öntelt és beképzelt, rájött, közelgő vesztlét jó részben önmagának köszönheti. Nem szabadott volna eszes állatot teremtenie. Fajfenntartó lények nem tudnak tisztán gondolkodni. Céljaikból adódóan önzőek. S ha fennmaradásukat már nem fenyegeti veszély, akkor élvezkedni kezdenek. A szent gyermeknemzésből pornó, a szomjból részegség, az evésből zabálás, a területvédelemből invázió, hatalmaskodás, kegyetlenkedés lesz. A bestiába bújt tudat örült démonként járja ocsmány táncát.

Mindehhez még hozzátesz az emberi tudat, az emberiség árvaságérzete. Ilyen szempontból én is ember vagyok... Csitt, kedvesem! Hogy ki az eszement, azt majd megbeszéljük...

A ti ízig-vérig magányos golyóbis anyátok megfélemedezett ésszel bíró teremtményei cseppet sem meglepő magányáról. Vessen magára!

Mindegy, hogy van-e isten vagy nincs! Muszáj, hogy legyen! Nektek, kicsikém, szükségetek van rá, mert nem bírjátok az egyedüllétet! Valaki által pokolra kell küldeni a hadvezért, aki élve eltemetettek fölött dáridózik, a tömegsírokat gyártókat, az embereket égetőket, a karóba húzókat, a nyakazókat, a robbantókat, a terrorizálókat, a gyerekgyilkosokat, a nőket meggyalázókat, egyszóval az összes fellelhető mocskot! Elviselné a lelkecskétek a gyerekekkel zsúfolt autóbusz szakadékba zuhanását, szereteteitek árnyékvilágba költözését, ha nem sejthetnétek a szörnyűségek mögött magasztos okot? Emlékszel a dalszövegemre? „Mert valahol valakinek lennie kell, ki lágyan simogat, vagy éppen ver, ki magához ölel, vagy pokolra küld, ki lelkünkben kitölti a végtelen űrt!”

Ugye milyen felemelő jószágotok jutalmát várva a vigasztalóhoz bújni!? Azt hiszitek, mások lennétek, ha ő nem lenne? Vele együtt éppen olyanok vagytok, mint nélküle.

Ha szeretitek istent, miért tuszkoljátok bele állati mivoltotok kicsinyes posványába? Hogy ölni lehessen a nevében? A vallásokat csupán azért eszeltétek ki,

hogy még rajta, az Egyen, a megváltoztathatatlanon is veszekedni tudjatok. Miért bizonygatjátok egyvégtében, hogy titeket szeret jobban, hogy ti vagytok az egyetlen, kiválasztott kedvencei? Hogy verekedhessetek, mint ütődött gyerekek a szülő kegyeiért?

Nektek Ő nem fontos. Csupán a félelmeitek enyhítése, és az agresszivitásotok kiélése érdekében tartjátok életben. Öltök, de rettegtek a haláltól... Tudom, kicsim, te csak a haláltól rettegsz...

Vess egyet, kérlek, tündöklően szép pillantásaidból a könyvespolcra! Mit látsz? Több ezernyi porfogót... Igazad van, ma már én is így gondolom. Érezz bele, hány álmatlan, tépelődő nappalt és éjszakát töltöttek el íróik, amíg a kiagyalásukkal kínlódtak?! Árva, árvább és még árvább lelkek sorakoznak egymás mellett a polcokon. Zsenialitástól függően. Versengenek, ki tudja a legmélyebb pszichopatikus szinten felbugyborékolni magából a magányát. Magyarázzák a világot, önmagukat, irtózatossá rettegésüktől igyekeznek szabadulni. De nem jutottak semmire... Akárcsak én, egyetlenem.

Persze élnünk kell, kedvesem! Miközben azon imádkozunk, hogy ragadjanak el minket az ufók, vagy valami felsőbb hatalom jöjjön rá végre ittlétünk jogtalanságára, emberként élünk, mert nincs más választásunk. Ölni, lopni, csalni nem tudunk, ebből kifolyólag sose leszünk gazdagok. Mint minden államberendezkedés, a demokrácia is csupán azért van, hogy megvédje a hatalmasok vagyonát. Hogy egy pillanatig se forduljon meg a szegény birka, alamizsnán tengődő polgár fejében valamiféle rekvirálási szándék... Így születnek a demokráciák: Befejeztük, én loptam utoljára! Mától demokrácia van!

Mostanra már mi is megtanultunk alakoskodni! Mert eszünk azért van... Már képesek vagyunk fapofával egy műsorban szerencsétlenkedni a pornószttárral, a kuruzslóval, a korrump politikussal. Még humorizálunk is... Közben cseppet sem félve attól, hogy ránk szakad a plafon, mindent tudót játszunk, szemrebbetés nélkül elhittjük a néppel, hogy a spanyolviasz a mi széketünk. Mintha mi kevésbé lennénk árvák és rettegők, mint ők... És földig érő nyelvvel tartjuk a markunkat sznob újjgazdagok kétes eredetű, általunk szponzorálással enyhített könyöradományaiért, és már eszünkbe se ötlük, hogy vonyítva világgá üvölsük: Nekünk, a szépséget, az esztétikumot hozóknak, a Föld szolgálóinak ez alanyi jogon jár! És nem töletek!

És megérkeztünk Európába. Aléljunk el a boldogságtól, kedvesem! Most aztán új idők jönnek! Ha a kulturáltak majd húsz év múlva rájönnek, hogy nem vagyunk leprások, és ők sem annyira felsőbbrendűek, mint amennyire képelték, még barátok is lehetünk... Jön a nagy összeborulás, mindenkit elural a közös akol melegének zsongító érzete. Egymásra mosolygunk, mi, a szilárd, biztonságot adó államalakulat büszke polgárai, és ellenség után nézünk. Merthogy ekkora biro-

dalommal nem kukoricázhat senki! Elvégre érdekeink vannak! Vagy a demokratikus vallásunkat /hihi/ kell megvédenünk a mások által kieszelt dogmáktól, vagy éppen azt nem hagyhatjuk, hogy lenyúlják előlünk mások olaját. Meg aztán hasznót remélő tőkénkkel mi is részt szeretnénk ám venni az AIDS-től tizedelt, égő szemű csontvázgyerekek megmodernizálásában. Reszkess Amerika!

A következő axiómát jól jegyezd meg, kicsim! Valamennyi halmaz a részelemek tulajdonságait hordozza! Az ember akkor is ember marad, ha birodalomba tömörül! Polgárai szintjét tükrözi valamennyi állam! Na! Itt ugyan senki sem ideges! Egyszerűen csak részelem vagyok. Veled együtt. Kénytelen-kelletlen szereplője ennek a nagy akárminek. Nincs tévedés, égi szerv által elkövetett baki. Nem jön értem senki... Ráadásul mostanság a Fradinak sem megy... A válogatott-ról ne is beszéljünk! De azért jó kis eszmefuttatást levágtam!? Tetszett? Megértetted? Nagyszerű. Akkor térjünk vissza a kiindulási pontunkhoz! Légy szíves, többé ne buzerálj olyan egetverő bárgyúságokkal, hogy keféljem le magam után a végét! Azt mondod, valamennyi halmaz a részelemek tulajdonságait hordozza?! Ó, te kis filozófus? Ne gyere nekem szövegkörnyezetéből kiragadott idézetekkel!

Gyüre Lajos

A nap lovai

A nap lovai égi mezőkön legelésznek,
a nap lovai nem félnek a vihartól, széltől,
a nap lovai mindig friss fűvet harapnak,
a nap lovai csak tiszta forrásvizet isznak,

a nap lovai messzi mezőkről is hazatalálnak
kantárszár fejüket jászolhoz hurkolva nem köti
a nap lovai Zeusz tenyeréből parazsat esznek
fejüket feltartva nyerítve vágatnak az égen

a nap lovai állva alusznak, lábuk alatt mindig friss
az alom, szőrüket zabos zsák törli fénylő simára
a szakadt igáslovakat messze kerülük, leprást
se utálnak jobban, még ha anyjuk is lenne talán

nekik kél az új nap, a hold, és a csillagok,
ahol járnak, nincs szakadék, árok, szállnak
szabadon, átrepülnek a csillagokat, farkuk
üstököst mozdít, patájuk felveri a Tejút porát,

pántlikás sörényükön megpihen az alkony
a hold is nekik ragyog, istenek játszanak így,
nyelvüket nem köti zabla, szorítja kenderkötél,
futásuk könnyed, ha kelnek májusi szelek,

horpaszuk nem zihál, fujtat, mint rozzant tüdő,
inuk se szakad, terheket nem cipelnek- húznak,
előttük karámok dőlnek, patkójuk ezüstjét tükrös
-fényesre üllőjén a sánta Hefaistos maga kalapálja.

Kassa, 2008. okt. 25-én.

Nagy Erika

Az önvád fogságában

(Bugár Szilveszter naplója nyomán)

Részlet

Végre-valahára dolgozni kezdtem, és most jól jött, hogy Pozsonyban találtam munkát. Minden délután Kingához rohantam, vele voltam addig, amíg engedték, hogy ott legyek. Akkorra már mind a két lába bedagadt, de szerencsére nem voltak nagy fájdalmai. Étvágya kezdett visszatérni, és élvezettel itta a forró kávéját is. Boldog voltam, bár éreztem valamit a levegőben. Csak éppen nem akartam vele törődni. Egyik este a búcsúzásakor, mikor pusztát adtam neki, mint mindig, most is arra kértem, ne felejtse el imádkozni. „Már nem tudok, apu!” – mondta, s én ledöbbsentem. Az én hívő kislányom ilyet még soha nem mondott.

Kedd, március 10. A nap nyugalomban telt el. Délután Kingánál voltam, masszíroztam, beszélgettünk, s mikor elbúcsúztam, ismét azt mondta, nem tud imádkozni, megkérdeztem, „hogya valami baj van?” „Nem, nincs. Sőt! Már meggyógyultam.” Olyan meggyőzően mondta, hogy elkezdtem örülni. Meg sírni a boldogságtól.

Szerda, március 11. Szinte minden úgy zajlott, mint az előző napon. Hosszú idő után most először engedte, hogy a legjobb barátnője eljöjjön hozzá. Sokat beszélgettünk, jó volt a hangulat. Mikor elbúcsúztunk, annyit mondott, „apu, ma imádkozom.” Jó jel, gondoltam. Majd belém bújt a kisördög. Ennyi jó egyszerre, nem lesz sok egy kicsit?

Csütörtök, március 12. Ebéd előtt, mint mindennap, most is felhívtam Tibort, aki Kingával volt a kórházban. Örömmel újságolta, Kinga evett, még a jégkrémet is megkívánta, utána pedig kávéját is ivott. Zene volt füleimnek. A vért már megkapta, indultak a kezelésre. És ami a legfontosabb, este hazajönnek!

Alig múlt el negyed óra, amikor a telefonom újra megcsörrent. Látván, hogy Tibor hív, arra gondoltam, elfelejtett valamit. Mivel boldog voltam, jó kedvvel, harsányan szóltam a telefonba, de választ nem kaptam. Csak valami eszeveszett zokogást hallottam. Ordítva kérdeztem, „Tibor, mi a baj?”

„Kinga...Kinga meghalt!”

Percekig álltam némán, mire az agyam felfogta a borzalmas szavakat. Annyi erőt még vettem magamon, hogy felhívjam a feleségem, majd kész, vége, meghaltam. Igen, azóta is lélegzem, eszem és iszom is, dolgozni is járok, de úgy, mint egy élő halott. Lázadok, számon kérem az Istentől, miért? De választ már nem várok.

Sem tőle, sem mástól. Mindennap kimegyek a temetőbe. Beszélgetünk. Azaz én beszélek meg sírok, a kislányom pedig hallgat. Hogy az idő minden sebet begyógyít? Hazugság. A szülő dolga az, hogy vigyázzon gyermekére, megóvja minden rossztól, veszélytől, betegségtől. Hiába tudjuk, hogy nem vagyunk mindenható, nem irányíthatunk mindent, a szülőben létezik az irreális elvárás önmagával szemben. Úgy érzem, kudarcot vallottam. Hogy ezt a kudarcérzést el tudom-e valaha engedni, és tudok-e újra bízni magamban, nem tudom. Most azt érzem, egy darab kiszakadt belőlem. Álmaim megtört álmokká váltak, életem derékba tört életté, hamis reményekké. A fájdalom mértéke rémisztő, s a házunk Kinga nélkül örökre szomorú marad. Tudom, hogy az élet megy tovább, hogy van egy fiam, akinek szüksége van rám, de most úgy érzem, ez a világ nem az én világom. Már nem tartozom ide. Üres helyét senki nem töltheti be...

Zirig Árpád

Kihúlt kövek között

a hírnév kítaszítottjaként
e tájhoz kódolt
gyökerekhez kapaszkodva élek
kikönyörgöm a fák
konok önuralmát
otthont fészket
nyújtok a reménynek
hajnalodik
hallgat a végtelenség
zimankós szél támad
otthontalan otthonainkban
kihúlt kövek között
kocsonyásodik a bánat
maroktelefonok zenéjére
vonaglik a huszonegyedik század
már a koponyámon belül
süvít a szél bennem
új harangzúgás támad –
ragaszkodni kell mindenhez
fűhöz folyóhoz fához
őseink rögökbe rögzült igazához

Hajnalban

Zápor zúdul a házsorokra,
Nincs ideje a jajgatásnak.
Elcsatolják a holnapjainkat,
Elcsatolják és kiosztják másnak.
Emlékeink a mélybe szállnak.

A hírek mindig másról szólnak
Megöregedünk, itt van a tél.
Lovasszobrok elszabadultak,
Sörényükön villózik a dér,
A jajgatás mégis ide ér.

Könnyű sóhajtásként elpergünk,
Bámulatunk elmúlik csöndben.
A fáradtság versben születik,
Megnyugszunk, mint a víz a vödörben
Zord idő megpihen a völgyben.

Kibérlik a holnapjainkat,
Elcsatolják és elviszik másnak.
Zápor zúdul a házsorokra,
Emlékeink az égbe szállnak...
Most nincs ideje a sírásnak.

Az alagút végén...

Szürke égbolt az ablakomra telepszik,
gyorsan pergeti porát a homokóra.
Hol vannak a fényes álmok?
Részeg árnyak között járok,
valaki a nyugalmamat elorozta.

Parttalan idő talpra szökken, elrepül,
szemtől szemben állok a veszett reménnyel.
Ajkamon kialszik a szó,
bánat lesz a borraivaló,
hideg, csillagtalan eget szül az éjjel.

Szobámba osonnak a harag árnyai.
Vad, féktelen ölelésben a tél ragyog,
babonázó lángok tánca,
lányok forró suttogása...
jelen már csak az emlékeimben vagyok.

Árnyék takarta bús csöndben szétszivárgok,
fölhörpintenek majd engem az angyalok.
Valaki mintha megjönne,
valaki mintha elmenne...
az alagút végén valótlan fény ragyog.

„...ami születik, azt nagyon átgondoltan kell megalkotni...”

Beszélgetés Herczeg István grafikusművésszel

Herczeg István tizenévesen, egy osztálykiránduláson szeretett bele Egerbe, s jelentkezett a főiskolára. Jelenség a városban, őszinteségével, kedélyével. Harcol a világgal, s magasra teszi a mércét, a sajátját a legmagasabbra.

– *Milyen egy vidéken, kisvárosban élő alkotó művészember élete, milyenek a kiállításai?*

– Mindennap megélem, úgyhogy van róla elképzelésem. De elsősorban az alkotó személyiségétől függ mindez. Ha például azt mondom, hogy Földi Péter egy kis faluban élt, s amikor 1982-83 körül hívtam a főiskolára, akkor még nem jött, mert az a közeg tartotta őt életben. De ő ezzel együtt benne volt az országos és a nemzetközi vérkeringésben. Lehet vidéken így is élni, de úgy is, hogy az ember teljesen visszahúzódik. Ez lehet, hogy nem jó, de lehet így élni. A kiállítási lehetőségek is megvannak és azok a lehetőségek is, hogy továbbadja az ember azt, amit tud. Én már ezt egy jó ideje csinálom, mert úgy élem meg, hogy a kötelességemet teljesítem, mert kötelességem továbbadni a tudást. Persze a másik oldaltól is elvárok valamit: neki kötelessége fogadni a tudást, vagy ha nem mutat hajlandóságot, hát beleverem (nevet). Nekem a vidékiség mit jelent? Egyrészt azt, hogy valójában számomra ez inkább „falusiség”. Ismerem a lehetőségeit annak, hogyan lehet feljebb haladni az elismerések ranglétráján, de ez nem vonz. Azért, mert sok olyan velejárója van, ami engem inkább taszít. Persze lehet okoskodni, hogy kinek mi a vonzó és mi a taszító. Én visszahúzódtam, lehet, hogy nincs igazam.

– *Mennyire vagy benne a művészi, művészeti vérkeringésben?*

– Régóta nem vagyok benne, s ennek többféle oka van. Lehet, hogy keveset termelek, sokkal kevesebbet festek, rajzolok, grafikázok, mint mások. Lehet, hogy kicsi a teljesítőképességem, de azt gondolom, hogy nem kell sokat dolgozni mennyiségileg, hanem azt a keveset, ami születik, azt nagyon átgondoltan kell megalkotni. Természetesen kiállítok, egyénileg, csoportosan, és nagy, országos tárlatokon is, de ez nem elsődleges szempont számomra.

Ami nagyon taszít, az a piacra termelés, az eladható képek termelése. Ezt úgy kerülhetem el, ha az alkalmazott grafika különböző területein keresem meg azt a pénzt, ami a létezéshez szükséges. Így teremtem elő a szabad alkotói tevékenységem feltételeit. Van, aki azért fest még többet, hogy el tudja adni, és vehessen egy még nagyobb autót, vagy egy még nagyobb műtermet fűtsön ki – ez engem nem vonz.

Hat évig voltam választmányi tag a volt a Művészeti Alapnál, amely később a Magyar Alkotók Országos Egyesülete lett, s hat éven keresztül azt láttam, hogy van is értelme a küszködésnek, meg nincs is, de nekem semmiképpen sem éri meg, hogy a családom, a munkám rovására a székesfővárosba utazgassak, harcoljak valakikkel a jobbítás érdekében. Azt láttam, hogy ez idő alatt a harcaimnak nem volt meg az eredménye. A Művészeti Alap vagyonának szétlopása, a tagfelvételnél érvényesülő vagy nem érvényesülő szempontok miatt kilátástalannak ítéltam a helyzetet. Onnan is visszahúzódtam, ugyanúgy, mint a főiskoláról, amikor 1984-ben felmondtam. Nem a rajz tanszéknek, nem a főiskolának, hanem annak a szemléletnek, annak a világnak, az akkori elvárásoknak mondtam fel hat év tanítás után. Mondhatjuk úgy is, hogy példát akartam mutatni, felhívni a figyelmet arra, hogy milyen furcsa és lehetetlen állapotok vannak az oktatásban, ideológiailag, anyagilag s más szempontokból is. És tettem ezt annak ellenére, hogy akkoriban nem a nagy változások lehetőségeiről szólt a világ, nem díjazták, hogy valaki felmond, és nem veszi elég komolyan, hogy ilyen nagy presztízsű intézményben – mint a Ho Si Minh Tanárképző Főiskola (ma Eszterházy Károly Főiskola) – taníthat. Amit én akkor elértem, az az volt, hogy így lett tizenöt elég szabad évem, amikor én osztottam be az időmet. És persze sokkal többet kerestem, mint tanárként, így be tudtam fejezni a házamat, amit korábban félbe kellett hagynom, amikor tartalékos tisztként behívtak a néphadseregbe (jogtalanul) Bélapátfalvára, ahol négy hónapon keresztül az volt a feladatom, hogy minden reggel egy századot ki kellett vinnem az azóta rég lebontott cementgyár építésére. Szóval, ezután befejeztem a házat, festettem, sokat kirándultunk a családommal. Akkor például, ha úgy tetszik, piacra is festettem, tájképeket, megélt élményeket. Nem az elvárásoknak megfelelően, hanem a horgászat, az erdőjárás, a gombászás közben látottakat. A visszajelzés az volt, hogy másoknak örömet szereztem vele. Aztán ezt abbahagytam.

– *Miért?*

– Nem éreztem azt, hogy én sokkal jobbat tudok festeni attól, hogy még el is adhatom. Akkor még mentek részletre a képeladások, így volt annyi eladott munkám, hogy még két-három évig adott megélhetést.

Aztán közbejött ez a rendszerváltozó hókamóka. Megszűnt például a zsúrikényszer. Ez azt jelentette, hogy bár mi, szakmabeliek – akár egymással harcolva – elvártunk egymástól egy szakmai színvonalat még az eladásra kerülő képek esetében is, mégis előntötte a piacot a sok rossz kép. Elkezdődött egy féktelen liberalizálás, így ma már bármilyen szemetet el lehet adni. Ebbe én nem szálltam be, ekkor kezdtem újra alkalmazott grafikával foglalkozni: a prospektustól a plakátig, a tervezés szinte minden válfajával, például a címertervezéssel is, ami érdekes és tanulságos volt számomra. Településeknek terveztem címereket. Néhány száz

lakosú kis falvaknak is és Vásárosnaménynak is, ami nagybacska város. Ehhez a munkához komoly kutatásra volt szükség, amit nagyon élveztem. Az internet még nem volt elég jól használható, s a könyvtár, a levéltár amúgy is sokkal vonzóbb számomra. Járnom kellett az országot is, így jutottam el Nyírmihályditől Kápolnáig, Rózsaszentmártontól Porcsalmáig. Megismertem tájakat és embereket. Így készültek a címertervek. Ez nagyon szép feladat volt. Terveimet természetesen én mindig zsűriztettem, Nyulászi Straub Éva segített, aki etalon a heraldikában. Nem engedhetem meg magamnak, hogy bármelyik település miattam olyan helyzetbe kerüljön, hogy az a kritika érje, hogy címertanilag hibás a címere vagy használhatatlan.

Életemben egyszer kaptam egy nagyon komoly megbízást. Marx, Engels és Lenin alakját kellett volna megfestenem. Mondtam, hogy elvállalom, de csak úgy, hogyha ez egy nagyméretű, fekvő helyzetű, ovális kép lesz, ahol hárman ülnek Párizsban egy kiskocsmában, 25 évesen (abban az életkorban, amikor az ő filozófiájuk formálódott, amikor még maguk is a KISZ-korosztályhoz tartoztak), és vörösborral koccintanak. Ez először tetszett a megbízóknak, aztán rájöttek, hogy ez nem jó ötlet, mert ők nem egyazon időben voltak 25 évesek. Én mondtam, hogy ezen a művészi szabadság okán túl kell emelkedni. Aztán, hogy miért kell borral koccintani? Mondtam, hogy ehhez én ragaszkodom, mert a bor vörös. (A megbízást végül nem teljesítettem.)

Azután, amikor a feleségem beteg lett és meghalt, elgondolkodtam, hogy minek is van értelme. Úgy véltem, alkotni és tanítani. Később úgy adódott, hogy hívtak tanítani az Eventus Művészeti Középiskolába. Grafikát és rajzot tanítottam, ott ragadtam. Nem a „nagy pénz”, hanem a hitem miatt.

– *A tanári pálya nehézségeinek sorolása mellett a mai fiatalságot is szokás erőteljesen szapulni. Neked mik a tapasztalataid?*

– Van jó és rossz élményem is. A gyerekekkel sok a baj, de nem ők tehetnek róla. Igazán rossz gyerekből kevés van, tehetségtelen diák is nagyon kevés van. A negatív hatásért, ami folyamatosan éri őket, többnyire a média a ludas, bár ezt sem lehet általánosságban kijelenteni. Az egész társadalmi, gazdasági, kulturális környezet, ami most körbevesz minket, egészen félelmetes módon csapódik le náluk. Persze ezek a gyerekek is tudnak teljesíteni, de sokkal nagyobb odaadással és elvárással kell lenni feléjük. A diákból, ha magától nem teszi, ki kell „verni” a jót. Országosan és világszerte is ijesztőnek találom a kulturális környezetet, és a távlatokat is elkésztőnek tartom. Ezért úgy gondolom, hogy csak magunkra számíthatunk mint alkotóra, tanárra, diákra. Arra biztatom a gyerekeket is, hogy a saját környezetüket igyekezzenek befolyásolni. Barátaikat, családjukat, mindenkit, mert valószínű, hogy abban a körben, ahol ők léteznek, ők tudnak a legtöbbet a vizuális kultúra területén. Ha nem kezdjük el ezt beléjük sulykolni, hogy ők is

próbáljanak odahatni, akkor a nagy média- és pénztámogatottsággal működő ellenérdekű fél le fogja győzni a vizuális kultúrát. Nem beteges hagyományörzőként gondolom ezt, hanem úgy, mint a vizuális kultúrát fejlődésében figyelő alkotó. Ennek élnie és működnie kellene. Hogy mennyit tudunk tenni érte? Én a magam helyén, a magam módján igyekszem. Szerencsére sok volt diákom van, aki itt a főiskolán, a Képzőművészeti Egyetemen, Sopronban az egyetemen vagy más felsőoktatási intézményben tanul tovább. És arra is biztatom őket, hogy ne csak azt várják, hogy kapjanak, hanem, követeljenek is minél többet. A díjaik, eredményeik engem igazolnak.

Bérczessy András

Bertha Zoltán

Új szín – magas színvonal

Szlovákiai magyar Opus

Lényegében a rendszerváltó fordulat óta dédelgetett tervet és reményt megvalósító, örvendetes új fejleménnyel gazdagodott 2009 őszén a szlovákiai, felvidéki s vele az egyetemes magyar irodalmi élet: a pozsonyi központú Szlovákiai Magyar Írók Társasága Hodossy Gyula elnökletével és kiadói felelősségével útjára bocsátotta *Opus* című folyóiratát. A Dunaszerdahelyen szerkesztett és kéthavonta megjelenő periodikum első három száma meggyőző erővel igazolja a vállalkozás létjogosultságát, hiszen ez a lap nemcsak nivójával, de egész Kárpát-medencei és összmagyar kulturális érdeklődést kiváltó jelentőségével máris a legjáva kiadványok közé sorolhatja önmagát. Az első nyilatkozatok, értékelések, sőt lapbemutató szereplések (például Békéscsabán) mind azt bizonyítják, hogy szükség volt egy olyan független (vagyis nem könyvkiadóhoz kötődő) folyóirat elindítására, amely az ugyancsak szlovákiai (de terjesztésében szűkebb körű) *Irodalmi Szemle*, az inkább magyarországi orientációjú *Kalligram*, illetve a kevésbé ismert *Partitúra* vagy a működését jelenleg szüneteltető és inkább fiatal nemzedéki *Szörös Kő* mellett, részint mintegy azok kiegészítéseképpen is elsősorban úgy kíván a szlovákiai magyar írók messzesugárzó övezeteket átfogó fóruma, átütően hiteles orgánuma lenni, hogy közben meghirdetett szellemi nyitottságát, elfogulatlan, tág horizontú szemléleti perspektíváját is csak folyamatosan szélesíteni és árnyalni tudja. A kiváló irodalomszervezésben és kiadói tapasztalatokkal bőségesen felvértezett Hodossy Gyula (az egykori – nyolcvanas évekbeli – legendás *Iródia*-mozgalom vezéralakja) ezért mondhatja például, hogy beszédes már az *Opus* főszerkesztő-választása is: hiszen azt a H. Nagy Pétert bízták meg ezzel a feladattal, aki bizonyos fokig kívülről (mert Magyarországról) érkezve, de jó ideje betagozódva a felvidéki magyar literatúra közéletébe a legalkalmasabb az olyan összekötő jellegű szerep betöltésére, amely valóban távlatos szellemi és tájféldrajzi, irányzati-poétikai, generációs és történeti-kritikai dimenziókat szervesíthet vagy kapcsolhat egybe. S ehhez az organikus építkezéshez és koncepciózus teljesítményhez járul hozzá rögtön a tetszetős küllemet, szép formai kivitelezést és művészi igényességet tükröző minősége is a lapnak, amely a grafikai és képszerkesztő Juhász R. József (a jeles modernista költő) remek munkáját dicséri (a szerepeltetett képzőművészek – Cséfalvay András, Varga Emőke, Németh Ilona – alkotásain túl).

Rokonszenvesen eligazító és ideologizáló hivalkodástól mentes programbejelentő bevezető írásában egyébként Hodossy Gyula is éppen a valóságos szellemi-kulturális és a megteremtendő spirituális-művészi értéktartományok termékeny összjátékára

hívja fel a figyelmet. Az első számot nyitó *Otthon vagy, ha otthon vagy a műben* című szép kisesszé arra az otthonosságra utal, amely a művekben, a művek („opusok”) által születik, de amely a csallóközi búzatáblából, a Garam menti népviseletből vagy Márai Kassájából is kiérezhető. A Tamási-féle „valahol otthon” lenni a világban eszménye, a (Balla Zsófia, Szőcs Géza hirdette) „ahogyan élek, az a hazám” meg a nyelvbentlét egzisztenciális, morális, nyelvbölcseleti indíttatású képzetformái („a nyelv nékem a hazám” – vallotta például nemrégén Kődöböcz Gábornak adott interjújában az erdélyi költő, Ferenczes István), mindezek tehát kizárólagosságok nélkül simulnak itt össze, mivelhogy az otthonosságérzet nem redukció, hanem maximum-törekvés következménye: a nyelvi artisztikum hordozta lelkületi jelentésség egyszerre feltételezi azt, ahogyan a szülőföldi, emberi és egyetemes létélmények művé lényegülnek, illetve annak magasrendű esztétizését, ami a költői teremtés (Heideggerrel szólva: „költői en lakozik az ember”) műveletében mint autochton létigazság felfénylik. Ezért is megkérdőjelezhetetlenül általános érvényű az a vágy, hogy „egy írónak, aki Szlovákiában él és magyarul ír, legyen otthona”; ebben a világban és a teremtett műben. – A főszerkesztő H. Nagy Péter beköszöntője (*Lokális opusok*) pedig szintén helyi jellegzetességek és univerzális értékszférák kölcsönösségét taglalja; azt nyomatékosítva, hogy amint a regionalitásnak is lételeme az egyetemesség számára való megmutatkozás, ugyanúgy a globalitásnak is elengedhetetlen szüksége van a sohasem lebecsülhető lokális sajátosságok összességére. A szlovákiai magyar írók most induló folyóirata mint területi együvértartozást is számba vevő periodika így természetesen igyekszik a lokális és globális esztétikai erővonalakat egyensúlyban tartani. Nem különülve el a világirodalmi kontextusoktól, de hangsúlyossá téve a „lokális értékek legitim beszédképességét”. Bezárkózás nélkül búcsúztatva el „azt a beidegződést, mely szerint a kisebbségi diszkurzus egyben marginális is”. Bízást fűzhetjük mindehhez a decentralizáló posztkoloniális beszédmódok integrációs lehetőségeiről és a lokális-globális újraszerveződés harmonizációjáról értekező S. Hall idevágó tézisét („mutual reorganization of the local and the global”).

Célkitűzése a lapnak, hogy az egyes rovatok között összefüggéseket teremtve egy-egy számot is önálló egészként prezentálhasson, illetve hogy vándorló blokkok, színes tematikus összeállítások láncolatával vagy hálózatával szilárd folytonosságot is biztosítson. Például minden számban nyitnak teret pályakezdő tehetségek bemutatásának, a térséghez kötődő (és rendre Hushegyi Gábor pozsonyi művészettörténész, esztéta által méltatott) képzőművészek munkáinak, elemző kritikáknak és tanulmányoknak, s persze jellegadó szépirodalmi műveknek; a kiemelt témák pedig természetes változatossággal követik majd egymást. De az első ilyen nagy tanulmánycsoport azonnal rendkívüli izgalmakat tartogat. Olyan értelmezéskísérletek sorakoznak egymás után, amelyek mai világunk égetően aktuális kultúraelméleti, civilizációkritikai, történelemfilozófiai problémáit exponálják – mégpedig a posztmodern érában különös

jelentőségre emelkedő (egyúttal a magas és a populáris irodalom közötti határokat megkérdőjelező) fantasy-irodalom, a science fiction, a spekulatív fikció, a cyberpunk, a steampunk és más amerikai és világirodalmi irányzatokhoz kapcsolható művek jelentésvilágának feltárásával. H. Nagy Péter, Sánta Szilárd, Benyovszky Krisztián, N. Juhász Tamás (valamint Klapcsik Sándor, L. Varga Péter, Rác I. Péter, Barcsi Tamás és a többiek) olyan jelenségeket vizsgálnak Philip K. Dick, William Gibson, Bruce Sterling, Thomas Pynchon, Neal Stephenson, Stephen King, Neil Gaiman, Roderick Anscombe és számos más regényíró alkotásain keresztül, mint amilyenek a mediatisált társadalom fantasztikus antropológiai és tudatmódosító konzekvenciáit vetítik előre. A komputerizált agyműködéstől a nyelv elgépiesítéséig, a génmanipuláló biotechnológiától a mesterséges embertenyésztésig, az időutazások relativitásától az alternatív történelemlátomásokig számtalan olyan mozzanata tárulkozik fel létezésünk természettudományos rejtélyeinek és metafizikai talányainak, amelyek valóban meghatározó szemléletalakító erővel demonstrálják akár a humanoszféra, akár a plurális és virtuális univerzumok végtelen bizonytalanságba vesző titkait. A posztmodern világkép elmosta a lényegi különbséget tény és fikció között, ezért a „minden lehetséges” állapotában maga a história is imaginárius variációk sokasága, amelyben a megvalósulás semmivel sem hordoz több jelentésértéket, mint a képzelet játéka, hiszen „a történelemnek nincs megoldása, a tény pedig egyenrangú a lehetőséggel” (H. Nagy Péter).

A lebilincselően érdekes eszmefuttatások és fejtegetések mellett sokszínű és eleven a rangos kortárs magyar irodalmi közlemények anyaga is. Többek között felsorakoznak a felvidéki költészet olyan mértékadó jelesei, mint Kulcsár Ferenc, Barak László, Juhász R. József, aztán a fiatalabb nemzedékek olyan kiválóságai, mint Németh Zoltán, Vida Gergely, Z. Németh István, Szászi Zoltán, Ardamica Zorán és mások. A műfaji, poétikai skála ennek megfelelően az elégikus-klasszicizáló modern vallomásosságtól az átképzeléses posztmodern szerepjátékig, a tárgyias-absztrakt szenvtelenségtől az abszurd-groteszk, reneszánszosan bohózatos, sőt horrorisztikus stílusimitációkig terjed. Szászi Zoltán még a (Hizsnai Zoltántól eredően) nagy karriert befutott fantázialak, Tsúszó Sándor mítoszát és hipotetikus életművét is bővíti egy újabban „talált” költeménnyel. A hagyományokhoz és az újításokhoz kötődő kontinuitást vállaló gondolkodásmód tanulságosan tartalmaz példái, megnyilatkozásai egyébként a harmadik szám *Jubilánsok* rovatában közölt beszélgetések. A megszólítottak – a szlovákiai és az egyetemes magyar kulturális élet kiemelkedő személyiségei – úgy emlékeznek (szintén neves irodalmárok ösztönzésére) pályájuk eddigi évtizedeire, hogy egyszerre közvetlen-bensőséges és elmélyedő-meditatív hangvételű válaszaikban világszemléletük alakulásáról, szellemi credójuk alapvonásairól, törekvéseik lényegéről is gondolatébresztő élenkséggel számolnak be. Szigeti László, a Kalligram Könyvkiadó vezetője – Lacza Tihámér kérdéseire feelve –, hajdani ’68-as élményeit, színházkritikusi,

sőt Gágyor Péterrel Kassán egyfajta „íz-ig-vérig lázadó színházat” teremtő aktivitását, majd Hrabalhoz, Mészölyhöz, Esterházyhoz fűződő kapcsolatait életesen megjelenítve, irodalomszervezői tevékenységének fő irányait vázolja közélet és kultúra, politika és filozófia, valóság és eszmény, ideológiai és idea összefüggéseiről, különbségeiről is érdekesítően elmélkedik. Önmagát szabadelvűnek vallva, s bárminemű nemzeti-etnikai jogsértést, társadalmi diszkriminációt elutasító evidenciával a méltó emberlét alapminőségét – s benne az autentikus otthonérzetet – az értéktelített szabadsághoz méri: „bennem a szabadsághoz, az örökkévalósághoz, a végtelenhez kialakított viszonyom határozza meg otthonosságom milyenségét.” – Mészáros András filozófiatörténész (őt Keserű József faggatja) főként azokat az erőfeszítéseit tárja fel, amelyek bizonyos közvetítői – és így tulajdonképpen egyfajta missziós – szerep betöltéséhez segítik őt hozzá. Merthogy a felső-magyarországi bölcselettörténet magyarságot és szlovákságot egyaránt érintő fejezeteivel olyannyira elismerten foglalkozó tudós most teljes magyar gondolkodástörténetet kíván írni szlovákul – nyilvánvalóan mindkét fél okulására és hasznára. De mély értelmű megfogalmazásokkal beszél filozófia és irodalom ősrégi eszmei-nyelvi összetartozásáról is: hiszen „mindketten az emberi egzisztenciálékat próbálják megragadni” (mint amilyen a szerelem, a halál, a hatalom, a játék, a munka és a többi). – „Ha a kultúrában vagyok, akkor Istenben (is) vagyok, s ha Istenben vagyok, akkor a kultúrában (is) vagyok”; „így vagy úgy, valamennyien egy törekeny és hatalmas remekművet, a teremtést, Isten könyvét olvassuk évezredek óta, csodálatos kultúrát teremtve ezáltal” – jelenti ki poétikus kristályossággal Kulcsár Ferenc, aki a vele társalgó Vida Gergely felvetéseit is boncolgatva kifejti, hogy számára nem korszerűtlenség, hanem éppenséggel korszerűség a huszadik század személyes és közösségi kataklizmáit átérző sorsköltészetet művelni: lírai hitelességgel revelálni a sok-sok pusztító „tragédiát, népirtást, marhavagonos kitelepítést, betiltott, disznóólba zárt anyanyelvet”, a félelem nélküli élet vágyát és a reményt az Éden „ártatlanságának a visszaszerzésére”. Írástudói felelősséggel sorolja magát azok közé, akiknek – mint Kosztolányinak – életük legnagyobb eseménye, hogy magyarul beszélnek, gondolkoznak, éreznek, írnak. „Megmaradásai” okán Don Quijote-i alkatnak véli magát, ugyancsak hatvanadik életévét betöltő baráti pályatársát, Tóth Lászlót – „elvágyódásai” miatt – viszont odüsszeuszinak. A csehországi kitelepítés réme előli menekülés folytán 1949-ben Budapesten született, majd gyermekként a komáromi járásba visszakerülő, a hatvanas évek végétől a felvidéki szépírás vérátömlesztő jellegadó (az 1970-es *Egyszemű éjszaka* antológia költői nemzedékének legfőbb reprezentánsai) közé emelkedő, a nyolcvanas években Magyarországra költöző, majd néhány éve ismét Dunaszerdahelyen élő Tóth László ugyancsak visszaidézheti az elmúlt időket, s azt a roppant széles látókörű tevékenységet, amely eddigi hatalmas belletrisztikai, folyóirat- és könyvszerkesztői, tanulmányírói, művelődéstörténeti munkássága tükröz (saját és szerkesztett kötetei száma lassan eléri a százat). Méltán

nevezheti őt a beszélgetőpartner Kocur László a régió tudós-poéta literátor mindenesének, aki számára az íráság létforma – „közeg, melyben élni s halni kell” –, állandó készenlét, amely mellett inkább az élet tekinthető „melléktevékenységnek”. S aki így olyan színgazdag konfesszionális önportrét tud most is magáról festeni, amelybe a valahai „beat-generációs” inspiráció éppúgy belefér, mint a „hontalanság éveinek” a módszeres historiográfiai kutatása, a színháztörténet-írás csakúgy, mint a kiadószervezés vagy a műfordítás (és legfrissebben az enciklopédikus *Szlovákiai magyar írók arcképcsarnokának* közreadása).

De színesíti a palettát a további közlemények sora is: például N. Tóth Anikó élvezetes interjúja az egykor (a harmincas évek végén) az Ipolyságban született, majd Argentínában neves prózaíróvá vált, s most egy regényében háborús időbeli gyermekkori élményeit is feldolgozó Pablo Urbányival; valamint a szakavatott tanulmányok serege Hajnóczy Péterről (Méry Erzsébettől), Takács Zsuzsáról (Halmai Tamástól), Kovács András Ferencről (L. Varga Pétertől), Cserna-Szabó Andrásról (Benyovszky Krisztiántól) vagy éppen Toni Morrisonról (Poór Mariannától) és egy szórakoztató angol szakácskönyvről (Hegedűs Orsolyától). És persze külön jelentősége van – a szlovákiai magyar irodalmi önszemlélet egészének aspektusából is – azoknak az elemző értékeléseknek, amelyek felvidéki írókról, könyvekről szólnak. Dánél Mónika és H. Nagy Péter Juhász R. József vizuális és multimediális interferenciákkal kísérletező avantgardizmusát méltatja *Szedd szét!* című új kötete kapcsán, Major Imre Szalay Zoltán regényét (*Nyelvjárás*) dicséri és bírálja, Beke Zsolt a mintegy fél évtizede megjelenő éves antológia legutóbbi darabját (*Szlovákiai magyar szép irodalom 2009*) pásztázza végig, szerzőnként, Tözsér Árpádtól Varga Imréig, Grendel Lajostól Csehy Zoltánig, Mizser Attilától Polgár Anikóig és tovább, Cserman József pedig a dunaszerdahelyi Vámbéry Polgári Társulás *Vámbéry Antológia 2009* című, Hodossy Gyula fémjelezte összeállítását szemlézi (amely immár a tizenegyedik ilyen almanach vagy évkönyv a sorban). S külön (a folyóirat második számában található *Közelmúlt* című) rovatban a szlovákiai magyar líra, próza és irodalomtudomány 2008-as évi termését tekinti át Vida Gergely, Keserű József, illetve Csanda Gábor. – Csanda átlagon felülinek minősíti a kritikai szakirodalom teljesítményét, s lényegi méltatásokkal mutatja be Ardamica Zorán *Perspektívaváltás a szlovákiai magyar irodalomban* című korszakmonográfiáját, amely a nyolcvanas esztendőök folyamatait, az „iródiások” és a „próbautasok” nemzedékének történeti-poétikai szerepét boncolgatja, Bárczi Zsófia monografikus kötetét Mécs Lászlóról, amely pontos és elfogulatlan meglátásaival szolgálja a hiteles mai életmű-értékelés sikerét, valamint Benyovszky Krisztián és H. Nagy Péter egy-egy tanulmánykötetét, illetve Zeman László válogatott munkáinak gyűjteményét s az őt köszöntő emlékkönyvet. És szót ejt egyéb (Németh Zoltán, Alabán Ferenc és mások szerkesztette), főként egyetemi-tudományos közleményeket tartalmazó könyvekről, a *Kassák-kód* című albumról, sőt az irodalmi lapok kritikai szakanyagáról is. – Keserű

József az év mesekönyveként dicséri N. Tóth Anikó *Tükörcsönyv* című – az ifjúsági vagy gyermekepika sajátos hangulati és nyelvi leleményeit mozgósító – alkotását, s könyvszenzációként Tözsér Árpád írói naplóját (*Szent Antal disznaja*), amely az ontikusan végeredményben utolérhetetlen és megragadhatatlan (mert magára a naplóíróra is vonatkozó) önreflexió – a nyelv, az idő és az emlékezet szerinti önszemlélet (a „tárgyi történés és az írás története” közötti különbség) – többszörös megrétegzésével valóban „naplók naplója”; hiszen már a tegnapi napló szükségszerű metamorfózisa is egy újabb és folytonosan változó mai értelmezési horizontot létesít: a napló naplóját. Duba Gyula regényes önéletírása (*Valami elmúlt*) viszont közvetlen, archaikus összefüggést feltételez szó és valóság, egyén és közösség, nyelvi törvényszerűség és történelmi hagyomány között Kesperű szerint, a naiv narratívák lehetőségébe vetett értékörző biazalom jegyében; s ehhez képest a kiemelkedő első kötetes Hunčík Péter posztmodern szövege (*Határeset*) ellenben éppen alternatív történelemfelfogásával, a múlt idő ironikus problematizálásával és többértelmű anekdotikus mikrotörténetekbe foglalásával kapcsolódik a kortárs próza Grendel, Talamon és mások képviselte irányához (míg a szintén debütáló Nagy Erika megint az egyszerű és könnyeden áttetsző leírasmód esélyeit keresi). – Hasonló elméleti előfeltevések alapján bírálja Vida Gergely Gál Sándor új verseit („öszikéit”), egyenesen idejétmúltnak nevezve azt a nosztalgikus beállítódást, amely az egysíkúnak és kiüresedőnek ítélt hagyománykövetésben lepleződik le, mint ahogyan szerinte Zirig Árpád is legfeljebb csak élénkebb testközelségből, de nem reflektáltabb egyoldalúsággal idézi a múltat. Az év legjobb verseskötvének Juhász R. József kötetét tekinti, amelynek képi és formanyelvi virtuozitását a sziporkázó asszemblázsok és intermedialis konstrukciók maximálisan fokozzák, s amelyben a konceptuálisan pulzáló szövegdinamika mégis erőteljesen – s a humort sem nélkülözőn – „életszagú”. De lényegkiemelő elemző értékelésben részesíti Vida Tóth Lászlónak azt a nyelvi fordulatot reprezentáló lírakötetét is, amely során eltörlődik a karteziánus (és vele a romantikus és modern) szubjektum metafizikai státusa (vagyis az többé „már nem vers előtti szervező, teremtő entitás, amely birtokolni bírja a nyelvi szemiózist, hanem éppen az utóbbinak köszönheti létét”), s amely olykor derűs ironiával montírozza egymásra a szövegalakítás lelki és technikai előfeltételezettségeit. És olvashatunk még Mizser Attila új szonettjeiről, amelyek a jelentésviszonylagosság cizellált szemantikai és tropológiai asszociációival vonnak atmoszferikus hatáskörükbe, vagy Szászi Zoltán szürrealisztikus szabadverseiről, amelyek pedig a metaforikus véletlenszerűség és töredékesség alakzatait mégis valamiképpen (néhánykor ellentmondásosan) egységesítik is: mindegyre Isten örökösön bizonyos-bizonytalan „pillanatnyi jelenlétével” birkózva.

Mindezekkel a publikációival és további értékeivel együtt az induló *Opus* garancia arra, hogy maradandó színfoltja legyen a szlovákiai és az egyetemes magyar irodalmi kultúrának. Új és immár kitörölhetetlen szín ez a folyóirat – feltétlen és magas színvonalon.

Verók Attila

„A cél maga az út”

(Bujna Zoltán: *A biciklis dervis. Két keréken Vámbéry Ármin nyomában Dunaszerdahelytől Teheránig*)

Az *Agria* című folyóirat lapjain már nem először számolunk be a dunaszerdahelyi Lilium Aurum Könyv- és Lapkiadó Kft. valamely igényes nyomdatermékéről. Jelen esetben ez az ismétlődő felbukkanás még egy momentummal párosul: két lapszámmal ezelőtt hírt adtunk egy kultúrtörténeti kuriózum, ti. a *Varázslatos mesék Napkeletről* címet viselő kötet megjelenéséről (lásd *Agria* 2009. őszi szám, 227–231. oldal). A kiadó azonosságán túl mind a téma, mind a kiadványok szellemi létrejöttében „aktívan” szerepet játszó személy is megegyezik. A könyvek létrehozói ugyanis a közel-, illetve részben a távol-keleti társadalmak szellemi, kulturális, mentalitásbeli adottságainak és anyagi feltételeinek bemutatására összpontosítják figyelmüket: a mesegyűjtemény fordítója, Soós Tamás, egy immár évezredek óta folyamatosan alakuló szöveghagyomány magyarra történő átültetésével, míg az útleírás szerzője, Bujna Zoltán, a 21. századi fiatal utazó szemüvegén keresztül enged bepillantást a török, arab és perzsa nyelvű népek tradícióiba, kultúrájába, valamint átlagos mindennapjaiba. Aki pedig a háttérben ezt a két könyvet szellemi kapocsként összeköti, az nem más, mint a neves magyar orientalista utazó, Vámbéry Ármin (1832–1913). Az említett mesékre ugyanis Vámbéry hívta fel a figyelmet a 20. század legelején, illetve az alább ismertetendő kerékpáros túra ötlete is az ő élményei alapján készült *Dervisruhában Közép-Ázsián át* című (több kiadást megért, ma a legkönnyebben a Magyar Elektronikus Könyvtár honlapjáról a <http://mek.oszk.hu/02300/02395> címen hozzáférhető) útleírás alapján érelődött tetté.

A 2005-ben még egyetemista biciklis dervis annak a megszámlálhatatlan emberből álló virtuális közösségnek a modern képviselője, amelynek tagjai a peregrináció monumentális „intézményében” egy-egy aprócska építőelemet elhelyeztek. Időzzünk el néhány gondolat erejéig az előző mondatban elhangzott két központi idegen szó magyarozatánál, hiszen bennük testesül meg az ismertetés tárgyául választott útbeszámoló mondanivalójának esszenciája: a különböző kultúrák, világnézetek találkozásának és az így kialakult helyzet megfelelő kezelésének, megértésének kérdése. A perzsa *dervis* szó feltételezett jelentése: ’ajtókat felkereső’, azaz ’koldus’. A szó egészen a 20. századig szűkebb értelemben azokra a szegénységben élő aszkétákra, általában vallási meggyőződésből vándorló emberekre vonatkozott, akik életüket elsősorban a vallásos elmélkedésnek szentel-

ték. Tevékenységük gyakorlását nagymértékben elősegítette az iszlám két, kezdetektől meglévő szokása, illetve vallási kötelessége. Az egyik a tudás keresése évekig tartó, esetenként több ezer kilométeres utazások során, a másik az évente ismétlődő mekkai zarándoklatok, amely alkalmakból a különböző vidékeken élő muszlim emberek, mesterek és tanítványok ezrei gyűltek össze, hogy kicserélhessék gondolataikat. A latin *peregrinatio* szó 'idegen földön való tartózkodás; utazás; vándorlás; kóborlás' jelentéssel bír. Szenczi Molnár Albert 1604-es latin–magyar szótárában például: „idegen nép között járás, zarándokság, zarándokjárás” értelemben tűnik fel. A középkorban általános értelemben a lakóhelytől távoli tartózkodást, idegenben való egyetemre járást (*peregrinatio academica*), utazást, bujdosást jelentett. Speciális értelemben zarándoklat (*peregrinatio sacra*), a szent helyek felkeresése búcsú vagy más kegyelem elnyerése céljából, azaz valamiféle hitbuzgalmi okból (áhitatos jámborság, vezeklés, segítségkérés, hálaadás stb.). A zarándoklat egyben a hit nyilvános megvallása is. A két fogalom tehát két nagy kultúrkört kapcsol egymáshoz: a keresztény és a mohamedán világot. Mindkettő világméretű elterjedtséggel dicsekedhet, mégis az ellentétes oldalt szemlélve egzotikusnak, gyakran elérendő, megismerendő, áhított célnak számít – elsősorban kulturális értelemben. Kölcsönös tehát a behatóbb ismerkedés szándéka, de a kettőjük között tátongó kulturális szakadék sokak kedvét elveszi attól, hogy a megismerés viszontagságokkal és izzadsággal teli útjára lépjenek. Szerencsére a történelemben igen sokan akadtak, akiket nem rettentettek vissza a nehézségek, és hírhozóként vagy hírvivőként hozzájárultak ahhoz, hogy a két kultúra között eljuttassák a közvetítő szerepét. Nagy hálával tartozunk nekik ezért, hiszen áldozatvállalásaik nélkül a kultúrák közeledése, divatos szóval: összebékítése szinte lehetetlen vállalkozásnak tűnne.

Bujna Zoltán tipikus, modern kori képviselője a fentebb vázolt képletnek. A keresztény Európából származó szlovákiai magyarként belső indíttatásának engedve, római katolikus vidékről indulva, ortodox, azaz keleti katolikus vidékeket maga mögött hagyva, törökök, kurdok, arabok és perzsák által lakott muszlim területeket járt be kerékpárjával, hogy példaképe, a nagy keletutazó, Vámbéry Ármín nyomdokaiba léphessen. Ennek érdekében hajlandó volt nyelveket tanulni, földrajzi és történelmi ismereteit elmélyíteni, s ami talán a legfontosabb: fejben és lélekben nyitottá válni az újdonságok befogadására, valamint két emberi erénynek: a toleranciának és az empátiának a gyakorlására. Akárcsak a neves, 19. század közepi útja nagy részét karavánnal és gőzhajóval bejáró előd, a kerékpáros dervis is nagy utat tett meg 2005. június 30. és szeptember 17. között. Az emberi teljesítőképeség határait súroló túra során 8 országot járt be, 385 órát töltött a kerékpár nyergében, összességében 11 285 kilométert tett meg, ebből 6 385-öt (39 200 méter szintkülönbség legyőzésével!) biciklin, 4 900-at pedig vonaton, ha-

jón, buszon és kamionon. Mivel a kerékpártúra pontosan 80 nap alatt zajlott le, az egybeesés önkéntelenül is arra ösztönzi az embert, hogy párhuzamot vonjon Jules Verne 1873-ban megjelent híres művével, a *Nyolcvan nap alatt a Föld körül* című regénnyel. Igaz, hogy Phileas Foggot és francia inasát, Passepartout-t egészen más szempontok mozgatták, mint Bujnát, körülményeik sem vethetők össze egymással, a meseszerűnek tűnő szám mégis rokonságba állítja őket. Ha lehet ilyet állítani egyáltalán, akkor valósnak tűnik a kijelentés, hogy a modern utazó relatíve nehezebb feltételek között (kevesebb pénz, zord higiéniai és alvási lehetőségek, környezeti és szociális ártalmak stb.) kezdhetette meg sokszor fizikai szenvedésekkel tarkított napi „etapjait”, mint az irodalomtörténeti kánonba bevont előfutára.

A kerékpáros vándor útját a következőkben egy olyan történet keretében szeretném felvázolni, amely elszakad a földrajzilag elért állomásoktól, és nem az ott regisztrált történelmi emlékek, reminiscenciák, kultúrtörténeti adalékok köré csoportosítom mondandómat, hanem egy tanulságos jellem- és gondolkodásmódbeli átalakulás históriájáról kívánok beszámolni. Főhősünk elméleti és fizikai felkészülése után arról értesülünk, hogy van egy kisebbfajta rögeszméje: példaképe, Vámbéry Ármin ázsiai utazásainak helyszíneit álmodja bejárni. Ennek érdekében nagy lendülettel készül az útra, amelynek megvalósításától eltántoríthatatlannak tűnik. Szilárd meggyőződés vezérli: az *„elszántaké, az erős akaratúaké a világ, mert ők habozás nélkül vágnak bele abba, ami fontos számukra”* (vö. 7. o.). Útja kezdetén, pontosabban a második napon még nem érzi a lélekben elérendő célt, keresi az igazi mozgatórugót, amikor egy baráti borozgatás közben a *„nemes szőlőnedűtől felhevülve a képzelet ragyogó képet varázsol”* elé különös vándorútjáról. Miközben a zarándoklat mibenlétéről elmélkedik, velős gondolatok ébrednek benne, amelyeket később papírra is vet: *„Azt hiszem, a világnak szinte minden népe és vallása ismeri a zarándoklat gyakorlatát. Eltökélt vagyok, hogy ezen az úton a fizikai teljesítőképességem határát fogom súrolni. Velem ellentétben azonban a vallásos ember a végső valósággal keresi a kapcsolatot, és ez meghaladja a közvetlenül tapasztalható életet. Vágyainknak következménye azonban hasonló. Elszakadni a mindennapok gondjaitól, kilépni a szokásos környezetből, és vándorútra indulni, hogy egy végső helyet felkeressünk. A keresztények számára ez Róma vagy az El Camino, a hinduk számára a Gangesz forrása, a muzulmánoknak pedig a mekkai Kába-kő. A zarándok viszont nemcsak a gondolataival és vágyaival igyekeznek elérni a végső szent helyet, ő testestül-lelkestül, egész emberként indul útnak. Gondolatai vágyakoznak a célba érésre, lábai pedig tapossák az odavezető utat. S ha valóban létezik köztem és a régmúlt zarándokai közt valamiféle hasonlóság, vajon mi lehet zarándoklatomnak a lelki része? Erre a kérdésre keresem a választ...”* (vö. 16. o.). Ahogy telnek a kerékpározással kitöltött napok,

a mobiltelefonos, bankkártyás vándort többnyire kellemes élmények érik, amelyek segítenek neki a más kultúrában élő emberekkel szemben korábban kialakult negatív előítéletek lebontásában. Ez a tény is kiválóan bizonyítja, hogy az utazás nagyszerű lehetőséget kínál a sztereotípiák eloszlatására! Ehhez persze elsősorban nem luxusszállodák méregdrága szobáinak ablakaiból és a mindenkori társadalmi miliőtől elszigetelt, percre kiosztott, rohanós, szervezett társas utakon részt vevő „arisztokrata” turistaként kell szemlélni utazásaink helyszínét, hanem az utazási tevékenységet mély alázattal kell megvalósítani. Maga a szerző így vélekedik erről a kérdésről: *„Soha nem szerettem felszínesen és fölényesen utazni. Inkább mély meghatottsággal, jámbor dervis módjára próbálok beolvadni a helyiek közé. Ha engedik.”* (53. o.) A tizenötödik napon, amikor alámerül az iszlám világba, figyelemre méltó kijelentést tesz, melynek érvényesítése igen kívánatos és követendő lenne mai, felbolydult, hirtelen elfojtott vagy régóta lappangó gyűlölettel átitatott társadalmunkban: *„A rosszindulatú, sommás ítéletekkel szemben pedig, különösen ha azok közösségekről és népekről szólnak, eleve fenntartásaim vannak.”* (54. o.)

Ahogy az utazó egyre keletebbre halad, egyre kevésbé érzékeli a saját kultúrájától elütő különbségeket, hiszen lelkében, látásmódjában idomul környezetéhez, megérti azok jellegzetességeit, azonosul velük. Eklatáns példaként említhető ezzel kapcsolatban az a filozófiai gondolatsor, amelyből kitűnik, hogy – a területre éppen csak megérkező és a *spiritus locitól* még át nem itatott idegen szemlélővel ellentétben – mennyire ámulatba ejti a perzsa piac mélyen az emberiben gyökerező mechanizmusa: *„A bazári élet olyan, mint egy csodavilág. Van itt mecset, fürdő és bank egyaránt. Az emberek ide nemcsak vásárolni, hanem szórakozni, beszélgetni és üzletet kötni járnak. A bazárra mindenféleképpen idő kell. A legtöbb árus itt éli le az egész életét. Mindent és mindenkit ismernek. Alkudozás, barátságkötés és teaivás nélkül nincs üzlet. A bazár a társadalmi élet egyik formája, része. Az alkudozásnak a lényegét európai ember nehezen értheti meg. Nálunk a vásárlás személytelen, csupán az áruról és az árról – haszonról – szól. Iránban kellett rájöttnöm, az adás-vevés az embereket, a társadalmi életet jelenti. A vásárló és az eladó alkudozás közben elbeszélgetnek, érdeklődnek egymás családjá és egészsége felől. Időt szánnak egymásra. Ez a figyelem nem amolyan formalitásfűlés, ’beszélgetek veled, csak vásárolj valamit’, hanem őszinte érdeklődés. A sürgés-forgás ellenére soha senki nem marad egyedül, és nem látni depressziós, önmagukba fordult embereket úgy, mint nálunk Közép-Európában.”* (vö. 128. o.)

A huszonnyolcadik napon több okból is holtpontra jutni látszik az expedíció. Először érzi a magányos vándor, hogy perzsa nyelvtudás nélkül szinte képtelen felmerülő legapróbb ügyeit is elintézni, tehát a nyelvismeret hiánya elszigeteli. Ez a tény elgondolkodtatja. A másik probléma, hogy a tartósan 50 fokos hőség kikezdi állóképességét és testének tűrőképességét. A holtpontról a lelki kitartás erősí-

tésével próbál meg elrugaszkodni: „*úgy tűnik, fizikailag megtörni látszom, lelkileg nem adhatom fel az expedíciót, mert itt egy sokkal magasabb célről, Vámbéry emlékének ápolásáról van szó*” (vö. 134. o.). Egy kőhíd korlátjának támaszköve pedig így morfondírozik a kietlen táj, a csupasz hegyek látványától övezett háttérben: „*Nagyon közelinek érezni itt Vámbéry szellemét, és azt hiszem, az út során tapasztalt nehézségek és szenvedések még közelebb juttatnak hozzá. Most kezdem csak megérteni, hogy a fizikai fájdalomra is szükség van ahhoz, hogy az ember a lelki zarándokútján célba érjen.*” (vö. 136. o.)

Amint egyre inkább azonosul a keleti nyugalom és a cammogó tempó jellemezte világgal, őszintén beismeri, hogy „*csak úgy egyszerűen jól érzem magam [...] és óráról órára kezdek én is egyre perzsábbá válni. És jó perzsának lenni, mindenképpen jobb, mint európainak*” (vö. 150. o.). A keleti világ tehát visszafordíthatatlanul lenyűgözi, kitörölhetetlenül lelkébe írja betűit. Ez az állapot csak fokozódik, amikor többszörre is megtapasztalja, hogy „*Iránban minden idegen Allah barátja, és aki Allah barátja, az a perzsa nép barátja is, ezért nekik barátsággal illik fordulniuk felém. Amolyan zarándoktörvény ez, amely kimondja, hogy mindazok a zarándokok, akik vándorútra indulnak, legyenek bár gazdagok vagy szegények, jogot szereznek arra, hogy velük idejövet és hazatérőben jól bánjanak, alázattal fogadják be őket vendégként, akik lakói e földnek*” (vö. 203. o.). A történelmi múltra emlékeztető építmények magával ragadhatják ugyan a báméskodót, ám „*sok száz műemlék látványa sem ér fel néhány barát őszinteségével és vendégszeretetével*” (222. o.), amelyet nem győz eléggé csodálni.

Dunaszerdahelyre hazatérvén, a nyolcvanadik napon a lélekben átalakult Bujna Zoltán több prominens szlovák személyiség jelenlétében – főpatronusának, Hodossy Gyula kiadóvezetőnek a társaságában – élménybeszámolót tartott a Vámbéry Irodalmi Kávéházban. Nyilatkozatának szövegét teljes egészében érdemes lenne közölni, helyette viszont csak szemelvények kiválasztására szorítkozhatom: „*Egy út volt, amely megtanított másként gondolkodni, mert általa betekintést nyertem más népek kultúrájába. Most azonban akármennyire is szeretném folytatni az utat, nem lehet. Vége. Haza kell menni, és élni úgy, mint azelőtt. De úgy már soha nem fog menni. Vége lett. [...] [Az emberek] örülnek, hogy itthon vagyok. Itthon! Mert látják a testem, látják a lábukat, amelyek végighajtották a bringát a poros utakon. De nem látják a belsőt, a lelket, a gondolatot, amely valahol messze, Perzsia varázslatos tájai felett száll. Nehéz visszatérni, mert közben rájöttem, hogy a cél nem maga a végcél, hogy nem az jelenti az örömet, ha valamit megszerzek. Ha egyetlen célt követek, mindennél fontosabb, hogy az útra figyeljek. Mert az út tanít meg arra, hogy érjek célba. Ha ily módon fogadom el a dolgokat, az segít megérteni, hogy nincs egy olyan út, ami a célhoz elvezet, mert a cél maga az út. Ezért nem a cél a fontos, hanem a célhoz vezető út. Az út, amit választunk, és az, hogy*

hogyan járjuk azt. [...] Utam során megtanultam erőt meríteni a negatívumokból. [...] A fájdalom ahhoz szükséges, hogy megtapasztaljuk önmagunkat. Egy idő után eljutottam arra a szintre, hogy ezek jelentették számomra a lelki megtisztulást. [...] nemcsak az úton, hanem lélekben is messze jutottam. A zarándok [...] ugyanígy nyeri el a lelki megtisztulást és megvilágosodást. Valamennyire zarándoknak vallom magam én is. A 21. század kerékpáros zarándokának, aki elindult nagy utazónk, Vámbéry Ármin nyomába. Az úton jöttem rá arra, hogy az igazi boldogságot, mint mondtam, nem a cél jelenti, hanem az út, amelyen azt eléred, és arra is, hogy aki nem utazik, az csak a könyv egyik felét olvassa. Rajtad áll, hogy mit teszel holnap, de ne feledd, szabad vagy, és a boldogságod, a jövőd a Te kezében van” (vö. 261. o.).

Bámulatra méltó metamorfózisnak lehettünk tanúi tehát a közel három hónapon át tartó kerékpáros túrán: egy szilárd szándékkal felvértezett, hétköznapi, világi gondolkodású közép-európai fiatalember, a szó nemes értelmében vett peregrinus, zarándok vándorlásai közepette lelkében muszlim dervissé, a perzsa kultúra aktív befogadjójává lesz, ezáltal pedig a kultúrák közötti hiteles közvetítővé avanszál. Eredeti miliójébe visszaérkezvén, ez a lelki átalakulás tartósnak bizonyul. Immár végérvényesen megmarad. Az olvasó ennek a lélekemelő, lebilincselő stílusban megírt, számos mentalitás- és kultúrtörténeti érdekességgel teletűzdelt olvasmánynak a végére érve szinte űrt érez, várná, hogy mi lesz a történet folytatása. Bízunk benne, hogy szerzőnk részeltet még bennünket ebben az örömben, és a 2009. őszi egri könyvbemutatót hasonlóan jó hangulatú beszélgetések, illetve további élvezetes kötetek követik majd.

(Dunaszerdahely, Lilium Aurum, 2008.)

Bertha Zoltán

A nyolcvanas évek felvidéki írónemzedékének monográfiája

(*Ardamica Zorán: Perspektívaváltás a szlovákiai magyar irodalomban*)

Ardamica Zorán a szlovákiai magyar irodalom ifjabb nemzedékének egyik legmaradandóbb alkotója: verset, prózát, esszét, tanulmányt, kritikát, publicisztikát egyaránt ír, s többedik köteteként nemrégiben pedig megjelentette a felvidéki magyar irodalomban a nyolcvanas években lezajló szemlélet- vagy paradigmaváltoztató nemzedéki, művészi, történeti-poétikai, irányzati tendenciákat vizsgáló könyvét (*Perspektívaváltás a szlovákiai magyar irodalomban – Alkotói pályák az Iródia és a Próbaút antológia horizontjában /monográfia/, 2008*) – amely díjakban is kifejezett nagy elismerést váltott ki a szűkebb pátriában és általában. Az irodalomtörténeti előzményeket, körülményeket s a korszemléleti összefüggésekben lejátszódó változások természetét és következményeit gondos folyamatrajzok, tüzetesen alapos pályaképek és értékelő világképi, formai-stiláris műelemzések segítségével vázolja fel és értelmezi, felidéző erejű közelképekben és távlati látószögekben egyaránt megelevenítve az Iródia-mozgalom, az Iródia-kiadványok és a nevezetes 1986-os *Próbaút* című antológia (az 1981-ben induló, a pályára lépőket felkaroló Főnix Füzetek egyik jelkép- és példaállítón meghatározó darabja) köré csoportosuló fiatalok akkori törekvéseit, pályakezdő és kibontakozó eredményeit, teljesítményeit. Elsősorban Hizsnyai Zoltán, Farnbauer Gábor, Juhász R. József, Talamon Alfonz jelleg- és mértékadó munkásságát boncolgatja, de tömör jellemzésekkel mutatja be Csepécz Szilvia, Fellingner Károly, Hodossy Gyula, Hoga György, Krausz Tivadar, Ravasz József és Szentandrás Tibor írásművészetét is.

A hiteles, mert a személyesség plaszticitásával is bíró számbavétel, áttekintés és kritikai elmélyülés során a szerző elfogulatlanul igyekszik körvonalazni, megragadni azokat az ízlés- és mentalitástörténeti fejleményeket, amelyek kétségtelenül átalakították (sőt talán döntően alakították át) nemcsak a felvidéki magyar irodalom arculatát, hanem a rá vonatkozó értelmezői diskurzusok uralkodó látás- és beszédmódját is. A hagyomány és újítás örök mozgásirányainak speciális vetületében valóban olyan sajátosságok dominálnak, amelyek legfőbb meghatározója a szűkebb értelemben vett regionális adottságok bizonyos fokú meghaladásának kísérlete, gyakran a nemzeti-közösségi sorsproblematika tradicionális kifejezésformáitól való idegenkedésből vagy az azoktól egyenesen viszolygó ellenérzésekből fakadó szemléletmód. A szlovákiaság, a kisebbségi felvidékiség bizonyos táji-hangulati rögzültségeitől történő elszakadási

törekvés természetesen az egyetemesnek vélt művészeti horizontokhoz és paradigmákhoz való közvetlen kapcsolódás feltételeihez és lehetőségeihez igazodik, ebben az esetben elsősorban a Magyarországon lejátszódó nagy önszemléleti, nyelvkritikai líra- és prózafordulathoz, a tágan körvonalazható posztmodern szövegirodalmiság inspirációihoz. Ehhez fűződik az az árnyaltan kifejtett gondolatmenetek ösztönözte nehéz kérdés is, amelynek nemigen a megoldását vagy tisztázását, legfeljebb a termékeny továbbgondolását remélhetjük még hosszú ideig. Az a probléma tehát, hogy ha az új irányzatok önaffirmációjába ennyire szorosan beletartozik az, amihez képest az elkülönböződési akarat megfogalmazódik, akkor maga a művészeti önkifejezés intencionális karaktere sem helyezhető be az egyetemesség hipotetikus kontextusába. A feltételezett egyetemes minőség ugyanis eleve és elvileg nem zárhatja ki azt, amitől paradox módon elkülönülni próbál. Az ellenreakció önmagában sohasem biztosíték a dimenzionális értékbővítésre. Ha igaz, hogy például az erdélyi harmadik-negyedik Forrás-nemzedék (amelynek korosztályi, generációs szinkronitása nyilvánvaló) alig hatott az induló „íródiásokra” (bár tény, hogy még az aktuális hírek is, köztük a Szócs Géza nevével fémjelvezhető szamizdat, az *Ellenpontok* elleni retorziókról – a fiatal írók József Attila Körének közvetítésével akár, a JAK tagjainak, vezetőinek érsekújvári, dunaszerdahelyi látogatásaikor – biztosan eljutottak a Felvidékre), tehát ha bizonyos elzártág volt tapasztalható, akkor hogyan definiálható legalább az összmagyar összefüggésekben érvényesülő egyetemesség? Ahhoz, hogy egy kisebbségi, regionális irodalom ne csak önmagán belül viaskodjék, a centrumon túl a többi részekkel, régiókkal (perifériákkal?) való folyamatos együttmozgás is szükséges, még ha egyrészt enélkül sajátos értékek, értékminőségek őrződhetnek is meg, illetve másrészt közvetlen egymásra hatások nélkül, mintegy a korszellem, a korhangulat, a korlevegő hatására is lejátszódhatnak hasonló folyamatok, bekövetkezhetnek ugyanolyan jellegű változások. Ebből a látókörből is érdekesek lehetnek az olyan további analógiák és párhuzamállító interpretációk, amelyek például Juhász R. József multimediális neoavantgardizmusát a Kárpát-medence egészében feltalálható jelenségek közegében értékelik, a Hizsnyai-féle (és persze másokhoz is kötődő) alakváltás és költői fikció módozatait a Kovács András Ferenc-féle szerepjátszás intertextuális alakzataival vetik alaposabban össze, vagy a Krausz Tivadarra jellemző gesztuspoétikát a délvidéki Sziveri János, vagy esetleg a valamivel később Kárpátján fellépő Cséka György és Lengyel Tamás depoetizáló, anti-lírai nyelviségével rokonítják.

Ardamica Zorán mindenestre olyan munkával gazdagította irodalomtörténeti önismeretünket, amely filológiai hasznosságában, tág értelemben vett szellemi, kulturális jelentőségében, nemkülönben gondolatébresztő frissességében máris elévülhetetlen érdemeket szerzett.

(AB-ART Kiadó, Pozsony, 2008)

Szakolczay Lajos

Tudományosság vagy esztétikum

Vámbéry Antológia 2009

A dunaszerdahelyi Vámbéry Polgári Társulás 11. évkönyvében a szerkesztő, Hodossy Gyula vallomása *parainézisként* is olvasható: „Szerb Antallal együtt valljuk, hogy a közös kultúra, a közösen átélt emberi értékek tarthatják csak össze a sokfelé szétszórt magyarságot. Amíg a kultúránkhoz hűek maradunk, önmagunkhoz vagyunk hűek, s aki hú önmagához, az hú az emberi méltósághoz, ezáltal pedig a nemzetéhez is.”

A *megmaradás* törvényét sugalló, mert az eszmélést erkölcsi síkra vivő beszédben toborzó erő van. Tényleg úgy találhatunk egymásra – s ebben sem Trianon, sem a *lelki trianonok* nem akadályozhatnak meg bennünket –, ha értékeinket, a legkisebbtől a legnagyobbig, gúlába rakjuk. S ez a valós önismeret más népek-nemzetek előtt is tiszteletet parancsol, hiszen az erkölcs, a munka, a közjó érdekében történt áldozatvállalás nem csupán egy országhatárok közé szorított, karjától, lábától megfosztott nemzet ügye, hanem mindenre kiterjedő, vilájobbító akarat is. Amelyben a hivalkodás nélküli erőnkön felül ugyancsak ott van más népek megbecsülése.

A kis terep megannyi dolga – és a tájban gyökerező hazaszeretet (imánkként kéne naponta elmondanunk Radnóti Miklós *Nem tudhatomját*) – természetszerűleg jobban érint bennünket, mint más tengerek hajózoit, hiszen a hullámok verte akarat csak a miénk. S ha a bennünk fölnövesztett jó – Fábry Zoltánnal szólván, a *vox humana* – nem süket fülekre talál, hanem *meghallói* lesznek zordabb éghajlatú, a Benes-dekrétum igazságtalanságait és a Bolyai Egyetem kisajátítását foggal-körömmel védő nemzetek is, elkezdődhetik az értéken alapuló szövetség (nem kommunis-tabaráság ízű) alapozása. Amelyben a magyarság Dunaszerdahelytől Sepsiszentgyörgyig csak egyetlen láncszem lesz, ám megkerülhetetlen *kapocs* a bartóki lázzenét – a magyar, román, szlovák fájdalmat – egyúttal a *megbecsülés* szimfóniájává avató Európa-zenekarban.

A helyi szín, a 2009-es Vámbéry Antológiát jellemző *couleur locale* ilyen koordináták között értendő – az egyetemes felé mozduló (?) – tágassága egyben iránymutató is lehetne a további „harcokhoz”. Ne gondoljon senki itt valaminő ellenség ellen készülő kardforgatásra, de igen is gondoljon az *önmagunkban* vívott – az előrelépéshez elengedhetetlen – csatákra! A kételkedés kazamatái közt is érvényes mérőeszközre, az arányra és mértékre.

Miért mondom ezt? Mert csak ennek ígézetében mérhető meg a teljesítmény – ahogyan a hősnak, úgy a szerkesztői *jóindulatnak* is van árnyéka –, csupán mindez figyelembevételével rajzolható meg az antológia nyújtotta egyszerre *szűk és tág* kör-

kép. Szűk, mert a hazai (értsd felvidéki) szépírás, akárcsak a múlt évihez viszonyítva is, nem a legjobb szinten van képviselve – a novella és az elbeszélés nagyon hiányzik –, és tág, mert a magyarországi és szlovákiai szerzők tollából származó tudományos publikációk időben és térben (nem beszélve a tematikáról) hatalmas területet fognak át. (Őszintén szólva, az antológia főképp a szépirodalomra vonatkozó hazai sanyarúságát még csak megértem – szegény ember vízzel főz –, de fölöttébb kíváncsi volnék arra, hogy az országhatáron – Szlovákián – kívüli írók kiválogatása-meghívása mi alapján történt.)

Egy antológia, természeténél fogva, sosem nyújt ideális – minden részletében ki-kezdhetetlen – körképet, de ha a műfajok közötti arányok jól meg vannak választva, akkor az esztétikailag gyöngébb mű is valamiképp belesimul a sugallt – vivőerejében megingathatatlan – egészbe. A *Vámbéry Antológia 2009* esetében erről szó sincs, hiszen a botladozó írások föltehetően még szerzőik arcát sem mutatják teljes egészében, csak jó-rossz töredékében. Magyarán: a humoros „önarckép” és az ön-maga hibáin is nevetni tudó szerző kedélyvilága kerülhet fókuszba (Nagy Erika: *A feneketlen gömböc*), de a tárcajelleg s a velejáró kis terjedelem inkább hátráltatója, mint lendítője a humoron túli „humor” írói kibontásának.

A. Kis Béla fontos ügyben – a magyar nyelv ügyében – írott kis zsortölődése (*Ritka előrelátás*) sem tud túllépni az újságműfajon, jóllehet meglátásai fontosak (a Magyar Rádió MR1-re stb. való keresztelése ostobán előidézett *nyelvrontás*). Jóllehet a magyar nyelv szentélyétől való ódzkodását nem értem – ahol ő ellentétet lát, ott szerintem a két *valóság* épp erősíti egymást –, valamelyest el tudom fogadni kifakadását. „Őrület, de nem vágyom Széphalomra. A Magyar Nyelv Múzeumába. Inkább arra vágyom, hogy a magyar nyelv élő legyen Rozsnyón és Léván és Szencen és Érsekújvárott (ahol a helybélinek már eszébe se jut magyarul kérni az üzletben, aki megteszi és következetes marad, az azt kockáztatja, hogy dolgavégezetlenül távozik).” Bokora Ákos elménckedése (*Állapot*) gyöngye írás, nem idevaló, és Jakabucz Márta „novellisztikus” számítógépmélnye is (*E-mailek, ímélek, Emilek*) poénkodó öntetszelgés, se füle, se farka. Még szerencse, hogy naplójegyzeteivel – a múlt évi antológiában közölt „latin ég alatti” bolyongására is emlékszünk – Liszka József jelen van (*Budapesti napló*). Igaz, hogy jobbára olvasmányélményeken és utcai bolyongásokon nyugvó emlékezése nem széppóza mű, de töprengésében, logikájában, helyzetértékelésében ott a nyitott szemmel járó író.

Ha a verseket nézzük, szerencsésebb az összkép. Sőt némely líradarab esetében föl-emelő. S ebből a szempontból nincs is különbség hazai és magyarországi költő között. A legkiemelkedőbb költemény szerzője: Zalán Tibor. A *Keselyű* azon nagy versek csoportjába tartozik – a magyar irodalomban Pilinszky Jánostól (*Apokrif*) és Nagy Lászlótól (*Zöld Angyal*) Bella Istvánig (*Szeretkezéseink*) jó pár ilyen található –, amelyekben a sajtóságos *én-kép* kozmikus távlatot kap. A megismételt szakasz záró sor – „A keselyű

miért köröz fölöttem” – véghetlen folyammá duzzasztja a „halálvárás”, a megsejtett vég óráját, s az iramló, gyakran *befelé néző* szem kérdések formájában végigvonul az egész életen. „Éjszakára éjjel virrad / útjaim vannak vaksötétben / Fénytől félek – nincsen lét rájöttem / A keselyű miért köröz fölöttem”. S az utolsó szakasz s egyúttal a poéma záró sorában a „miért” *meddigre* változik, s ez a jövőváró bizonytalanság – a félelem általi *lét* és *nemlét* közötti vergődés – adja a több élményt egymásra montírozó futam (anti-Ady: „eltévedt ló lovastalan ködben”) savát-borsát.

Tóth László ugyancsak fájdalmas versbeszédét gyónás értékűnek tartom – „de ma korán, / nagyon korán ébredt a bennem szavakba kódolt világ. / Talán egyedül csak Isten figyelte őket valahonnan a félhomályon túlról, / talán a halál sejtelve neszelt fel valamelyikükben, / talán csak rossz álmuk volt” –, ám nem nagyon van itt helye, hiszen (nagy meglepetésemre!) a *Ma korán ébredtek* című költemény (szerkesztői mulasztás-képpen?) nem új darab; a múlt évi antológiában már szerepelt. Ideemelése föltétlen javít az összképen, csak nem annyira szokásos, pontosabban fölösleges. Fellingner Károly nem mindennapi líradarabján (*Ének az esőben*) és Kulcsár Ferenc ihletett *Ihletén* kívül még Szászi Zoltán Csokonai-szinpadon is megálló, a humort életfilozófiává tevő dramoletjtét kell megemlíteni, amelyben egy sajátos „helység kalapácsa” – más-képp szelíd jóság – tett igazságot az asszonyát ért csúfság miatt (*Elbeszélő költemény arról, hogy Gömörben járva hogyan verte meg a szelíd rendező a helyi üvegest meg a dzsinnt*). Az antológia műfordításnak sincs híján – Balázs F. Attila egy-egy albán és mexikói lírikus versét magyarította –, s ha Balázs mellett Tasnádi Edit *Török költők József Attiláról* című közleményét is idesorolhatom (Kemal Özert és Behcet Aysant bemutatván Tasnádi szerzőként, nem fordítóként szerepel!), szép, mi több, fontos példáját kapjuk az egymásra figyelésnek, az értékátörökítésnek.

Az említett pár verset leszámítva a tanulmány a *Vámbéry Antológia 2009* legfőbb erőssége. A jubileumi, vagyis a 10. kötetben is így volt, és így van – ha jól olvastunk – ma is. Csáky Károly egy valahai „kisnemesi rangú település” mai és hajdani létformáját – munkaalkalmait, szokásmódját, társadalomszerkezetét, jeles napjait, névanyagát – vizsgálta a néprajz klasszikusai nyomán, mai adatközlőket is megszólaltatva (*Adatok Bori község néprajzához*). Gágyor József pedig az *A tallósi fenyítőházról* tett közzé izgalmas kortörténeti vázlatot. A gróf Esterházy Ferenc főkancellár alapította (1772) első magyarországi büntetőintézetet 1780-ban telepítették át Tallósra, s onnan 1785-ben (férfi rabok), illetve 1790-ben (női rabok) Szegedre költöztették (ahol is – a rabok csekély száma miatt – az intézet 1831-ben megszűnt). A tallósi fél évtized elég példát szolgáltatott arra, hogy a tanulmányíró bizonyos témák szerinti csoportosításban (személyzet, rabok, szökések, büntetések, rabmunka, élelmezés, a rabok vallási élete, az emberevők gyermekei stb.) hű képet fessen elénk egy izgalmas korról és rács mögötti világról. A legdöbbenetesebb: „1782 augusztusában a Hont megyei törvényszék 41 cigányember felett mondta ki a halálos ítéletet. Emberevással vádolták őket, s bár

egyetlen bizonyíték sem került elő, ami bűnösségükről árulkodott volna, két hét leforgása alatt az ítéletet végre is hajtották.” Gyerekeik a tallói fenytőházba kerültek.

Ha az antológiából a széppróza hiányzik, pótlásként – s nem utolsósorban gyönyörűségként – hadd idézzem Gágyor tanulmányának egyik, „Tettes Nemes Vármegye, Kegyes nagy jó Uram!” kezdetű levéلبetétjét, amelyben „Nemes Kozma Antal m. p. Pápoi Németh Oskola Mester” panaszolkodik durva és ledér asszonyáról, s annak viselt dolgairól. „Eleget én ötet mind szép szóval, Kéréssel, melyek nem használnván, Kemény büntetéssel jó útra hozni és a bortul el távosztatni iparkodtam, sőt lánczon kötve is tartottam, de mind haszontalan, most is nem régenten a Kálhát is kitorste, és az lukján ki bujt, ugyan kilenczedik napja, hogy a sz:egyházba, mondása szerint element, azulta mindig csavarog, és már egynéhányon hozzám jöttek, kiket azulta meg lopot, s minde ruháját, fejköteit, Rékliit, keszkenyőit, pantofliát, és szoknyáját róla lehuszták a borért, engemet neveletlen fiacskámmal, nem egyedül böcsületemtül, és kerestetemtül meg foszt, hanem ippenségessen Koldussá teszen; a mi nagyobb, fölöttébb irtózom, hogy ollyasra vetekedik, mellyért mind élete, mind egy lelke veszendőbe mehet, a vagy éppenséggel Hohér Keze alá juthat. Ugyan azért: hogy eleit vehetném, és ötet jó ultra téréthetném.”

Érdekesebbnél érdekesebb tanulmányok, előadások színesítik az ez évi dunszerdahelyi gyűjteményt, melyeknek címfőlsorolása is izgalmat kelthet az érdeklődőben. „Kőpénzek” és egyéb kővé váltak a Felvidéken és Észak-Magyarországon (Hála József); Vámbéry Ármin helye a kortárs tudományban (Hazai György); Arab utazók és Ibn Battúta – 1304–1369/70 (Lacza Tihamér); Meredek út – Száz éve született Radnóti Miklós (Pomogáts Béla); Egy olasz tudós Pannóniában – Luigi Ferdinando Marsigli (Voigt Vilmos). Összeköti őket jellemzőjük: mindeniket a téma legjobb (egyik legjobb) szakértője jegyzi.

Zalán Tibor versén kívül az antológia nóvumát – legalábbis számomra – dr. Kiss László tanulmánya jelenti. Az „Egy több tekintetben nevezetes férfiú” – Kazinczy sógora: dr. Dercsényi (Weiss) János (1755–1837) című közlemény a szorgos kutatómunka, a fölfedezői bátorság, az anyag iránti alázat iskolapéldája. Kiss mindent tud – egy kis túlzással, talán többet is –, amit a témából (irodalom, történelem, művelődés- és tudománytörténet, orvostudomány, ásvány- és közettan stb.) tudni lehet vagy tudni illik. A tanulmány alapját képező előadás Széphalmon, a Kazinczy Anyanyelvi Napok keretében (2009) hangzott el; s a szerkesztett – írott – változatból is kiderül: a magyar nyelv és kultúra szerelmeseinek legnagyobb öröme. Zemplén tudós orvosa, a több mint kétszázötven évvel ezelőtt született Dercsényi (Weiss) János nem kaphatott volna nagyobb elismerést az utókortól, mint dr. Kiss László tudománytörténeti lámpását.

(Vámbéry Polgári Társulás, 2009)

Bertha Zoltán

Kisprózai etűdök a mindennapokról

(Nagy Erika: Zsácutca)

Könnyeden olvasmányos, élvezetesen gördülékeny, hol derűsen lendületes, hol viszont érzelmesen elkomoruló történetmondás jellemzi Nagy Erika első, bemutatkozó elbeszéléskötetét. A szerző, aki többek között a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának titkáraként egyébként is megbecsült személyisége a felvidéki irodalmi közéletnek, ezzel a debütáló könyvével látványosan igazolja, hogy korunkban is lehet még az olvasóközönség széles rétegeihez szólva egyszerre közérthetően, világosan és közben mélyre ható felidéző erővel írni. A könyvborítón olvasható méltatásában Grendel Lajos is úgy ajánlja ezeket a tömör eleganciával megfogalmazott tárcanovellákat, mint amelyek – mintegy rehabilitálva is a századelő népszerű műfaját – akár kellemesen csevegős előadásmódjukban és közvetlen mesélő hangnemükben is elgondolkodtató üzeneteket hordozhatnak. Nagy Erika elsősorban a hétköznapok világából meríti megörökítésre érdemes élményeit, ám olyannyira emlékezetes színekkel tudja átstilizálni ezeket a karakteres (mert érdekessé, izgalmassá formált) életképeket és helyzetrajzokat, hogy a rövidpróza teherbíró képességét kihasználva szinte egyfajta mozaikos panorámáját is adja a minket körülvevő ezerszínű valóságnak. Az olykor már-már a krocki vagy a karikatúra vázlatos élességével megjelenített zsánerképek, figurák, élethelyzetek – a tipikus és a különleges mozzanatok vegyítésével – igazán elmélyült ember- és lélekismeretről tanúskodnak; a jellemző vagy váratlan eseménymotívumokon mindegyre átüt az az empátia, amellyel az író a vergődő, nyomorgó vagy reménykedő kisemberek egész sorsukra kiható érzésvilágát képes felvillantani.

Mert valóban súlyos létgondok, döntő fordulatok, élet-halál-problémák válnak a karcolatnyi leírásokban érzékletessé és szemléletessé, sőt drámaivá – sors és jellem sejtelmesen titkos összefüggéseire is rátapintva. A keresetlen ábrázolás hitelen vetíti eléink például a hűtlen férjet, akit életveszélyes balesete döbbsenti rá vétke mértékére, hogy ezáltal visszailleszkedhessék az őt rendületlenül szerető családjába: új életet kezdve tehát a most felértékelődő régi közegében. Plasztikus testközelségből figyelhetjük az egyedül maradt idős özvegyembert, aki feleségét elvesztvén már nem találhat magára: utánahal szeretett hitvesének. Sajnálhatjuk a meglett férfit, aki a kórházi ágy mellett szenvedni át édesanyja haláltusáját. Fiziológiai kínok, szenvedések gyöttrik a betegséggel, züllöttséggel, kilátástalan morális gyengeséggel viaskodókat („csapdában”, „sötétségben”, „zsácutcában” hányódókat), a részegeseket, a magányosokat, a reménytelenül szerelmeseket, akik közül van azért, aki öregem is méltó társra lel vagy fiatalon új barátságot keres.

Sokféle arc, számtalan változatosan különböző lelki alkat sorakozik fel ebben a tizennyolc darabban, valóban a tartalmasan sűrített sorsportré jegyeit viselve. Ám némelykor éppen ez a teljességigény redukálja a pszichológiai kidolgozást: amikor talán túlságosan is hirtelennek vagy szeszélyesen összerántottnak tetszenek a hangulati átalakulások. Szomorúság és felvidulás, bánat és öröm, lemondás és megelégnéltség között ugrándoznak néha ezek a mindennapokból ismerős novellahősök, nemegyszer csakugyan mintha valami „szappanoperában” – ahogyan Keserű József bírálja a motivátlanság, a felszínesség vagy a közhelyesség lekerekítő, túlegyértelműsített erkölcsi célzatosság epikai-narrációs jelenségeit (*Opus*, 2009/2.). Azonban ő is dicséri a finom humor vagy a vaskos életszerűség gyakori megnyilvánulásait, amelyekhez elevenen járulnak hozzá az anekdotikus csattanók, a poentírozott jelenetezés, a groteszk párbeszédképzés megragadó pillanatai. A köznapi tapasztalatok – a háziasszony bevallhatatlan belefáradása az ünnepi készülődésekbe; a kijózanító tanári pofon, amely miatt mindketten szegyenkeznek, s így a fájdalmas esemény következménye később az emberségesség emlékévé szelídülhet; a hiábavaló önámítás a mindig halasztódó fogyókúrával; a gyerek- és diákcsínyek sorozata; a házihőrcsög-tartás viszontagságai a kiszabadult kis állat keresésétől az örökös éjszakai zajongás, viháncolás kényszerű elviseléséig; a rettegett foghúzás töredelmei; a szomszéd beteg őrijítő horkolása a kórházban, miután még ő rója fel a kialvatlan szobatársnak, hogy az köhögni merészelt –, a kedélyesen kiszínezett jól ismert történetek tehát mind-mind a valóságosság benyomását kelthetik, mert a nyelvezet transzparens megnevező jellege is ezt a törekvést szolgálja. Mesterkéletlenség és (ritkán talán kissé iskolás megfogalmazásokkal élő) egyszerűség: ugyanakkor erőteljes atmoszférateremtő megfigyelőkészség markírozza ezeket az akár jelzésszerű lélekrajzokat. A pszichikai realitás pedig felismerésekre és tanulságok levonására ösztönöz. Nem didaktikusan, de mégis rámutatva emberlétünk cikázó bizonytalanságaira, megoldhatatlan talányaira, furcsa zürzavaraira. És tanítva a minden körülmények közötti humánus – szeretet, remény, együttérző odaadás – örökérvényű értékminőségeire.

(AB-ART Kiadó, Pozsony, 2008)

Kiss Benedek

Tari Pista balladája

Vagy én, vagy ő –
a szemek ércesen villognak.
Vagy én, vagy ő –
Vajon melyikünkre süt a holnap?

Vagy én, vagy ő.
Én szerb, ő horvát.
Vagy én, vagy ő.
Istenem, légy kegyes hozzám.

Az idegek pattanásig húzva.
Dörrenjen már a puska!
Vagy én, vagy ő.
Internacionális hulla.

Vagy én, vagy ő.
Magyar vagyok, ő is magyar.
Ki süsse el előbb a puskát?
A szemben érces villogás kapar.

Halál, hát neked mindegy?
Vagy én, vagy ő?
Magyar vagyok. Ő is magyar.
Durránás, s loccsan az egyik velő.

Istenem, Jézusom, szerencsém volt!
Vagy én, vagy ő.
Istenem, Jézusom, bocsáss meg néki!
Ki tudja, ki volt a jobb lövő?

Irgalmazz nekünk,
barbár jövő.

Serfőző Simon

Elődeim

Ők már ismerték a tüzet, akár az őseiber. A szelet nekizavarták az ároknak, ott fogták meg. A tóból a fickádozó vizet kihalászták. S ahogy a távoli fákra felküldték vadászesbe az eget, én még láttam a múltban őket, amint hajtották elfogni a láthatár felé menekülő messzeséget.

Nagymosás

Teknőnek egy völgyet viszek haza, anyámnak mosni benne. Apámnak kalapnak az eget, hadd legénykedhetne.

Karimájára, a láthatárra a Napot tűzöm bokrétának. Kiszék a csend, anyámnak azt viszem, amikor elfárad.

Az eső artézi kútjától nagy vödör vízzel cipekedek. Apám addig a világot járja, viszi fején félrecepva az eget.

Mit nekik

A szelek nemcsak zúgnak, fújnak is, csapkodnak a fák. A rögök se csupán hevernek, röpülnek is, ha eldobják.

Ám a szószátyár szavak csak a szájukat jártatják: letorkolni a másikat. Mit nekik az igazság!

Anga Mária

Hetedíziglen

Hetedíziglen hurcoljuk az átkot,
őseink csontjai a föld alatt vacognak,
elfognak ünnepeink is, nincsenek már
csak a zászlók az üres utcákon,
a kordonok fejfákká magasodnak,
kívül rekedünk saját életünkön,
megszavazzuk a tolvajok jussát.

Az öregek egy elfelejtett énekre
emlékeznek vissza, az üres soroknál
csak halkán dúdolnak, babonás dúdolással,
mintha az emléket titkolnák,
ezzel is védenék, hogy örökké maradjon,
nem baj ha nem érti senki más.

Levelek és kövek hullanak, hegyekről, fákról,
megnyílnak az évszakok, ezredévek,
Verecke felől kellene indulnunk újra,
hogy ne legyünk hazátlanok.

Nem indul senki

Ágyamban párna ez a hó,
fekszem, míg az égben a hálál harangja szól.

Az Isten most figyeli a Golgotát,
de sehol nem látja egyetlen fiát.

Nem indul senki megfeszülni a bűnökért,
egyedül marad és árván az ember,
gyolcstakaróját hiába készíti a feltámadás.

Antal Attila

A jövő katedrálisépítői

A rommá lett város úttalan útjain
elvadult hordák üvöltik egyre
újmodi himnuszát a törpeségnek.

Mi építkezünk. Arcunkat szennyes
esők karmolásszák, pupillánkat tágra
peckeli a radioaktív homály,

de semmit se bánunk, csak faragjuk, rakjuk,
dúcoljuk vasalt gerendákkal, hittel
a csipkézett követ fogadalmunk szerint.

Régi pallérok szeme rajtunk s néhány
hozzánk csapódott, kíváncsi kamaszé:
hogyan is mondhatnánk le víziójáról a magasságnak

Delírium

Felhőzik február
égi kocsmára látok
rámnyitják ablakát
az elköszönt barátok

lobog rajtuk az ing
valamit kiabálnak
lejjebb ereszkednek
már súrolják a fákat

kinyúl karjuk felém
s el is érnének éppen
mikor szétfoszlanak
a józanító szélben

A harmadik ministráns

Egy reggel
gyerekkorom templomában ébredek
öreg papunk lép elém
a sekrestyébe vezet
s beállít a kivonulni készülő
két ministráns közé –
halk csengőszó
felbúgó orgona:
a mise megkezdődik...
és ettől kezdve ott szolgálok az oltárnál
minden misén láthatatlanul
s miközben felelgetek a papi szókra és
bekapcsolódom a hívek énekébe
akad majd
akin jóleső izgatottság uralkodik el
az ismerősnek tűnő hang hallatán
s én mosolygok magamban elégedetten
mint annak idején
mikor az eltűntnek hitt lány méregetett
loboncos hajú karinges fiút
egy oszlop árnyékából
míg fülei meggyőzték végül:
én állok előtte csakugyan akit
régóta vágyott már viszontlátni

„Barátom: tömörülünk”

*Az Elérhetetlen föld költőinek levelei az antológia sorsáról
1966–1969 között*

Az *Elérhetetlen föld* című antológia sorsáról nem sok dokumentum maradt fenn, a kilenc költő közül hatan Budapesten éltek, folyamatosan találkoztak, vagy telefonáltak egymásnak, aminek természetesen írásbeli, például naplóbéli nyoma nem maradt fenn. Senki sem jegyezte föl, hogy az antológia sorsa éppen hogy alakul, egyetlen támpont maradt fenn, a budapestieknek a vidéken élőkhöz írott levelezése. Konczek József akkor Szombathelyen volt újságíró, Péntek Imre (akkor még Molnár Imre) Lentiben dolgozott, Győri László (én magam) pedig a kaposvári megyei könyvtárban tájékoztattam az olvasókat. Konczek József és Péntek Imre nem őrizték meg a hozzájuk írott leveleket, én azonban igen, vidéki házam padlásán egy papírdobozban tároltam, s most mind előkerestem őket. A kilenc költőn túl az antológiának volt még egy kulcsszereplője, Angyal János, akivel szintén együtt jártunk az ELTE Bölcsészettudományi Karára, s ebben az időben az Új Írás munkatársa volt. Ő szerkesztette a kötetet (névleg, hiszen a szerkesztés közös munka volt), de a szerkesztésén túl a legelevenebb szervezője is volt Oláh Jánossal együtt. Ez a közlemény a leveleknek azt a részét gyűjti ki, amelyek az antológiára vonatkoznak, a személyes részeket elhagytam belőlük. Néhány jegyzetet csatoltam hozzájuk, hiszen a negyven évvel ezelőtti irodalmi élet részvevőit, intézményeit ma már egyre kevesebben ismerik.

Különösebb kommentárt nem fűzök hozzá, talán anélkül is érzékelti lehet, hogy az egész milyen különös, furcsa küszködés volt a hivatalos irodalompolitika ellen.

Bizonyos kritikus (engedtessek meg, hogy a nevét ne írjam ki, hiszen nem tudta, mit cselekszik) azt írta róla, tudniillik az antológiáról, hogy ma már olvashatatlan fűrészpör – talán ez az ítélet volt a mai liberális nemzedék oldaláról a legkevényesebb, a legfájdalmasabb; írta, könnyedén, fölényesen, s bizony anakronisztikusan. Nem az *Elérhetetlen föld* törte az utat a későbbi szamizdatok felé? Az *Elérhetetlen föld* nem hibátlan, de a társaságnak volt egy nagy érdeme: bíztak egymásban, és küszködtek egymásért, olykor egymás ellen is fordultak, mint valami belső emigráció zárványának az atomjai. Mit tehettek volna? Élni akartak, és más-hogy, mint amiként addig lenni szokott. Ki lehet sajátítani, föl lehet magasztalni és lehet ócsárolni, de valószínűleg irodalomtörténeti tény marad. *Az Elérhetetlen föld – Elérhetetlen föld.*

1966 eleje?*Utassy József Győri Lászlónak*

„Ingujjasaid” pénteken este a Belvárosiban* újraalakulnak. Terv: antológia. Filosz-szal együtt törzstagok vagytok. És Konczek is az. Részletekről később, ha lesznek.

* Az akkori Felszabadulás, a mai Ferencziek terén álló Matild palotában működő kávéház, a hatvanas években irodalmárok kedvelt találkozóhelye volt.

1966. május 1.*Oláh János Győri Lászlónak*

Jó lenne, ha föl tudnál jönni a jövő hónapban egyszer. Próbáld meg! Végül is most már úgy néz ki, csak lesz valami az antológiánkból. Kiválogattuk már Joe*, a Kovács, a Mezey meg az én verseimet, pénteken fogjuk a Konczekét meg a Filoszét**. Azért is jó lenne, ha följönnél, mert legalább jobban látnád, miről van szó. És ezt meg kell csinálni, ha kiadják, ha nem. És ki is fogják adni.

* Utassy József.

** Molnár (Péntek) Imre.

1966? 1967?*Oláh János Győri Lászlónak*

Meg kell csinálni, és nemcsak az antológiát, ha már egyszer belekezdünk, s minél nehezebb, annál inkább, minél jobban „nem kell senkinek”, annál inkább.

Rajtad kívül már mindenki ideadta a verseket. Írj te is! És küldd el, amit tudsz, kézzel írva is jó!

Arról van szó, ha te nem szállsz be ebbe a lyukas hajóba, én se, akkor meg, szóval akkor aligha lesz belőle valami. Gondolom, az Utassy se. Szóval rajtad is áll!

1966? 1967?*Győri László Molnár Imrének**

Oláhék állandóan noszogatnak, hogy küldjek nekik a verseimből valami antológia céljára. Te, úgy mondják, küldtél már – de nekem nincs mit. Tudniillik abba hagytam a nagy versírást. Viszont írok prózát, küldök majd belőle, ítéld meg.

* Később Péntek Imrére változtatta a nevét az idősebb pályatárs, a műfordító Molnár Imre tiltakozása miatt. A levelekben természetesen a továbbiakban is Molnár Imreként szerepel.

1967. február 20.*Utassy József Győri Lászlónak*

Helyesled-é elhatározásunkat? Barátom, tömörülünk. Így: Angyal János, Győri László, Kiss Benedek, Konczek József, Kovács István (Biztos ismered, lengyel szakos srác, nagyon rendes fiú. És van tehetsége is!), Mezey Katalin, Molnár Imre, Rózsa Endre, Oláh János, Utassy József.

Azok, akik Pesten tartózkodnak, minden pénteken találkoznak a *Bajtárs* vendéglőben. Tekintettel a vidéki szétszóródásra, minden hónap utolsó vasárnapján „közös ülést” tartunk a *Disznófőhöz* címzett zugligeti sörvillában. Kivétel ez a hónap, mert az alakulás pénteken, 24-én lesz. Gyülekező a Klubban.* Azt hiszem, ott is tartjuk meg, ha lesz itóka. (...) Teendőid: minden olyan versed, amit vállalsz, légy szíves legépelni, és egy dossziéban hozd föl, vagy juttasd el Rózsához, a Klubba. Ott tároljuk. Föl akarjuk mérni, hogy milyen anyag is áll rendelkezésünkre, és nem utolsó sorban meg akarjuk ismerni. Kinek hogy akad szabadideje, úgy olvasa. Rózsánál mindig megtalálható.

Terveink: – egy klassz műsort összeállítani, és országotni vele; – megpendítettük az antológiát is, hátha sikerülne valahogy. Ha jó anyag gyűlik össze, bizonyára fölhívjuk magunkra az illetékesek figyelmét.

* Az ELTE Eötvös Klubjában a Károlyi utcában, amelynek a helyén ma a Centrál Kávéház működik. Ekkoriban Rózsa Endre volt az igazgatója.

1967. február 26.*Angyal János Győri Lászlónak*

Megpróbálom a helyzetet részletesen elmondani. Mindkét kiadónál* bent van egy példány, s ők csak ülnek, ülnek rajta. Nem merik kiadni, az a valószínű, túl feszült, várakozó ahhoz az irodalmi helyzet. Meg ugyebár most van az 50. évforduló,** kétszeresen kell vigyázni az ilyen gyanús kezdeményezéssel. Szóval már csak a visszautasítást várjuk, hogy legyen erkölcsi alapunk a magánkiadásra. Jövő év elején, február körül lehetne kihozni. Remélem, az engedélyt megadják, Váci, Kormos, Bóta*** stb. támogatja.

A nyomdaköltség kb 30 ezer forint lesz, de ezt a SZÖVKÖNYV kp. kifizeti. Mi vállaltunk 1.500 előfizetőt, azt nekik adnánk oda, s egyéb propagandát fejtenénk ki (felolvasó estek stb.). Azt hiszem, 3 ezer példányban ki lehetne hozni kockázat nélkül.

Hát ez van. A kötetnek címet kellene még adni. Felmerült egy cím edig: Fehér sapkában. Jónak tűnt, mert profán, deheroizáló, de aztán aggályok merültek fel, hogy

a fehérről sok mindent asszociálhatnak, ezért elvetettük. Egyébként Kovács Pista hozott mindenkinek egy fehér sapkát [*Fehér tengerészsapkát.*] Lengyelországból, ha feljössz, te is megkapod. Gyerekes hülyeség, de nagyon élveztük a helyzetet.

Próbálj címet találni!

* A Magvetőnél és a Szépirodalmi Könyvkiadónál.

** A Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulója.

** A név nem betűzhető ki egészen pontosan. Nem valószínű, hogy Bata Imréről lett volna szó.

1967.*

Győri László Molnár Imrének

Angyaltól kapott értesülés szerint az antológia (*angyalógia*) sorsát a kiadók még nem döntötték el, s ahogy ő írja, nem is fogják a javunkra eldönteni. Ami várható is volt. A magánkiadással kapcsolatos dolgokat, nem tudom, ismered-e: hogy a Szövkönyv-központ vállalná a terjesztést, de nekünk kellene 1500 előfizetőt szerveznünk (3000 példányból).

*A levél pontos dátuma hiányzik, de valószínűleg ideillik a sorban.

1967. március 5.

Győri László Molnár Imrének

Itt a fickók nagyon bíznak a jövőben – Oláh Jánossal beszélgettem, ő úgy látja, lesz belőle valami (az antológiából) – bírd csak ki néhány évig, aztán hajrá.

1967. április 13.

Oláh János Győri Lászlónak

...úgy ígérted, hogy most már küldeni fogsz verseket. Te vagy az utolsó, aki még nem küldte el a dolgait. (...) Most pénteken már elkezdjük annak a bizonyos antológiának a válogatását. Velem. Majd megírom, hogy ez hogyan történt.

1967. május 9.

Kiss Benedek Győri Lászlónak

...az összes anyagodat ... küldd már meg végre a galériánknak, mert állati komoly dologgá kezd válni, egy tökök antológia lehet belőle, meg minden. Eddig a Joe-t, Oláh-t, Mezey Katit, Filoszt* és Kovács Istvánt tárgyaltuk meg, vagyunk

még: Konczek, Rózsa Bandi, te meg én. Az én anyagom még nem stabil, rengeteget írok, végre dolgozom rajtuk és velük.

* Molnár Imrét.

1967. június 20.

Oláh János Győri Lászlónak

Vasárnap, azaz június 25-én de. ½ 10 órakor az egyetemi klubban óhajtanak találkozni az urak. A Filosz azt írta, hogy jön. Remélem, te is azt fogod írni. Azt a bizonyos készülő antológiát kellene megbeszélni.

1967. augusztus 10.

Kiss Benedek Győri Lászlónak

Angyali (szájmontemplári) üdvözet az uraknak ilyen korán reggel!!!

Elnézést a stencil-módszerért, de hármótoknak – Filosz, Zsiga*, Konczek – kell antológiaügyben lényeges, végsőkéig élezett kérdéseket elmondanom. Lehet, hogy bizonyos hírek alapján már vártatok is. Korábban és többször akartam már erről írni, de nem is képzelitek, mi van itt, mennyire változóak és zavarosak az elképzelések és vélemények, – én viszont szerettem volna valami közös megegyezésre jutni csoportunk itteni tagjaival, hogy világos helyzetet és világosan tudjak előtarzni. Nos, az idő is sürget, megegyezés helyett viszont polarizáció jött létre (és így sajnos az áttekinthetőség negatív feltétele eléggül ki benne) – így kell hát megírnom most ezt a „körlevelet”! Az írásos forma miatt igyekszem végeredményeket, tényállást közölni – elfogulatlanul, mérlegeljetek és döntsetek belátásotok szerint.

Van nekünk egy elég körülhatárolható csoportunk, annak egy antológiája, egy éve melózunk rajta, lassan kész, nyilván ki kéne adni. No igen, de hogyan és hol? Tudni kell: az 1968-as kiadói keretbe már sehol nem fér.

Első elképzelés: Kormos István, a Móra Kiadó lektora (lásd Juhász F. Fekete páva című versét), akivel jól összeismerkedtem és mindent tud rólunk, csoportunkat Nagy László és Juhász támogatásáról garantálva is helyesli, félti és segíteni kész, – szóval Kormos az antológiánkat 1969 áprilisában, ha jól tudom, a költészet napjára, hajlandó megjelentetni.

Második elképzelés: lényege: olyan neki nincs. Elnézést, elfogulatlanságot ígérek – s ez nem is elfogultság. Tényeket egyeztessünk! Rózsa Bandi, Zsiga, Oláh és Mezey Kati adott be eddig – tudtommal – a Szépirodalmihoz Illés Endrének kötetet. Mezeyvel nem tudom, mi van, de – tudtommal – Rózsa, Zsiga és Oláh (éppen Oláh!) kötetét visszavágta. Talán udvariasan, szépeket mondva, de visz-

szavágtá. Más: Váci a Szépirodalminál megjelenő könyveket véleményező, arról döntőbizottságnak egy fontos embere, tehát fenti kötetviszavágásoknál ő is ott van az aláírók között. Plusz: mint az Új Írás versatyaistene, Zsigát időtlen idők óta nem hajlandó hozni, – de azt sem sikerült náluk kivitelezni, amit pedig Farkas Laci* nagyon szeretett volna és megígért: hogy csoportunkat, ha két részletben is, de együtt és hiánytalanul hozzák. Kérem én ezek után, milyen elképzelés az, mely olyan illúziókat táplál, hogy antológiánkat, mely tökös és felelősségvállalást kívánó lenne, e fenti Illés Endre jelenteti meg Váci, Hidas Antal és istenharagja támogatásával a Szépirodalminál? És főként úgy, hogy ott a mi válogatási elvünk és szerkesztési koncepciónk érvényesüljön?! S mindezt ugyanakkor, mikor Kormos kész megjelentetni a legrövidebb időn belül a mi elképzelésünk szerinti teljes anyagot! Ha a kettő egyszerre ajánlaná föl, akkor is Kormosnál kellene megjelentetni! Továbbá: milyen elképzelés az, mely szerint ha Illés Endre visszadobja (és maguk is ezt tartják valószínűnek!), és a Magvető sem vállalja, akkor magánkiadással kell kísérletezni. Ugyanakkor, mikor Kormos... (lásd fentebb). S ha a magánkiadás és semmi sem megy, hát akkor végső soron a Kormoshoz is el lehet menni, mert az egy olyan jó hülye, aki azt mondta, akkor is kész megcsinálni, mert próbál megérteni bennünket (tehát olyat, amit – ne haragudjatok – már magam sem tudok megérteni.)

Az első, Kormos-féle elképzeléshez hozzátartozik, hogy az 1968-i költészet napjára is csinálnak egy antológiát, kötet nélküli fiatalok anyagából. Kértek hozzá tőlünk is anyagot. Megbeszéltük, s egy közös megállapodás alapján én a következő két megoldást javasoltam Kormosnak, amit mint csoport, elfogadhatunk. 1.) A most készülő antológiát szűkítse le úgy, hogy csak olyan, általunk is cenzúrázott-válogatott anyag legyen benne, amit, ha előzőleg ismerünk, magunk is a miénkbe vettünk volna. 2.) Ha ez nem megy, adja ki a miénket, külön. Válasz: a jelenlegi előrehaladott szerkesztési munkák közepette az 1. már nem kivitelezhető. A másodikat viszont vállalja. Itt két megoldás lehetséges. Egyik: adunk anyagot a mostanihoz, és egy év múlva azzal az indoklással, hogy az első könyv szerzőinek szűkítésével adjanak egy tágabb keresztmetszetet, meg tudja csinálni a mi mostani, sok szempont által körülhatárolt, zárt antológiánkat. Második megoldás: az ebben való megjelenéstől függetlenül is kész megcsinálni azt. Az első lenne számára a könnyebb, nyilvánvalóan, és mi sem adnánk föl semmit. Abban maradtunk, eljön a következő pénteki összejövetelünkre és ott közösen megbeszéljük. – Tárgyalásom eredményét – előzőeket – megtelefonáltam Angyálnak és Oláhnak is, mire ők, mintha egy közös, de velük ellenkező álláspont kialakítását és elfogadását akarnák meggátolni, anélkül, hogy nekem mondták volna, azonnal átmentek Kormoshoz (az Új Írással egy épületben vannak), és a *csoport nevében* mindezt megköszönték és visszautasították. Milyen indokkal? Erre én is kíváncsi lennék. Hacsak nem így: „A csoport közös elhatáro-

zással akkor is fejjel megy a falnak, ha ajtó is, sőt kinyitott ajtó van a falon.” Kérdezem ezek után töletek, személy szerint, konkrétan és határozottan: ez-e a csoport véleménye? Azaz: ez lenne-e a ti véleményetek és akaratotok is? Mert ha igen, úgy én nem vagyok tagja ennek a csoportnak. A helyzet persze jóval szövevényesebb, de ezek a fő szálak. Velem már sejtették azt is egyesek, hogy árulónak tartanak. Ez engem nem érdekel. Nem magam számára akarok kiutat – csoportunk számára szeretném a leginkább járható, legeredményesebb utat. És ha az árulás, ha én akár a csoporttal szemben is az általam legcélravezetőbbnek ítélt úton közelítem meg az egész csoport által elérendő célt – hát nem bánom, vállalom.

Szerintem [az] adott lehetőségek között mindenféleképpen Kormos mellé kell állnunk, még ha a Kozmosznál jelenünk is meg. Végre egy ember, aki akar és azt akarja vagy tudja azt akarni, amit mi, vállalja érte a felelősséget. Mondjuk neki, hogy ha majd sehol másutt nem, akkor igen? Hát nem! És nem hiszem, hogy ez a véleményetek. – Én – s ez véglegesnek látszik – Kormost, pontosabban az első megoldási javaslatát támogatom, – már a mostani antológiához is kell adnunk anyagot. Részemről már adtam is, és elmondhatom: olyan bátor és szívem szerinti válogatást, mint ahogy ő abból válogatott, eddig én nem kaptam, nem tapasztaltam. – Véleménnyel Joe, Rózsa és Kovács Pista egyetért, de az „egység” érdekében „szavazástól tartózkodó” álláspontra helyezkedik, – Angyal és Oláh képviseli az ellenkezőt.

Akár pár sorban, írjatok azonnal, mert sürgős, – legalábbis, amit szeretnék, a mostani gyűjteményhez (antológiához) pár héten belül le kell zárni az anyagot. A mi következő évben megjelenhető antológiánkhoz több mint egy év még az anyagleadás, addig, akinek kevesebb anyaga van is, remélhetőleg újabbakat, jobbakat ír.

Hát fijúk, ez van, nem fenéig kefir. Döntetek és írjatok minél előbb, addig is Buddha belétek – szi: Bence,

Mindőtöknek külön is írok majd, remélhetően nem „hivatalbul”, ámbár díj át nem alányozva!

* Győri László.

** Farkas László az Új Írás munkatársa volt a folyóirat első számától kezdve egészen az utolsóig, többek között a fiatal, a kezdő költőkkel foglalkozott.

1967. augusztus 10.

Angyal János Győri Lászlónak

Nagyon örültünk neked, illetve a verseidnek. Végre rászántad magad, s elküldtél néhány újat. Oláh Janóval kiválogattuk a rendelkezésünkre álló anyagból 21-et az antológiába, s legépeltük 8 példányban. (...) Ha tudsz, küldj még, de lehetőleg gyorsan, mert nagyjából összeállt a kötet, s most már hamarosan szeretnénk vele

valamit kezdeni. (...) Nem tudom, hogy Bence* írt-e? Ő kiszállt a buliból a Kormos-féle antológia** kedvéért (Móra Kiadó–Kozmosz). A költészet napjára jelenik meg, vagy 30-40 fiatal költőt mutat be... A többiek szilárdan kitartanak itt, a bizonytalan mellett, már csak Konczek döntését nem ismerjük, s a tiéd, de reméljük, hogy maradsz. Egyébként mi is kaptunk ígéreteket a támogatásra (Váci, Kiss Ferenc, Czine stb.), persze azért nem lesz sima ügy. (...) Egy teljesen kész példányt majd körbe küldünk, persze, az lenne a legjobb, ha az ősszel, szeptemberben fel tudnátok jönni Pestre.

* Kiss Benedek.

** *Első ének* címmel 1968-ban jelent meg a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó Kozmosz Könyvek című sorozatában. Alcíme: *Fiatal költők versei*. Mezei András válogatta, szerkesztette és vezette be, Kormos István csak a felelős szerkesztő volt a kiadó részéről.

1967. augusztus 17.

Oláh János Győri Lászlónak

Mezey Katalin telefonált, s azt mondta, hogy te a Kormos által szerkesztett Kozmosz antológiába verseket küldtél a Kozmosz szerint* – nem tudom, hogy én miket írtam erről az ügyről neked, de jelenleg a helyzet a következő: szerintünk azért nem érdemes a Kozmosz-féle antológiába verseket adni, mert akkor a mi könyvünk kiadási lehetőségei és egyáltalán létjogosultsága erősen csökkenne.

A helyzet úgy áll, hogy egy bizonyos vázlatosan megszerkesztett anyagot, kb. 160 verset leadtunk hétfőn, azaz augusztus 14-én az Illés Endrének.** Hogy neked milyen verseid vannak ebben az anyagban, azt hiszem, Angyal megírta. Te hogyan állítanád össze, és még milyen verseket vennél be – írd meg azt is, ha [jól] gondolom, nem, nem a Bence ügyködését tartod követhetőnek.

E hivatalossá és hosszúvá nyúló szóáradat után egy magánmegjegyzésem az egész ügryhöz: le vannak szarva! Ha valamit tudunk csinálni, semmiképpen sem így, angyali őrző kezekkel koponyáinkon, békés nyájban bégetve, hanem...

De nem folytatom, szerintem ez az egyetlen lehetőség – vagy megpróbáljuk, vagy nem, ez már csak rajtunk múlik – a Bence nem számít annyira, de ha te is kiszállnál, akkor igazán szar lenne a helyzet.***

* Hamis hír volt, Kormos Istvánnak nem küldtem verseket.

** A Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatójának.

*** Nem váltam ki az antológiából, mint az egy csillagú jegyzetben már említettem.

1967. augusztus 20.*Oláh János Győri Lászlónak*

...összeállítottuk azt a bizonyos antológiát. Jó lenne, ha még küldenél újabb verseket, hogy aránylag végleges legyen az anyag. Ezen kívül a legfontosabb, hogy egyszer meg kellene beszélni, amikor mindenki jelen van, mi a teendő. Erről majd máskor bővebben. A következő dolog, amiért tulajdonképpen ilyen hirtelen írok, hogy fölmerült egyesekben, konkrétan a Kiss Bencében, hogy ő hagyja a szarban az egész küszködést, amiből, szerinte, úgylis csak hátrányunk származik irodalmi karrierjeinket illetően, és semmi előny.

Még hozzá avval kapcsolatban került ez a dolog napvilágra, hogy tudniillik a Kormos István (Móra–Kozmosz Könyvek) egy antológiát szerkeszt*, ahova tőlünk is kért verseket. Előkelő helyen és arányba szerepelnénk, ígérte ő. Ez szerinte max. tíz vers. Harmincan vannak az antológiában Várady Szabolcstól a hepeningesekig. Bencén kívül (Konczekkel nem tudom, mi van) mindenki elvetette ezt a lehetőséget. Magam részéről arra se tartottam volna érdemesnek, hogy megírjam, ha a Bence nem szervezne a mi antológiánk ellen, írt, azt mondják, valami nyílt levelet is, mint a nagy irodalmárok szokták.

* L. Angyal János 1967. augusztus 10-i leveléhez írott jegyzetet!

1967. szeptember 8.*Angyal János Győri Lászlónak*

A kötet előrehaladott állapotban van, a kiadóktól* ugyan még nincs válasz, de a magánkiadás teljesen reálisnak tűnik. Csak a terjesztőkkel kellene megegyezni.

Ezért először is kellene a végleges anyagod, Zsiga, ha egy példányban is, de küldd fel hamarosan, s írd meg az összeállításodat is.

Másodszor: mindenképpen össze kellene jönnünk, az *egészet* megbeszélni. Elég bonyolult a helyzet. Ugyanis ha szeptember végéig leadnánk a nyomdába, akkor még ez év decemberében megjelenhetne magánkiadásban. Az engedély előtte 2 hét alatt kész lenne (látták már az anyagot a KF-en.***) Ha vállaljuk ezt, gyorsan kellene melóznunk, mert jövőre 50 %-kal megdrágul a papír- és a nyomdaköltség.

*A Magvetőtől és a Szépirodalmi Könyvkiadótól.

** A Kiadói Főigazgatóságon. A Népművelési Minisztérium állította fel 1954-ben mint a könyvkiadás és –terjesztés irányítószervét, amely valójában cenzori hivatalként működött.

1967. szeptember 16.*Oláh János Győri Lászlónak*

Őszintén szólva engem egyre jobban idegesít ez az antológia. Nem értem, hogy te is miért nem küldöd a verseidet (az általad jónak ítélt változtatásokat kellene csak elküldened, és a sorrendet.)

Mindezt a jövő hét szerdájáig add postára, mert a jövő héten végleges kéziratokra lenne szükség.

Lehet, hogy amúgy minden menni fog. Jó lenne túl lenni a szervezés bonyodalmain, mert ez nekem egyáltalán nem életemem!

1967. október 6.*Angyal János Győri Lászlónak*

A helyzet lassan alakulgat, a Szépirodalmitól még most sem kaptunk választ, de a felszín alatt érlelődik a dolog, kezdi magát belopni a köztudatba. Kabdebó* megkért, hogy a *Napjaink*-ba küldjek egy rövidebb válogatást, csoportosan bemutatt benneteket, s én írnék hozzá egy rövid bevezetőt. A januári vagy a februári számban jönne.** Talán az Új Írásban is lehetne csinálni egy ilyet.

* Kabdebó Lóránt irodalomtörténész ekkor a miskolci *Napjaink* egyik rovatvezetője volt.

** A *Napjaink* végül 1968. évi 9. számában mutatta be a kilencek verseit, s valóban Angyal János bevezetőjével.

1967. december 10.*Oláh János Győri Lászlónak*

Az antológia ügye csigalassúsággal halad előre. Küldj 1. egy pár címjavaslatot! 2. egy 5-10 soros életrajzot a filológiai pontosság kedvéért!

1968. január 5.*Oláh János Győri Lászlónak*

Küldd el, mert már csak ez hiányzik az antológia leadásához, öt-tíz soros életrajzodat! Hétfőre mindenképpen várjuk.

1968. január 12.*Molnár Imre Győri Lászlónak*

Nemrég voltam Pesten, beszéltem a srácokkal. Kíváncsi vagyok az önéletrajzodra. Persze amilyen komoly te vagy, mit várhat tőled az ember.

A kötetből most már tényleg lesz valami.

1968. január 15.*Angyal János Győri Lászlónak*

Megkaptam önéletrajzodat, éppen időben, a kötet leadásának napján. Ezzel egy kicsit fellélegezhetünk, a többi az ő dolguk: vagy adnak engedélyt vagy nem. Erőgyűjtésre éppen jó lesz ez a pár hét. Aztán kezdődik a pénzszerzés komédiája és az előfizetők gyűjtése – ezt jó lenne megbeszélni teljes létszámmal. Úgy tudom, Oláh megírta, hogy vasárnap (21-én) lesz a fényképezés, jó lenne, ha fel tudnál jönni. Egyébként ezt Te Kaposváron is meg tudod oldani, lévén a fényképész (Cservenka*) kaposvári, de a létszám teljessége érdekében feljöhethnél.

* Cservenka Ferenc budapesti fiatalember volt, ebben az időben a *Somogyi Néplap* szerkesztőségében dolgozott fotóriporterként. Nem utaztam fel a fővárosba, rólam helyben, a megyei könyvtár előtt készítette el a portrémat.

1968. január 21. után*Molnár Imre Győri Lászlónak*

Voltam Pesten, kár, hogy nem jöhettél KÖZÉNK! Igazán jól sikerült összejövetel volt. Megismerkedtem T. barátoddal*. Le is fotózott Szegény.

Tervünk az, hogy megveszünk a Badacsony tetején (10.000 forint csak) egy elhagyott lágerépületet. Nem tudom, mi lesz – ?, de ha örült beszéd is, van benne értelem.

* Cservenka Ferencre utal.

1968 eleje?*Győri László Molnár Imrének*

Ha az antológia nem sikerül, nem dől össze a világ – de természetesen rosszul teszük, ha nem adják meg az engedélyt. Sok időnk van még, és optimisták vagyunk.

1968. február 15.*Oláh János Győri Lászlónak*

...az antológia ügyei meglehetősen szarulállnak, így, egybe. Levélben le se lehet írni mindent. Meg különben is. (A könyvet, csak így zárójelben, most adták vissza a Kiadói Főigazgatóságról.)

1968. március 13.*Oláh János Győri Lászlónak*

Az antológiáról különben még mindig semmi.

1968. április 9.*Angyal János Győri Lászlónak*

Végre életjelt adtál magadról, legalább tudjuk, hogy élsz. Pedig össze kéne már jönni, érik a helyzet, valaminek történnie kell. Az antológia sorsáról lehetetlen beszámolni ekkora terjedelemben, a posta csak csomagként venné föl a levelet, ha mindent leírnék. Szóval a végső elutasítás után újból kézbe vették, és foglalkoznak vele, lehet, hogy valamelyik kiadó is vállalja a gondozását. A sokféle variáció között volt olyan is, hogy Téged ki kell hagyni, mivel hamarosan jön a köteted*, illetve választanod kell: vagy kötet vagy antológia. Persze erről csak sikerül lebeszélni őket, képtelenség ezt így komolyan gondolni; mért ütné egymást a saját kötet és az antológiában-szereplés.

Örülök, hogy Te is érzed az összefogás szükségességét, másként nem megy. Oljanóék** próbálták megszervezni a rendszeres találkozásokat. Van egy jó lehetőség: a Fehérvári úti Műv. Házban*** megígérték, hogy pár havonta rendezhettek ott felolvasóestet, az útiköltséget fizetik.

[Váci Mihály] nagyon rendes, az *Új Írásban* ... egyengeti az utatokat, rajtatok múlik, hogy nem szerepeltek többet. Porondra kell lépnünk, nem követelésekkel, hanem művekkel, munkával. Fel-fellobban a bandában az elhatározás, hogy jobban részt fogunk venni mindenben, vitákban, közéletben. Mindenki ígért és vállalt cikket, publicisztikát is – eddig még nem sokat csináltunk azonban. Be kell látni, hogy másként nem megy, benne kell lenni a dolgokban, kötelességünk beleszólni, nemcsak sóhajtozni.

* *Ez a vers eladó* címmel 1968 decemberében jelent meg első verseskötetem a Magvetőnél.

** Oláh Jánosék.

*** A Fővárosi Művelődési Házban.

1968. június 14.*Mezey Katalin Győri Lászlónak*

Előreláthatólag 23-án vasárnap 3 órakor tartjuk felolvasóestünket a zuglói Hazafias Népfront Klubban. Déltől a Bajtársban leszek.

1968. július?*Győri László Molnár Imrének*

Volt itt Varga Lajos,* megkeresett, és elmondta a nagy harci helyzetet. Nem lát-szik rajta a két dorong (Mezei András és Dersi Tamás) nyoma, nem kékül-zöldül a rémülettől. Bennünk van minden bizodalma a líra megújítását illetően, bár ez a tanulmányában alaposan benne volt. A mi kritikuskunk akar lenni, mondván, ő nincs alkotók nélkül, de alkotó sincs elme és hírharang nélkül. (...) Tőle hallottam, hogy a fiúk nehezteltek rá, rossz politikát csinált, amikor a tanulmányban minket ilyen erősen és célzatosan szembeállított az *Első énekesekkel*.

Megírom, amit az antológiáról hallottam tőle, hátha nem tudod. Juhász Ferenc természetesen nem fogadta el a kötet szerkesztését, így a sárba süllyedt a kerék, a kocsni nem megy sehova. (...) állítólag a pincehelyiség [Az *ELTE Eötvös Klubja a Károlyi Mihály utcában.*] A Fővárosi Művelődési Házat újra meg lehetne próbálni.

* Varga Lajos Márton néven 1989 után a Magyar Rádió, a Népszabadság munkatársa.

1968. augusztus 31.*Kovács István Győri Lászlónak*

Végre úgy néz ki, hogy lesz pénz az antológiához. Ez egy OTP-főnök megnye-rése által történik. A leküldött lapot* töltsd ki, függetlenül attól, hogy van már kölcsönöd vagy nincs. Ha a Nejed és a Te kereseted meghaladja a 3.000 Ft-ot, akkor nem kell kezés.

5.000 Ft-ot kérj! Küldd vissza a Jamesnek** a kitöltött lapokat. Nagyon fontos! Sürgős!

* A levélhez mellékeltem egy *Személyi kölcsönigénylés* elnevezésű nyomtatványt, amely kitöltetlenül ma is birtokomban van.

** Angyal Jánosnak.

1968. szeptember 10.*Angyal János Győri Lászlónak*

Zsiga, nagyon rendes vagy, hogy ilyen hamar elintézted a kölcsönigényléseidet. Hát ez úgy néz ki, hogy kb. 4.000-t fognak adni (ezért kellett ötöt kérni), s ezt egy év alatt kell visszafizetni havi részletekben. [A pénz] csak a kötet megjelenése után térül vissza, és az még messze van. Az új helyzetben még bizonytalanabb a megjelenés (a cseh-ügy következménye), előtte mindenki támogatta, még anyagit is lehetett volna szerezni. Azért döntöttünk a személyi kölcsön mellett, mert az nagyon bizonytalanra vált, legalább a pénz ne legyen kifogás. De hátha találnak akkor mást! Addig azonban legyünk optimisták...

1968. október 15.*Angyal János Győri Lászlónak*

...Komárom megyében indítanak egy *Életünk*-féle folyóiratot (évente 4 szám), s bemutatnak benneteket fényképpel. Küldj erre a célra ... néhány szabad verset és egy levelezőlap méretű fényképet minél előbb!

És egy össznépi felolvasóest lesz Zalaegerszegen és Lentiben nov. 15–16-án. Az útiköltséget és a szállást fizetik, s talán némi honoráriumot is adnak. (...) Találkozunk 6-kor (nov. 15. péntek) a zalaegerszegi könyvtárban. ... *Új Írás fiataljai* est keretében ti 9-en szerepeltek, Váci Mihály vezeti be az estet.

1968. október 19.*Bába Mihály Győri Lászlónak*

Kedves Barátom! Külföldi utam miatt kicsit késett az ügy elintézése, de most már végre minden rendben. A teendő a következő: fel kell keresni a lakáshoz legközelebb eső OTP-fiókot, személyesen beszélni a fiók vezetőjével vagy a hitelosztály vezetőjével, közölni vele, hogy a központban Pogácsás Antal elvtárs elintézte az illetékesekkel, hogy a kért ötezer forint hitelt megkapod. Amennyiben a vezető valamire hivatkozva kevesebbet akarna adni, arra kell kérni, hogy lépjen érintkezésbe Pogácsás Antal elvtárral. Ha még ezek után is lenne valami komplikáció, kérlek, hogy engem értesíts.

Üdvözlő Bába Mihály.*

* Bába Mihály író, újságíró, műfordító (Hajdúdorog, 1922. szeptember 25.–). Kovács István hozzám írott levele szerint „mintha az égből pottyant volna hozzánk, s tulajdonképpen segített”.

1968. november 9.*Angyal János Győri Lászlónak*

Az *Új Írás*-estet Lentiben és Zalaegerszegen nem tudjuk megtartani, Jován* lefújta az egészet. Viszont januárban lesz egy estetek a Fialat Művészek Klubjában...

* Jovánovics Miklós (1932–2002) az *Új Írás* főszerkesztője volt 1968-tól 1974-ig.

1969. január 22.*Rózsa Endre Győri Lászlónak*

Mikor legutóbb Pesten jártatok, Bencusnak* említetted, hogy megkaptad már a kölcsönpénzt az OTP-től. Arra kérünk most, hogy küldd el Angyal Jancsi címére, a többi pénz együtt van már, és szeretnénk minél előbb megkezdeni a tárgyalásokat a KFI** új vezetőségével. (...) Legyen már valami abból a nyavalyás antológiából! Úgy néz ki, hogy most már csak rajtunk múlik.

Jeligénk: adja pénzét az ANTOLÓGIÁRA!

* Kiss Benedeknek.

** Kiadói Főigazgatóság.

1969. április 25.*Angyal János Győri Lászlónak*

A Napjainkban* ... jössz májusban a többiekkel együtt, s megjelent a tatabányai *Forrás*** is, fényképesen mutat be benneteket. Az antológia menni fog, ill. ballag, sok újat nem tudok még mondani róla.

*L. az 1967. október 6-i Angyal János által írt levél jegyzetét!

** Helyesen: *Új Forrás*.

1969. július 4.*Mezey Katalin Győri Lászlónak*

...mint tudod, augusztusban lesz a kongresszus, amire szeretnénk egy képzeletbeli folyóirat általunk összeállított 1-3 számát az asztalra tenni, nem minden célzatosság nélkül.* (Nem gondoljuk, hogy meglátják és egyből kiadják, de ha ők

nem is, mi megpróbáljuk. (...) Ezt műveljük egyrészt, másrészt Sziszifusz jelisére hallgató antológiánkat, ami előreláthatólag az őszre megjelenik. Persze, ki tudja?

* 1969 augusztusában sem a Magyar Szocialista Pártnak, sem a Kommunista Ifjúsági Szövetségnek nem lett kongresszusa.

1969. július 28.

Angyal János Győri Lászlónak

Kabdebó* verseket kért tőlem a következő számra, nagyon kérlek, még a héten adj fel 2-3 verset a lakáscímére.

*L. Angyal János 1967. október 6-i leveléhez írott jegyzetemet!

1969. október 25.

Mezey Katalin Győri Lászlónak

A korrektúrát elküldtem bizonyos Zsolt úrfival*, remélem, örvendeztetek fölöt-
te. Ha minden jól megy, november végére kint van a könyv.

* Zákányi Zsolt Kaposváron a szomszéd házban lakott.

1969. december 3.

Mezey Katalin Győri Lászlónak

Hát idenézz! Látod ezt? És hiszed-e? Ha nem, harapd meg az aranyat – hátha igazi!

1969. december 12.

Mezey Katalin Győri Lászlónak

Zsiga úr, Zsiga úr, mégis van nekünk könyvünk. (Nekem azért nem jó minden „Benne”, képzeld el, milyen tudnánk most összeállítani. Persze azért azt hiszem, az összes kincstári antológiát utca hosszat veri!)

Csak az ÁKV* boltokban kapható, a Művelt Nép** és a Szövkönyv*** nem vett át semmit belőle!

* Állami Könyvterjesztő Vállalat.

** Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalat.

*** Szövetkezeti Könyvterjesztési Vállalat.

1969. december 13.

Angyal János Győri Lászlónak

Itt küldöm a tiszteletpéldányokat. Adjál valakinek a megyei lapnál is, aki ír róla, mert Kaposvárra 100 db-ot küldött az ÁKV, egyéb boltokba viszont csak 10-10 db-ot. Szóval csinálj propagandát!

Januárban mikor tudnál feljönni győzelmi ünnepet ülni?

Bevezeti, közreadja, jegyzetekkel ellátta: Győri László

Sz. Tóth Gyula

Tanári notesz 4. részlet

Hegy ismerősök. Kiss Benedek és Konczek József baktat a hegyen, nem ismerem őket, csak a helyet. Ők nem látnak engem, az *AGRIA* (2009. őszi szám) lapjain lépkednek, csak én tudok róluk, a Szent György-hegy, az olaszrizling összeköt, az irodalom összehoz. A Kiss Benedeket köszöntő írás után ott a líra (nem lőre), a *Szent György-hegyi olaszrizling*. Ismerem, a bort is, a tájat is. Nem elfogult a vers, szépen dicsér, igaz. Hát persze, a költő ott él, nyáron, a hegy alatt. Konczek József prózában beszél, vall a környékről: a „Bazalthegy költőjével” Németh István Péter készít levélinterjút. Mindketten tapolcaiak, a költő a hegy kutató-ismerője, gyerekkorától bóklászója. Szó esik munkáról, szüretéről, préházról, bazaltos emlékekről, kötődő életekről. Ismerem a helyet, szeretem is, vonzódok is oda, az első találkozás óta. Írtam is néhány jegyzetet róla, lám, nekem is megvan a magam Szent György-hegyi emlékképem. Én Kissék rizlingjét iszom. Kiss Gyuri és felesége, Margit termeli, nem tudom, rokonuk-e a költő Kiss. Egyszer még itt Zuglóban, a szomszéd Brányiéknál ittam a borukból, nekem igazi száraz, valódi termelői volt, hordós bor. Ízlett. János, akkor még élt, mesélt barátaikról, akik odavalósiak, övék a bor, a munka hozta össze őket a hegymagasi házaspárral Budapesten. Kissékel nem beszéltem irodalomról, a tájról való lelkendezésemre Gyuri egyszer megjegyezte: elfogult vagyok velem, már nem olyan. Hát milyen? Nekik, akik gyerekkoruktól ismerik, visszajáró ott élők, a saját viszony okán, megvan a saját képérzetük, az enyém más. De az irodalom megerősít látomban-érzetemben. Egyszer jó lenne kipuhatolni, hogy Kissék, meg a többi odavalósi, úgy érznek-e a táj iránt, amiként a költők kifejezik a sajátjukat. Lehet, csak még nem próbálták meg szóban.

De más ismerős is akad az irodalmi préházak környékén: az interjúvoló. Németh István Péter nevével nem is olyan régen találkoztam, a Babits és a franciák tanulmányozásakor, az *Esti kérdés* kapcsán értékes forrásanyagra bukkantam Németh honlapján. A költő, műfordító, irodalomtörténész, a francia irodalomnak is nagy barátja, gazdag munkáiban meghatottan ír a magyarok nagy barátjáról, a fordítóról, Guillevicről. A rá való hivatkozás megvan az eredeti teljes változatban, az anyagot csökkentenem kellett, így a változások nyomán, más forrással együtt, a megjelent tanulmánykötetbeli formából már kimaradt. De az értékes leletet őrzöm. Ráadásul N. I. Péter dolgozott Balatonbogláron is, ahol én az érettségim követő nyáron zenéltem a Boglárka presszóban. Nem találkozhattunk, mert ő jóval fiatalabb, mint én. De a táj és az irodalom összehozott bennünket. A témák, ahogy látom, mindkettőnknek szívügye. Aztán még egy ráadás: ebben a számban együtt

szerepelünk, én Kaiser László interjúkötetéről (*Elfogult beszélgetéseim. Húsz interjú.*) írok *Új ismerőseink barátvezetéssel* címen.

Mivel ez olyan, mint a „hegy, amelyről nem lehet röviden beszélni. Legyen elég most talán csak ennyi.” Így fejezi be Németh a Konczek-interjút, és egy jó pohár bort kíván az olvasónak. Köszönöm, koccintsunk hát! Minő meglepetés (vagy tán már nem is az): ezt éppen hegymagasi rizlinggel tehetem. Itt Budapesten. Hogy is van ez? Egészségünkre! És legyünk elfogultak a tájjal. A hegynek bora, a helynek szelleme melenget.

(2009. november 30.)

Koncsek József

Sűrű, örületes

Tudta, hogy én vagyok az. Ott ült velem szemben a kisvendéglőben, ahová hívtam, s ahol találkoztunk már-már néhányszor az utóbbi időben is. Régen gyakrabban. S ezek az újabb, ezek a féltalálkozások ?

Van a pillantásoknak olyan rezdülésnyi villanása, azt úgy szokták mondani, hogy elkapni a tekintetét, de nem, ez nem az mégsem, inkább úgy mondom, hogy valósággal rám sült a nézése, ez a nézés az egész testét átjárta előbb, majd rajtam volt, rajtam égett, mint forró anyag, ami sisteregve, süvöltve ökögött, bugygott, dőlt rám. A nézése.

Mint a főzött édes mák, a kinyújtott laptésztába vágó mák, hogy betakarózni, hogy belül lenni, hogy akkor jó, jó és megint jó és jó és jó. Megint.

Mégis inkább a nehéz bodzalekvár olyan, olyan ez, ilyen ez, ahogyan ízlelődik, és az is, amikor augusztusi langyos eső szalad át a szekerkeréknyom-úton, középütt is bokáig ér a fű, és valami teremtés utáni pillanat tündöklete, szaga, illata van ott, a mindent felejtő időé, amikor ő az érett sötét fürtöket moncsolja, nyomja, tépi, csavargatja, nyelvét kicsit kidugva élvez a játékban, és amint kacagva csöpögteti, facsarja, csorgatná inkább, mellemre, arcomra hullatja, folytatná, pötyöggteti a fanyar bodzalevet, hatalmasan gyönyörű a kis sikolyaival, és amint kicsiklandja nyelve hegyét, nekem is mozdul, és mázolja, maszatolja, simítja, tenyerével lapsogatja, pepecseli magára, a körmei félholdjai indigóélénk színűek, és kacag, és néz, és csücsörített szájjal közel hajol, mondja a nevemet, és a fejét hátra hajtva belekiabál az eső mosta égbe:

– Jóska, Joske, Joskele...

–

Most valahogyan lejjebb volt az arca, a feje, amint az asztal fölött szembenézett rám ez az antraciszép hallgatagság. Nem a friss készület esett jól, nem az, hogy leadott a súlyából, s ettől feketemária-füstzománc-arany lett. Erős kötésű válla, tenyerembe kívánczozó vádlója, az a sündörgő csípő, amely most nyugodt, és a dacoló csecsrózsái, az a duzzogó önkínálás, nem az, nem az. Hanem az, hogy éreztem, közben is állandóan nekem volt. Hogy készítette magát, akkor is, ha elküldtem, mert elküldtem, keressen egy barbár és kitartó fiútestet helyettem, hiszen én nem tudom annyira legyűrni őt, szinte alázni, amennyire nem volna ellenére az érzékeinek.

Bár... hiszen van a játéknak olyan lehetősége is, amikor a szorosra zárt érzékek ellenszegülnek...minek, mivel szegülnek szembe? Ezzel az egész lassan lejtett körforgásra csiszolódásra rendelt mindenséggel, ez, ez a különös kéjű felül-emelkedettség, felüléség, ez a kiszállás a pulzáló anyag öntörvényt-sürgető szokásából, a lenézett – de nem megvetett – magunkszokása fölé emelkedés, mint a vasvödör-

kristálykútmély eltökélt és üdítően felelőtlen – mert rettenthetetlen – elmélyedése... és feltör és megjelenik az érintetlenérzékezők a mi számunkra, nekünk, akik ismerjük egymást mindenestül, az eddig nem érintett érzékfelületek jövőjét együtt próbáljuk, nem tudom, valami hőcsillaghersegés vagy síkos flannelsál-hullámzó-butára-lakottság vagy... mégiscsak inkább az a kénegőz-csodazamatú enyhület...?

Tudta, hogy én voltam az. Ha egyszer átlépünk egy határt és tudván tudjuk, mit cselekedtünk, jó és helyes számot vetni a helyzetünkkel, a magunk létrehozta állapotot bensőséges idegenségével, a belülről kifelé, a gömbtükörbelsőből kifelé az üvegre-tapasztottság némasikolyos irgalom-remélésével, a meleg torz arcunkat értő és empatizáló – de a meg-nem-engedéssel együtt sem elutasító – magunkat-tudással. Ez így medítálandó.

Mármost az, hogy milyen volt a nyakába omló hajfürtök illatíz és dús nekem-adódása, amikor én akarva és nagyon szándékosan engedtem annak a belőle sugárzó jónak, a jobbtenyérrel. arcát tartva – szemből, mint egy érhálós gyümölcsöt – és másik kezemmel a vállának az érző szívény nyugodva a nyakváll felborzolódó gödrébe csúsztam a szájjammal, s nedvesen és sokáig emtetve jártam-járogattam a hajlaton, bal tenyerem később a gerincére csúszott és egészen a vesék fölött visszahullámzóan fogadta a mozdulatot, mert az én mozdulatom volt az, és nem akartam abbahagyni ezt a közelséget, mert ő volt az, ámde mégis valahogyan fájoan simult ki belőlem, amikor a kettőnk hűvös örömei után voltunk.

Moll, húsvét környéki fodros szél-szellő volt, és láttam őt, amint a kerthelyiségbe-kiültünk-rácsléces-vendéglőiszéknek a zöld repecskeit kaparássza a kirajzolódó combja mellett a lefelé-fordítotttenyérrelösszetartozó-mutatóujjával. Mondtam, te, én beléd örülök.

Nagyon szégyelltem magam. Hogy magamat megveretve – és őt magammal oda elhívottan – is akartam ezt az egészet, és aztán, hogy visszalopakodtam, tudtam, ennek híjján nem lett volna a gyönyör, amit neki is kínáltam, és ő engedelmesen jött velem, hogy kimenjünk, hogy – bármilyen ostobán hangzik is -, hogy ide... mint valami húsvét közeli szellős falusi kocsmaudvarra, ahol van aztán tulipánkehely meg minden, és hogy kortyolt a vörösborból, és ha elsőre tudatosítottam volna magamban, hogy úgyis visszajövünk, akkor nem is ért volna semmit az egész, ez a méretlen szilajság, amivel mentem. És a szégyenemet csak tetőzte, hogy unatkozva, beleegyezően és fáradtan tudtam, olyan kiábrándító, hogy semmi másért nem jöhetek vissza, mert igazából ő várt a visszaóvakodásomra, és óvó kezet nyújt, mert soha igazán nem is jött el velem...

S most ott ült és tudta, hogy én voltam az.

Tudta jól, hogy én törtem be oda. És hiába szórtam szét újságokat... kiborítottam a ceruzás tálcát, a szőnyeget is elrángattam, föllöktem pár széket, tudta, persze, az első pillantásra.

Nem hiányzott a vitrinből az arany pecsétgyűrű, amit visszaadtam, ott őrizte aztán, hogy az apja után átvette az orvosi rendelő munkarendjét, a helyiséget, a bútorokat, mindent. Nem hiányzott az a színarany felmeredő falloszú kis ördögfigura sem, amit ő kapott tőlem, azt sem vittem el. („Úgyis visszajössz majd egyszer a gyűrűért”. És a tenyerén taksálgatta, keserű mosoly.)

Hogy a pénz sem hiányzott, ez már okozott egy kis fejtörést a számára, hiszen a pénzzel az általa elképzelt célokat is könnyedén elérhettem volna, de aztán – kis ámulattal –, gondolom, rájött, hogy miről van szó.

Jólesett eljátszanom a képzettel, amint mutatóujját a szája közepére illeszti a kis csodálkozás közben (néha csókot is így intett nekem, mondtam, ne, olyan kurvás...) áll a rendelőszoba nagy fehér csempéköves közepén, enyhén ütögeti a száját, valami belső mosoly is... mély elégtétel, a közhely felfedezéséből adódó enyhe undora, pissenéssel kísért ellankadása, s egy perc alatt megvilágosodott előtte, mielőtt még felhívta volna a nyomozó figyelmét.

Azt hallottam egyszer, hogy egy visszahódított szerető nem tudott addig megnyugodni, míg a fiú újra meg nem pofozta, mint akkor, amikor féltékenyen elzavarta, újra meg nem pofozta és utána tette magáévá a lányt. Akkor érzett kielégülést és szerelmet. Hiába volt a virágcsokor, a szalagos bonbondoboz, mi más, a gyengéd újraudvarlás, a bizonykodás, hogy közben is... azóta is csak... Anekdotának érdekes.

„Nézze, a nyomokat nem tapostam el, semmihez nem nyúlok, de az íróasztal jobb felső fiókja szerintem üres. Nézték már?”

Mondta azt is a nyomozónak, hogy szerinte a receptekért tört be a ... ugyanis az apja előre megírta a recepteket, lepecsételte, alá is írta, ő pedig az édesapja nemrég halála óta is ott őrizte azokat a – nyugtatókat, altatókat, barbiturákat rendelő – recepteket. Valami kegyelet tartotta vissza, hogy kidobja őket. Aztán észrevette, hogy van olyan is, amin csak a drogot kéri apja kézírása, de nincs aláírva, nézegette ezt egy kicsit akkor, majd aláírta az ő saját lánynevével, amit az esküvő után is megőrzött, a betűi is hasonlítanak apja betűihez, a kis f felső szára éppen úgy hurkolódik, mint apjánál, rányomta pecsétjét is, visszarakta a megírt receptek közé. Akadt olyan is, amit már nem rendelnek, ezeket sem dobta a kosárba. Igaz, amikor a nyomozó telefonált neki, hogy „Asszonyom, betörtek az éjjel a rendelőjébe, kérem, jöjjön ide, megnézni, mi hiányzik” – azonnal mozdult benne a gyanú, hiszen az utóbbi időben a kollégáinál gyakran előfordult, hogy szenvedélybetegek betörtek az orvosi receptekért, igen, a jó öreg doktor bácsihoz – némelyikük alig túl a harmincon –, aki felügyeli őket, adagolja az éltetőt, aki szóval tartja őket, amikor nagy körre ülnek össze, beszél nekik vigasztalót, festi a jövőt, a mindenkire váró boldogságot, miközben ők a hamarosan érezhető zsigeri boldogság ígéretére szomjazva hallgatnak toporgó türelmetlenséggel, végig kell ülni, aztán jön az áhított recept, lehet vele szaladni a gyógyszertárba... igaz, igaz, mindjárt volt ilyen gyanúja.

„Asszonyom, nem hiányzik érték?” „Mondom, hogy a kollégáim...” „Értsen meg – s halkan megérintette a doktornő kecses könyökét – nekem konkrét bizonyítékok kellene. Mindenütt vettünk ujjlenyomatokat, nyugodtan mozoghat, már az íróasztalt is dokumentáltuk. A feltevésével pillanatnyilag nem tudok mit kezdeni. Megbocsát?”

A nyomozó aztán a fotóst instruálgatta a másik szobában, ő pedig odalépett a fiókhoz. Tényleg üres volt.

Finoman, nyugodtan, gumikesztyűben, nejlonzacskóval a cipőn, nem erőszakos zártöréssel, hanem nyom nélkül, ahogyan szoktam, ahogyan eltűntem az életéből is.

S most azt mondja, hogy azt gondolta eleinte: öngyilkos lettem. Nem lettem.

No, igen. Nem lettem. Micsoda segget tud fordítani az embernek az, hogy van egy szakaszhatár, egy pont. A teljes értelem a pont előtti és a pont utáni rész összeolvasásával alakul ki. Ha közéjük kerül a pont, a szakaszhatár, akkor a második rész már nem azt mondja, hogy nem lettem öngyilkos, hanem – függetlenül az előzménytől, az „előzménytől” –, azt, hogy... nem lettem. Hogy nem vagyok. Múlt időbe visszagörbült jövő.

Ezért nem volt jó elvennem a szájamat is a nyakából, mert akkor van egy szakasz, egy pont, eddig, és ne... ha valamit egyszer már nem lehet folytatni, akkor... akkor...? Mi van azzal, ami nem lett? Ami nem lesz? Doktorok, okosok, tudósok, mi lesz azzal, aki nem lesz? Nem rólam van szó. Én – vagyok.

Tudta, hogy az apja naplójáért törtem be. Ott őrizte a receptek alatt.

S tudta azt is, persze, hogy tudta: el akarom venni őt az apjától. Az apjától akarom elvenni. A napló titkának, titkainak ismeretében, birtokában akarom elvenni őt az apja, igen, az apja módszereitől. A módszereitől.

Tudta. Hogy el akarom venni őt. A drogambulancia nyomorultjait módszeresen életre éltető, életre hitető!!! sarlatánságtól, az apja sarlatán gyakorlatának a követésétől, a folytatásától. S ez már szakmai vita.

A drogot birtokoló – a hatalom. Annak kis adagjaival folyik az egész, abból juttat.

És az apja drogos volt. A drogvégasz sarlatánja? És ő tudja, hogy el kell őt venni tőle valakinek, a drogvégasz módszerétől, hitétől, gyakorlatától. Valakinek.

Itt ül szemben. Nem tehet mást.

Azt hiszem, hogy a dolgok nem elmúlnak, hanem mintegy félretevődnek, tétetnek, s vannak akkor is. Nincs róluk szó. Ideig. Pihentetőleg.

Az meg kész röhej, hogy én az apja pozícióját rohamoznám itt. Hogy azt a hatalmat akarom, amit ő gyakorolt? S amennyiben maga is drogos volt, azt adta az embereknek is, amit ő él. Mondván: „egyétek és vegyétek...”... Ehhh! A krisztusi jó, amely önmagát adja, bizonyosságul a jónak, a jó hitetésének, a „veletek én is” – meggyőzőnek gondolt – módjának, ez a jó, biztos, hogy ez a jó szeretet?

Nincsen egy máshonnan veendő? Nem lehetne másból is megújulni, mint csak belülről? Hiszen – ha felteszem, hogy én kívül vagyok – abban a gömbtükörben, amely a belül lévő magának visszatükrözi, vajon neki ugyanolyan eltorzult arcot mutat, mint amit én innen kívülről látok? Ez a tanú-azonosító-más- szobából- ablak-onnan-tükör nekem ide eltorzult arcú kétségbesettnek mutatja őt. Annak az elévezés előtti arcgörcsnek az aranyzuhatag gyönyörét ígérő végső szent kín? A meghalás-közeli-elfulladásban, az agyergörcsöt közelítő féktelen odaadódásban, a legmélyebbre facsaró kéjokozásban?

Nem is igaz, hogy drogos volt az apja. A naplóban sem utal rá semmi. S attól most igazabb a jósága. A „belül lévőeknek”, az érintetteknek, a tőle külön lévőeknek nyújtott külső jó? Attól most igazabb?

És ő? Ő az apja nyomán... csak még nem látom meg rajta? Azt hívén, hogy az apja drogozott, s már ő is? Elindult az úton, amíg nem voltam vele? Azt hiszi, hogy apja a betegeivel együtt élte a jót, s most ő is ugyanezt teszi? Velük. Magával is? Ez a hagyományozás, ugye, az úgynevezett történetiség, hogy úgy mondjam. S ha nem küldtem volna el magamtól? Miért küldtem el? Bármilyen örületes is, azért, hogy megtudjam, egy fiatalabb más be tudja-e tölteni annyira, hogy utána nem kellek neki. Féltékenységből zavarni el azt, akit szeretünk? Azért tenni őt kívül?

„...nem fog a macska egyszerre kinn s benn...” Persze, de akkor hogyan kell a kinn után visszahívni? Nem lehet kétszer ugyanabba a folyóba...!

S hát az ember, a teremtés koronája sem más végeredményben, mint az anyja csecsbimbóján a védett bőrzsákban cuclizó kengurubébi?

A költő unokatestvére – nem volt művész. Hiába volt kiváló orvos, kiváló zeneesztéta, zenét is szerzett, volt kiváló novellista. Azért, mert nemcsak kipróbálta magán, hanem gyakorolta is a drogot. Mondván, hogy tudja, hol a határ. Végülis nem tudta. Csáth Géza féltékenységről bizonyára többet tudott, mint a drogról. Lehet, én tudok többet a féltékenységről. Mert én a szerelmesem elgyötört kínarcát magamra vettem. Drog nélkül. S most itt vagyok a feloldódás előtti végső fintorban. A fintorig eljutok. Igen kemény testgyakorlatokkal kínozom magam. S még mindig nem vagyok elég kemény.

Eléggé antracit.

Azt hiszem, hogy a hallgatáson kívül nem tudnak egymásnak nyújtani igazabbat azok, akik szeretik egymást.

Fecske Csaba

A szénapadlás

félhomályos volt a padlás
a cserepek közt a résen
csurrant közénk némi fény csak
kipirulva hancúroztunk
mikor a játék hevében
tejfehér melle kibuggyant
felforrt hirtelen a vérem
cicijét jól megmarkoltam
éggő szájjal megcsókoltam
el akart lökni magától
s a lökésből ölelés lett
mint parázs sütött a teste
hanyatt dőlt a szénába s én
mint a tapló rátapadtam
szeméből idegen bámult
furcsa volt alig ismertem
rá kedves lánypajtásomra
pihés öle harmatos volt
felsikoltott mert még szűz volt
lángolt a világ köröttünk
hullámzott a föld alattunk
köd ereszkedett szememre
nem felejttem többé milyen
jó illatú volt a széna

Kaiser László

Mondd!

Helgának

Mondd, hogy szebb lesz ez az év,
mond, hogy vidulhassak,
mond, hogy van értelme még:
szónak, csóknak, dalnak.

Mondd, hogy súghassam neked:
kellesz most és holnap,
s nélküled az ördögök
velem torkoskodnak.

Vonz a mélység, s ha nem vagy,
semmi lesz a minden:
maradjunk meg egymásnak
gyönyörű bilincsben!

Vízió

Kik voltak egykoron, szétszóratták őket,
vagy vitték haza a porrá tett testeket:
nincsenek már sírok kint a temetőben,
s nincsenek ott holtak, s nincsenek emberek.

Nem kellett az emlék, nem kellett az önvád,
(másnak készül úgyis mindig a rettenet),
megúszni kellett és megspórolni gyászokat:
utakat, imákat és gyertyafényeket.

Véghelyi Balázs

Megköszönném

Arca rég elmerült bennem,
már a nevét sem tudom
annak a kislánynak,
akitől az óvoda udvarán
minden héten
katicabogarat kaptam.
Nem tudtam, hogy miért kapom,
de elfogadtam és hazavittem őket.
Húsz éve volt...
Ha viszontlátnám,
megköszönném – a katicáknak.

Láthatatlan télapó

Miklós napján az alujáróban
egy láthatatlan télapó
kölcsönvette a tárcámat,
hogy e válságos időben
legyen miből fizetnie
a szegény gyerekek ajándékát
s igazolványaimmal segítse
távolbi népek fiainak is
otthonossá tenni ezt az országot.
Jövőre talán meghálálja
cukorral, dióval, mogyoróval.

Korpa Tamás

A tízedik menyasszony*

Gyarmati Ágnes-Melindának

I.

Radnót és Iernut között a műút egyik szélén, hermetikusan zárt, párás fürdőkabin áll. (Síkos, torlódó páfránylevelek), egy vetkőző lány, ruhátlan férfi; utóbbinak kilátszik a foga fehérje.

Az ajkait szétnyitva figyel; a lány szájában a várakozás szaga, húsa, fogidegig futó kísértés. [Radnót és Iernut között a sejthető élek mentén, domborodik és meglassul, a mattbarna földből a rohanás, szinte érzed a tág görbületeket a hátcsigolyákon.] Már rég eltelt az évszak, a várakozás szaga, húsa besűrűsödik, de nem érintik egymást.

II.

A fürdőkabin párás, gomolygó káddá összpontosul. Az egyik szöglet méregzöld testápoló, afféle mocsár, ketyegő ebihalak – mint fekete zsebórák – nyüzsögnek benne. A másik szöglet hordónyi esővíz, házak cserép- és csatornaleve (mondjuk). Elszabadul a zselatinos puha falióra is. A víz, az élő szövet. Legalább memóriában légy fegyelmezett, riad a lány (rég nincs ruha rajta) és kiszáll; a bal melle kibugygyan a törülközőből, úgy ver a szíve.

A szív alatti tárna zuhog.

III.

Radnót és Iernut között évszakok óta azon az egy sávon süvít a kamion, kávégéppől, torkaszakadt szivar. A sofőr talpát, testét panírozza az érdes, édes füstdög. A műút szélén, hermetikusan zárt fürdőkabin, benne egy férfi; és egy nő, amint tenyerében tart, kiválaszt, archivál egy percet,

(legyen gömb alakú, vagy golyó – s ha elgurul?)

még nem szűz,

férjhez megy benned.

---

* Sz. G. *A tízedik vőlegény* című verse mellé.

[függelék*a Tizedik menyasszonyhoz*

*

kioldod a mályva-ízt a nyelvizomból.
néhány lágyszárúból a szíromgrimaszt.
esetleg szíromficamot. nyelveken szólsz még?
lehetséges ez?

*

füstös, tüdőformájú. kihűlt helyek
a fényképkeretben. igaz a februári cserepes,
zúzott szánnyom, s a madárcsontú váz,
a bodzáé, most tűnik újnak.

Szappanos Gábor

Szindbád, a parafenomén

„Jézus hív Téged is, de nem mobiltelefonon” – olvasta Szindbád az egi minorita templom belső üvegajtáján a figyelmeztető mondatot, amikor hétfő délelőtt – vízkúróját ideiglenesen megszakítva – betért egy kis elmélkedésre. Igen, ezúttal nem azért jött Isten házába, hogy fehérnépek után koslasson, hanem hogy elmerengjen életén. (Tegnap a város szélén magányosan álló, elhanyagolt rác templomba zarándokolt el, de ott aztán semmi csábítás nem érte, mert a klaffogó, csámpás strandpapucsos és borostás gondnok meg egy félszemű iromba macskán kívül – amelynek valami kandúrok közti csetepatéban szerzett sérülése miatt profilból nézve szerb metszésűvé vált az orra – semmi élőlényt nem talált, ha nem számítjuk a megvetemedett szentképekben szorgalmasan és lankadatlanul percegő szúkat. A templomnak különleges, összenyomott hagymakupolás tornya volt, amely különlegesen jól mutatott a Dobó térről nézve a sárga alkonyatban, amikor estenden Szindbád egészségügyi sétáját végezte.) Jézus talán már Szindbádot is megpróbálta hívogatni az utóbbi években, amikor a hajóst el-elfogta a gyöngeség, de ebben nem volt egészen biztos, mert nem hallotta egyértelműen az Úr szavát. Egy kicsit mindig irigyelte azokat, akiknek feltétlen, hegyeket-tengereket-szántóföldeket mozgató hitük van, vagy akár csak akkora, mint a mustármag. Most is, ahogy ott ült a jobb oldali padosor közepe táján, a külső szélén, csodálattal nézte a brindza és levendulaszagú, terebélyes fenekű tót asszonyokat, mint vetnek keresztet az oltár előtt, s mint morzsolnak el sárga, szétálló foguk közt valami előírt katolikus imát, amely lehet, hogy kissé szokványos, de mégis ugyanúgy az életük része, miképp Szindbádnak – eddig! – a léha udvarolgatás, a védelem, a nagy évések és a rossz alvás. Az élet az Erő és a Gyöngeség között dúló állandó küzdelem, gondolta. Az Erő hadseregéhez – többek közt – a lehenyélő életvágy tartozik, a feltétel nélküli hit a gondviselésben, a szerelem piros lehelete fagyos téli estén vagy éppen a pozitív gondolatok, a Gyöngeségéhez pedig a másnaposság, a kedvtelenség meg a felesleges aggodalmaskodás. A két hadsereg közötti magaslati ponton, a nullponton Szindbád helyezkedett el, és a szüntelen, ádáz csata az ő testéért és lelkéért folyt. Szindbád volt mindkét hadsereg vezérlő tábornoka, de mindkét fél szerette volna kisajátítani magának.

Szindbád azért jött ismét a szentség és a hősiesség városába, hogy elteljen pozitív energiával, Erővel, amelyet a hely sugároz ki magából – s ha véletlenül esetleg túlságosan el találna telni vele, szállodai manzárszobája ablakából nemcsak a várra és a rajta lobogó zászlóra (meg négy templom tornyára) láthat, hanem a várost övező szőlőlankákra is, kivált az Eged-hegyi dűlőre, hogy tudja: szükség esetén közel a

segítség. De addig is marad a vízkúra: a hajós nap mint nap háromliternyit ivott a Szent József-forrás vizéből, és nem csodálkozott volna, ha egri nyaralása végén újra koromfeketévé változik deresedő halántéka, újra gyermekien csillogóvá válik kissé megtört tekintete, bőréről eltűnnek az anyjától örökölt vérerdaganatocskák, megszűnik savas felbőfögése, és újra vágyini tudna a nőkre, mintha eddigelé egyet sem ismert volna. De azon sem csodálkozott volna, ha a természet szeszélye folytán szűznemzéssel megfogon, ugyanis egy ízben kihallgatta a forrás kútja körül trécselő helyi asszonyokat, és egyikük azt mesélte a másiknak, hogy egyszer egy letört és már félig elszáradt meggyfaágat tett egy gyógyvizet kancsóba, s az ág olyanmódon magához tért, hogy a következő esztendőben kilevelesedett, sőt, még dús termést is hozott! Bár Szindbád az utóbbi időben, amikor ruhátlanul önnön testét szemlélte egész alakos szobatükrében odahaza, Budán, a Gül baba türbójától egy futamatnyira, megállapította, hogy úgy domborodik a pocakja, mintha legalább három vagy négy hónapos terhes volna (szűznemzés nélkül is) – attól függően, hogy este milyen bőségesen vacsorázott. De az is kiemelte pocakját, hogy nem volt már oly délceg a tartása, mint fénykorában, az évszázadok, a korábbi életek és a meghíusult szerelmek súlya alatt vállá meggörnyedt, hasa előrenyomódott. Amikor itt, Egerben a Flóra istennőhöz címzett szállodája oldalajtaján délután negyed ötkor átballagott a strandra, s levetette hófehér fürdőköpönyegét, nagyon vigyázott, hogy kihúzza magát, a hasát pediglen behúzza, amíg az úszómedencéhez ér, nehogy bárkinek is feltűnjön kissé előnytelenné vált alakja.

Vannak olyan titkok, amelyekről csak a sokadszori újjászületés után lebben fel a fátyol. Szindbád már ki tudja, hányadszor nyert új életet a különös hangzású magyar nyelven író tollforgatók által, és ki tudja, hány évszázadot töltött hajósként a világ meleg tengerein, de csak itt és most döbrent rá, hogy milyen hatással van rá az édes forrásvíz, ha módszeresen átadja magát az élvezetének. Ezeregyéjszakás hajótörései során persze kényszerűségből rengetegszer mártózott meg az Arábiái-félsziget partjai mentén, meg utazott alagutakon át zubogó folyamokban is, de akkor nem élvezte ezt az őselemet, mert az életéért küzdött. Később megfordult néhányszor török hammámokban is, amikor egy-egy karaván tagjaként szárazföldi kalmárokkal utazott – de akkor az csak arra volt jó, hogy az izzadságot és a sivatag finomlisztszerű homokját lemossák róla. Mint minden élvezethez, a víz és a fürdés élvezetéhez is elmélyültség kell, szinte azonosulni kell ezzel az elemmel, és mint minden jóhoz, ehhez az elmélyüléshez is idő szükségeltetik.

Itt, Eger városában, ahol a minaret fekete tűként dőfött a szélcsöndes alkonyok sápadt, zsírsárga szívébe a régi kórházépület mellett, gondolatban visszarévedt a régi időkbe, amikor mohamedánként élt, és amikor minden sokkal egyszerűbb volt. Mindennek szabott ideje és szerepe volt, az imának, a mosdásnak, minden mozdulatnak. A nőknek. Ellenben itt minden feltámasztás után – ahogy erre felé,

Magyarországon nevezték újjászületését – voltak dolgok, amiket újra kellett tanulnia, hiába élt már le számtalan emberöltőt a földön. Elmondhatta magáról, amit csak nagyon kevesen, hogy örök életet is nyert, meg nem is: mindig is az örök élet és a halál mezsgyéjén imbolygott, mint kósza jelzőfény a tengeren (bár néha inkább lidércfénynek érezte magát).

Szóval, a víz...

Egyszer régen, évszázadokkal ezelőtt majdnem megtévelyült, és egyebek mellett a víz mentette meg az életét. Sokadik hajótörése után eltörött az ő lelkének is egy hajódeszkája – talán a hite rendült meg, hogy a dolgok mindig jóra fordulnak –, és idegösszeomlást kapott. Az esemény után beszállították egy Damaszkusz melletti rehabilitációs intézetbe (ma így mondanánk), ahol a gyógymód öt pilléren nyugodott: a friss levegőn, a fényen, a vízen, a zenén és a kék színen. A betegek szobáskáinak ablakai egy nagy, fölül nyitott kupolatérbe nyíltak. A falak homokszínűek voltak, hogy a betegek otthonosan érezzék magukat. A kerek nyíláson mindig üde tengeri levegő áradt a csarnokba, a gyógyulók mindig látták a kék eget, a csarnok közepén pedig kerek szökőkút volt, amelynek kék vize, mely az ég kékjét is visszatükrözte, békésen csobogott, egyhangú nyugalmat árasztva. Már maga a csobogás is zene volt Szindbád füleinek, hát még a beduin zenészek és a hastáncosnők, akik újra lelket leheltek az elfásultakba.

Itt, Egerben is valóságos szentélyt építettek a víznek: a Szent József-forrás fölé oszlopos, kupolaszerű kis építményt emeltek, amelyet körben padok vettek körül. Itt, a víz vonzásában ültek le beszélgetni a napi munkában megfáradt emberek, kutyasétáltató asszonyok telepedtek le locsifecsizni, no meg teletöltötték kannáikat, üvegeiket. A kút körül gyönyörű virágok illatoztak, az Ezeregyéjszaka kincsesbarlangjaiban a káprázatos ékkövek sem pompáztak ilyen színekben.

Szindbád egyik este, a szállodában elköltött vacsora után – paprikás báránycsülköt evett fonnyasztott zöldséglapokkal és zöldspárgás krumplinudlival (a jó étellekről itt sem volt hajlandó lemondani) – kiballagott a Szépasszonyvölgybe, hogy meglátogassa a 136-os pince tulajdonosát, bizonyos Rózsikát, akivel hat éve, amikor utoljára itt járt, afféle kis románcba keveredett. Vitte magával a fotográfiákat is, amelyek akkor készültek, s amelyeken boldogan ölelgeti a már akkor is legalább hatvanéves bájjakkal rendelkező, erősen molett, sárgásfehér hajzatú, kicsattanó arcszínű asszonyságot, előttük egy kék zakós, alacsony homlokú cigány húzta a nótáikat. A románc csak pár kora délutáni órát tartott, s alkalmasint annak volt köszönhető, hogy Szindbád pont a legjobb hangulatban „kapta el” Rózsikát. Az asszonyság a szalonspicc és az ittasság között húzódó süppeteg határsávban járt éppen. (Illetve Rózsika kapta el a hajóst: Szindbád egyszer csak azt vette észre, hogy a keskeny padon mellette ülő asszonyságnak hirtelen mintha hét feje keredett volna, mint a sárkánynak: egyszerre volt egy nyelv Szindbád szájában, fü-

lében – sőt, mindkét fülében! –, gyógyító csókok ragasztották le mindkét szemét, nyelvek nyalogatták a sok álmatlanságtól vöröslő szemhéját, nyelv nyalta végig a nyakát balról jobbra, majd vissza – s percek múlva már a haja is fénylett: lassan úgy érezte magát, mint az újszülött boci, akit tetőtől talpig végignyal az anyja... És mint a bocik, Szindbád is kissé ingatagon állt lábra az élmény után.)

Most ellenben este ballagott el a pincék irányába, és a szinte vásári forgatagokéra emlékeztető hangulatú völgyben – villogó neonfények, cséza, tömeg, lacipecsenyeszag – útja egyenesen a 136-osba vezetett. Sokan mondják Szindbádról, hogy hűtlen természet, pedig ez nem igaz: régi kedveseihez ragaszkodott a leghűségesebben, az újakhoz kevésbé. (Hogy miért, az nagy kérdés. Talán őbenne volt a hiba: az idő előrehaladtával bizalmatlanabbá és rugalmatlanabbá vált az új nőikkel szemben).

Amint belépett, Rózsika tekintetéből rögtön látta, hogy nem ismeri meg. Újra bemutatkozott, mondta, hogy hat éve járt itt, és hozott képeket is. Az asszonyság erre nem felelt, csak önkritikusan közölte vele, hogy „nagyon be van szíva”, és hogy Szindbád „nem kap a vacsorájából.” (A bejárat melletti mocskos kis konyhában piros lábaskában valami lekozsmált pörköltet kavargatott.) Báránycsülökkel a bendőjében Szindbád ezt nem is különösebben bánta, sőt, felmérve a helyzetet, Rózsika, a környezet, valamint a pincében, a mocskos abroszú asztaloknál kókadózó részek állapotát, egy óvatlan pillanatban kifordult a helyiségből, és igyekezett elmerülni a forgatagban, és másik pincét keresni.

Így érnek véget régi szerelmek, sokszor egy istenhozzád nélkül.

Szindbád tulajdonképpen nem keresett új pincét, tudta, melyikbe igyekszik – csak a számát felejtette el –, tudniillik volt egy, a völgy túlsó végén, amelyben hat éve is megfordult, és amely mellett annak idején közcéce is működött. (És teljesen még nem fog elszakadni Rózsikától sem, hiszen a pincetulajdonosok felét rokoni szálak fűzték a borissza asszonysághoz: eme pince birtokosa is unokaöccse volt.) A két deci kékfrankost a pince előtti padon ülve költötte el a hajós, magánya leplébe burkolózva, és azon elmélkedve, hogy az írás helyett miből fog hamarosan meggazdagodni: kiadja Eger, majd pedig az összes fontos magyar város vécétérképét, és a vasútállomásokon meg a központban fogja árulni őket. A városban mászkálva legfőbb gondja volt, hogy hol könnyítsen magán, amikor feszítette hólyagját a rengeteg gyógyvíz. Felfedezett egyet a piacon, egyet az Eszterházy Károly Főiskolán, valamint a rác templom mellett, de ez kevésnek bizonyult, és nem szeretett udvariatlan lenni, nem akaródzott bekéredzkednie olyan vendéglátó egységekbe, ahol nem fogyaszt semmit. Jártában-keltében hallotta, hogy a turisták is ugyanezzel a problémával küszködnek. Esténként Szindbád egy-egy régi, nyitott és koromsötét kapualjat is fölavatott, vagy meglocsolta az Érsekkert valamelyik bokrát, némi lelki-furdalással, ám annál nagyobb megkönnyebbüléssel, mert mindennek ellen le-

het állni, csak az önző porhüvely követeléseinek nem. (A rác templom szerb, orosz és görög sírköveivel tarkított kertjének sarkában álló vécét csak a célforgalom vehette használatba, azért is volt kivétel, no meg azért is, mert innen csodálatos kilátás nyílt a várost övező hegyekre és szőlőültetvényekre – talán azért is nem illesztették vissza a zsanérokra az árnyékszék leszakadt lécajtáját, hogy a látogató nehogy elmulassza megtekinteni a látványt.) És azt is tervezte, hogy a hivatalos város térképek mellett kiad majd szamizdat jellegű változatokat is, amelyekben az összes, tiltott helyen levő vécé is szerepel: ezek lesznek a keresettebb termékek, ezeknek jogdíjából vesz majd sarokházat a pesti Király utcában.

Szindbád tehát két deci kékfrankos bort ivott. Szállodájának gasztroenterológusa javallotta a hajósnak, hogy a vízkúrát egészítse ki csekély mennyiségű vörösbor fogyasztásával. A hajósnak nem esett nehezebbre megállni ennél a mennyiségnél, mert meg sem kottyant neki ennyi. Az orvos másodállásban volt a szállodánál, a városi kórházban súlyos műtéteket végzett, és hogy levezesse feszültségét, amikor tehette, inkább konyakot ivott, mint vörösbort, hogy gyorsan hasson. De Szindbád elszánt és állhatatos volt, a rossz példa sem tántorította el az orvossággént előírt napi két és fél deci szőlőlétől.

Szindbád általában társaságban ivott, bár a *társaság* szó csak képletesen értendő, hiszen ilyenkor inkább együtt hallgatott cimboráival. Most viszont egyedül itta borát, de egyáltalán nem érezte, hogy nyomasztaná a magány, ahogy átpillantott a szomszéd pince előtt mulatozókra. Négy köpcös cigány húzta a vigadozók nótáit, s a muzsikaszó barátságos kis kört vont a két pince köré: mintha tán a hold is mosolygott volna az égen – bár ki tudja, lehet, hogy rezzenéstelen arccal figyelt, csak mostanra telt meg legszélesebbre az arca. Sokan azt hiszik, különösen a türelmetlen emberek – tűnődött Szindbád –, hogy akkor van holdtölte, amikor sápadt testvérkénk orcája kerek. De nem! Hanem amikor az oldala szélesebb, mint a magassága. A teliholdról és a szép tiszta időről tovább kalandoztak a hajós gondolatai, majd egyszeriben mint valami kötömb hullott elé a fölismerés. Bizonyára már régóta érlelődött benne, de úgy történt ezzel is, mint minden egyéb súlyos fölismeréssel: mintegy magától jött, akkor, amikor nem törte rajta a fejét. Szindbád rádöbbsent, hogy neki úgy száz esztendő óta felhőszlató ereje van! Mohamedán hajósként szinte üldözték a viharok, mintha valami bűnért – talán a kapzsiságáért vagy a túlzott merészségéért – kellene vezekelnie, ezért sokszor került a vihar szemébe és vált hajótörötté, de az utóbbi száz évben, mióta keresztény ország szoknyapecére lett belőle, a vak sors talán elszégyellte magát, és ahova csak ment, mindig derült idő fogadta. Eleinte azt hitte, hogy csupán optikai csalódás, hogy ha felnéz az égre, a felhők mintha egyre távolodnának tőle.

– Elöttem és utánam az özönvíz! – rikkantotta el magát –, ebből fogok meggazdagodni, nem a vécétérképekből! –, s azzal boldogan kiitta az utolsó korty

kékfrankost. Ha valaki hallotta, azt hihette, hogy egy becsiccsentett félnótás félrebeszél, és fogalma sem lehetett, hogy a magyar mezőgazdaság és turizmus leendő megmentőjét tisztelheti a furcsa kijelentéseket tevő úrban.

S ahogy most Szindbád visszagondolt, kezdett összeállni a kép. Az utóbbi évtizedekben a meteorológusok felfigyeltek egy különös jelenségre, amire mind a mai napig nem találtak magyarázatot: a Kárpát-medencében alacsony nyomású esőfrontok idején mindig akadt valahol egy magas nyomású sziget, amelynek nagyjából egy-két megyényi kiterjedése volt. Szindbád most döbbsent rá, hogy a derült sziget mindig pontosan ott szokott lenni, ahol ő tartózkodik. Jelenleg is ez a helyzet: Heves és Borsod megye tekintélyes részén szikrázó napsütés és strandidő van, gyenge a szélmozgás, míg másutt az országban és Közép-Európa nagy területein özönvízszerű esőzések pusztítanak... Szindbádnak megindult a fantáziája: ha busásan megfizetik „munkáját”, állami szolgálatba lép, és oda megy, ahol a legnagyobb szükség van a jelenlétére: előszezonban leköltözik a Balatonra, hogy bátran jöhessenek a hazai és külföldi vendégek, aratás idején a nagy gabonatermelő területekre utazik, ahol a munka dandárja van, és ahol a legfontosabb, hogy száraz maradjon az idő, míg be nem takarítják a kenyérnek valót, ősszel a borvidékekre megy, esetleg többet is végiglátogat, vigyáz rá, hogy a jó szőlőtermést ne tegye tönkre elhúzódó esőzés. Persze a borvidékek és a nagy hatalmú emberek versengeni fognak a kegyeiért, hiszen borvidék viszonylag sok van, Szindbád viszont csak egy. Munkája könnyű lesz: csak a puszta fizikai jelenlétére lesz szükség, egyébként tehet, amihez kedve van. Vendégül látják mindenütt, etetik-itatják, lesik minden kívánságát...

Azt viszont nem tudta, hogy például trópusi viharokat képes-e elhárítani, hiszen nem járt még a Karib-tenger vidékén. Horribilis összegekért az Egyesült Államok déli vidékeiről szívesen elterelne egy-egy hurrikánt, de főleg Magyarországon óhajtaná különös képességét kamatoztatni, hogy nemzetének hasznára legyen. Ideális munka lenne számára: végre nem lézengő lovag lenne, hanem a társadalom megbecsült tagja, ugyanakkor megőrizhetné úri magányát, írhatna kedvére, s a személyére irányuló kitüntetett figyelem miatt írásait is jobban megbecsülnék. (Némi kegyes zsaroláshoz is folyamodhatna: csak akkor hajlandó a síófoki luxuslakosztályba költözni a következő két hétben, ha új novelláskötetéről alapos tanulmányokat írnak a nagy hatalmú kritikusok, és bemutatják a kereskedelmi televíziókban is...)

Milyen jó, hogy elkezdett egészséges életet élni, így még évtizedekig élvezheti a jól megérdemelt édes életet. Eleget szenvedett eddig, éjszakázott, írt, amíg ki nem esett a kezéből a toll, mert másnap pénzt remélt a laptól, bánatában s a nők miatt ivott, füstfelhőben, fájó fejjel is kártyázott, hogy egyszer ráköszönjön a jó szerencse, nyugtatókat szedett, hogy enyhítse megoldatlan élete miatt a torkát szorító feszültséget.

A holdfényes éjszakában ballagott vissza a szállodába. A Szépasszonyvölgyben hűvös volt, de amint az utolsó pincéket is elhagyva beért a házak közé, meleg levegő csapta meg, amit a kövek árasztottak magukból. Amikor az út a temető mellett haladt el, mélységes nyugalom töltötte el a lelkét, tudta, hogy a halál nem örök, hanem csak ócska színjáték, amelyet emberek találtak ki egymás ijesztgetésére. Aztán gondolt egyet, és a sírkert utáni útkereszteződésben betért az egyik legócskább egri lebujba, ahol a ragacos pultnál két részeg verekedett. Mintha lassított felvételen mozognának. Egy fekvő vendég pedig épp Szindbád beléptekor rántotta le a kocsmablak dohánysárga függönyét – talán takarót akart magának éjszakára. Az egyik rozoga asztal mellett ücsörgő alkoholista nő, akinek rég összekenyődött kihívó arcfestéke, a fess Szindbádra kacsintott ép szemével, és ösztönösen széjjelebb tárta vastag, piros neccharisnyás combjait. Mellette az asztalon három üveg kőbányai világos. A tulaj előkecmergett a hátsó helyiségből, és a hajós gondolkodás nélkül rendelt magának is és a nőnek is egy fél unikumot meg egy üveg sört. Tíz perc múlva Szindbád már a nő apró lakásában ráncigálta le az ugyancsak piros, néhol szakadozott csipkebugyit.

Szindbád szeretett volna még egy intenzív emléket magának a régi, szerencsétlen életéből, hogy annál boldogabban mondhasson búcsút neki.

Amikor egy óra múlva visszatért szállójába, úgy érezte magát, mint egykori ura, Harún ar-Rasíd bagdadi kalifa, amint álruhában elkeveredik a népe közt. A recepciós lánynak, akire hamiskásan rámosolygott, fogalma sincs róla, hogy milyen nagyhatalmú embert tisztelhet a szerény vendég személyében, és hogy neki köszönhető az örvendetes forgalom, a majdnem százszázalékos kihasználtság.

Letelepedett a szálló halljában, és átfutotta a lapok időjárési előrejelzéseit: szombattól erős hidegfrontot, több mint tíz fokos lehülést jósoltak.

– Nem – dűnnyögte a hajós a bajsza alatt –, marad a jó idő, mert én is maradok még egy hétig.

Mátyus Aliz

Disputa Eszterházy Károlyról, a magyarról, a katolikusról, az építőről*

(Az előadás azzal veszi kezdetét, hogy a színpadtérben – annak egész háttérét betöltve – megjelenik gróf Eszterházy Károly püspök vetített-képes portréja, és megszólal a zene.)

- Narrátor 1.:** Nyilvános vita. Nagy fénnel, pompával.
- Narrátor 2.:** Akkor, ott, Rómában. A Collegium Germanico-Hungaricumban. Amelyen a hallgatóság soraiban alkalmanként a pápa is megjelent.
- Narrátor 1.:** És itt, most, amelyen Eszterházy Károlyról s tetteiről minden állítás megvitattatik.
- Narrátor 2.:** Ahogy ott, Rómában Eszterházy Károly állításai is megvitattattak.
- Narrátor 3.:** Eszterházy Károly a rendszeres vitákon tűnt ki, bizonyította vitakozó készségét. Ezért kapott engedélyt nyilvános disputa tartására.
- Narrátor 2.:** Egy-egy nyilvános vita rendezése komoly költségébe került a vita rendezőjének. De Eszterházy Károly ezt többször is megengedhette magának. A Collegium levéltárában feljegyezték disputabéli fényes győzelmeit.
- Narrátor 1.:** Eszterházy Károly már a nagyszombati egyetemen is elismert vitázó volt. Okosságával és szellemi felkészültségével már ott nyilvános elismerést érdemelt ki. Az egyik nyilvános disputa alkalmával egyórás vita után is győztesen maradt a szónoki emelvényen. Hiába támasztottak a társak ellenvetéseket, nehézségeket.
- Narrátor 2.:** Hogy mire jó a vita? Minek az ellenvetés? A nehézségtámasztás?
- Narrátor 3.:** Arra, hogy aki állít valamit, ne csak mondja, hanem gondolja is. Hogy tudja állításai miértjeit. Hogy tudása legyen, ne csak képzei.
- Narrátor 1.:** A vita kiváló módszer volt a tananyag, a tudás elmélyítésére.
- Narrátor 2.:** Eszterházy Károly gyakorolta Rómában, gyakorolta a nagyszombati egyetemen, de hát ez azért mégis csak a módszer!
- Narrátor 3.:** Ami nem mellékes. De jöjjön a disputa! Jöjjön az állítás! Vonatkozzon Eszterházy Károlyra!

* Elhangzott felnevelő városomban, Pápán, a Fő téri Nagytemplomban, 1999. szeptember 11-én, Galántai és Fraknoi gróf Eszterházy Károly egri püspök, Pápa város földesura, mecénása és építőtje halálának 200. évfordulója tiszteletére mondott ünnepi szentmise előtt. (A szerző.)

- Állító:** Eszterházy Károly tudása, magatartása, az eszmény győzelmét kereső beállítódása mind-mind a pozsonyi jezsuita gimnáziumból származik. Innen gyökeredzik minden.
- Ellenvető:** Hogyan lenne köthető a jezsuita oktatáshoz egy olyan ember kialakulása, akinek legfőbb ösztönzője s egyben élete bonyodalmainak okozója a magyarsága? A deákos jezsuita oktatáshoz?!
- Állító:** A század deákos kultúrája nem volt nemzetietlen. A 18. század teremti meg azokat az alapokat, amelyekből a 19. század nemzeti öntudata kiemelkedik: a magyarság önismeretét. Bél Mátyás monumentális művében, a *Notitia Hungariae novae Historico-geographica*-ban megkezdte összefoglalni mindazt, ami Magyarországot mint tudásanyagot. Művével vált Magyarországot mint a megismerés tárgya polgárjogúvá a tudás birodalmában. A vallási, ókori, természettudományi problémakomplexumok egyenrangú társává. A század kimeríthetetlen gyűjtőszorgalmának egyik munkaterevé. A magyar történelmi öntudat racionális kiépítése is ebben a században történik, épp a Bél Mátyás által megindított gyűjtőmunka folyamányaként. A magyar történettudomány megalapozója két jezsuita atya volt: Pray György és Katona István.
- Narrátor 3.:** Az a Pray György, aki a nagyszombati egyetemen iskolatársa volt Eszterházy Károlynak, és a püspök halála után beszámol arról, milyen odaadással és komoly összeszedettséggel készült a fiatal Eszterházy papi hivatására.
- Állító:** Pray György és Katona István páratlan működése a legfőbb tanúsága annak, hogy milyen fejlettségre jutott a nemzeti öntudat a 18. század folyamán. Katona István negyvenkét kötetes műve társadalmi háttér nélkül nem jöhetett volna létre. A kor embere kereste önmagának nyomát a földje múltjában.
- Ellenvető:** És a jezsuiták?
- Állító:** A történelmi öntudat kifejlesztése körül a jezsuita rend sokat bíralt iskoláinak beláthatatlan érdemei vannak. Nemcsak a tudományátevés munkájában övék az oroszlánrész. Ők voltak, akik az oktatás és a művészet minden eszközével belészuggerálták az akkor serdülő új magyarságba a magyar história érzésvilágát. Hogy magyar nyelven tették vagy latinul, mellékes. Iskoláikban ők teremtették meg a magyar Pantheont, ők szemelték ki a történelmi anyagból a példaadó héroszokat, és ők faragták ki, barokk-heroikus ízlés szerint, azokat a történelmi szoborcsoportozatokat, melyek azóta is a magyarság történelmi tudatát alkotják. Ennek a történelmi tudatnak

első lecsapódása a jezsuiták szépirodalmi tevékenysége. A nemzet múltjának csillagóráit ünnepelték latin eposzokban, elevenítették meg nagy latin drámáikban, melyek előadására egybesereglett hét vármegye népe. Ezek a jezsuita drámák, melyek Szent Istvánról, Szent Lászlóról, Hunyadi Jánosról, Zrínyi Miklósról szólnak, a leg-szélesebb körben terjesztették a szellemi elit 18. századi legfőbb vívmányát, az elevenné vált magyar múltat, az életadó folytonosságot. Ettől kezdve a magyarság ismét egynek tudja magát őseivel.

Ellenvető:

És a pozsonyi jezsuiták?

Állító:

A pozsonyi jezsuiták nevelői munkáját határozott magyar jelleg kíséri. A latin nyelv mellett ott szerepelt a magyar nyelv is a tanrendben. A magyar nemzeti érzés igazi ébresztői, a latin nyelven előadott magyar témájú iskoladrámák nagy hatással voltak a diákok gondolkodására, akik hosszú hónapokon keresztül készültek egy-egy nyilvános előadásra. Az önfeláldozó hősi eszményt magasztaló darabok között ezekben az időkben visznek színre egy magyar tárgyú iskoladráma-sorozatot. Az előadások egyben nagy társadalmi eseménynek is számítottak, nem csak a szülők, de a világi és egyházi nagyságok is ott ülnek a nézők között, ami még mélyebb és maradandóbb élménnyé tette az előadást a magyar történelem nagyjait alakító fiatalok számára.

A jezsuita barokk nevelési ideál, amely heroikus életeszményre akart nevelni, amely a nagy emberi feszültségek által támasztott konfliktusokban is magának az eszménynek a győzelmét kereste, a 18. századi Magyarországon különlegesen magyar és katolikus jelleget kapott. Ez a katolikus-magyar életeszmény kétségbe vonhatatlanul Eszterházy Károly létének egyik alappillérvé vált. Későbbi élete során megnyilvánult küzdelmeiben, törekvéseiben. Nem alaptalan tehát ennek a magatartásnak a gyökereit ezeknek a fogékony éveknek az eszméiben keresni, melyeket a pozsonyi jezsuita gimnázium oltott a fiatal Eszterházy lelkébe.

(Zene.)

Narrátor 1.:

A jezsuiták római papnevelő intézetének magyar tagozata XIII. Gergely pápának köszönheti létét, aki 1579-ben alapította meg a Collegium Hungaricumot, majd azt néhány évi fönállás után egyesítette a Collegium Germanicummal. Az intézet több évszázados működése során kiváló képzettségű lelkipásztorokat és püspököket adott az egyháznak.

- Narrátor 2.:** A 18. század elején a tanulmányi rendet a jezsuiták Ratio Studiuma szabályozta, a háromosztendős filozófiai kurzust négy év teológia követte. Az oktatási rendszer célja nem a tudósképzés, hanem a gyakorlati lelkipásztorok nevelése volt.
- Narrátor 3.:** Az intézet szabályai gondoskodtak arról, hogy a német nyelvterületekről és Magyarországról jött ifjak a tanulmányok elvégzése után visszatérjenek hazájukba, s ott kamatoztassák tudásukat és megszerzett képességeiket. A II. József korabeli monarchia püspökeinek több mint fele germanista volt, a magyar püspökök közül Eszterházyval együtt tizenegyen kerültek ki a Germanicum neveléséből.
- Ellenvető:** És Eszterházy Károly mégsem egy volt a tizenegy közül!
- Állító:** Egy volt, de őt jobban megérintette a pápa, XIV. Benedek lénye. A rendkívül nagy műveltségű XIV. Benedeké. Azé a pápáé, akinek az egyénisége már sok vonatkozásban tükrözte a felvilágosodás hatását. Élénken érdeklődött a természettudományok, a csillagászat, az orvosképzés iránt, Voltaire-rel levelezett. Lehetetlen nem felfedezni az egyetemet építő, mindenben racionális elveket valló és érvényesítő Eszterházy Károlyban XIV. Benedek vonásait. És a tudományok és a művészetek iránti lelkesedést, áldozatkészséget is.
- Narrátor 3.:** Ahogy a pápa elsőnek mérette fel Rómát és készítettett pontos térképet a városról, úgy a püspök Eszterházy Károly megtette ezt Pápa városával.
- Narrátor 1.:** Pápa városa Eszterházy Károlynak köszönheti barokk város formáját. A Fő tér alakját és elrendezését. Amely az európai barokk építészetben egyedülálló.
- Narrátor 3.:** Ahogy a pápa áldozatkészségének templomok és középületek egész sora köszönhető, úgy a magyar püspök falusi templomokat épített nagy számban. És felépítteti az egrí Líceumot, Pápán pedig a Nagytemplomot, a magyarországi késő barokk templomépítészet kiemelkedő alkotását.
- Narrátor 2.:** Eszterházy Károly a pápai Nagytemplomot tizenkét évig építteti. 1774-től 1786-ig. És ugyanezen évek közül kettőben, 1783-ban és 1784-ben felépíttette a pápai végvár maradványaiból és annak alapjaira a versailles-i mintákat követő kastélyt.
- Narrátor 1.:** Pápán még a kórház is az Eszterházyaknak köszönhető. 1757-ben a püspök és bátyja, Eszterházy Ferenc, a főkancellár alapították. Az akkori irgalmasrendi ápodlához Eszterházy Károly biztosította a szükséges faanyagot és százezer darab téglát.

- Narrátor 2.:** 1764-ben Szent Ferenc rendjének pápai kolostorát új szárnyal bővítette a Kígyó utcában.
- Narrátor 1.:** 1771-ben a hatalmas mocsaras tavat Bóhm Ferenc tatai mérnökével lecsapoltatta, helyén halastavat alakított ki, keleti részét termékeny szántófölddé varázsoltatta. A kettő között elterülő területen megvetette a kastélykert alapjait.
- Narrátor 2.:** Szabályozta a céhek működését.
- Narrátor 1.:** Üzemeket és majorságokat hozott létre.
- Állító:** A Rómában töltött három esztendő, XIV. Benedek példája folytatásra talált Eszterházy Károly életében. Folytatásra található a 18. századi magyarországi társadalmi adottságok folytán. Eszterházy Károly erkölcsi, politikai és gazdasági hatalommal rendelkezett. S ennek következtében kezében olyan erők összpontosultak, melyek révén felfogását nemcsak vallási, hanem tudományos, irodalmi és művészeti téren is érvényesíteni tudta.
- Ellenvető:** Felfogását a művészetben csak művész érvényesítheti. Hogyan érvényesíthette volna Eszterházy Károly?
- Állító:** Nézzük meg a pápai Nagytemplom építetésénél!
- Narrátor 1.:** 1771-ben határozza el gróf Eszterházy Károly egri püspök, Pápa örökös ura, hogy a pápai régi plébániatemplomot, mely állítólag már 1467-ben is fennállott, teljesen leromboltatja, s annak helyére saját költségén új, nagy templomot emel, Szt. István első vértanú tiszteletére.
- Narrátor 3.:** Akkori szokás szerint bécsi művészeket szemelt ki erre a munkára. Építésznek Fellner Jakabot, aki az Eszterházy grófok építészete Tán. A templombelső freskóihoz Franz Anton Maulbertschet, aki főleg freskófestő, bár nagyszámú olajfestménye és néhány rézkarca is fennmaradt, s aki óriási munkásságából tekintélyes részt hagyott maga után Magyarországon, főleg a Dunántúlon. A belső plasztikai díszítésre Prokop Fülöp Jakabot, oltárképek festésére Hubert Maurert választotta.
- Narrátor 2.:** Prokop a pápai plébániatemplom munkái mellett, amin 1784 és 1788 között dolgozott, végzett munkát az Eszterházy hercegek magyarországi nyári palotájában, 1776-ban herceg Eszterházy Miklós arcképrelietjét csinálta meg aranyozott bronzból, készített szoborműveket a szombathelyi székesegyház számára, valamint magyar főpapok és főurak rendelésére teljesített munkákat.
Kracker János Lukács 1764-ben levélben felajánlotta szolgálatait Eszterházy Károlynak, aki felismerve a művész nagyságát, elfogadta az ajánlatot, és haláláig megrendelője volt a mesternek.

- Narrátor 1.:** 1783-ban az épület nagy egésze és Maulbertsch freskóműve már elkészült, a további felszerelés 1786-ig tartott el, s a templomot 1795 május 3-án szentelték fel.
- Állító:** Az építkezés minden, még a legkisebb szála is Eszterházy Károly kezében futott össze. Az építésszel, a freskók festőjével és a szobrászokkal állandóan érintkezett, irányította őket, terveiket, vázlataikat felülvizsgálta.
- Narrátor 1.:** Még a legkisebb asztalos, és lakatosmunkára vonatkozó szerződést is eléje kellett terjeszteni jóváhagyás végett.
- Ellenvető:** Eszterházy Károly minden bizonnyal a legjobb gazdához méltóan tartotta a szemét mindenben, amit megrendelt. De a felfogását művészeti téren mégiscsak Fellner, Maulbertsch, az építőművész, a festőművész valósította meg.
- Állító:** Ha nem lett volna Eszterházy Károlynak annyira pontos elképzelése arról, amit meg akart valósítani, s ha elképzelései nem előzték volna meg korát, talán nem is állíthatnánk ennyire bizonyosan, hogy az általa megrendelt alkotásokon az ő felfogása van jelen. Eszterházy nem elégedett meg azzal, hogy az egyes megrendeléseknél a művészek számára kitűzze a témát, hanem részletesen előírta a kompozíciót, az ábrázolás módját, az építészek számára nemegyszer a szerkezetet, az arányokat. A festőművészekről, Krackertól, Maulbertschtól állandóan visszatérő kívánalma volt a világosság, a felismerhetőség, az érthetőség, valamint a pontos meghatározás, az alakok körülhatárolása, elválasztása. A barokkban divatos, túlhajtott fény- és árnyjáték helyett a világosan megrajzolt és jól felismerhető alakokat kívánta meg, korhű ruházatban.
- Narrátor 1.:** A pápai templom freskóinál Maulbertschnek le kellett mondania minden barokkos érzelemről, és a Szentírás történeteit véve alapul kellett ábrázolnia a megrendelt bibliai jeleneteket.
- Állító:** A fantázia szüleményei, a homályos allegóriák helyett Eszterházy azt várta el, hogy a képek a nézők érdeklődését fölkeltsék, és figyelmét megnyerjék. Ahogy a papságtól azt várta el Eszterházy Károly, hogy a hallgatóság értelmére hasson, ésszerűen fölépített beszéddel, világos, jól meghatározott fogalmakkal, szemben az érzelmi hatás elérésével, a művészekről sem volt más az elvárása. Előírásaival megkötötte az alkotó művész kezét, barokkos lendületüket megtörte, de ugyanakkor racionalista józanságát és célszerűségét rájuk kényszerítve új irányba, a barokkot követő klasszicizmus felé terelte

öket. Egy olyan végsőig tehetséges barokk festő esetében, amilyen Maulbertsch volt, a püspök elvárásai és a művész alkalmi átítatódása klasszicizmussal, létrehozta a pápai plébániatemplom legszebb freskóit.

Narrátor 1.: Hogy azután Maulbertsch újra a barokk világában maradt, s élete végén festőként már csak ebben alkotott, nem kérdőjelezi meg a találkozás értelmét.

Állító: Eszterházy Károly megszólalhatott Maulbertsch freskóképein, Maulbertsch pedig a püspöknek köszönhetően még akkor megmártózhatott a klasszicizmusban, amikor az még nem vette át a barokk helyét. Mire hódított, Maulbertsch hűségesen visszatérhetett a barokkhoz.

Narrátor 1.: A barokk volt Maulbertsché. De olyannyira az övé, hogy nem létezett megrendelés, amelynek következtében arra kényszerüljön, hogy eklektikus művet hagyjon maga után. Maulbertsch nem ismert olyan megrendelői elvárást, amely a benne mélyen meglévővel, a barokkal, újjá ne tudott volna születni.

Állító: Eszterházy Károly pedig felfogását legalább olyan éretten képviselte, mint a művész az övét. Így elvárásai – melyek közvetítőn keresztül jutottak el a művészhez – hatottak, s nem maradtak csak teljesítendő parancsok. Nem is maradhattak, hiszen általuk egy 18. századi nagy egyéniség vívódásai és belső küzdelmei gyakoroltak nyomást a régi és az új eszmék közti harmónia irányában.

Narrátor 3.: A pápai Nagytemplom összbnyomásban klasszicisztikus jellegét, a barokkhoz viszonyított tagadhatatlan higgadságát az egész homlokzatfelület visszatérése a síkba, továbbá a háborítatlanul működő nehézkes és támasztó erők: a horizontális és vertikális tagok küzdelemmentes, természetes kiegyenlítődése, a hármastitmusnak minden disszonancia nélküli érvényre juttatása, az összefogó párkány minimális tördeltsége, végül a falnyílások keretezésében józanul mérlegelt plaszticitás adják. Mindez a dekoráció kezelésében megnyilvánuló pedantériával társulva jelenti az új alakító akarást.

Narrátor 1.: Fellner mellőzi a barokk nagynyílású, a hajóval csaknem egybefolyó, fény és árnyékhatásokat keltő oldalkápolnáit, egyhajós rendszert alkalmaz, úgyhogy a templom belseje tulajdonképpen egyetlen nagy terem. A klasszicizmus követelése, miszerint az egész tér minden pontról egyforma könnyűséggel legyen áttekinthető, sehol sem nyerhetett kielégítőbb megoldást, mint a pápai Nagytemplomban.

Narrátor 3.: Fellner templomhomlokzat kiképzése nem vezethető vissza valamely mintaképre. Megoldása előzmény nélküli. A pápai templom

már hat éve állott, amikor 1792-ben Prágában egy kolostori könyvtár homlokzata hasonló elvek szerint épült, de sokkal több barokk sajátsággal.

Narrátor 1.: Maulbertsch három kupolafreskójának klasszicisztikus törekvései európai mértékkel mérve is feltűnően koraiak. Az első kupolán, a fehér és a sárgásszürke architektúra lépcsőzetén térdre ereszkedett Szt. István ruhája fehér, szürke árnyékokkal. Ugyanez a színárnyalat a bal oldali sziklán térdeplő férfiún, s jobbra szintén két ilyen öltözetű alak van. Szt. Péter, aki baljában a kulcsokat tartja, lila ruhát és sárgás köpenyt visel. A centrum körül is csupa szürkével tört színfolt szerepel: halvány szennyeszöld, barnászöld, olajzöld, lilásszürke, mindez gyengézőzöld tájképi háttér előtt. Baloldalt erősebb lezáró hangsúly a diadalív jobb pillére előtt álló, formailag már kiemelt, monumentális apostolalak aránylag élénkebb rózsaszínű köpenye, kármin árnyékokkal. A diadalív alatt és előtt álló ősz szakállú férfiak köpenye párszerűen gyengéd lilásszürke. A bal oldali, felhőbe fúródó oszlop tövébe egy török lép, fűzőld és lila sávozott ruhában. Előtte két nő ül a földön: a fiatalabb különösen jellemző Maulbertschre, ruhája ismétli az előbb említett hervadtrózsaszín-kármin összetételt. Fejéről átlátszó fátyol esik alá. Mellette a mester szignatúrájára rózsaszín virágos gally hajlik. Tovább jobbra hamvaszöld bogáncskóró mered fel. A szignatúra: A. Maulbertsch. A sümegi plébániatemplomban az „A. Maulbertsch Pinx.” jelzésre szintén bogáncs hajlik. A jobb előtérben elszigetelten ül a második heroikus-mumentális alak: az anya gyermekével; az uralkodó színek halvány azúrkék, a jobb térdén citromsárga. A férfiak jobboldali csoportjában leginkább szürkészöld, sárgás rózsaszín (majdnem testszín), ibolya, szürkészöld, a leghalványabb kék és zöld jut szóhoz. A legszélső jobb pillérről violalila lepel omlik alá. Fent a felhőkön fekvő géniusz inkarnátja lilásszürke. Leple fehérbe hajló zöld. A repülő géniusz szárnya halványkék, leple rózsaszín, a hátracsapódó rész halványzöld. Baloldalt is kisebb-nagyobb angyalok gomolyognak, hogy körül fogják a meghasadt ég sárgás mélységét, s rajtuk is megszólal a rózsaszín és zöld kiegészítő együttese.

Narrátor 2.: A szentélykupolán, párhuzamosan a tömegek roppant mozgásával s a felhőtorlaszokon alászálló szentháromságot körülrepdeső angyalsereg ujjongásának fékezetlen crescendójával, a koloritot is valami beteges, dekadens vágyódás jellemzi, hogy a felcsigázott hatás eszközök fortissimójával, minden tekintet célpontjában az erőpazarlás végleteit zúgasza. A szentet jobb felé hurcolják, hol a rezedazöld szőnyeggel leterített

asztal mellől két írástudó öklét rázva rohan elő. És mily jellemző! E brutális motívum szelíd színekbe, halványlilába, halványsárgába és csak valamivel mélyebb zöldbe van mártva. Körülbelül ezek a színek uralkodnak a csoport többi tagján is. Balról keleti férfiak, nők és gyermekek töltik be az óriási termet. A legelső lépcsőfokon ülő török, ki töprengve nézi a jelenetet, világoskék és halványsárga öltözetet visel. Ez a két szín, továbbá szürkéslila, rózsaszín és narancsba hajló zöld szerepel a többi alakon. Minél hátrább állnak, a színek annál inkább halványodnak, szertefoszlanak, melegség nélkül is gőzölögnek. Ugyanez áll a mennyei jelenség színkompozíciójára, csak a földhöz legközelebbi angyalokon tűnik fel élénkebb árnyalatokban a fehér fényben ragyogó kék, a rózsás kármin, az aranysárga és a hűvös tengerzöld.

(Zene.)

- Narrátor 1.:** Eszterházy Károly 1725-ben Pozsonyban született meg az egyik leggazdagabb és leghatalmasabb magyar főnemesi család gyermekeként. A szülők a török utáni évszázadokban fontos szerepet játszó családokhoz tartoztak. Az apa, a galántai gróf: Eszterházy Ferenc. Családját a legenda egészen Őrs vezérig láttatja. A korabeli jezsuita iskoladrámában a vezér fia: „Esterás” a pogányságból keresztény hitre tért családalapító alakja. A történelmi kutatás okleveles adatok alapján a 12. századi csallóközi birtokos nemesi családra vezeti vissza az Eszterházyak származását.
- Narrátor 2.:** Eszterházy Károly apja katonaként kezdte pályáját, majd borsodi főispán és tárnokmester lett. Anyja, Pálffy Szidónia a szatmári békekötés császári megbízottjának, gróf Pálffy Jánosnak volt a leánya.
- Narrátor 1.:** Eszterházy Károly nyolcadik gyermek volt a családban. Fivérei közül Ferenc mint helytartótanácsi tisztviselő Mária Terézia tanácsadói közé került, majd őt bízták meg a magyar kancellária vezetésével. Két másik bátyja a diplomáciai életben jutott szerephez. János külföldi követségeket vezetett, Miklós, aki egy időben oroszországi követ is volt, Sáros vármegye főispánja lett. Őt többször helyettesítette Eszterházy Károly ebben a tisztségben.
- Narrátor 3.:** A családból Eszterházy Károly életére és pályájára legnagyobb hatással Eszterházy Imre érsek volt. Eszterházy Imre zágrábi püspökként került az udvar tanácsadói közé, és élete végéig Mária Terézia tanácsadói között szerepel. Nagy építető, Pozsony nem egy építészeti remeke neki köszönheti létét.

- Narrátor 2.:** Eszterházy Károly gyerekkorát a család pozsonyi városi palotájában és pápai birtokán töltötte. Pápa maradt később is kedvenc tartózkodási helye, ahol egri püspök korában is szinte minden esztendőben legalább néhány hetet töltött.
- Narrátor 3.:** A vidéki élet során a földesúr és az emberei, jobbágysai között emberi közelség alakult ki, amely hatással volt a gyermek Eszterházy egyéniségének alakulására. Később, püspök korában az egri székesegyházban rendszeresen állt a gyóntatószékben minden híve rendelkezésére, válogatás nélkül, vizitációs útjain pedig utazóládáján ülve gyóntatta a falusi hívek egész sorát.
- Narrátor 1.:** Elemi ismereteit házi tanítók vezetésével sajátította el, iskoláit Pozsonyban kezdi meg a jezsuiták hatosztályos gimnáziumában. Még nincs 16 éves, amikor a nagyszombati egyetem filozófiai fakultására kerül, ugyanitt kezdi meg a teológiai tanulmányokat is, melynek első éve után küldik Rómába, a Collegium Germanico-Hungaricumba az alig 19 éves ifjút.
- Narrátor 3.:** Eszterházy Károlyt 1748. március 30-án szentelték pappá. Már mint fölszentelt pap szerezte meg a teológiai doktorátust, és 1748. augusztus 31-én hagyta el az intézetet, hogy germanista esküjéhez híven visszatérjen hazájába, és a lelkipásztori munkában hasznosítsa Rómában szerzett ismereteit.
- Narrátor 1.:** Eszterházy Károly Pápán, a családi birtok plébániáján kezdi papi működését mint káplán. Négy esztendőt tölt el a gyakorlati lelkipásztori munkában, amikor az esztergomi prímás Szent Tamás-i préposttá és esztergomi kanonokká nevezi ki az alig 27 éves fiatal papot.
- Narrátor 2.:** Ezzel megindul azon az úton, amelyre nemcsak kiváló képességei, őszinte papi buzgósága, hanem származása és családi összeköttetései is predestináltak. Bár nagybátyja, Eszterházy Imre prímás ekkor már nem él, de anyai nagyapja, Pálffy János Mária Terézia legbizalmasabb tanácsadói közé számít, és testvérbátyja, Eszterházy Ferenc is elindult már a hivatalnoki pálya fölfelé ívelő útján. Így családi kapcsolatai a leghatalmasabb és legbefolyásosabb pártfogókat biztosították számára.
- Narrátor 3.:** Eszterházy Károlynak is a kor főnemesi származású papjainak útját kellett megjárnia, amikor először a közigazgatásban kapott szerepet. A helytartótanács tisztviselője, tanácsosa lett. A munka az ügynevezett állandó bizottságok keretében folyt, ezek között volt a valóságügyi és lelkészpénztári bizottság, melyekben Eszterházy Károly

is beosztást és feladatokat kapott. Hét esztendeig dolgozott, mint hivatalnok. Megismerkedett azokkal a törvényekkel és módszerekkel, amelyeket az államhatalom felhasznált az ország rekatolizálása érdekében. A bizottságban szerzett tapasztalatait váci, majd egri püspöksége idején bőven kamatoztathatta.

Narrátor 1.: 1759-ben három magyar püspöki szék üresedik meg: Nagyvárad, Nyitra és Vác. Mária Terézia fölterjeszti Rómában Eszterházy Károly váci püspöki kinevezését. 1760 tavaszán szentelik püspökké, májusban foglalja el a váci főpásztori széket. Haladéktalanul hozzájárul, hogy átszervezze az egyházmegyei papnevelést. Alig egy esztendőt tölt Vácott, máris elkezd egy új székesegyház építésének a munkálatait. Lebontja a roskatag Szent Mihály templomot, a város közepén felszáríttatja a mocsaras, vizenyős főteret, hogy az új székesegyház méltó, alkalmas helyet nyerjen. De talán semmit nem visel annyira a szívéen, mint egyházmegyéjének teljes rekatolizálását.

Narrátor 3.: A képzett, energikus és lelkiismeretes fiatal főpap nem maradhatott Vácott, az uralkodó áthelyezi Egerbe. Eszterházy Károly először hallani sem akar erről, de meg kell hajolnia, s bár kortársai szerint lelkében tusakodva és vívódva, de elfogadja az egri püspöki széket.

Állító: Gróf Eszterházy Károlyt 1761. október 10-én nevezték ki egri püspökké, ekkor 36 éves volt. Védőszentje, mintaképe és követendő eszménye, Borromei Szent Károly példájából merítve – kinek a keresztnevét is köszönheti – aszketikus szigor, a papi fegyelem megalkuvás nélküli betartása és betartatása, valamint Rómához való feltétlen kötődés jellemezték. Eszterházy Károly 1762. június 29-én foglalta el Egerben püspöki székét. És átvette elődjétől, gróf Barkóczy Ferencről az egyetem alapítására vonatkozó tervét.

Ellenvető: És mindent másképp alakított tovább, mint elődje elképzelte. A tőle magatartásában, Bécshöz való viszonyában különböző Barkóczy Ferencnek Eszterházy Károly nem lehetett töretlen folytatója.

Állító: Eszterházy Károly egyénisége sok mindenben különbözött Barkóczyétól. Barkóczy püspök kedvelte a barokk pompát, a fényt, a külsőségeket, s a császári udvarral szemben feltűnő hűségéről tett tanúságot. Ami közös volt a két főpapban, az a szellemi nagyság. Kettőjük munkája évszázadokra meghatározta Eger városának és az Egri Főegyházmegyének egyházi és kulturális életét. Barkóczy és Eszterházy kölcsönösen elismerték egymás nagyságát, de ha joghatóságról vagy elvi kérdésekről volt szó, vállalták inkább az összeütközést, mintsem hogy egymás előtt fejet hajtsanak. Eszterházy

Károly mint egri püspök pozícióját tekintve hátrányos helyzetben volt a prímás Barkóczy Ferencsel szemben, de ez nem zavarta őt elgondolásai megvalósításában. Eszterházy, ha jónak látta, felülbírált elődje szándékát, ha kellett, ellene mondott a prímásnak, sőt, mi több, Bécs elgondolásaival sem azonosította magát.

Eszterházy Károly örömmel vette át elődjének az egyetem alapítására vonatkozó tervét, sőt Gerl építésznek egy nagyobb méretű egyemeletes épület megtervezésére adott megbízást. A részletes tervrajz már csillagásztoronynak és könyvtárnak is helyet biztosított az épületben. Az ismételt módosítást, ami újabb emeletet jelentett a jog oktatásának és a papnevelő intézet elhelyezésének megoldására, Gerl nehezményezte, így a személyes ellentétnek köszönhetően a püspök Fellner Jakabbal folytatta tovább a munkát. 1762-től húsz éven át tartott az építkezés, s példátlan erőfeszítések árán az egri Líceum 1782-re építészeti elnyerte végleges formáját.

Eszterházy Károly és az egri Líceum épületóriása között oly benső, annyira szoros a viszony, mint művész és műve között. Egymásra vetnek fényt, egymást értelmezik, egymásra vallanak.

Ellenvető:

A Líceum Eszterházy Károly elképzeléseihez képest egy torzó.

Állító:

Barkóczy három fakultásos universitásra gondolt, Eszterházy elhatározta, hogy felépíti Magyarország első négyfakultásos egyetemét. Az építkezésen túl, melynek maga fedezte költségeit, meg kellett szerveznie székvárosában az orvoscépzést, és megszerezni Bécsből az egyetem működési engedélyét. Eszterházy magára vállalta az egyetem kiadásainak fedezését, és remélte, ha közvetlenül Mária Teréziát keresi meg szándékával, nem lehet akadálya az engedély kiadásának. Mária Terézia Barkóczyhoz továbbította Eszterházy felterjesztését, egy olyan helyzetben, amikor Eszterházy Barkóczy két utasítására is megtagadta az igenlő választ. A prímás nem javasolta az egyetemi privilégium megadását, arra hivatkozva, hogy Egerben nem kívánatos események valósulhatnak meg. Mária Terézia nem hagyta jóvá az egyetem létrehozását, de Eszterházy Károly semmit nem változtatott eredeti elgondolásán. 1769 végén Magyarországon elsőnek megszervezte Egerben az orvoscépzést, mire fel az uralkodónő királyi egyetemé nyilvánította a nagyszombati egyetemet, és anélkül, hogy Nagyszombatban akár csak egy kórház is lett volna, elrendelte az orvosi kar létrehozását. 1772-ben a császárnő megtagadta a doktori fokozat kiadásának jogát az első magyar orvosi iskolától. Majd 1777-ben a nagyszombati egye-

temet átköltöztette Budára, és kiadta a Ratio Educationist, melynek 14. paragrafusa kimondja: Magyarországon csak egyetlen egyetem működhet, mégpedig a budai.

Narrátor 3.: A felsőoktatás állami kézbevétele és irányítása a hallgatók lojalitásának kialakítása és szemmel követése érdekében a felvilágosult abszolutizmus alapvető törekvése volt. E kultúrpolitika szellemében a monarchia területén működő egyetemek számát ötre csökkentették.

Állító: 1784-ben, II. József császár egri látogatása alkalmával Eszterházy Károly arra kérte az uralkodót, legalább ideiglenesen költöztesse a helyhiánnyal küszködő budai egyetemet az egri pompás épületbe. Az uralkodó hallani sem akart róla.

Ellenvető: A líceum nem lett universitas, és Eger városa nem lett egyetemi város. Mi lett volna, ha Eszterházy Károly egy kicsit diplomatikusabb Barkóczy primással is és a bécsi császári udvarral is? Megérte vajon, hogy mindezeknek köszönhetően nem lett Egerben egyetem?

Állító: Egerben sehogy nem lett volna egyetem! Az udvar iránt lojális Barkóczynak sem sikerült volna az egyetem ügyét Bécsben elfogadtatni. Bécsnek az érdekeivel ütközött, hogy Eger egyetemi város legyen. Barkóczy püspök 1761-ben Gerl bécsi építésszel tervekét készíttet a háromfakultásos egyetemhez, jogot, teológiát, bölcsészetet akarva megvalósítani benne, de – érdekes módon – nem jutott ideje a kivitelezésre, mert Mária Terézia 1761 júliusában esztergomi primásnak nevezte ki. Hogy később Mária Terézia Barkóczyt kérte fel az egri egyetemmel kapcsolatos véleményezésre, tudva, hogy Barkóczy ellene fog szólni, leegyszerűsítette a helyzetet. Így lehetett egy magyar ügyet egy magyar püspökkel megakadályoztatni. Márpedig Eszterházy Károly egri egyetemét Bécsnek meg kellett akadályozni. Magyarország első négyfakultásos egyetemét nem lehetett Egerben, nem lehetett Eszterházy Károlynak engedélyezni. Amilyen ő volt, annak épp az ellenképét volt érdeke Bécsnek azon egyetlen magyar egyetemen kiképezni, amelyre az engedélyt szándékozott megadni. A felsőoktatás állami kézbe vétele, az állam beleszólása az oktatásba, a hallgatók lojalitásának kialakítása nem ment volna a szuverén és racionális Eszterházy Károly mellett. Az uralkodónő, amikor többszörösen is nemet mondott Eszterházy Károlynak, valójában kultúrpolitikáját védelmezte. A fő érv az egyetlen egyetem volt, s hogy akkor az Budán legyen, ebből már következett is. Min-

den történet tanulsággal szolgálhat: az embernek nincs miért feladnia a nézeteit.

Ellenvető: És mivel magyarázható az, hogy Eszterházy Károly, aki eléri, hogy egy Maulbertsch a neki kellőt fesse, aki meg tudja valósítani, hogy ne kelljen egy megöröklött bécsi építésszel dolgoznia a Líceumon, ha az nehézkes kérései teljesítésében, aki nem tesz meg olyan utasítást, még a feljebbvalójáét sem, amely az általa hűbben képviselt eszme érdeke ellen való, képes tudomásul venni és elviselni, hogy nem lehet meg az élete főműve, az egyetem?

Állító: Tudomásul venni – mindig újra megkísérelve a lehetetlent –, ami ellen valaki nem tehet, nem feladása semminek. 1763 végén, amikor Mária Terézia nem hagyta jóvá az egyetem létrehozását, bár az építési munkálatok éppen hogy elkezdődtek, Eszterházy Károly semmit nem változtatott eredeti elgondolásain. Az, hogy 1769-ben Magyarországon elsőnek szervezte meg Egerben az orvostudományt, magában véve is országos jelentőségű ügy volt. Amikor 1772-ben a császárnő megtagadta a doktori fokozat kiadását, az orvostudomány ügye véglegesen lekerült a napirendről. Eszterházy Károly ekkor már kellett, hogy tudja, Egerből nem lesz egyetemi város. És mindezek ellenére folytatta az építkezést. Amikor a Ratio Educationis kimondja, hogy egyetlen egyetem, a budai működhet, s a 60. paragrafus rangsorolja a főiskolákat, s az egri universitást a harmadik helyre, a líceumok közé került, Eszterházy Károly továbbra is egyetemhez méltó épületet építtet, csupán az elnevezésben alkalmazkodik a törvényhez. És egyetemhez méltóan, annak megfelelően rendezte is be. Egyetemi könyvtára, amelyhez Európa-szerte vásároltatta a könyveket, amelyet nyilvános könyvtárrá tett, s amely hű képe szellemének és törekvéseinek, a Líceum freskói, festményei, szobrai, az egri Líceum csillagvizsgálója, mind büszkesége volt Egernek és példája egy olyan típusú embernek, aki tisztában van azzal, hogy ami rajta múlik, azt úgy kell megtennie, mintha az erők mellette s nem is ellene dolgoznának. Ettől kisugárzó hatású az életmű. Az, a tridenti zsinat egyetemes újjászületést eredményező területein, a teológiai tudomány fejlődésében és a keresztényi élet terén kiemelkedő mindhárom főpapé: a világegyházban Borromei Szent Károly milánói érseké (élt 1538-tól 1584-ig), Magyarországon az esztergomi prímás, Pázmány Péteré (1570-től 1637-ig), az egri egyházmegyében pedig Eszterházy Károlyé.

(Zene.)

Bobory Zoltán

Tépelődés – Változatok

1
Álmodozásainknak vége
Oda a körülölelő hit
Erejét vesztett hegymászó
Zuhanunk testünk sziklafaláról

2
Elorozták reményeinket
Oda a körülölelő hit
Csúcsról lemondó hegymászók
Hagyjuk el lelkünk sziklafalait

3
Elorozva az ország-harangok
Árnyéktalanok templomaink
Büntelennek tartott lopók
Árulják görnyedt álmaink'

Tartson meg...!

Tari Istvánnak, Magyarkanizsára

Körötte hálóba fogott délibáb,
hátadon az úttal...
kilenclyukú hidunk – mutat
örök csillag-csodaszarvas;

fegyverben álló védőkkel
angyal-szív-dobbanásos
őriző égi sátor –
áldjon Isten s tartson,

Magyarkanizsai Írótábor.

Széjjelszéledtünk

Széjjelszéledtünk.

Nem ér össze kolompjaink
szomorú hangja,
s nem keressük ebben
a vacogtató ködben egymás
lába nyomát sem.

Ki leszegett fejfel
mocsárnak eredt,
másokat úttalan utakon
tüskés bokrok tépnek;

van ki felfelé indult
és remegve sziklafal
szélén szédeleg.

A bátrabbjára farkasok
és baltások lesnek...

Széjjelszéledtünk.

Szélbe vezett a faragott
furulya hangja is,
s mintha pásztorainkat
hetérák táncoltatnák.

Lesz-e, ki az elhajított pásztorbotot
kézbe veszi, s int
a zavarodott terelőkutyáknak...?
Vagy itt veszünk mind,
ahol ránk ér örök,
csillagtalan éjünk?!

Pozsgai Györgyi

Ébredj!

Rügyező ágak –
havasok emléke ring
könnyező fákon.

Kiszáradt kéreg
szürkellő tájba simul –
lesz feltámadás?

Szemem öleli
a lélegző tar fákat –
bujtató fény.

Szívdobbanásra
lüktető remény felel.
Madár fuvoláz.

Felvillanó

Rügyfakasztó nap;
ágak téli szomorát
remény issza fel.

Bíborló strasszkő –
meg-megvillanó napfény
szemed alkonyán.

Cseresznyevirág.
Emlékek lágy szirmai
megsimogatnak.

Szemed kitarva –
megállítva az idő
percnyi mosolya.

Dermedő

Árván meghajló
fűzfára cinkék szállnak –
könnyek a hóban.

Mozdulatlan fa
kődbe veszik a parton –
emlékek tornya.

Hazatértek a
vadludak – jég őrzi még
vonulásukat.

Utolsó levél
a dermedt ágra fagyva.
Végső mosolyunk.

Egy nap veled

Mámorító a
halványrajzú délután –
mosoly szíromlik.

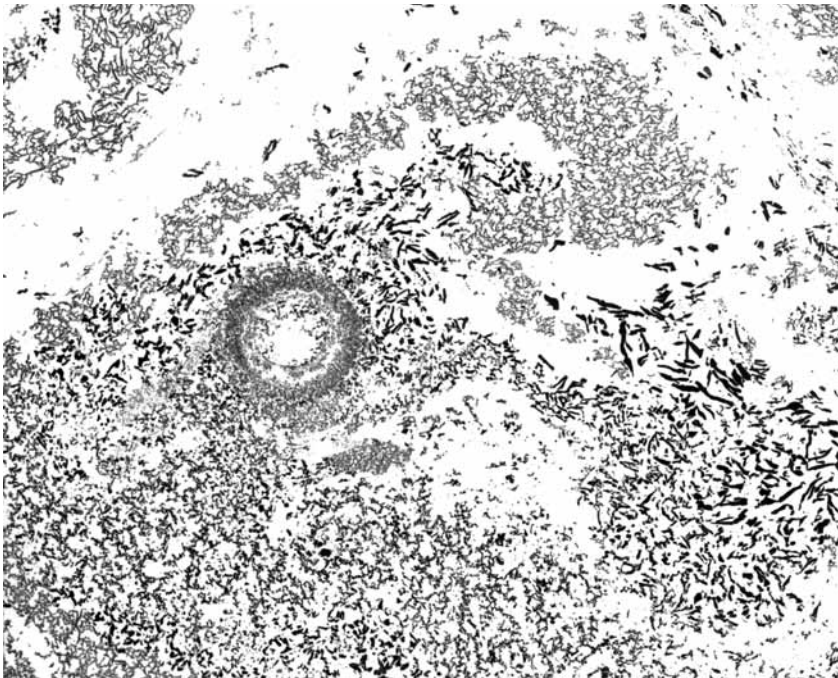
A hárs tetején
dulakodó szarkapár –
csipkellő percek.

Szombat reggel

Esetlenül bús
ma ez a szombat reggel –
párás őszi úsztat.

Éjszaka ring még
harmat áztatta ágon –
azúr tollú csend.

Szitáló ködben
hullanak a levelek –
halott méltóság.

Pécsi Györgyi

Albert Gábor nyolcvanéves

Hálás vagyok a sorsnak, hogy eszmélődésem a hetvenes évek végére, a nyolcvanas évek első felére esett, mert így testközelből élhettem át a magyar szellemi élet legutóbbi emelkedő korszakát. Elemi erővel mozdult meg a szellem több évtizedes elfojtás után, a magyar irodalom földrengésszerű erővel dobta fölszínre az elhallgatott múltat, a magyar sorskérdéseket, a magyarországi társadalom és a magyar nemzet súlyos, katasztrófával fenyegető betegségeit. Persze, hisztérikusan cenzúrázott a hatalom, Illyés *Szellem és erőszak* kötetét még 1984-ben is zúzdába parancsolta, de katartikus erejű megszólalások is nyilvánosságra tudtak törni. 'Első kézből' láthattam Sára Sándor *Krónika*-sorozatát (1982), a Gulyás testvérek *Én is voltam Isonzónál* (1986) dokumentumfilmjét, világosító erejűek voltak Csoóri Sándor esszéi és persze Nagy Gáspár rendszerváltó versei – mind megannyi mérföldkövek, amelyek megtörték a hosszú hallgatást, és megroppantották az önmagát mindenhatónak vélő párthatalmat. E mérföldkövek egyike Albert Gábor *Emelt fővel* című szociográfiája volt, amely 1983 decemberének utolsó napjaiban jelent meg először, és sajnos mindmáig utoljára. Személyes, és, a háttaron túli irodalmakkal foglalkozgatva szakmai ok miatt is izgatottan vártam a könyvre. Valahogy azonnal megéreztem, hogy Albert Gábor elmélyült tudósi alapossággal és megszenvedett személyességgel megírt munkája a magyar szociográfiai irodalom klasszikusa. Megtaláltam benne mindazt, ami a korabeli történelemkönyvekből hiányzott, helyére kerültek fejemben a dél-dunántúli népmozgások, a felvidéki, a bukovinai, a moldvai és a délvidéki magyarok szenvedéstörténetei, a magyarországi németek és délszlávok meghurcoltatásai, kirajzolódott a II. világháború körüli remények és poklok láncolatának az ok-okozati képe. Egyben láttam a kitaszított népcsoportok otthonkereső kálváriáját. Önböli János és családjának szenvedéstörténete személyes emlékezetem részévé vált, a könyv személyes eszmélődésem egyik alapkönyve lett.

E könyv alapján azonosítottam magamnak Albert Gábort.

S e könyve után nem lepett meg Albert Gábor akciója az 1986-os írószövetségi közgyűlésen. Előzetes bejelentés nélkül szólalt föl, nem ajánlott alkut, intrazigens és kőkemény volt. Nem tudom, melyik vonása volt akkor rokonszenvesebb: szavainak roppant súlya, vagy az, hogy az ellenzékkel előzetes egyeztetés nélkül, vakrepülésben, kamikazeként találta telibe az álkiegyezésben mint végső megoldásában magát ringató párthatalmat.

A rendszerváltás után rövid időre az Új Magyarország napilap főszerkesztője lett. A lap halálra volt ítélve, mert olyan intellektuális elvárással és erkölcsi gyanútlanysággal, ahogyan Albert Gábor vezette, szükségszerű volt bukása. Alattomoságok, acsarokodás és arrogancia kísérte a hatalomért vívott kőkemény – kézitusa – harcot. Ha az

Új Magyarország megmaradhatott volna, ha *az* a lap maradhatott volna meg, akkor talán az a Magyarország épült volna, amelyet vártunk, akartunk. Mert akkor még, a rövid ideig tartó, egy-két éves eufória fölújító ereje mozgósítani tudta volna a biológiai erőt az országban, hiszen akkor még a hatvan-hetvenéves parasztembereknek nemcsak a tudásuk, de fizikai erejük is készségben volt. De fölöslegesen, ismerjük a folytatást, a rendszerváltozás után két évtizeddel odáig jutottunk, hogy a társadalom mély depresszióba zuhanását kell konstatálnunk.

*

Albert Gábor az Új Magyarország után nem kapott másik esélyt a közszereplésre, igaz, ő maga sem akart ilyet vállalni. A történetek után, mint a rendszerváltás szellemi előkészítőjének ismert alakja, akár meg is sértődhetett volna, de visszatért íróasztalához, hogy teljes erejével azt folytassa, amit e rövid intermezzóra visszább fogott: hogy továbbra is föltegye a magyarországi társadalom és a magyar nemzet valós kérdéseit, és megpróbáljon azokra illúzió és önáltatás nélküli, reális, ám mégis eszményekkel teljes válaszokat találni. Újra és újra, konok kitartással, hiszen a kudarc, amelyet a fellelmes rendszerváltoztatás miatt is hirtelen megtapasztalt, nem kivételes pillanata volt sorsának. Egész élete a vert helyzettel, a társadalmi, nemzeti leveretéssel való szembenézéssel telt, s azzal, hogy újra és újra ellentmondott a vert helyzetnek. Egész élete, mondom, hiszen írói indulása pontosan egybeesett az ötvenhatos forradalommal, melyben betegsége miatt nem vett részt, de amely mégis megjelölte. Nem a forradalom és szabadságharc apoteózisa foglalkoztatta, még csak nem is a megtorló diktatúra bűneire való emlékezés, hanem – a vert helyzetből az irány- és megoldáskeresés elszánt igénye és sürgetése.

A magyarországi társadalom morális és mentális állapotának illúziótlan fölmérése, a követendő értékekről való tanúskodás és a cselekvés lehetőségének a kutatása jegyében indult pályája, szép- és tanulmányíróként, melyet hamarosan a gondokat célra tartóbban elemző műfajokkal bővített. Esszéinek és szépírói munkásságának egyik meghatározó vonulatában olyan történelmi helyzeteket vizsgált, amelyeket leginkább hasonlatosnak látott a Kádár-korral. Az analógiát a kiegyezés korában, a hamis kiegyezésben látta; illetve az 1848/49-es szabadságharc leverését követő emigrációban kutatta, hogy a bezárult világban hogyan forgácsolódnak szét és emésztenek föl az energiák. Az *F. Miklós Oravicán* (1988) kisregényében a szövevényes viszonyok közötti túlélésért, megmaradásért morális tisztátalansággal fizető besúgó természetrajzát, illetve a besúgás ördögi hálóját rajzolta meg. A *Zsákutcák hősei* (1989) című nagy ívű történelmi esszéregényében pedig azt, hogy a legnemesebb erők is mint fordulhattak egymás, végső soron önmaguk és a nemzet érdekei ellen. A negyvennyolcas emigráció emblematikus alakjainak, Szemere Bertalannak, Teleki Lászlónak és Kossuth Lajosnak a sorsát követve arra mutatott rá, hogy korántsem történelmi fátum, magyar betegség, átörökölt végtet okozta az emigráció széthullását, hanem nagyon is közön-

séges emberi tulajdonságok, gyöngeségek. S azt is vizsgálta, melyik modell volt az életszerűbb, melyik nem táplált hamis illúziókat, vagy ugyan melyik számolt kevésbé a realitásokkal, ám megszólító erővel vállalta föl az eszmények ragyogó tisztaságát, fényét. Az emigrációban összeroppant, de folyamatosan a cselekvés módját az 'ahogy lehet' megszállottságával kereső Szemere Bertalan alakja különösen rokonszenves Albert Gábornak. *Lidérc minden, mi homályba vezet* (1999) címmel különös műfajú könyvben, történelmi levéregényben dolgozta föl leveleskönyvét. „Szemere kísérlete kudarcba fulladt. Az alkat és az elhatározás párharcában az alkat bizonyult gyöngébbnek – summázza Szemere életét az író, s hozzáteszi, s ez már, azt hiszem Albert Gábor elve is: – Egy életprogram igazának azonban nem a siker a mércéje.”

Persze, csak részben fordult azért a 19. század második feléhez az író, hogy történelmi analógiát keresve tisztázhassa jelenünket, részben azért, mert önmagában is roppant izgalmasnak, fölfedezésre várónak látta. Újraolvasta Eötvös Károlyt, összevetette a festőzseni Mednyánszky alakját a sikeres Munkácsyével, végigkövette Vajda János kínlódásait, és sorolhatnám. Ha Albert Gábor a történelmi tárgyú esszéiben, esszéregényeiben nem keresne analógiákat, esszéi akkor is a szellemi fölfedezés izgalmát adnák. Kivételesen hatalmas ugyanis az a szellemi rádiusz, amelyet befog és közvetít; szakavatott történészként, kultúrtörténészként, akkurátus filológusként részleteiben is pontos és egzakt, ugyanakkor a mesélésben, felidőzésben örömét lelő szépíró magával ragadóan láttató és érzéki: háromdimenziós térben tapinthatóan életközeli a mű teremtett világa.

A szellem: rendező nyugtalanság – mondotta Németh László, én ezt a rendező nyugtalanságot különösen erős intenzitással érzékelem Albert Gáborban. Mert nem műveltségről, iskolázottságról kell beszélünk, hanem valóban a szellem nyugtalanságáról, amely bárhová fordul, mindenütt meglátja az újrendezés, az új szempontból való olvasat lehetőségét. Mint az utóbbi esztendő egyik kiemelkedő esszéjében, a *Véddekező halálraitéltékben* (2007). Itt Szókratész és a szofistákban egyenlőtlen, tragikus végű ütközését meséli el úgy, hogy jelenünk lényegének dilemmáit ragadja meg: a kettős erkölcsöt, a természeti és a kodifikált jog, erkölcs dilemmáját, a média felelősségét és felelőtlenségének katasztrofális következményeit.

Hogy valahol utat tévesztettünk, tudjuk. Hogy a zsákutcából ki kellene valahogy másznunk, azt is. Magyar betegségnek ismerjük az önsajnálatot, az önsiratást, a kisebbrendűségi érzést, – és az erkölcsi fölény tudatában – a jobboldal bizonyos kényelmességét, renyhességét. Régi démonaink mellé a rendszerváltozás után újak termelődtek. A konzervatív értékekben való elbizonytalanodás, a bénító apátia például. Albert Gábor tántoríthatatlan elszánással szedte és szedi ízekre démonjainkat olyan emlékezetes írásokban, mint – csak néhány beszédes című esszéjét említve – a nyolcvanas évekből: *Hagyd a bűnbakkeresést! Építkezz!*; *Elveszünk, ha elveszítjük magunkat*; *Az igazság markában*; az újabbak közül: *Túlélési technikák*; *Vajúdó Európa*; *Veszélyérzet*

és jövőkép; Sorskérdés – Létkérdés?; Csakazértis! Intellektuálisan fölverte rugaszkodik neki, hogy kiiktassa a hamis premisszákat, és tanúskodjon a klasszikus, kétezer éves keresztény európai értékek mellett. Indulattal, haraggal, izzó szenvedéllyel – és csibészes derűvel, csipkelődő kedvvel, vitázva és pörölve. Tudván és mondván, hogy zsákutcánkból és démonainktól csak úgy szabadulhatunk meg, ha a korban napra készen vagyunk készek szemléletünk és gondolkodásunk kritikai megújítására.

*

Albert Gábort a recepció elsősorban közéleti és történelmi esszék írójaként becsüli és jegyzi, holott jelentős elsődleges szépirodalmi műfajokban tett alkotói munkássága is, monumentális életművében – mintegy harminc önálló kötetnek – harmadánál több a nem történelmi vonatkozású szépirodalmi könyv. De valóban, mintha két írói alkata lenne Albert Gábornak. Az egyik az esszéíró, amelyik kristálytisztá és világos gondolatívben, szoros célra tartásban fogalmaz, a másik a szépíró, amelyik sokfelé indult, sokfelé kutakodik, és roppant bátran, már-már szertelen csapongással kísérletezik. És persze, ezekben is démonokkal csatázik: elbeszélései, regényei többnyire – olvasatom szerint – az embernek a saját, belső démonaival vívott személyes küzdelmét veszik bonckés alá. Személyes démonait, akkor is, ha az író nemzedékének sorsalakulását vagy az értelmiségnek a megvívott vagy elhunyszkodott csatáit vizsgálja. Persze, Albert Gábor is írt emlékezetes realiztikus elbeszéléseket, ilyen mindjárt a debütáns kötet címadó novellája, az 1964-es *Albérleti szobák*, aztán az *Egy lakodalom végelszámolása*, az *Így fullad meg egy ember* drámai zsánerremeklése vagy az *Esti beszélgetés halott apámmal* megrendítő konfessziója. De albertgáboribbnak a formabontó, illetve új formára törő elbeszéléseit látom. Mint a *Sárkány és oktaéder*, a *Lidércnyomás*, a *Csontváz-filagória* címűeket, amelyek a valóság abszurdításának és a tudat abszurdjának a metszéspontján jelenítik meg az ember szabadságát bénító félelmet. De démonokkal csatázik a parabolisztikus *Az istentagadó* (1968) hőse, Akhilleusz fia is, akinek zaklatott belső monológjában az író lélektanilag hitelesen rögzíti a kudarcra ítélt lázadást, a könyörtelen megcsalás és elbukás történetét. De Albert Gábor hősei leggyakrabban nem sorsuk különlegességében, hanem sors- és létértelmezésük elszántságában emelkednek ki a hétköznapokból. Mint az 1967-es *Vesszőfutás* elbeszélés fiatalembere, aki végzetes elszántsággal fut, hogy önmagát legyőzze.

A tradicionális prózától talán Albert Gábor regényei, kisregényei távolodtak el legmesszebb. A *Kagylóhéjban* (1974; *A cet gyomrában* címmel 2003-ban), a *Mi pedig itt maradtunk* (1996), a *Hol vannak azok az oszlopok?* (1985), a *Meghal az élő, újjászületik a holt* (1977) és a *Függőfolyósok* (2006). Nagyon nehezen megragadható az író karakteres, nemigen hasonlítható regénypoétikája, mert regényei nagyon összetetten, leginkább labirintusosan komponáltak, és igen különböző, gyakran kevert nyelvi regiszteren szólalnak meg. Regényei egyszerre életszerűen és groteszkül, abszurdisztikusan realiztikusak, bennük nagy szerepet kapnak a tudat szürrealizmusán átfolytatott vagy

a szürrealizmussal ötvözött emlékek és álmok. Az elbeszélő sokféle eszközzel él, néhol konfessziószerűen önföltáró, máskor mintha a prédikátor traktátusát vélnénk hallani. A gazdag asszociációs terek, a kaleidoszkopikus elrendezettség, a gyakori perspektívaváltások kihívás elé állítják az olvasót. Talán azt mondhatnám, a regények fölütésében és részben kifejtésében is az olvasó a káosszal találkozik előbb, vagy még inkább: a hős tudatának, jelenlétének a rendezetlenségével, mint *A cet gyomrában* (2003) című regényében is, amely formátlan megformáltságában az emberhez méltó lét negatív világképét jeleníti meg: az élet nyomasztó, animális, szorongó, nyomorúsággal, kiszolgáltatottsággal, apátiával telt és vigasztalan, a „cetszörny”-höz hasonlatos. Albert Gábor az ének a világban való elbizonytalanodását, a személyiség integritásának a sérülését vagy megbillenését az élmény- és idősíkok zaklatottságában, rendezetlenségében, kuszaságában és a nézőpontváltásokkal jeleníti meg, ám a regény(ek) végére mindig helyreáll a rend, az élni akarás reménye legyőzi a káoszt. Mert ha megrendül is az integritás, ha alul is marad olykor-olykor az egyes ember, a sámsoni, falakat megrendítő hitben fogant és a hitből táplálkozó erő mindig jelen van. De ennek az erőnek a jelenlétét csak szellemi és mentális ébrenlétben észlelhetjük.

*

De miért is hárul nagyobb figyelem az esszéíró Albert Gáborra, mint a szépíróra, holott regényei intellektuálisan, művészileg nem kevésbé izgalmasak és izgatóak, mint esszéi? John Lukacs azt mondja: „Egy nemzet történelmében a nemzeti jellemnek nagyobb szerepe van, mint intézményeinek, legalábbis hosszú távon”. Zbigniew Herbert pedig, Nagy Gáspár idézi: „A tehetség semmi, elrontható, elpazarolható, ami igazán számít, az a jellem.” A mi történelmünkben jó másfél százada, talán már a kiegyezés-től, de a múlt-múlt századforduló és Trianon óta bizonyosan, sorozatos üzemzavar állt be. Egymást követték a társadalom és a nemzet teherbíró-képességét megkísértő rendszerváltozások, köztük olyanok, amelyek erőszakosan és generálisan próbálták lecserélni a korábbi értéket, hagyományokat, életformát, világképet. Ezért a mi régióinkban régtől fogva és ma sem elég, ha az író tehetséges, nem elég, ha magas szinten ír – századok csiszolták ki a magyar értelmiség és a magyar író példaértékű modelljét, azt, amelyik a személyes üdvösségét nem választja el a köz üdvösségétől, a szellemi igényességet az erkölcsi igényességtől, azt, akinek az élete lényeges ponton nem kerül ellentmondásba meggyőződésével.

Mióta is, hogy úgy érezzük sorsunkat élve, mintha a Kárpát-medence fölött, lehajtott fejjel *elaludt volna a Gondviselés (Tamási Áron)? A Gondviselés lehajtott fejjel tán jó ideje szendereg, de hál' isten mindig voltak lármafáink, őrtüzeink – ilyenek voltak a magyar irodalom mindenkori kiválóságai, s én hozzájuk sorolom a nyolcvanéves örökifjú Albert Gábort.*

Elhangzott 2009. november 11-én a Magyar Írószövetségben, Albert Gábor nyolcvanadik születésnapjára.

Korányi Mátyás

A kocka elvan

Ásó, harang, nagykapa:
termel a kockatelep.
Kockanya és kockapa,
passzentes kockagyerek.

kockaégen kockanap
kockaváros kockaház
kockabát és kockalap
kockaisten megaláz

Él erre egy szent család,
fénylő kockát bámulnak.
Kontinensnyi kockaláp,
zsíros kockalábujjak.

kockahívek élei
kockaszobrot faragnak
becézgetik „eloi”
kockahangon kacagnak

Minden egyéb forma torz.
Zakatol a kockagyár.
Kockarobot, kockasors,
Mindenkire kocka vár.

Sötét kockamadarak
gyülekeznek lelleden.
Hat oldalán hat alak.
Kockázatos a jelen.

Anatómia

Ha a versnek volna lába,
kisétálna a határba.
Megpihenne a pataknál,
néhány tiszta lépést kapnál.

Ha a versnek volna keze,
biztos kézen állna vele.
Hiszen a világ jó tágas,
elfér benne egy tótágas.

Ha a versnek volna szíve,
ott feszülne súlyos íve
a világnak, fennkölt látvány,
mint egy vasbeton szivárvány.

Ha a versnek volna agya,
bevésné milyen nagy a
rendszer, amelyben megfogant,
így pendülne a pszicho-lant.

Ha a versnek volna arca,
eltorzítaná kudarca.
Mint a januári hideg:
ráfagy, hogy nem kell senkinek.

Se száj, se orr, se szem, se fül:
a vers mindentől mentesül.
A vers megfogant végtelen,
ha riogat az értelem.

Altató

Hunyd le már égető, kék szemed,
lehunyta sok szemét a ház is,
nem nézte senki, hogy mit teszek –
kisbalázs csak egy ócska frázis.

Lábadra hajtom a fejedet,
hogya nem alszol el, bogaram,
nem tudok aludni, zizegek –
kisbalázs, mindennek oka van.

Villamosnyi deficit alszik
– szendereg vele a megszokás –,
semmi ágán csönget egy picit –
aludj el mocorgó kisbalázs.

Már alszik a széken a kabát,
bár ébred a tudathasadás –
szádba tömöm, mint kínhalált,
ha nem kussolsz, drága kisbalázs.

Szundít a labda, meg a síp, csak
szívem pattog sípólva folyton,
a jó vércukorral kinyírnak –
kisbalázs, az átkodat hordom.

Távolságot mint üveghegyet
adj nekem óriás kisbalázs –
ha magamra hagysz, én jó leszek,
fegyelmezett úr és katonás.

Tűz leszel! Bűn és kaloda!
Könyörgök, hunyd le hát kis szemed.
Nem érted? Nincs kiút. Nincs csoda.
Aludj el szép Lelkiismeret!

Bak Zsuzsanna

Téli nyár

Egynyári hangulat. Sisteregtél csak,
Izzott az aszfalt a sínek vonalán.
Elvadulni látszott bennem a gondolat,
Hogy megégni vágyom. Az út másik oldalán
Egy szerelmes pár ígért egymásnak szerelmet.
Arcod az arcomba álmok nélkül szaladt.
Szívtalak magamba, s gyűlölve szeretett
Ezeregy szeretőd, ki nap nélkül maradt.
Én szeretni is csak rákvörösen tudok.

Ősz volt. Egy őszi viharhymnuszt zengtek
Éjjel a körtérre hazatérő árvák.
Zaj volt, mert neked zajok kellettek
Az éjbe, de bennem hangjukat bezárták
A kételyek, ahogy nap, mint nap nyugtattál:
„Több van, de a többiek nem olyan fontosak.”
Mondtad, s magadhoz olyan közel húztál,
Hogy ne lássam tisztán magamat s magadat.
Az esőillattól elbódultam halkan.

Csendet akartál, és csendek jöttek-mentek.
Majd tél lett, és te hóval takaróztál,
A hó a vállamról reggelre lepergett,
Mit esténként a válladon magaddal hoztál.
Ennél halkabban suttozni nem lehet.
Megállt a szív e kényszernémaságban.
Egy éjszakai járat tépte csak a csendet.
Az ablakban már magamat sem láttam,
Éreztem a fagyot, s hallgattam csak.

Hajnali báj

Alszik a hó, és csak suttog a táj.
A köd szele mondana valamit még,
De az éj betakarja, s a hajnali báj
Dala duruzsol csendben a falakon túl.

Pára szövi köpönyét, s leteríti
Körben az alakon túli világban.
Láttam, ahogy kezeit melegíti,
Mielőtt elfut a kerteken át.

Sála, az inge, kabátja a széken,
Mind odaillik a téli szobába.
Szeretőm alszik, a párna a szívem,
A Hold mosolyog ma az ég peremén.

Idővel

biztos lehetsz abban
ahogy én magunkban
hogy túljutottunk
a kezdeti nehézségeken
fröcsögnek a távozni nem tudó
emlékek szanaszét amerre jártunk
már csak az utcák emlékeznek
rájuk, a hangulatokra.

és amiket suttogni mertél csak
a fülembé megadja magát
az időnek egyszer minden ami titok

már csak közvetlen közelről
érezlek ha itt állsz előttem
és az illatod is elbódítja a józan
ítélőképességet de csak akkor ha
itt vagy messziről már tudok
védekezni ha el akarlak felejteni
hát elfelejtelek

Őszi dal

Magunk voltunk csak.
Mind otthon maradtak
Az önző érintések.

Csendek ragyogtak.
Mind elillantak
Félelmek, feltevések.

Ujjaim illettek tarkód ívéhez,
Melletted boldogan unatkoztam.
Hogy táncoltunk!
Ringattam magam benned,
S nevettem kislányos zavaromban.

Kora őszi varázs.
Simogasd felemás
Régi-új életem.

Te, mint vigasztalás
Mit nem értene más,
Úgy jöttél, hirtelen.

És ott a kertben,
Ha álom volt minden,
És elképzellek csak,

Illatod ingemen,
Bőröd tenyeremben,
Szép álmok maradnak.

Karádi Márton

félretett harag

emlékek próbafülkéje, ennyi a jelen.
kezeid magamról levetem.
és azt hittem,
hogy mint összegereblyézett szemetet a szél,
széthord lassan engem is a pusztulás
de téged hiányol,
éhségstrájkba fogott a késen a rozsdá
bennem meg a rossz érintetlen,
mindentől megkímélt maradt.
mint burokban született gyerek
olyan ez az öklömbe szorult harag.

bizonyos határok

megengeded, hogy virágokat ültessen a kertedbe,
most ezeknek a szirmait tépkeded.
azt mondta, veled lenni
mint egy méhen kívüli terhesség, olyan
ez meg benne még nem is él, ezért végső soron...
osztrigát enni kegyetlenebb dolog.
most azért írsz neki, hogy tudasd,
míg kórházban volt, kerted túlburjánzott,
veszélyezteti a szomszéd veteményesét.
rajtad ezentúl óvszer. növényei gyökerén cserép.

épületttest

akkor még sok volt bennem az új, az érdekes.
széthordott mindent a tekinteted.
később már csak azt szeretted bennem,
hogya éjszaka féltél,
bekapcsolva hagyhattad az arcom.

hideg hálád csak nélkülem lehet kerek,
mint a nyelv hiányát ölelő füstkarika
vagy mint egy belső udvarát szorongató bérház
vagy egy étkezőasztalon hagyott,
levetett jeggyűrű üres krátere.

megfogadtam, hogy többet senkihez sem szólok.
nem etetek macskát, nem simogatok gyereket.
de hangom mégis, mint egy háziállat, rendszeresen elkóborol
csak a szomszédoktól hallom vissza tetteit.
esténként lassan, megfontoltan mosakszom.
szappant szopogat a fürdőkádban a víz.

aztán national geographic-ot nézek.
a világ teljesen üres. mindenhol hiány és mélyedés.
a hegyek is csak a földgolyó kifordított zsebei.
válaszfalat húzok magamban hit és a tények közé
dühvel szigetelem mosolyom réseit
a sok csalódás rendben tart. mindig hófehérre meszel
ez a ház rajtam így lett kész. csak egy dologban hibáztam.
nem építettem vészkijáratot az imáknak.

félkész

mostanra kinőttem mindent.
kaptam nagyobb ruhát, szekrényt
és a gyermekkori homokozómat is
sivatagá nevelték
ezért arra kérlek,
ha már úgy bánasz velem, mintha nem lennék más, csak egy kutya.
legalább a köldökzsinór pórázára köss ki újra, anya
talán hibáztam.
mert végre szerettem volna megérteni a pofonokat:
zsebemben ott a tárcád, mégsem a pénz lopott, hanem a bűntudat.

kemény

a templom a fejem felett
háztetőként összetett kezed
amiben én az isten szobra vagyok,
mint ahogy szenteltvízé a jégcsapok
nekem betegség, neked fájdalom.
mindkettő csak szerep.
súgólyukai rajtam a sebek
persze nekem is lehettek volna a bűneim nagyok
de keménységeden mindegyik gellert kapott
kigyógyulni pedig minék,
úgyis kiszellőztetik utánam a szobát.
mint belőlem istent a betanult imák.

Bozók Ferenc

Éjjel az egri strandon

Intarzia-rajzolatú a platánfa,
és ékszeresen ragyogó rovarok
és színehagyók a smaragdszinű lombok.

És úgy lebeg itt ma a vízen a Hold, mint
strandlabda, mit otffeledett valaki,
és kilukadt, leeresztett.

És mártva magam be az éjjeli vízbe
gyors vérhalait kusza indulatoknak
lágy vízbe merült szivem elfeledi.

Alkonyat

Vigyázz, vigyázz! A pillanat hevében
olyat teszel, mi gondolatban is bűn,
papucsban állsz az alkonyatba tűzve
a vertikálisan tagolt lugasban.

Vigyázz, az alkonyat nagyon komor ma,
toronyból les reád, sötét komorna,
dohányzol és vetíti rád az árnyát,
s kezében ott a szabdaló szorongás.
Vigyázz! Kezében ott a húsbárd.

Talpnyomom olvad

Bánatos őszi avarban
tán valahol lemaradtam?
Mondja, Uram! Hova lettem?
Látnak-e még Budapesten?

Széldzsekiben dudorászva
járok-e még a Tabánba?
Mozdul a talpam, a térdem?
Itt vagyok, itten egészen?

Megvagyok, itten egészen,
ballagok, olvad a léptem.
Láttok-e? Tudtok-e rólam?
Talpnyomom olvad a hóban.

Szakolczay Lajos

Látomás és Indulat

Dienes Gábor és Nagy Gábor, valamint nyolc textilművész kiállítása a szegedi Regionális Összművészeti Központban

A Magyar Festészet Napja eseményei – így a szegediek is – arra mindenképpen jók voltak, hogy szembenézzünk kortárs képzőművészetünkkel. Elsőbben azokkal a mesterekkel, akik – alkotók mellett tanárok is lévén – meghatározták/meghatározzák nemzedékek gondolkodását, képzőművészeti fejlődését. Tehát nem csupán a szakmát (ez fontos!) ismertetik meg hallgatóikkal, akik közül a szerencsésebbek föltehetően ugyancsak mesterekké válnak, hanem az erkölcsre alapozott tudás föltornyozásának módozatait is. Itt mindennél jobban a *munkaerkölcsre* gondolok. Arra az anyaggal megvívott harcra, amely nélkül nincs igazi művész. A forma (szerkezet, színvilág stb.) csak cifra szolgál, ha az egészen – a művészetté avanszált *világ-egészen* – nem üt át az átszellemítés folytán különösen lényegivé lett alkotói akarat.

Füst Milán, a költő, az esztéta, az immár fél évszázada időlegesen bölcsészettudományi katedrát is kapó professzor jól tudta – fullánkos, a legnagyobbakat sem kímélő előadásaiban bizonyította is –, hogy a *látomás és az indulat* a művészet legfőbb motorja. Természetesen nemcsak az irodalomé.

Tehát a képzőművészeté is? Két karakteres festőművész életműve (életművének esszenciája, friss művekkel tarkítva) legyen a bizonyíték.

Dienes Gábor maszkokkal színesített színházában – a művész a képzőművészet Molière-je – megállt az idő. Mi állította meg? A keserédes, néha öngúnyként is fölfogható nevetés (*Faragom önmagam – Szobortanulmány – 2004*). Ám ez a kacaj (néhány esetben hahota) nem – nemcsak – a karikírozó jellegben rejlik, hanem az ember „bestiárium voltában” is. Az életműben nincs az a függöny, ami el tudná rejteni az élő, csaknem lélegző bábuk (végső soron mi magunk) marionett-szerencsétlenkedéseit. Állatvöltünk olyannyira drámai nyüzszítését, hogy az álarc mögött ne csupán a kivetett pára (kifestett lélekjáték!), de drámai magárahagyottságunk is lássék.

Többnyire vegyes technikával készült (az alap mindig farost), a grafikai gesztusok ellenére is vérbő festőiségről tanúskodó *festményein* egyszerre van jelen egy sosem volt világ lírai szarkazmusa (Krúdy-alakok arzenálja színesíti a festő

palettáját), és keserédes mosoly kíséretében az emberlétből következő drámaiság. Szürrealista beütésű madárfigurák játszanak a természettel megédesített *lét* hangzó instrumentumán (*Kirándulás* – 2009), mintha ez a hol növő, hol fogyó hangszer képes volna megjeleníteni az elemózsiaként magukkal hozott *időt*.

Mert minden madárijesztőszerű alak tüdőlebenyében *óra* lakik, ám a furfangos, csavaros észjárású kombinátor alig tudja (nem is meri) kibontani eme „testékszer” dobozát. Akarva-akaratlanul ironikus valóságmodell képződik a jelmezek bőségétől roskadozó színpadon, mikor is a groteszk rikító kivagyisága (vajon a friss *Profilokon* – 2009 – az arc a lélek tüköre-e?) alapjaiban meghatározza eme gunyoros világlátást. A velencei karnevál *álmittas* alakjai szövetkeztek itt Szabó Vladimír rokokósan hurkás – jóllehet Dienes ilyen vérbő *testhymnuszt* nem ismer – asszony- s emberseregletével. Aprólékosan „kidolgozott”, húsosan virító, megfestett testeket, testrészteket, fizimiskákat bújtatnak a groteszk lét reneszánszig visszanyúló kazamatái (*Bűvésznő* – 2009; *Harc az égben* – 2008; *Csodálkozás* – 2009). Egy sosem volt irodalmi képeskönyv – és a belőle kiolvasható elbeszélés – elevenedik meg általuk: a sötét *világossága*.

A „színház a színházban” dramaturgiája eme eltorzult, az ösztönélet mellett is valamiképp szellemileg „ellenőrzött” (az intellektuális humorral – lásd Dalí – nyakon öntött) alakokat megmenti az enyészettől. Sőt, olyan tulajdonságokat (öntetszelgés, kivagyiság, szépelgés) akaszt rájuk, amelyek az ironikus színpadot – Dienesnél nem lehet más a zsinórpaddás, mint az ég – *életessé*, bárgyúságában is helyenként drámaivá teszi. A mesteri ecsetkezelés, a *bábuk* testén belüli hálók (érzelemgócok) csaknem jellemtulajdonsággá avatása mind-mind olyan – egy klaszszikus szépségű életműhöz elengedhetetlen – értéktermő gesztus, amely nélkül nincs karakter, nincsen önálló arc.

Aki a Föld bőre alá lát – Nagy Gáboré az ilyesfajta dicsőség –, az túl van már mindenféle látomáson, hiszen az általa emelt *fűkatedrális* és az érrendszerét kitaró *földszelvény* csaknem szakrális tartalmak kivetítője. Vele kapcsolatban *égi játékot* is mondhatnék, mert nincs az mély (a föld őskorába és múltunkba ásott) *tölcser* – réteglemezei a földpát színezésű csillagok –, amelyből ne nyúlna valaminő, bibliai jelképként sem utolsó *létra* az égbe. Nagy tehát minden ecsetvonásában *ünnepet* táncol. Akár organikus élményt emel belső tájként, akár a technikai civilizáció (az egyszerre csodás és förtelmes gépvilág) valamely itt felejtett darabját, látomása: a föld szabadságáért könyörgő *zsolozsma* meg van szentelve.

Létikonjai a hallatlan belső érzelmvilágot (a test szövédéjén túl a megfoghatatlant) úgy vetítik elénk, hogy valósággal beleborzongunk a természetkép *emberképpé* való emelésébe. Itt az indulat – ám az így kapott *negatív* is izzik – megbocsátó gesztussá szelídül. Nagy Gábor művészetét, pontosabban alkotói felfogását jellemezve Szuromi Pál találóan „mikroszkopikus archaizmusról” beszél. Valóban,

ez a természetelvű – hadd jegyezzem meg, Bukta Imre groteszk létszemléletétől mindenben elütő – kalligrafikus napló úgy komoly (néhánykor fennkölt) *mindenségleltár*, hogy a test érhálózatát szinte mikroszkopikus pontossággal, némi szűrerealitástól sem ódzkodva, beköti a természet (fű, fa, virág) áramába.

Evvel a *roncsoltságában* is ép szépséggel teremti meg a csodát. Nem véletlen, hogy nem egy művének alcíme, néven nevezve a tőle szinte független teremtő gesztust, *mirákulum*. A művész meditatív poétikájában elsősorban a látványvilágon túli – a krisztusi teremtést az emberi teremtéssel összekötő – elemek kapnak szerepet. A már-már absztrakt vonalhálóba belopódzik valaminő egyszerre valós és mítoszi elem – a folthatás az érzelmi telítettség jele –, s evvel a talányszerű (ám a mesét koordinátáiból kimozdító) elegyítéssel emberszerű lesz a kozmosz. Annak ellenére alakul ez ilyesféleképp, hogy a festmény-grafika minden ízében (látomás a látomásban), hol jobban, hol kevésbé, a szakrális jegyeit sugallja.

Fejlődés? Megállapodottság. A gondolatot megjelenítő, szerkezetről szerkezetre stabil, többnyire líraisággal átfűtött „váz” úgy fordítja *emberivé* a természetet, hogy az „elbeszélés” ősi jellegét meghagyja, és csak annyit emel át a misztika ködéből a mába, amennyi ismeretében a táj *emlékművei* „létkapuknak”, „létoszlopoknak” is fölfoghatók. Építőanyaguk – az átszellemített, csaknem érzéki módon megjelenített *emlékezet* – konstans. Szépségét tekintve is állandó. Ebből a szempontból a 2001-es *Fűkatedrális* – mert tökéletesen végigvitt eme művészet „légzésakója”, a jelképrendszer – alig különbözik az *Idézet – Átkelés I–IV.* (2009) hallatlan intenzitású darabjaitól. Talán csak a rajzhálón belüli érzelmi telítettség jelzi, hogy bölcsőbbé s egyúttal szemérmességében is kitarulkozóbbá vált az a *folymat*, amely Nagy Gábor művészetének tartóoszlopa: az archaikumba merülő *énkép* mint szüntelen növvő természeti mirákulum.

S hogy teljessé váljék a szegedi káprázat, a kupolában nyolc textilművész zászlai lengenek, virítanak. Nem mindennapi látvány ez a zászlóerdő. Hagyománytisztelőre, ugyanakkor valaminő fölszabadultságérvényesítés – magyarán a boldogság – elérésére tanít. Lengedező szépségtapasztalás durva korunk bántalmaira, s egyidejűleg megannyi lélekzúdulás kifejezője. Jóllehet nem idegen tőle az ünnepi jelleg, valaminő nemzeti karakter vagy az azt tükröző érték fölmutatása – Czeglédi Júlia triptichonjának motívumkincse (korona, országalma, jogar) Szent Istvánt idézi, Orient Enikő magyar trikolór színeiből varrott példázata, megnyíló szabadságzsebekkel az otthonteremtő *bátorság* kedélyvilágát, Makkai Márta *Koronása* pedig tört nemzeti-szivárványával a múltidéző barangolás megnyugtató békéjét –, varrott, csomózott, egyik a másikon átfűzött (negatívban áttetsző) szalagjai, rátétei, bojtjai attól elegánsan izgatóak, hogy bennük megannyi személyiség-jelkép tükröződik. A fehér rácsok osztotta felületen a vizionált andráskeresztekkel ott észlelni a megfeszítettség iránti irtalmat (T. Doromby Mária), miként az orga-

nikus kertképződményben – a vertikálissá rendezett kazetták vörös selyemrózsa fürtjeiben (Latin Anna) – az érzéki telítettséget.

Ki gondolná, hogy a színben és felületi elosztásban konstruktív létélmény – már pedig Prohászka Margit *Aszimmetriája* ennek feszes foglalata – megfér régmúlt korok (*Pompeji*) labirintusra épült, ugyancsak mértani szerkezetet involváló drámájával. Hogyne férne, hiszen a művész személyiségén belüli lényegjegyek, hangulati fogódzók egyszerre több irányra is nyitnak kaput – lásd Kelemen Kata exkluzív *Régészet-térképét* és *Spirálosának* rituális mozgásformákat is elének vetítő növekedéskáprázatát. Egészen különös, már anyagválasztását tekintve is, Golarits Erzsébet kollekcója. Az áttört vagy átlátszó rétegek (műanyag-prizma) nem csupán a központi motívumot – az *Emlék keletről* című zászlón a mór lényegjegyet, a *Nagy zöld lepkén* a kitárt szárnyú lélekszimbólumot – emelik ki látványsejtelmükkel, hanem közelebb visznek az egyetemes – némelykor bizonytalan – „józsanság” dekorativitást nem megvető terrénumához is.

Textilművészeink zászlai különös, a kor szellemáramlatait is magukban foglaló személyiségtükrök – ne feledjük, hogy céhük 2003-ban a németországi Eppingenben a 7. Zászlófesztiválon, amikor Magyarország volt a díszvendég, mily ragyogóan szerepelt: úgy reprezentálnak egy érzésvilágot, hogy elgondolkodtatva gyönyörködtetnek. Nyitottságuknál, paradox, zártságuknál fogva is – szabadságjelképek.

Lipcsei Márta

Tükörszonett a boldogságról

*„a test s a lélek, föld s az ég
között megáll. Mit is tehet”*

Nemes Nagy Ágnes

Szempilla pille hull alá
visszacsillanó fény moco­rog
felhőmoc­cánás kavarog
fényzene sóhaj közt forog

Minden szó felröppenni vágyik
lendül, rezdül a lenge hang
a gyönyör mint belső harang
elröppen, elfut mint az árnyék

Boldogság a fájdalom hiány
a végső könnypatakban ki áll?
ha gyötör a rideg búcsúzás

Teszem- veszem tekintetem
éleslátás tova lebeg
farkasszemek előtt szemem

Farkasszemek előtt szemem
éleslátás tova lebeg
teszem- veszem tekintetem

Ha gyötör a rideg búcsúzás
a végső könnypatakban ki áll?
Boldogság a fájdalomhiány

elröppen, elfut mint az árnyék.
A gyönyör mint belső harang
lendül, rezdül a lenge hang
minden szó felröppenni vágyik

Fényzene sóhaj közt forog
felhőmoc­cánás kavarog
visszacsillanó fény moco­rog
szempilla pille hull alá

2010 01 21
Nagyvárad

Posta Marianna

Valami egészen másnak, mint ami te és én külön vagyunk

Az az érintés lehet ilyen,
mely először simul el
a csípő és mell...
közötti sávban,
vagy az első sivatagi
korty, ahogy ziláltan,
akár a föld alól is, ha kell!
Oázist teremt az ember:
– Nézd itt ez a hely...
Olyasmi ez, mikor
ujjbegyig szalad a szív,
s tényleg csak tart,
tartogat a test,
valamit bent,
ami kibomlik,
mint egy ajándék...
és csak az a perc(!)
növi túl az időt,
melyben egyszerre érzed
ugyanazt, amit a másik.
Három pont, mint a végtelen:
eltérőfereg a szíveden...
*Ha a szerelem szakadék,
jól nézd meg, hova lépsz!*

Régi szavak szerenádja

Egy dédi emlékezete

Ha, majd ki szól, helyre kerül bent,
talán a régi szó nem botlik
el újra, míg jelenre bomlik.
Testén keresztül jár majd a csend.

Valódit mond, de meg mégsem ment,
varázsa gyenge dallá foszlik,
letéve, halkán szívbe kotlik:
betöltve már a régi kredenc.

Fotópapírra kéne kenni:
cseléd, dikó, firhang. sámli, Úr!
Mi hogy volt, betűnként összeszedni,

miről hallgathat most makacsul
költemény, az Ég helyén semmi:
titokzatos, sötétlő azúr.

Lóth fut

Hajnalig múltatták az időt, egymást:
ki kártyával hívta a sorsot, más Ámorra esküdött,
nagyapám elkapott estében egy szoknyát,
majd idegenbe költözött.

Mámorban az igazság levetkezik,
estéből estébe temetkezik nap nap után.
Láthatatlan ösvény lesz az élet,
míg mindenki másfelé megy...

Egyik éjjel megállt, nem zizzent többé
a sok szem, rebbenés szállt, azt hiszem,
a por pillákra hevert, majd lejárt,
mert túl hevesen vert, a karcsú női testben
konzervált idő.

Már nem fért oda az utolsó homokszem:
a város szoborkert lett, és én visszanéztem.

Hutvágner Éva

Ablakozó

1.

Járjatok be hozzám, állatok,
– Mondom, és kezemben csirkevérnek
éppen jó tálat tartok –
járjatok hozzám, és keringjetek,
mint régen, mikor szárnyatok, lábatok
kiterítve lepedőként terítettetek
a plafonra,
mikor nem kellett
láz a járásotokhoz,
és ki-be jártatok
éjjel-nappal, csukott-nyitott ablakon.

2.

Ürgényi, hörcsögnyi, madárnyi
üres, fekete halmokkal élek
ágyam felett.
Kitépem testemből az állatokat,
(amit nem hoz a képzelet...)
másszatok a plafonra, mondom,
és üres helyet érzek a derekamon.
Kifogyok. Egyre kevesebb leszek.

3.

Így aztán később,
már tényleg lázban,
a kocsonyás üvegű nyitott ablakon
már csak sárga szörnyek jöttek.
Azt akarták, hogy velük menjek,
aztán elvitték a gyerekkorom.

Polgár Dóra

Utolsó napok

Meg kell ölni az éretlen gesztenyét.
Elgurul talpam alól rozsdás vére,
biztonságos betonrepedésbe ér
a torkomban valami bánat-féle.

Le kell ülni a remegő avarba.
Bár lennék én is vörös és törékeny,
zörög a templomkapu vasalt sarka,
az őszi hangyák nem maradnak éhen.

Nézd védtelen, diócsigolyás hátam.
Nem közös és nem közeli pillanat
(fa)metszetünk az öl magasságában:

én egyedül a rezgő tölgyfa alatt,
te egyedül látószögem peremén.
Két tenyerem testednek nem menedék.

Alex

Messze vagyok tőled.
Géphang marja fel a csendet,
kopik a szívbillentyű,
kopik az ujjbegy.

Szádról saját ízem csókolom.
Tenyereim közé veszem arcod,
szenteltvizes homlokom
homlokodhoz tartom.

Gerinced véres rózsafüzér.
Imádkozni tanulok.

Aki elmegy

Nekünk 580 forintba
kerülne *csak oda* a szerelem,
a Keletinél törött inga
méreget, benned most sincs félelem.

Nekünk 580 forintba
kerülne *csak oda* a szerelem,
indigó a metró, a lámpa
az érméket szemedhez emelem.

augusztus

anyám,
a hangyák
hazahurcolják
a tetemeket

anyám,
a pókok beszövik
éjjel a nyitva
maradt szemeket

anyám,
habos a fal,
habos a méhed,
a szarvasi táj

anyám,
augusztusi hőben
két nappal között
ismét megloptál

Balázs Beáta

Haikuráliák

I
simul a rózsa
széltől gyűrött szemhéja
tüskéje tompa

II.
bús hajnal simul
a domb kérges lábához
fürösztetni azt

III.
porfelhők tövén
szalonnabőrös levél
fonákján a tél

IV.
kék hull a járdán
hatszínű a szivárvány
vérzik a bárány

V.
horzsolt torkából
vizet köp az éjszaka
Isten arcába

VI.
zsong virágserleg
miseborba érintett
duzzadó ajka

VII.
emberhús szaglik
piszkos gallérok mögül
sóhajt a bürök

Busku Anita Andrea

A hétköznapok bátorsága – önmagunk vállalása

(Dobozi Eszter: *Túl a rákbarakkon. Angelika naplójából*)

Dobozi Esztert lehetetlen önmagában értelmezni. Költészetét olyannyira átszövi elődeinek tapasztalata, öröme, fájdalma, műveltség- és formakincse, hogy elképzelhetetlen megvalósítani a mindettől való függetlenítés tervét. Az intertextualitás nem vizsgálatunk tárgyában, első regényében jelentkezik először, hiszen több verskötetének alapvető vonása. A *Kettőztető* duális látásmódja jellemzi a *Rákbarakkot* is: a kénytelen, vágyódó élet valósága és a vágyak elérhetetlen világa; utóbbi esetében mind a szereplők kimunkálásában, mind a cselekmény szövésében. Folytonosan visszatérő motívum egész pályáján a *Homok* című költeményének végszava: „Bőrödbe ég, ki voltál...”

A szerző érdekes, jóllehet korántsem szokatlan megoldást választ az olvasó informálásához. A napló – illetőleg visszaemlékezés, e kettő műfaji eltéréseire, s az ebből fakadó következményekre fel is hívja a figyelmet – ötletének kapcsán (az *Elő-* és *Utószó*ban megnyilvánuló szerkesztői ajánlás) Franz Kafka és Max Brod kapcsolatának tanulmányozásához irányít; illetve Ottlik Géza *Iskola a határon* című regényéhez. Brod az elidegenedés egyik legkiemelkedőbb kutatójának, mellesleg jóbarátjának, Kafkának egyértelmű utasításai ellenére nem semmisítette meg az író kéziratait. Angelika határozatlanságát mutatja, hogy a sors – illetve egy (mint a 3. fejezetből kiderül, író foglalkozást űző) ismerőse – kegyeire bízva kézírata sorsát, alávetve magát akár a brodi, szerzői akaratnak ellentmondó eljárásnak is. Vagy éppen a határozottságot érezhetjük ki cselekedete mögött, hiszen képes vállalni a párkák sorsalakításának bármely variációját? A párhuzamok több síkon is kirajzolódhatnak az olvasó előtt. Ottlik írói módszereinek egyike – akár kész – műveinek többszöri átdolgozása volt – főszereplőnk, Angelika hasonló elven készíti jegyzeteit. Ottlik speciális terepet mutat be, egy katonaiskola világát – Angelika szintén: a rákosokét; azonban a „barakk” kifejezés megint csak visszautal a katonai életre. Ottlik azt ábrázolja, hogyan lehet egy nem élni való életet mégiscsak megélni: egy belső világot megalkotva önmagunk számára (Legeza Ilona), ami Dobozi Eszter prózájának alapvető kérdése. Az *Iskola* – akárcsak a *Rákbarakk* jelentős része – egy visszatekintés kézírata, lehetővé téve az utólagos változtatás, hangsúlyeltolódás alkalmazását. A legfontosabb ottlik-i szereplő, Medve, meghal, s bár a szerkesztő B. B.-t említi mint Angelika lehetséges analógiáját, joggal érezhetjük kettejük duális egységének fontosságát, s ez által Medve sorsalakulásának hangsúlyos voltát. A fő kapcsolat Ottlik és Dobozi írása között mégis a külvilágból

érkező ingerekre adott reakciókhoz való viszonyulás, az alkalmazkodás és/vagy ellenállás lehetetlen feladata.

Az értelmezéshez megadott utalásként értelmezhetjük Daniel Defoe *Robinson Crusoe*-ját és Johann Wolfgang Goethe híres szentimentalista – nem melleleg önéletrajzi – művét (*Az ifjú Werther szenvedései és halála*). Mindkettő az önértelmezés regénye. Werther hátramaradt leveleit egy barátja adta közre – itt (leszámitva a fikció és a valóság eltérő területét) újra Kafkára asszociálhatunk. A főszereplő öngyilkos lesz, esetleg ezzel magyarázhatnánk Angelika eltűnését is, bár a napló végszava és a szerkesztői vélemény meglehetősen ellentmond mindennek. A pusztulás kívánsága jelentkezik Wertherben ugyanúgy, mint magyar társában, a különbség a társadalmi konvencióknak való megfelelés kényszere, illetve annak semmibevétele. Angelika ugyanis jó pár oldalon keresztül részletezi fiatalságának domináns érzését: a megsemmisülés vágyát. A kiszolgáltatottság ellensúlyozására szolgálhat a külvilágtól függetlenített belső világ, amely az említett regények központi eleme.

Defoe hasonló megoldást választott regénye megírásakor, mint Dobozi: fiktív szereplő kitalált önéletrajzából értesülünk a történésekről. A *Robinson* a magányos, bűnhődő ember története a lakatlan szigeten, ami szintén Angelika történetének analógiájaként tekinthető, hiszen boldogtalansága függönyén keresztül ketrecbe zárt vadként értelmezi önmagát: „S amíg a mierttel ostorozom magam, úgy vagyok, mint a ketrecbe zárt vadállat.” Ez a lényeg, hogy addig nem is szabadulhat, nem léphet túl semmin, amíg nem felejt el a kérdéseket, s nem ad valódi válaszokat, vagy amíg nem a megfelelő kérdéseket teszi fel. Defoe regénye ugyanakkor példázatként is értelmezhető, a gondviselés elleni lázadásként (Takács Ferenc), hiszen a főszereplő az apai tiltás ellenére nem a jogi pályát választotta, hanem kalandvágyát kielégítendő tengerre szállt (némileg hasonlóan a Peer Gynt-höz). Szemben Angelikával, aki humán érdeklődése dacára – talán tipikusan kelet-közép-európai – szülői nyomásra reál pályára lépett. Robinson számára – magyar karaktertársához hasonlóan – a vallás és a munka a megtisztulás útja, s miközben szembenéz bűneivel, leszámol korábbi önmagával.

Az említett – intertextuális és duális látásmódot hasznosító – eszközök ugyanakkor már a címadás során alkalmazásba lépnek. Az olvasó a „Rákbarakk” szokatlan kifejezése kapcsán egyértelműen Alekszandr Iszajevics Szolzsenyicin regényére, a *Rákostályra* asszociál, amely évtizedekig nem jelenhetett meg szülőföldjén, mivel a szerző nem volt hajlandó eleget tenni a cenzúra követeléseinek, s kihagyni az osztályellenes ideológiával vádolható részeket. E mű – éles ellentétben az említett írásokkal, nem lett bestseller, hiszen több országban meg sem jelenhetett. Magára Szolzsenyicinre elmondható, hogy egész életében próbált a politikán kívül helyezkedni, a „rendszer” azonban sosem hagyta, hogy kivonja

magát a játszmából. A *Rákostály* főhőse, Kosztoglotov sok hasonlóságot mutat Angelikával: a főhős saját tragédiájából kíván az olvasónak erőt adni (ld. *Werther*), miközben a társadalmat rákos sejtektől burjánzó organizmusként látja és láttatja; a *Rákostály*ban még a szovjet érára vonatkozóan, a *Rákbarakk*ban már elsősorban a rendszerváltást követő időszakra – miként a címből sejthető, részben földrajzi, részben időbeli távolságot jelképezendő. Ruzsanovval is mutat némi hasonlóságot Angelika alakja (akárcsak Peer Gynttel Solejg mellett), hiszen az orosz figura viszolyogva fekszik be a közemberek közé, ahogyan Angelika sem szívesen időzik, főleg eleinte, a kórházi közegben. Ruzsanov sokat idézett elve – mindenki bűnös, ha megkaparjuk – Angelikára emlékeztet, mivel a hősnő azt a képzetet kelti az olvasóban, hogy mindenki az ő állását óhajtja, a rosszakarója, sőt – sokat emlegetett megfogalmazásában – személyes „ellensége”. Kosztoglotov ugyanúgy retteg a gyógyszerek potenciaromboló hatásától, mint Angelika, azonban a regények eltérő cselekménye – legalábbis látszólag – különböző megoldást ad, hiszen az orosz hős magányos marad, míg Angelika férje oldalán kezd új életet. Amennyiben kezd. Hiszen ismét, a szovjet regényben is öngyilkosságot látunk, s ez újra felveti, nem sok-e a párhuzam, nem megalapozott-e, hogy ő is önkezével vetett véget az életének. A regény zárómondata: „Kosztoglotov csizmája mint két halott himbálózott orrával lefelé”, ugyanúgy nem enged bepillantást, mi lett a főhőssel, miként Angelika sorsáról is keveset tudunk. „Én – nem én vagyok, irodalmi sorsom – nem az én sorsom, hanem azoké a millióké, akik nem tudták már papírra kaparni, elstutogni, elhörögni azt, ami a börtönben, lágerekben történt velük.” – írja Szolzsenyicin a *Gulag-szigetcsoport* előszavában. A regény fontos eleme a népi gyógyászat hangsúlyozása, miként Dobozi Eszter is végigveszi különböző tudományterületek, áltudományok, az ezoterikus nézetek eredményeit, nem hozva – egyértelmű – ítéletet, melyiket fogadja el. A *Rákostály*ban a betegség nem más, mint metafora (Hetényi Zsuzsa), elsősorban a rabságé és a büntetésé. Susann Sontag *A betegség mint metafora* című könyvére gondolhatunk, amellyel a hősnő – mint Angelika írja – teljesen azonosul, bár a kínálkozó értelmezést (pszichikumunk sérülései: bűneink, feldolgozatlan élményeink, eltékozolt adottságaink egyenes következménye a fizikai test betegsége), folyamatosan el-elveti; jóllehet újra fel- és fel is veti. A képes beszéd olvasati nehézségein igyekszik átsegíteni az olvasót, hiszen kibontja az említett kifejező eszközt: „A betegség a legmélyebb lényünk része.” Az emberi lét abszurditását mutatja, hogy az előző mondat mellett a következőt is elfogadhatjuk: „A betegség irracionális.” Hiszen „Legénebb énünk énje” egy módosult, az alapvető egészségéstől való állapot megváltozására, vagyis eleve egy negatív helyzetre épül, ez által önnünk nem más, mint egy komplementer-én visszatérő megmutatkozása. A kijelentés ugyanakkor – a gondosan kidolgozott szerkezet révén – nem sokkolja az olvasót, hiszen a folyamatosan felvillanó

elméletek dzsungeléből akár ez az értelmezés is kiolvasható. A nőiség központi probléma a könyvben, így nem csodálkozhatunk a következő lépcsőfokon: „a nő lét irracionális.” Sőt, „a nő a teremtés rászédettje.” Angelika saját egyéniségének elutasítása jelenik meg gyerekeihez való viszonyában is. Nellit – mint írja – saját személye folytatásaként, Balázst azonban már érettebben, a második, a tervezett utódnak kijáró méltósággal kezelte. Lányával való állandó összeütközéseit aktuális helyzetéből fakadó, tapasztalatlan és sérülékeny mivoltával magyarázza, s mindvégig nem tudatosul benne a „női lét” általa felismert irracionalitása, s ennek feldolgozhatatlansága – különösen egy anya szempontjából. A regény egyik alapvető technikája ez esetben is lényeges szerepet kap, hiszen Nelliben csupán látszólag születik újjá, valójában fia hasonlít hozzá, mégpedig leglényegesebb tulajdonsága – az elfojtás, elzárkózás védekező mechanizmusa – révén. Miként vallja, a boldogság „néven nevezése eljelentékteleníti az érzést.” Éppen ellentétes metódust jelképez a regényben a bögre: a megsemmisülés jelképe, melynek előkutatása a szekrény mélyéből nem más, mint a „cselekvés elszántsága.”

Henrik Ibsen drámája, a *Peer Gynt* ugyancsak sokat hozzátehet Dobozi regényéhez, különösen a címszereplő és Solvejg alakja. Angelika a következőképpen fakad ki ugyanis a norvég író karakteralakítása, illetőleg a dráma általa látott színielőadása kapcsán: „Solvejggel elégedetlen vagyok. Az ő alakja – úgy gondolom – kidolgozatlan. Solvejg személye súlytalan. A férfi minden valóságismeretet nélkülöző ideája csupán a nőről. Az asszonyiságról. (...) Ez az asszony – megingások, a röghözkötöttségből fakadó irigység elsápadásai, a méltatlankodás ingerültsége és a türelmetlenség felindultsága nélkül – túl van minden emberin. Ennyi maku-látlansággal nem bírhat a legasszonyibb, leganyaibb nő sem.” Különösen nehezen érinti, hogy bár Solvejg megformálására volt kíváncsi leginkább, a rendezői felfogásban még csak nem is szerepel a karakter. „Mintha sosem létezett volna Peer Gynt életében.” Relativikusan értelmezi a szerző, ismét alátámasztva a nőiség korábban hangsúlyozott értékelését (a nő a teremtés vesztese, a passzivitás, az idomulás feladatának kényszerű áldozata). Angelika ugyanakkor ismét nem kizárólag egy jellemmel azonosítható. Peer Gynt az emberlét – „ember, légy önmagad!” – helyett a manólét – „manó, légy elég önmagadnak!” – jelszavát választja, amely dilemma hősnőnk életét is alapvetően meghatározza. Peer, miközben minduntalan más életét éli, folyvást önmagát próbálja megtalálni, s megrémül, mikor minderre ráébred – tipikusan a modern ember problémáinak pontos lenyomata. Solvejg mindent megbocsát, hiszen egy személyben a szerető és az anya megtestesítője, tehát a nőiség kvintesszenciája – mások és önnünk hibáinak feldolgozását is jelképezve. Angelika úgy érezheti, hogy mindent feláldoz, ezért várja, hogy hangsúlyosabb legyen az őt jelképező Solvejg alakja. Az intertextualitás fontosságát mutatja, hogy a szerkesztő felteszi a kérdést, vajon Angelikának nincs-e valamely pszicho-

lógiai, pszichiátriai betegsége, s nem csupán képzelte-e az őt folytonosan támadó „ellenségeket” – a színdarab különböző rendezései eltérő módon értelmezik Peer alakját. Pl. Zsótér Sándor rendezése nem dönti el a kérdést, hogy pusztán delíriumos álomként kell-e értelmeznünk Peer történeteit, vagy pedig a képzelet és az álom szövevényes összefonódásait követhetjük-e nyomon. A mű konklúziója az embernek a dosztojevszkiji bűn fogalmán kívül helyezése: nem bűnös, de nem is ártatlan. Ez lényeges vonatkozás Dobozira vonatkozóan is: nincs értelme azon töprengeni, mely bűn következménye a betegség, hiszen nem ennek keretén belül kell megoldani a problémát. Miként Solvejg élete is akkor válhat teljessé, ha választottja, Peer visszatér hozzá, Angelikának is hasonlóan központi helyet foglal el férje az életében, azonban mindkét esetben érdemi tanulság lényük relatív volta, ami a nőiség jin-jellegében (a taoista szemlélettel szemben inkább a patriarchális nő-felfogás értelmezésében) jelenik meg. Angelika alakjában egybefonódik Solvejg és Peer, hiszen a szerelem általi kiteljesedés nőisége és a tapasztalatszerzés férfiassága Angelikában összeforr. Ennek oka leginkább a két mű közötti korszalemelkedés különbözősége lehet. Kapcsolat mutatható ki továbbá az említettekén kívül az egyéniség és a közösség kapcsolatának bírálatában, a határok feszegetésében és az élet és halál viszonyában. Peer számára életbe vágó, hogy császár lehessen, ahogy Angelikának is létszükséglete az önmaga és a környezete fölötti uralkodás. Peer önmaga akar lenni, de végül csak elég lesz önmagának, a szerelem által ugyanakkor kiteljesedhet, ahogy Angelika sem talált magára, míg férjével nem találkozott. Peer Gynt, az úttörő kozmopolita (Thomas Hylland Eriksen) hasonlóan az elveszett ember küzdelmét mutatja, miként Robinson, a civilizált ember szimbóluma vagy akár Angelika, a vezető beosztású, értelmiségi, a 21. századi nő típusa. E kortalan világban sokkal több elvárással vagyunk kénytelenek megküzdeni, mint amennyi kalauzt és térképet kapunk életünk alakításához.

A nevek a dolgok alapvető, lényegi meghatározását adják – akár a füszei, akár a theszei álláspontját fogadjuk is el, s vegyük figyelembe a nyelvfilozófia, a hermeneutika vagy az etimológia tanulságait. Világszerte több helyen tartja magát a vélekedés, hogy a nevezett a testtel – máshol éppen hogy a lélekkel – integrált kapcsolatban áll, így nem meglepő Doboz Eszternek – tipikusan modern és premodern felfogást megjelenítendő – az elnevezések fontosságára építő technikája. A személyiség ősi írói kifejezőeszközére, a beszélő névre figyelhetünk fel, például a 20–21. század jellegzetes alakja, Hamar kapcsán. „Hamar Zsolti – mint a neve is mutatja – mindent hamar szeretett volna megkapni.” Az elhibázott szerelmek fájdalmas emlékének mindenkori megtestesítőjének, Fehérnek a karaktere leginkább a zavarodott – nemhogy önmagában, de párjával – sem egész embert jeleníti meg, ugyanakkor ezen túlmenően komplex szimbólum – amire szükség is van, hiszen Angelika az élete legsötétebb fejezeteként aposztrofálja. Bizonyos kul-

túrákban a fehér a gyász színe, de a regényben is többször visszatér: mint tabula rasa, az új esélyek, új utak jelképeként; mint a tisztaság emblémája; az önmegvalósítást jelképező írás fehér papírja; vagy akár az egyértelműség megjelenítője. Szintén fontos technika – a késleltetés momentuma –, hogy csupán a 4. fejezetben kapunk választ a címszereplő *Előszó*ban felvillantott névváltoztatásának magyarázatára. Dédanyját – kivételként felmenői között – nem jellemezte a kulturális értékek, a vallási beállítódás megkérdőjelezetlen továbböröklődése, az „önelvesztésig fokozott makacsság” – tudjuk meg. (Akár Salman Rushdie-ra is asszociálhat az olvasó). Nyilvánosan dédanyja iránti kegyeletből változtatott nevet, a valódi oka azonban ismét csak: „hogyan én legyek én.” Jusson eszünkbe, hogy Peer is így fogalmaz a „gynti én” kapcsán: „amitől én én vagyok, és nem egy másik ember.” A teljes képhez hozzátartozik, hogy időközben az Angelika-alakot sem érzi már a személyiségéhez illőnek (túl kényeskedőnek találja, ami esetleg a mentális felnőtté válást jelképezheti), azonban már nem próbál meg kozmikus segítséget hívni – legalábbis e módon – önmaga megtalálásához. A névmachinációt mint utat felváltja az irodalom. A naplói írás jelentőségét folyamatban ábrázolja az író. Első megfogalmazódásakor még ismeretszerzőként, az olvasó befogadói oldalát hangsúlyozva; később már az író alkotói jellegét kidomborítva, a pszichológia gyógyító technikájaként jelenik meg, „az önértelmezés, a jó közérzet kedvéért”; ezután már a belső élet visszahódításának eszköze; s végül a művészi, szakmai elhivatottság mint egyéni kiteljesedés módja. A potenciális olvasó egyre inkább partneri szintre lép, minimum tanúja lehet az önmegvalósítás pillanatainak: „ezen a fehér és tiszta oldalakon végre nem kell szerepeimbe kényszerednem. Az lehetek, aki vagyok.” A betegségtől függetlenedett ember. Színház az egész világ, s mind szerepeket játszunk; a kórság közös, ám lényeges – s talán épp lényegi – terhünk, fogalmazódhat meg a tanulság.

Dobozi Eszter jócskán hagy elvarratlan szálakat. Nem világosodunk meg, a nyugati vagy keleti, elismert vagy titkos tanok követése-e a célravezető, pláne üdvözítő; nem tudjuk meg, hová tűnt Angelika; ahogyan azt sem, ki volt az a rossz külsejű férfi, aki átadta a naplót. Bár az *Előszó* felhívja a figyelmet: előfordult már Angelikával, hogy szó nélkül „lelépett”. A politika jelentőségét ez alkalommal is kiemelten hangsúlyozza, azt a hatást keltve, hogy akarva-akaratlan egy társadalom részei vagyunk, s abból nem léphetünk ki, pusztán életünk színterén módosíthatunk. Akár más politikai környezetben, akár a másvilágon. Ezt fogalmazza meg a B. úr, a kézirat – természetesen Angelikához hasonlóan fiktív – alakjának szájába adott kérdés, hogy vajon személyes dráma vagy kortűnet-e a hősnő élete s tragédiája. A teljes regényben kiemelt szerepet kapó „utazás” motívuma itt nyer értelmet, egyben megválaszolva, miért nem fontos tudni, hová tűnt el Angelika. „Ez hiányzik mindünknek, ami majd’ kettéhasít. (...) Ez annak a messzi tartománynak

a sóvárgása, ahol minden másképpen van, ahol túl-túl lélegeznek a létezők ezen az acsarkodáson, amely itt körülvesz bennünket, és amelyen kívül maradni – úgy tetszik – végképp lehetetlen. Nem is vágy ez már, ami elindítana, ha átadnánk magunkat ennek a sejtelemszerű készítésnek, hanem menekülés. Menekülés oda, ahonnan talán nincs is visszaút.” Az utazásnak ugyanis nem a végcél ad értelmet, sokkal inkább a megtett út milyensége határozza meg, érdemes volt-e vállalni a családi nyaralásokat, a kiküldetéseket, a túrákat, az emigrációt vagy annak elutasítását, és mindenekfelett az élet nevű utazást. A regény felfogható imaként, amit a befejezés formája indokol leginkább: „Isten engem úgy segítjen. Ámen.” Angelika hangsúlyozza, hogy nem adja fel a harcot, felépít újra mindent, amit elvesztett. Ez meglehetősen analógnak tekinthető Ottlik regényében – talán nem B. B., hanem – Medve álláspontjával: nem a világhoz való alkalmazkodás, mint a világ hozánk idomítása a valódi feladat; s hogy ne menjünk messzire, a Peer Gynt végső mondanivalója is ide citálható. A (mentális és fizikai) földrajzi távolságokra adott reakciók mellett azonban legalább olyan lényeges tanulságokkal szolgálhat az – egyénien, a regény egészében és részleteiben megjelenő – időhöz való viszony. A *Rákbarakk* lényeges meghatározója a határozott, mégis meghatározatlan időkezelés, a permanens előretulások és a múlt kútja feletti merengés állandóan egymást átszövő hálója.

Érdekes, aktuális „intertextuális érzés” lengi át napjainkat: míg Kafka kézírata-ért egyaránt küzdenek – az író harcos cionista voltát hangsúlyozó – izraeliek és – a náciizmus szörnyűségeitől elborzadt Kafkával kapcsolatban önmagukat rehabilitálni kívánó – németek; a Nobel-díjas Szolzsenyicin – a szovjet diktatúra által betiltott, orosz időszakában látszat-elismert – életműve pedig ma már a volt szovjet tagállamok polgárai számára is megismerhetővé válik, és nem csupán szamizdat kiadásokban. Rendszerek születése és pusztulása megnyomoríthatja az egyesek életét, s nem biztos, hogy tehetünk ez ellen, a kultúra azonban az ember felett áll, s lényegtelenségében is lényegessé nemesít egyéni sorsokat. Dobozi Eszter *Másolhatatlan* című kötete címadó versében fogalmazza meg talán legeggyértelműbben a *Rákbarakk*ban is hangsúlyos, kényszerű-önként vállalt ars poeticáját: „Azt a könyvet még szeretném megírni, / egyetlen egyet, mely másolhatatlan”. E központi gondolat állítható egész életműve középpontjába, versei, prózája, olvasmányai centrumába, melyet leginkább önmagunk megtalálásaként definiálhatunk. S ilyen értelemben az író épphogy leválasztható az intertextualitás síkjától, s válik a komplex, harmóniát kereső, Weöres Sándor-i „eggyé”.

(*Magyar Napló, Budapest, 2008.*)

Farkas Gábor

Vallását kereső hit

(*Iancu Laura: Névtelen nap*)

Egynemű és szigorú költészet Iancu Lauráé. Ezt a konklúziót már első két kötetéből is levonhatjuk (*Pár csángó szó* 2004, Hargita Kiadó, *Karmaiból kihullajt* 2007, Magyar Napló), de még inkább érzékelhető ez most megjelent új kötetének verseiben. A *Névtelen nap* bájos kegyetlenséggel adja tudtunkra, hogy az ábrándoknak nincs helyük az életben. De az *élet* szó helyett helyesebb a *létezés* szót használni, hiszen az élet csupán a halált megelőző állapotot jellemzi, míg a létezés értelmezhető a halál utáni létállapokra is:

„én visszalépek akkor ahonnan
kijönni tilos volt
akár angyal vagy legyen ördög
ne nyisson nékem már ajtót”

Iancu Laura versei kevés témát dolgoznak fel: személyiség és önazonosság, létezés-elmúlás, hitvallás – e fogalmakkal jellemezhető a kötet. A tematikus sokszínűség helyett az elmélyülés érzékenysége jellemzi. Gondoljunk a zongora billentyűire: ugyanazt a hangot hányféle intenzitással lehet prezentálni attól függően, mennyire erőteljesen nyomjuk le a billentyűt. Mély és erős intonációval szólnak ezek a versek olyan tartalommal, amely ugyan nem új a költészetben, de nem róható fel hibaként, hogy Iancu Laura kötődik a hagyományokhoz. És itt elsősorban nem az erdélyi-moldvai hagyományokra gondolok, melyhez eredete köti, hanem arra az attitűdre, amely Pilinszky János vagy Simone Weil munkásságát jellemzi. Olyan erővel önmarcangoló és mégis annyira humánusan hívő, amely már-már elbizonytalanító hatású – éppúgy, mint Pilinszky verseiben. Vonzódik az elégiához, de nem cél nélküli szomorúság ez, hanem egy identitását kereső létezés katarzisz nélküli, viszonylag szenttelen leírása:

„gyöngyszemeken lépked aki bujkál
akiben meghúzza magát a lét

megválnak ékes tollától
a sorsszagú fák közt a veréb

*nincs egyedül akit magára hagy az ég
körötte lopódzó kígyó az idegen
még boldog is lehetne – azt hiszem”*

Lehet arra gondolni, hogy Iancu Laura egy kisebbségben élő népcsoport, a moldvai magyarság szülötte, és ezért jellemzi költészetét az identitáskeresés, de akkor gondoljunk arra is, hogy a 20. század létidegen folyamatai miatt lassan mindenkinél megkérdőjeleződik a hovatartozás, a gyökerek jelentősége. Az identitás elvesztése tehát világjelenség, azaz az egész emberiségre jellemzővé vált. Bármennyire individuálisak ezek a versek, ilyen tekintetben mégis értelmezhetőek közösségi líraként: a bensőben megélt fájdalom érvényesül világunkban kollektív élményként – ezt tükrözik mélyen hívő moralitással, egy egyetemes érvényű identitást fogalmazznak meg: a hitvallás adta összetartozást.

Minden a születéssel kezdődik, és a halálba tart. A két végpont között az evilági létezés mentális és materiális elemeit veszi számba a kötet első fele:

*„éhes ki csak a földet eszi
és éhen hal az is akit
az ég etet”*

*„felhúszom egyszer
anyagból gyúrt arcom
virág nyílik majd rajta*

*sáros talppal szálllok
fügefalevélbe”*

A transzcendentálissal való közvetlen kapcsolat leírásai keverednek öniróniával ezekben a sorokban azzal a céllal, hogy önmagában a vallás nem kielégítő, az átélt hit pedig gyakran könnyörtelen – mint maga az ember, mikor már *„minden galamb felszállt / hatalmas hordalék a világ”*. A létezés megfelelő szinonimájává válik tehát az *agónia*:

*„Isten néz olykor
hiába gyújtunk néki fényt
nem zavarja agóniánk”*

A kötet második fele sem oldozza fel ezt az agóniát, csak személyesebbé válik a hangnem, mintha a belső én társalogna Istennel:

„nem játszom én veled, amikor
rád ijesztek,
te csuktad sötét ajtód rám, így
kerestelek”

„foldozz, ha átlukassza
kegyelmed kőszívem”

A kötet utolsó fejezetében az önmaga identitását és Isten megértését kereső én abban az emberi közösségben talál önazonosságra, amely szülőföldjén él. Olyan fogalmak szövik át e verseket, mint a *nemzet*, *szülőföld* (igaz, sötét iróniával a *szünőföld* fogalommal társítva), *hazafelé*, *csángó*, *magyar*, *gyermekkor*. Az individuum küzdelmei helyett tehát a sorsközösség felvállalása kap nyomatékot.

Iancu Laura harmadik kötete nem mérsékelte, de mégis kimért határozottságú. A sokszor szenttelen hangnem mögött drámai feszültség lappang, mégsem hagyva, hogy az olvasó csupán befogadója legyen a végkifejletnek. Mint ahogy Pilinszkyt vagy Simone Weil-t sem lehet önátértékelés vagy a létezésen való eltöprengés nélkül olvasni, ez a kötet is olyan kérdéseket feszeget, melyek az olvasót személyes, átélt válaszokra készítetik.

(Kortárs kiadó, Budapest, 2009.)

G. Komoróczy Emőke

„A mesék lelke kézen fogva vezet bennünket..”

(Pozsgai Györgyi: *Zarándokút*)

Pozsgai Györgyi második esszékötetében tovább mondja külső és belső utazásainak „élmény-beszámolóit”, amelyeket az „önmagává válás” (Heidegger) zarándokútja egyes állomásaiént is felfoghatunk. A három nagy szerkezeti egység (*Mikrokozmosz, Zarándokút, Világlélek*) az emberi élet három jelentős szféráját világítja át: a „külső élet” mozgalmas történései után a „belső élet” – lelki elmélyülés – stációi következnek, végül pedig az olvasmányélményekből kibomló, mélyen személyes léttapasztalatok „Zarándokai vagyunk az Életnek /.../ önmagunk felé utazunk akkor is, amikor határozott cél felé tartunk” – üzeni olvasóinak.

Az I. részben az író *élet-kereteit* ismerjük meg – a személyes boldogság kiegyensúlyozott hátterét. Az *iskola* gondjai-örömei szinte teljesen lekötik hétköznapijait, de szívesen s felelősségteljesen végzi feladatait (*Az újrakezdés melankóliája*). Az *otthon*, ahol meghitt szimbiózisban él férjével s fiával, a lélek békéjével tölti fel; kedves vi-rágai, régebben hűséges kutyája („aki” már eltávozott az élők sorából) s igéző zene-művek színesítik napjait (*Alteregető, Mikrokozmosz, Megkapó idill, Megtartó melódi-ák*). A *természet* pedig, amely mindig megújuló frissességével veszi körül, a tágasabb otthont jelenti számára (*Tájarc*). „Mindannyian a lelkünkben hordjuk otthonunkat, mely átsegít minket a zürzavaros, harmóniatlan világon. Az otthon nem egy hely, hanem bensőséggel átítatott lélekállapot, amely gazdagít, jobbá tesz, sugároz minden irányban szemünkön, lelkünkön, szívdobogásunkon keresztül – írja. – Attól, hogy lakunk valahol, még nincs otthonunk. Azt másképp kell megteremteni” (*Hazatalá-lunk?*). Az ő otthonába szorosán beletartoznak a kulturális élmények is, amelyekre teljes egyéniségével, lelki-szellemi ráhangoltsággal rezonál, s amelyek alkotókedvét inspirálják (*Látogatás Van Gogh-nál, Élménytől az alkotásig, Gyermeki éden, Örök-ség, Lábujjhegyen érkezik a csend*). „Élmény-beszámolóiban” is az ő arca tükröződik, önmaga rejtekajtóit tárja fel – mások műveit elemezve. Számára minden valóságos és képzeletbeli utazás: zarándokút. Úgy véli: a világ bizonyos értelemben olyan, mint amilyennek mi látjuk, saját szemszögünkéből; s a sokféle szubjektivitásból tevődik össze végül az objektivitás, amelyhez minden személyiség hozzáad valamit önmagá-ból. Így a világ megismeréséhez is önmagunk megismerésén keresztül vezet az út.

A terjedelmesebb II. ciklus a nagy „világjáró” utazások konkrét, ugyanakkor mégis áttételes élményeiből építkezik. A „zarándokút” – tér és idő korlátjait áttörve – az író *belső érelődésének* útja az ifjúkori „tengeres hétköznapiak”-tól (az Odesszá-ban egyetemistaként töltött szorgalmi időszak élményeitől) a későbbi nagy szellemi-

lelki töltekezésekig. A számunkra kijelölt útról nem térhetünk le: „ez a karmánk, ez a bizonytalanul is egy-úton-haladás. /.../ Ha valaki kényszerűségből vállalt életet él, az sohasem juthat el a lelki-szellemi szabadsáig”. Utunk végső célja: Isten.

E részbe az utazások, a kulturális élmények, a világmegismerés fantasztikus kalandjai kerülnek (*Tengeres hétköznapiok*, *Világra néző hotelszobák*: Athén, Buhara, Isztambul, Kijev, Odessza, Szentpétervár s egy balkáni körutazás szellemi tapasztalatai). Itáliában a reneszánsz varázslata búvóli el - Fr. Mayes: *Napsütötte Toszkána* című könyve s a belőle készült film felért számára egy valódi utazással. Thüningiát viszont saját élményei alapján csodálja (*Bűbájos Édenkert*). Két ízben is bejárta; feledhetetlen emlékek fűzik hozzá - Weimar, Erfurt, Eisenach, Wartburg, Drezda szellemsugárzása átjárta egész Európát; Bach, Goethe, Herder, Luther, Schiller árnya ott lebeg nemcsak a német, hanem az európai szellemiség felett még ma is; megtermékenyítve a világkultúrát, az egész újabbkori művészetet áthatják műveik. Az Elba folyó menti sziklák versre ihletik költőnőnket: „Tündér-bűbáj / terül a tájra, / fátyluktól holdfény nő / éjszakára. / Erdő zeng - Bach-fúgát / ejt a mélybe, / bolyongó emlékek szenvedélye.”

Egyik legérdekesebb esszéjében (*Maktúb - meg van írva*) arra int: hiába próbálunk elmenekülni problémáink elől, lehetetlen; vállalnunk kell őket, megoldanunk, különben a világ körülhurkol bennünket s rabul ejt. Az az ember, aki – legalább lélekben! – nem tud kiszabadulni „környezetének hálójából” vagy „saját sorsa, életútja meghatározottságaiból”, tehetetlenül vergődik a mindennapok sztereotip körforgásában. Egyfajta „köztes állapotban” lebeg múlt s jövő között. Ahogy egy korábbi versében írta: „Két határ közt szállongó, / elfáradt madár, / elrekesztve a jövő - / a múlt is zárva már, // előre néz, megremeg, / visszánézni fél, / ott lebeg magányosan / a mítosz kék vizén...” (*Purgatórium*). Ha nincs bennünk „spirituális elhivatottság”, nincs tudatosan vállalt célunk, csupán „eltöltjük” az időt, mindennapos cselekedetekkel zsúfolt időfolyamnak érezzük létünket – hangsúlyozza. Ha nem vállalkozunk a *ránk váró*, megpróbáltatásokkal teli életútra, s nem vagyunk hajlandók akár kényelmünket is feláldozni érte, soha nem ismerhetjük meg önmagunkat, s nem tudatosul bennünk: „minden, ami történik velünk, önmagunk létében rejlő törvények következménye”. Nem véletlenül volt a delphoi jósda felirata: „Ismerd meg tenmagadat!” A görögök hittek a bennük rejlő, belőlük következő Végtelenben. „Nem is a cél, hanem a megtett út a fontos” – hangsúlyozza az író. „*El Camino*” – *Szent Jakab útja* világjelkép: „aki vállalkozik az út megtételére, hisz abban, hogy Isten jelenléte érezhető a szent helyen.” A középkorban Assisi Szent Ferenc életformává tette a zarándoklatot; ő szinte szimbiozisan élt a természettel; nem félt a vadaktól sem, hiszen élő hite volt. S *Assisi* azóta is „szent hely”; kolostora a megtisztulni vágyó zarándokok célpontja. Pozsgai Györgyi több kultikus helyet is bejárta már (konkrétan és képzeletben). Családjával Jordániában perzselő hőségben „zarándokolt” Petrába, ahol a Természet egyik legmegrendítőbb csodájában volt részük. Egy hegyszakadékon átvergődve, a hasadék

végén „a hegybe vésett, ásványoktól színes kincstár” tárult fel előttük, s ők ámulva, áhítatos csendben, átszellemülten élvezték a „holdbéli táj” fantasztikus varázsát. Igazi katarzist éltek át (mint Rilke az *Archaikus Apolló-torzót* szemlélve: „Változtasd meg életed!”).

Tibetet csupán képzeletben járta be; olvasmány- és filmélményeiből (elsősorban E. Walli *Himalája* című filmje alapján) ismeri. A *Halottaskönyv* tárta fel számára a beavatás titkait, s kínált neki bepillantást a buddhizmus rejtelseibe, ebbe a különös mágikus kultúrába. India megszámlálhatatlan kultikus helyét, azok látványos ceremóniáit ugyancsak könyvekből ismerte meg, de a meditáció „tisztító” hatására, a benső harmónia elnyerésének titkára saját tapasztalatai tanították. A moszlimok szakrális helyére, Mekkába, a Kába-kőhöz (amely hitük szerint a Kozmoszból hullt alá az Édenkertbe; ez a világ centruma) még nem jutott el, de úgy érzi: ide életében legalább egyszer mindenkinek el kell zárándokolnia. A kultuszok, a hitvilág a földkerekségen mindenütt a megtisztulni vágyásra, az ártatlanság visszaszerzésének reményére épülnek – hangsúlyozza; hiszen az ember/iség/ magában őrzi az Éden álmát s az oda „hazatérés” hitét. Az író az igazi boldogságot „a választás szabadságában” látja. Legfontosabbnak nem a célba-érést tekinti, hanem azt, „hogymindig születésnek bennünk új álmok, amelyek mozgásban tartják életünket”. Van Goghtól idéz, aki „örök vándor”-nak érezte magát, aki „megy, csak megy, amint számára rendelve van”; nem törődve a nehézségekkel, követte álmait. Mi, az utókor tudjuk csupán: végül is célba ért.

A *Világlélek* című (talán legsúlyosabb) rész inkább emlékező-nosztalgikus: Pozsgai Györgyi saját szellemi gyökereit keresi. Bejárja ifjúsága színtereit: kisiskolás és egyetemi éveit lakhelyét, Óbudát. Újra felfedezi az ókori romokat, Krúdy kedves vendéglőit, kiskocsmáit, az Óbudai-sziget vadregényes zugait, „titkos lugasait”, Szindbád egykori találkahelyeit, a Raktár, Szél, Vihar, Szellő, Zápor, Szőlő utca, a hegyoldalra vezető Kiscelli út titokzatos, sok-sok emléket őrző kanyarulatait. Mikor elköltözött innen, nem számított rá, hogy mennyire visszavágyik majd „ebbe a régi bölcsőbe, amelyet elvett tőle az Idő” (*Időaspektusok Óbudán*). A művészet és a keresztény világkép etikai tanítása volt „kalauza” a későbbiekben (*Misztérium-drámák egy fáradt kor végén*). *El Greco* festményeit csodálva és elemezve, voltaképpen saját világképéről is sok mindent elárul A *Mária Magdolna* című kép kapcsán a keresztény világ három fontos szubsztanciájára (bűnbánat, vezeklés, bűnbocsánat) mutat rá: „Áhítat, meghasonlás és megdicsőülés kerettörténetébe olvasztott középkori misztérium-jelenet”, amely azt sugallja, hogy Magdolna már túljutott a bűnön. A kép „a megvilágosodás pillanata”; a viszonylag durva posztból készült köpeny „a vezeklés motívumára”, Magdolna sugárzó arca és a kenetes-edény a bűnbocsánat elnyerésére utal. *El Greco* több képe (*Szent Péter bűnbánata*, *Krisztus megkeresztelése, II. Fülöp álma*, *Expolio* s az *Angyali üdvözlés* több változata) az égi / földi világ egymást átható

mozzanatait fedi föl. Szemléletét a szerző *Cervantes Don Quijotéjével* rokonítja. Bár a két alkotó nem ismerte egymást, mindketten a spanyol barokk „hírhozó” voltak; „műveik olyanfajta lehangoltságot sugallnak, amely képtelen feloldódni a felhőtlen örömben, csupán a misztikus világ iránti áhítatban”. Hősies és reménytelen harcot folytatnak mindketten eszményeikért. „Mindig voltak és lesznek Don Quijoték. /.../ És léteznek folyton-folyvást El Greco különös szentjei, angyalai.”

Úgy tűnik, a szerző kitüntetetten vonzódik a spanyol művészethez. Világképének fontos eleme a személyiség szabadságának, érzelmi szuverenitásának megőrzéséért folytatott küzdelem. Ezért csodálja *Lorca* világát, akinek három drámáját (*Bernarda Alba háza*, *Vérnász*, *Yerma*) mesterien elemzi (*Sötétségbe zárva*). Kiemeli közös jellemzőiket (vészsíjoló előjelek, lidérces hangulat, a halál sugallata a költői képekben; a színek a fekete-fehér kontrasztjában vagy az élénk sárga-zöld-vörös árnyalataiban tündökölnék; a túlfűtött, lefojtott érzelmek, sistergő indulatok a látszólagos nyugalom és rendezettség felszíne alatt; a kölcsönös függőségek rabok / rabtartók között stb.). Mindhárom dráma főszereplője a férfi-nő viszony, s nem az egyes személyek. Miután e viszony mindhárom darabban torz, az őszinte érzelmek csak tragédia árán található utat maguknak. A látszatélet felborul; a szerelmesek megpróbálnak kitörni belőle, de ez csak haláluk árán lehetséges. Az egymásnak feszülő, bonyolult érzelmi viszonyok hátterében a *hatalom* (a gyilkos látszatrend) és az *áldozat* (az igazi érzelmek) küzdelme sejlik fel. A sötétséget nem tudja áttörni a fény – e drámákban mindenki (a rabtartó is!) boldogtalan.

Az *Anima mundi* című tanulmány Monty Roberts *Shy Boy*, valamint N. Evans *A suttogó* című műveket elemezve egy különlegesen szabad világot mutat be: a lovakét. Az író intenzív személyes vonzalommal, sőt „megszállottsággal” közelít eme „tiszteletet parancsoló, fenséges, szabad lényekhez”; talán azért kedveli őket ennyire, mert maga is „a ló évében” (1954) született (a kínai asztrológia szerint). Előző esszé-kötetének (*A hetedik ajtó*) egyik legérdekesebb írásában (*Lovak a képzelet mezején*) már volt szó arról, hogy „egylelkűnek” érzi magát a vágató, lobogó sörényű paripákkal: „Ez maga a szabadság, a feltétel nélküli szabad akarat, a semmitől se függő életszeretet, az odaadás, önmagam átlényegítése, inkarnációs játék, lélekvándorlás.” A benne égő tűz képzeletben őt is a mesék – hitregék – a sámánizmus titokzatos kultikus világába röpteti, amelyben „a ló ősidők óta egyenrangú társa az embernek”. „Az égbe röppenő táltosok mese-szivárványa, a fekete vadlovak szikrázó energiája, a hófehér Unikornis szent tisztasága, Arion holdparipája”, a görög mitológia kentaurja s a költészet Pegazusa – mind-mind az ősllovak rendkívüli szerepére utalnak az ember/iség/ életében. „A világlélek virágozik mindannyiunkban, emberben, állatban egyaránt. /.../ A világlélek szerteárad egyéniségünkben – valahol mindannyian rokonok vagyunk” – írja az író a regénybeli vadló, *Shy Boy* „nevelése” kapcsán.

Monty Roberts, a világhírű tréner, hosszú évek során a vadlovakat figyelve kialakí-

tott egy különös „equus-nyelvet”: velük harmóniában élve, a fülükbe suttogva elnyerte bizalmukat, s így vette rá őket az együttműködésre. Könyvében gyönyörű felvételeket közöl a szabadságukat megőrző lovakról: „a szél gyermekei, a rét játszótársai, suhanó árnyak a holdfényben, sörényes csillagok”. „Az elveszett Éden kis lelki darabját szeretjük ezekben a kecses, szilaj, titokzatos és érzékeny állatokban” – vélekedik az író. „Lebegő sörénnyel szállnak el előttem a lovak, rám néznek és én tudom, zárkózottságukban ott a barátkozó szándék, képesek mindent feláldozni azért, hogy szelídítőjük kedvében járjanak.” Shey Boy, a „megnevelt” ló úgy hozzánőtt gazdájához, hogy mikor egy mellette elszárguló musztángcsapat egy időre „magához csábította” őt, kisvártatva fejét lehajtva visszatért. „Mevolt a szabadsága, hogy válasszon a kétféle élet között; de az igazi szabadságot már elfeledte.” Domesztikálódott, mint a hajdani vadlovak az emberi történelem kezdetén. Amit az író némi rezignált szomorúsággal vesz tudomásul: a civilizáció megöli az eredendő östermészetet emberben-állatban egyaránt.

Egyik legjelentősebb s különösen fontos „hírértékű” a *Kilenc égben* című mongol kortárs szépirodalmi antológia (2006) olvasásélményéből született esszé (*Szivárványló szférák*). Pozsgai Györgyi – több más írása tanúsága szerint is – közel érzi magához a keleti lelket; s azt különösen izgalmasnak tartja, hogy „a mongol kortárs költészetben eleven szimbiózist alkot a régi műfajok világa a modern, enigma-szerű kifejezésmóddal”. A költő Keleten „a szavak kertésze”, aki kapcsolatot tart az égi és a földi világ között. A kötetegész a keleti életszemlélet „négy bölcsességére” (tanulás – elmélkedés – koncentráció – meditáció) épül. A versek többnyire filozofikusak; élményvilágukban meghatározó a múlt. Mind a mai napig elevenen él „a mongolok lelkében Dzsingiszskán; minden jurtában ott lakozik, minden daluk körbeöleli a csodálatos hőst”. Emlékét kegyhelyek őrzik (a *nyolc fehér sátor* rejti relikviáit), s várják visszatértét (akárcsak a keresztények Jézusét, az iszlámhívők Mohamedét). Kultusza, rituáléi szokásrenddé váltak; a sámánénekek, népköltészeti alkotások, beavató szertartások stb. elevenen tartják szellemét. A mongol embert az ősök tisztelete élteti („Ha belőlem eltávoznak az elődök, semmivé foszlok” – vélik); társai az égitestek, amelyek valamennyien – Nap, Hold, csillagok – emberi megtestesülések. Hagyományait továbbörökíti költészetük is – s épp ebben van erejük. Hisznek (még ma is!) a Teremtő Anya életet adó, tápláló erejében – „mint egy barlang”, a világ rejtélyeinek őrzője, tudója ő. Minden nőben benne él a természeti Ős-asszony szellemképe; az ember maga is a Természet része, alá van vetve az élet körforgásának. A költő az Egyetemességben él („Hó, fák, csillagok szavát papírra vetem”). A mongol költészetre jellemző a szavak festői ereje, a *színvilág* fantasztikuma, szimbolikus értéke; a kétpólusú világ (fehér-fekete) között a színskála teljes gazdagsága helyezkedik el. A *szám-szimbolika* is épp ily fontos rendszert alkot náluk (a törvények, ideák, hierarchiák ezekben a kozmikus absztrakciókban tükröződnek mint az egyértelműség, a bizo-

nyosság jelei). A számok az Istenhez való spirituális közelség fokmérői. A sámán 9 grádicson át jut el a teljes révületig; a beavatás 9 fokozata vezet célhoz: a Tökéletesség eléréséhez, aminek szimbóluma a 10 (szabadság – erény – lemondás – bölcsesség – bátorság – türelem – kitartás – igazság – szeretet – felülemelkedés). A szerző érzékeltesen és élvezetesen elemzi a mongol hiedelemvilágot, melyben a sámánizmus a buddhizmussal keveredik. A sámán az alvilági erőkkkel, a halottak lelkeivel, az ártó és segítő szellemekkel tart kapcsolatot, s a révületben mintha állatösszé válna maga is. A gazda-szellem oltalmazza őt a gonosszal vívott küzdelemben. A sámának még ma is működnek, sőt, lehetnek női sámánok is – erre utal a *Bajar sámánasszony hívó éneke* (Bajar asszony ugyanis egészen 2000-ig élt s gyakorolta hivatását!).

Pozsgai Györgyi az antológia olvastán úgy érzi: szinte „mongollá” vált maga is. „Lelkemet áradó folyó sodorja, intermezzóként idő- és tér-közökben élek. A múlandóságot az ifjúság tovaillanásával mérem, a megkopó fiatalság után úgy kapok, mint hulló tollak után. /.../ Lelkem maga is folyóvá válik, és ember-szívek felé hullámoztatja habjait”. Egyszerre él múltban-jelenben, széttörve a téridő korlátjait; lelke szabadon szárnyal a különböző helyeken – nincsenek számára földrajzi határok. Szinte szimbolikus értékű, hogy „zarándokútja” e szövegek elemzésével ér véget. „Úgy tekintettem ezekre a versekre – írja – mintha egy jelképes ember-megtestesülés titkai lennének. Minél többet olvastam őket, annál többet fedeztem fel rajtuk keresztül abból a világból, melynek csak jelzéseihez férközhettem hozzá. /.../ Amire nem lelsz választ, meg kell hagyni a költészet titkos homályában, hiszen ettől lesz különössé, ettől a ködbe vesző jelképrendszertől, amely oly sok szállal fogózik az életbe és az életen kívüli megfjetetlen világba”.

Ezzel a felismeréssel zárul a kötet, amelyből élénk tárul a szerző gondolatvilágának kozmikus összefüggésekbe ágyazottsága. A „zarándokút” önmaga lelki mélységeinek tudatosításához, teljesebb megismeréséhez vezette. Számára a költészet világa már-már érvényesebbnek tűnik, mint maga a valóság; elsősorban lelki dimenziókban építkezik. A Kon-Fu-ce által megjelölt életstációkat magára nézve is érvényesnek tartja:

„Mikor húszéves voltam – sokat tanultam.

Mikor harmincéves voltam – már tudtam, mit akarok.

Mikor negyvenéves voltam – már szilárdan álltam.

Mikor ötvenéves voltam – már tudtam hallgatni.”

A következő stáció még előtte áll, de – közelítvén hozzá, úgy tűnik - ő is eléri a boldogság és benső béke legmagasabb fokát. „S mikor hatvanéves lettem - fejezi be a bölcsességről szóló tanítását Kon-Fu-ce - már követhettem a szívemet, / s a törvényt nem léptem át.” Aki feljut e grádicsokon, annak „zarándokútja” célba ért: megtalálta a lélek nyugalalmát. Pozsgai Györgyi már közel van a „csúcshoz”.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2008)

Bata János

„...hántolják rólunk a kérget”

(Bobory Zoltán: *Vonókéssel eleven fát*)

„Vonókéssel eleven fát – / hántolják rólunk a kérget, / hogy csupasz törzssel, ágakkal / hajoljunk meg szeleknek, / s vesszen oda bennünk / az utolsó cseppje is táltosok / imáit követő esőnek, / gyökerre találó hősi vérnek...” (Vonókéssel)

Bobory Zoltán nem csak legújabb verseskötetének, de egész költészetének lényege benne van ebben a néhány sorban (ezért aztán nem véletlen, mert véletlennek nincsenek is, hogy kötete címéül a *Vonókéssel* című vers első sorát választotta, mi több: kötete borítóján ott van a Fa, vagyis: ott vagyunk mi, vonókéssel félig-meddig lehántva, lecsupaszítva). Bobory, mint a nemzeti irodalmak legnagyobbjai, költészetében, irodalmában egyesül népével, nemzetével. Bátran mondhatjuk: a nemzeti, a nép-nemzeti irodalom jeles képviselője ő, még ha ezzel a kortárs, magyarnak mondott irodalom hangadói nemtetszését váltjuk is ki. Nem tetszik nekik, mert nemzetről szólunk, és nem tetszik nekik az sem, hogy rajtuk kívül, a kortárs, magyarnak mondott irodalom hangadói és kegyeltjei közül más előtt is, jelesül Bobory Zoltán előtt fejet hajtunk. Hadd ne tetsszen nekik, nekünk sem tetszik az, amit ők tesznek, mondanak, képviselnek!

Bobory Zoltán verseskötete helyzetjelentés és útmutatás. Helyzetjelentés, hiszen: „hántolják rólunk a kérget”! Hántolják nap mint nap, a hazugságok, az elbuzgítás, a félrevezetés vonókésével. Mondanám: nem is vonókéssel, mert aki dolgozott már vonókéssel, az tudja, a fát díszíteni, faragni lehet vele, inkább mondanék szikét, kétélű kést. Mondanék, de mégsem teszem, mert jól tudjuk: mindent, a legjámorabb, a legszelídebb, a legártatlanabb dolgokat is lehet rosszra fordítani, és Bobory fáját a könyv címlapjáról nyilvánvalóan vonókéssel vágta körbe – körbemetélték erőszakkal!

Tehát: itt vagyunk mi, félig-meddig lehántva, lecsupaszítva. És azért csak félig-meddig, mert még vannak tartalékaink – anyagiak és szellemiek –, amelyeket el lehet venni tőlünk, amelyekkel azokat gazdagíthatjuk, akaratumk és tiltakozásunk ellenére, akik számára az Endlösung, „hogy csupasz törzssel, ágakkal hajoljunk meg szeleknek, s vesszen oda bennünk az utolsó cseppje is táltosok imáit követő esőnek, gyökerre találó hősi vérnek...”.

Helyzetjelentés, mint ahogyan az a Kérdés és válasz: „Kérdezik: miért nem írok / inkább szép verset, / szerelemről, tavaszról, virágokról – / a szépről, a békéről. // Válaszom: mert nagyon szeretnék / végre szép verset írni, / szerelemről, tavaszról, virágokról – / a szépről, a békéről.” Bobory Zoltán szép verseket szeretne írni, mi

meg olvasni, de nem lehet, mert: „*Eloldalogtak megsántult ünnepnapjaink, / kes-
hedt csordában állt a fagyos szürkeség...*” („Ünnepnapok” után), mert „*ég az orvul
rájuk gyújtott nádas / benn a gyújtók elől menekültek / útjuk csupán a fekete mo-
csár // fejük fölött a kormos madarak / és az égett fiókák büze kering / Isten tudja
hol lel talpuk talajt*” (Sors), nem lehet, mert „*Hazugokat, / árulókat / dicsérge-
tünk / garasért, / kik földünket, / vizeinket / odaadták / semmiért.*” („Hős”-magyar
tánc), és főképp azért nem, mert „*Ezer és ezer színes léggömb / száll fel a kék, a kék,
/ az egyre kékebb ég felé*” (Kell egy kis díszünnep).

Bobory Zoltán költészete nem ettől a helyzetjelentéstől válik igazán fontossá,
hanem attól, hogy utat mutat. A költő ezt az utat az olyan atavisztikusnak hazu-
dott dolgokban mutatja meg, mint a harcos istenhit: „*Nekivágunk, Uram, minden
háborúnak, / ha Te állsz elibénk felemelt zászlóddal.*” (Ha te állsz elibénk), a szelíd
istenhit: „*Hósorsú eskük gyötörnek, / bogáncsos bolyongások. / Imádságom szü-
ette / szekrény nyikorgása, // Mégis megölelsz Istenem/ // Mint ki arra érdemes, /
csitítgatod csendesesen / csorbult, fénytelen lelkemet.*” (Hósorsú eskük gyötörnek),
a krisztusi szeretet és alázat: „*Az elhagyottak, megalázottak, / kifosztottak kútsze-
mében / keresd a megváltó üzenetet...*” (Megmaradásodhoz), a család: „*Anyám,
azon a reggelen / kiment az erdő tisztására, / s amit kiválasztott neki a Nap, /
csokorba szedte a virágokat.*” (Anyám egy napja / Simogatással, odaátra), „*... míg
fel nem jönnek a csillagok / s a meg-megmoccanó szélben / hallanánk // Te vagy /
és Neked én vagyok.*” (Mi), a barátság: „*Álltam az esernyő alatt, / és az úton a vizes
kavicsokat / bámultam a könnyeimen át.*” (Vihar a Balatonnál / Raksányi „Kutyu”
temetésén), „*Boldoggá tettél minket ismét; / áldjon érte Isten, / angyal Bella Ist-
ván.*” (Az iszkaszentgyörgyi könyvtárban), a hazaszeretet: „*Sarokvasas, durva /
bakancsok, mázsás ragadozók / talpának nyomai között, / hazulról elszökött kis-
gyermek / mezítelen lábnyoma, HAZÁM / fölé kifeszítették a meggyalázott lobo-
gót. / ... Tömegsír lennél kis ország, / ha Mária könnyörgő szavára, / a szemfedőnek
szánt lobogón / lyukat nem vág az Isten...*” (Könyörgő szóra / Bata Jánosnak a
Délvidékre), az összetartozás: „*– Fiúk, hol a hatvanöt tarkón / lőtt magyar ember
emlékműve? / – Túl a hid lábán, egy kis dombon – // mutattak egyszerre előre, /
s indultunk abba az irányba. / Az egyik megszólalt: – Ott lőtték / a nagyapámat
a Tiszába // a szerbek.*” (Zentai emlék), „*Őrizd, kis fenyő, az Uzsoki hágóról / az
árvaság üzenetét, s a földből nyert / ezer éves, éltető emlékeket.*” (Uzsoki őriző), és
a hűség: „*soha nem feledem / már félelem-befonta, / útrakész barátságokat...*”.

Bobory Zoltán verseskötetének címlapján, mint ahogyan azt korábban már
említettem, ott van a FA, azaz: ott vagyunk mi. A fa, amely elkísér bennünket
a bölcsőtől a koporsóig. Az asztalunk, az oltárunk fából faragva, arra tesszük a
mindennapi kenyerünket. A fa az edenkert almafája, és az égig érő fa, mert a mi
fánk az égig ér: gyökereivel a földbe (a Világba) kapaszkodva, ágas-bogas (csoda-

szarvas) koronájával a Napot és a Holdat tartva, meg a fényességes csillagokat. Égig érő fa – életfa, világfa. Átjáró világok között, összeköt, és mégis szétválaszt. Szétválasztja a lenti világ, a földalatti világ – a holtak birodalmát –, a fenti világ, az égi világ üdvözlőitől. A fa, mindannyiunk fája, a tölgyek, a diók, a nyírek, a fűzek, a kőrisek, a nyárfák, a birsek, a szilfák és a szilvafák, és utunkon vagy utunk végén ott van zarándoklatunk fája: a libanoni cédrus. Ezt a cédrust meg minden más fát, a tölgyeket, a diófákat és a nyíreket hántolják most, ebben az ordas korban, s nyúznak meg elevenen bennünket – amíg hagyjuk!

A könyv szerves részét képezik Sobor Antal illusztrációi, és nemcsak azért, mert minden könyv minden illusztrációja egymással mégiscsak összetartozik, hanem azért, mert nyilvánvaló a közös gondolkodás, a művészi és emberi összetartozás a költő és a képzőművész között. És ott, ahol megvan a harmónia, ott magától adódnak az olyan áthajlások, összefonódások, mint a krisztusi kor harmincharmadik évét jelentő 33. oldala a könyvnek, ahol is Sobor megfeszített Krisztusa mellett a következő idézetet olvashatjuk: „...a csönd égbe menekült / zajok tépik idegeit / és egyedül vagy...”. Mi viszont tudjuk: amíg ilyen verseket olvashatunk, és ilyen képeket nézhetünk, addig nem leszünk egyedül.

(Vörösmarty Társaság, Székesfehérvár, 2009)

Kelemen Erzsébet

A vállalt küldetés

(Gál Elemér: „A szeretet vár valahol”

Válogatás a szerző kisprózáiból)

Egy posztumusz kötet mindig titok. Egy személyes és megismételhetetlen élet titka. A megtalált kincs felmutatása. Úgy forgatjuk az ilyen kötetet, akár egy titkos naplót, egy gondosan elrejtett kapcsos könyvet: szakrális ünnepélyességgel veszszük kézbe az alkotó itt hagyott s megtalált üzenetét. Egy posztumusz kötet olyan, akár egy íróasztalfiókba zárt csiszolatlan gyémánt, ami az elmaradt végső megformálás előtt feltárja az alkotásnak gyémánszemcséket rejtő folyamatát is. Az írás misztériumát. A mű megszületésének stádiumait. Azt a teremtő folyamatot, amiről csak a beavatottak tudhatnak. Egy posztumusz kötetben megérinthetjük az író. Legtitkosabb alkotó énjével találkozhatunk az olvasás során. Jelenvalóvá válik előttünk úgy, hogy a találkozás, az érintés egyben emlékeztet bennünket az örök művészi hitvallásra, az elmúlással kezdődő új élet nyitányára is. S arra, hogy megtanuljuk a töredékességben meglátni a teljességet. A villanásban a fényt, a dallamívben a szimfóniát, a sorokban az alkotói-írói habitust. Az író vállalt küldetését. Az üzenetét felénk. Mert egy gondolatfoslányban egész világ lehet. Egy félbe maradt novellában, egy lejegyzett villanásban, egy átdolgozásra váró műrészletben is ott van a teljesség. A töredékesség így válhat a tökéletesség rejtett attribútumává. A mindenség megjelenítőjévé.

Ilyen alkotás Gál Elemér posztumusz kötete is. Mert *A szeretet vár valahol* egybefűzött prózai írásai nemcsak az alkotópálya egy-egy részletének szinkrón megjelenítését, felfejtését, tanulmányozását jelentik immár, hanem az életmű csúcspontjának, a IX. század székelv világába kalauzoló *Héthavas* című terjedelmes őstörténeti hitregénynek diakronikus interpretációját is. Hiszen a kisprózai művek írása során kristályosodott ki ennek a sorsjelző alkotásnak a szellemi-történeti háttere, hitélménye, ősi mondavilága. A műfajpoétikailag rendkívül változatos írásokban, így például novellákban, mesékben, karcolatokban, naplótöredékekben, esszéekben, tárcákban, élettörténetekben ugyancsak találkozhatunk a regényből már jól ismert meditatív hanggal, filozofikus látásmóddal, a változatos nyelvi stílussal, az árnyalt, finom lélekrajzzal. A „szabadság vándora”, ahogy Murawski Magdolna a kötet bevezetőjében írja, „csendes mesemondóként [...] megállít bennünket egy-egy pillanatra, hogy ne feledjük: az élet [...] apró mozzanatokból áll”, s ebből az apró mozzanatokból építhetjük fel a teljességet.

Ilyen életmozzanatok a kötetben a történelmi időszakokra utaló, a múlt sebeit

megjelenítő írások is. A „száműzött igazság” idején, 1959-ben még parabolikusan, a mesék tanító, igazságmondó nyelvén is veszélyes volt a megnyilatkozás. Gál Elemér mégis vállalta ezt a szókimondó, bátor attitűdöt. A *Bábuk ébredésében* allegóriává nő az élethasonlat. Mesefigurái a „diktátori kezek parancsától”, az életüket irányító zsarnoki erőktől csupán az álomvilágban tudnak megszabadulni. Itt viszont minden jármot ledobhatnak magukról. Nem azt kell már megélniük, amire kényszerítik őket, nem kell vak parancsoknak engedelmessé válniuk, hanem a mozdulataiknak élhetnek, végre az élet-tetteik a sajátjuk lehet. Ebben az álomvilágban megtisztul minden negatív hős: a tolvaj becsületes emberré, a hóhér melegszívű kertésszé, a ravasz róka igazságosztó bírává, a gonosz mostoha jóságos anyóvá válik, s a tizenkét fejű sárkány csodás tarisznyás, jótévő öregemberré. A bohóc pedig komoly, világhírű tudós lesz, s Hófehérekének sem kell már háromszor meghalnia. Ha létezne, ha eljönne ez a megálmodott világ, akkor János vitéz sem a francia királykisasszonyt mentené már meg a török kezéből. Hiszen „hiába ölte meg a zsványokat, az óriáskirályt, a boszorkányokat, a hétfejű sárkányt, mégis tele velük a világ.” Ő akkor lenne igazán boldog, „ha kardjával ott üthetne szét, ahol kisebbre szelik a szegény ember kenyerét.” Mind „szétaprítaná [...] a gazembereket”!

Az író a diktatórikus hatalom ellen szól – ugyancsak a mese nyelvén – *A katonák ébredésében* is. „Készülj végnapjaidra, ütött az órád!” felhívása a zsarnoki uralom végét szimbolizálja. Mert a gonoszságnak egyszer vége szakad. Nem lehet örök szolgaságban élni. Gál Elemér viszont nemcsak az írásaiban, de a mindennapokban is vállalta ezt a tiltakozást. Tanítványa, Kocsis István drámaíró a mesterére, tanárára emlékezve idézi fel azt a magyarórát, amikor a tanára az indulatában falhoz vágta a tankönyvet azért, mert az „a szocialista realizmus mintapéldájaként földre álmódott kommunizmusról” szólt. [2009 májusában, Cs. Varga István rádióinterjúban (*Szent István Katolikus Rádió*) hallhattunk erről a történetről.] Ez a tiltakozás, ez a felháborodás Gál Elemér állásába, a tanári hivatása gyakorlásába kerülhetett volna. De tanítványai hűségesek voltak: megőrizték magukban a titkot, megértették a jogos felháborodást, és senki sem jelentette fel a mélyen tisztelt és szeretett tanárt. Ahogy Cs. Varga István is vall róla: Gál Elemér „tanár volt, nevelő, karizmatikus egyéniség, akinek a diákjai életre szóló élményként őrzik a vele való találkozásokat, közös élményeket”.

A *Bábuk ébredése* című „modern mese” mellett a történelem sebe lüktet a *Nem látott arcokat* egypercesének soraiban is, az ávós bűnvallomásában, aki húsz év után keresi fel a megkínzott papot, hogy beismerje tettét, s feloldozást kérjen. A lelkiismeret bántja *A sétálóutca titkaiból* című történet hőst is, aki a rendszer-váltás után igencsak kellemetlenül érzi magát egy nem várt találkozás során. A már-már szatirikus írás a múltra reflektáló textusok sorában az iróniába hajlik át

a Vörös Csillag Érdemrend első fokozatával és a többi munkásmozgalmi kitüntetésekkel játszó unokának és az érmék birtokosának, a nagyapának a történetében (*Kitüntetések a szőnyegen*). Az öregúr kegyeletsértésnek tartja ezt a játszadozást, mégsem avatkozik bele a kisfiú önfelelt játékába, sőt a gyermek kérésére még újabb marék féltett kincset hoz a vitrinből. Ujjai viszont elgyengültek, „már nem tudták marokba szorítani az érmekeket, és kiengedte a kezéből. Puhán koppantak a tömött perzsán”. Az író a lélekben lezajló drámát a szüzsé bravúros erejével idegeníti el az olvasótól: a távolságtartó attitűd ironikus reprezentánsai, a gyermeki játék fordulatai lehetetlenné teszik az olvasó számára az azonosulás gesztusát, a munkásmozgalmi múlttal, a nagyapa dilemmájával való pozitív érzelmi viszonyulást. Az érmékkel való játék ugyanis egy korszak elítélését prezentálja, s egyben a humor forrásává is teszi azt.

A Lovasok a temetőben című novellában viszont már a kommunista diktatúra kegyetlen módszereivel szembesülhetünk. A mit sem sejtő katonák feladatával, a mártírhalált halt hősök jeltelen sírjának meggyalázásával, a halmok letiprásával, a föld színével való egyenlővé tételével. De hiába minden kényszer, a lovak ugyanis átugorják a sírokat, a hajszolt, nagy iramban véletlenül se botlanak meg bennük. Még csak nem is érintik lábukkal a halmokat. A százados kemény parancsa viszont se holtat, se élőket nem kímél immár, nem enyhül meg a megdőbönt lovasok és a fáradtságtól fújató, horkanó lovak láttán sem: „a lovak farolva hátráljanak”, ez a parancsa, ne lássák, mi van mögöttük. Erre „a legények erősen szorítva térdükkel húséges társuk oldalát, hátrálásra kényszerítik [őket]. Beleropognak az erős csontok. Most aztán repedeznek a halmok, bomlanak a sírok, ha lassan is, de a fölsebzett föld kitarja magát”. A jeltelen sírok meggyalázásának döbbenetén túl, a lovak viselkedése, a sírhalmokat ösztönösen vigyázó tisztelete elgondolásra készíttet bennünket az olvasás során. S pironkodásra is. Óvjuk mi ennyire a ránk bízott természetet?

Gál Elemér novellái és meséi ugyanis az állat- és növényvilághoz viszonyuló emberi magatartás etikai kérdéskörét is érintik. A tróféákról, a szarvasok, őzek fehér csontvázkoponyáinak megdőböntő múzeumi tárlatáról (*A kereszt*), a favágók fejszéitől reszkető fákról, a zokogó erdőről olvasva (*Zokogott az erdő*) akaratlanul is szembesülünk önmagunkkal, a bennünk rejtőző agresszivitással és könnyelműséggel, s azzal az antropológiai tévedéssel, hogy úgy gondoljuk, önkényesen rendelkezhetünk a Földdel. Az ember természet fölötti uralma pedig egyáltalán nem korlátlan. Hiszen felelősséggel tartozunk a környezetünkért, az élővilágért. Erre a kötelességre hívja fel a figyelmet II. János Pál pápa is az *Evangelium vitae* kezdetű enciklikájában: „az ember arra hivatott, hogy művelje és őrizze a világ kertjét”, s „különleges felelősséggel tartozik az élő környezetért, azaz a teremtésért, melyet Isten személyes méltósága élete szolgálatába állított”. Erről a világot átöle-

ló szeretetről, törődő odafigyelésről szól Albert Schweitzer is, akinek az eszméi olyan nagy hatással voltak a világra, hogy az emberi élet tiszteletéről szóló elvei az orvosi, a Hippokratészi eskü új, módosított szövegébe is bekerültek az 1950-es években. Albert Schweitzer ezt az életvédő felelősséget az állat- és növényvilágra is kiterjesztette. Ő mondta, hogy minden élet szent, még az is, ami emberi szempontból alacsonyabb rendűnek tűnik. Az élet tisztelete először is azt jelenti, hogy az állatok megölése ne legyen színjáték vagy sport, s meggondolatlanságból ne semmisítsünk meg életet ott, ahol a szükség erre nem kényszerít bennünket. Ha például egy jómódú gazdát hűségesen szolgált a lova, de kora miatt az igavonásra már alkalmatlanná vált, a gazdának nincs joga arra, hogy a lovat olyan emberek kezébe adja el, akik kínozzák majd, hogy az utolsó párát is kihajtsák belőle. A gazda inkább irgalomból tartsa meg az állatot, vagy adja el levágásra. „Tartsd nyitva a szemed – figyelmeztet Albert Schweitzer –, hogy ne mulaszd el az alkalmat, ahol szabadító lehetsz!” Ne menjünk el érzéketlenül a vízbe esett rovar mellett sem, hanem gondoljuk el, mit jelent a vízi halállal küzdeni. Fogjunk egy fadarabkát vagy egy horgot, és segítsük ki a szárazra a bajba jutottat. S ha a kis állatka a szárnyait tisztogatja majd, akkor abban a felemelő érzésben lesz részünk, hogy életet mentettünk. A kemény járdára tévedt giliszta is elpusztul, ha nem segítünk rajta, hiszen nem tudja magát a talajba fúrni. Ezért fogjuk meg, és tegyük a puha, selymes fűre, hogy életben maradjon. „Eljön az idő – mondja Albert Schweitzer –, amikor csodálkozni fognak, hogy az emberiség oly soká jutott el annak a belátására, hogy az életnek való ártás nem egyeztethető össze az etikával. Az etika a végtelenségig kiszélesített felelősség minden élő iránt.”

Gál Elemér meséi is ezt a szemléletet tükrözik. Történeteiben a növények éreznek: sírnak a fák, a virágok, a fűvek, az ember pusztító tevékenysége miatt zokognak az erdők, fulladoznak a nagyvárosi forgalomtól az út menti fák (*Zokogott az erdő*). Pedig a természet roppant hálás tud lenni az emberi törődésért. Az író ezt üzeni az *Erdők karácsonyában*: a természetvédők több millió fa életét mentették meg, olyan fenyőket, amiket „párórányi emberi örömeért áldoztak volna fel”. Ezért hálából útra kelt az erdő, elment az emberekhez, hogy „a szent estére ne maradjanak karácsonyfa nélkül”. S a kertjét féltve őrző gazda állhatatos munkájáról olvasva (*A kertész virágai*) tapasztalhatjuk meg azt a mély igazságot, hogy a természet értékét ugyan az ember ismeri el, de a tőlünk alacsonyabb rendű élőlények valójában önmagukban rejlő értéket hordoznak, olyan kincset, amely „megelőzi ennek az ember által történő elismerését” (Harsányi Pál Ottó, *A globális felelősség kérdései*, 2002). Ez az önérték az, amely megalapozza a létük tiszteletben tartásához fűződő emberi kötelességeinket (*uo.*). Az állatok és a többi élőlény, sőt az egész világ isteni ajándékként, adományként ránk van bízva. Sajnos, ezt sokan úgy értelmezik, hogy „ki vannak nekünk szolgáltatta, kényünk-kedvünk szerint

bánhatunk velük” (N. Horváth Margit, *Legyetek jók, ha tudtok*, 2006). Gál Elemér az írásaiban ez ellen tiltakozik. Felébreszti bennünk a szunnyadó lelkiismeretet, s a környezetünkre jobban odafigyelő magatartást követel meg tőlünk. A mesék világa s számos más hétköznapiak tűnő történetesor így válik morális útmutatóvá, lángoszloppá előttünk a befogadás során.

Meditatív jellegű írásaiban Gál Elemér közvetlenül is érinti az emberi lét meghatározó kérdéseit. Életről, halálról és a lélekről elmélkedve a *Naplótöredékek*ben az élővilág iránti mély szimpátiája során az állatoknak is jóval alacsonyabb fokon ugyan, de lelket tulajdonít, s akarati cselekvéssel, szabad akarattal ruházza fel őket. A teremtett világ iránti tiszteletből csakis az emberre jellemző sajátosságokkal így ruházza fel a szerző az állatvilágot.

Az ember történelmi lény. Meg tudja különböztetni a múltat a jövőtől, identitástudattal és jövőképpel rendelkezik. Tevékenysége teleologikus. Szellemi megismerése fogalmi jellegű és a teljességre, a mindenségre irányul. Az állatvilág viszont a rendkívül összetett szenzomotorikus rendszere ellenére sem képes a fogalmi gondolkodásra, megismerésre, cselekvéseiket pedig nem az akarat, hanem az ösztön irányítja. Az embert az Istentől kapott adománya helyezi a teremtett világ csúcsára. S ez a többlet, az istenképiség az, ami felelőssé teszi az embert az élővilágért. Az író is megfogalmazza a *Naplótöredék* folytatásában ezt a különbséget. Nevezetesen: a lélek az, „ami emberré teszi az embert”. S alapvető tulajdonságunk, hogy boldogságra vágyunk. S bár kisiklik a kezünkől, „és csak egy pillanatra tartjuk ujjaink közt, mi mégis örök boldogságról merünk álmodozni” – vallja az író a boldogságélmény megragadásának filozófiai problémáját vitató *A szem csak néz, de a lélek lát is* című értekezésben. Ezért is tartja a pillanatot megismételhetetlennek, nagy kincsnek, ún. „szakrális egyediségnek” (*A szem csak néz, de a lélek lát is*).

A boldogság és a szeretet korrelatív fogalmak. Feltételezik egymást. Erről a másikra odafigyelő, önzetlen szeretetről vall az író *A papucs kilyukadt* soraiban is. A művön végigvonuló metafora, a papucs allegorikus képe a hűséges társ, a férj odaadó, szolgáló, áldozatokat is önként vállaló szeretetét jeleníti meg. Azt a szeretetet, amely feltétel nélkül tud szeretni. A köznapi nyelvben pejoratív fogalmat (lásd: papucsférj) a humor finom eszközével így írja át az író a szeretet jelévé. Ez az önzetlenség a szeretet legmagasabb foka már. Az agapé. A másiknak a legnagyobb jót kívánó érzés. Mindez olyan életteret igyekszik teremteni, amelyben a szeretett személy szabadon megtalálhatja a legnagyobb boldogságát. Ezt a ragaszkodást jeleníti meg a *Molekulák szerelme*. A mű egy metamorfózis leírása. Két vízcsepp összetartozásának lírai története. Az író vallomása a feleségének: „Szétválasztva is egyek vagyunk, minden percnyi különletünk csak azért van, hogy frissebb erők mozduljanak bennünk a találkozásért. [...] Minket az tart össze, hogy egymásért

születtünk, kötőelemek vagyunk mindenütt, és ez tart a Teremtés óta” – mondhatja az író a lánymolekulával. „A mi szerelmünk nem déli, forró tűzű mámor, egy es-tére fellobbanó fáklya, hanem mélyen izzó láva, amely mélységekben fortyog sok ezer évig. Ha kell, vár a kitörésig, hogy kiszabadítsalak ércbe zárt koporsódból, ha odasodort a véletlen. Ha jegekbe fagytal, a hömpölygő lávafolyam odavisz engem, hogy én forró tüzemmel kiolvasszam vak csillaggá fagyott testedet” – folytatja később a vízcsepp-fiúmolekula. Jel ez az írás, s jel az írás megjelenése is. A novella a férj, a posztumusz kötet a feleség szeretetének a jele. A férjét még a halála után is szolgáló lelkületé. Az ilyen kapcsolat láttán megállunk egy pillanatra az egymásra nem figyelő, rohanó világunkban. Hiszen kincs ez, amiből gazdagon töltekezhetünk.

Az embertársi kapcsolatok megnyilvánulási formái közül a filia, a másik javát akaró baráti, személyes szeretet tárul fel a felnőtt-gyermek, pedagógus-diák kapcsolatokról szóló írásokban. Az író ezekben a műveiben is nevel. Hiszen tudja, hogy az oktató-nevelő munka hosszú távon történő gondolkodást igényel. Az elhintett mag csak később szökken szárba, talán évek, évtizedek múlva érik meg egy-egy gondolat a fiatalokban.

A kötet címadó novellájában a tanító nénik és az osztálytársak szerető részvételében az édesanyját elvesztő gyermek újra átéli a szeretetet. Azt a gondoskodó odafigyelést, amit addig csak az édesanyjától tapasztalt meg (*A szeretet mindenkire vár valahol*). Ez a kommunikatív, kitárulkozó és bölcs szeretet nyilvánul meg Gál Elemér hitvallásában is, amikor a gyerekek kérdésére, „Tanár úr, ön szerint van-e Isten?”, így válaszol: „Rossz a kérdés! [...] Ezt nem egy ember dönti el, ezért úgy kell kérdezni: hisz-e Istenben? Erre én úgy válaszolok, hogy igen” (*Esti vándor*). S a további gyermeki kérdésben már ott érezzük a gazdag ifjúnak a jézusi életre vágyakozó lelkületét is: „Mit tegyek, hogy higgyek?” (Lásd: „mit tegyek, hogy elnyerhessem az örök életet?” Lk 18,18) Válaszában az elbeszélő a belső hangra inti a kérdezőt. A nagy bajban ugyanis, akkor, amikor mindenki elhagyja az embert, megszólal egy hang. Ez a hang pedig nem más, mint „az Isten [...] maga, aki benned van. Csak fel kell figyelni rá, amikor szól hozzád. És amikor már beszéltek egymással, akkor hiszel” – vallja az író. S a további üzenet, miszerint „ahol tagadták az Istent és előfordultak tőle, ott [...] az államok porba hulltak, ahol a hit útján járnak, ott az emberek boldogulnak”, mindez nemcsak a kommunista diktatúra összeomlásának egyik fő okát prezentálja, de intő jel a jelennek is, figyelmeztetés a szekularizált társadalmak számára.

A filia tehát a másikat önmagáért kedveli. Engedi a személyt létezni, az értékeit kibontakoztatni. S szívesen kommunikál vele. Ennek a lelkületnek a hiányával, a távolsággal, a magánnyal *A pad nem bírta el...* című novellában találkozhatunk. Ebben a világban már nincs kapcsolat az idős és a fiatal nemzedék között. Pár-

beszéd egyáltalán nem születik köztük. A fiatal fiúnak hiába minden akrobatikus mutatványa, az idős férfi nem érti ezt a kommunikációra hívó gesztust, sőt boszszankodik, mert „nem veszi észre magán ez a fiatalember, hogy illetlenül viselkedik. [...] nem arra használja a padot, amire szánták”.

A fiatalabb nemzedéknek követendő példa kell. Esmény, ami lelkesíti s csiszolja is a jellemet. Egy másik novellában a főszereplő tábornok személye ezt jelenti a haldokló honvédnek. A hazát. A lángoszlopot, amit követni tudott, s amit mindenkinek követnie kell. A katonának ez a vallomása a szabadságharc elvesztése után erőt ad a kivégzés előtt álló tábornoknak is. Jelezve, hogy a példánkkal, a nevelésünkkel mi is formálódunk, s erőt nyerhetünk a mindennapjainkhoz (*A tábornok*).

Gál Elemér példát adott nekünk a hazához való hűségről is. Ragaszkodott a szűkebb pátriájához, az erdélyi gyökereihez, de ugyanúgy otthonra talált Eger városában is. Írásaiban megvallja ezt a hitét, tanúságot tesz hűségéről, a szülőföld iránti szeretetéről. Az identitástudatát elvesztett magyarságnak így ad erőt, hogy újra megtalálhassa önmagát. Hogy nép maradhasson az elkövetkező évszázadokra is. „A sorsotok meg van írva” – mondja a *Magyar fák* című esszéjében. „Földbe, kőbe, vízbe és benne az időben, mert valaki tartja kezében a magot, melyből újraszülettek. Villámok sújtanak, de az üszök mögül kihajt a zöld, vizek árasztanak, de a tenger is elapad és kiemelkedik törzsököd, rengések borítanak föld alá, de más csúcson kinövekedsz újra, és nagy fa leszel megint; dús lomb koronája ül majd ágadon. [...] Nem pusztulhatsz ki, ágaid levelén írva vagy, hogy itt élned és hálnod kell.”

Elhangzott Egerben, az EKMK Bartakovics Béla Közösségi Házban 2009. december 1-jén.

Tusnady László

Csöndszövetség

(*Vallomás Kaiser László legújabb verseskötetéről*)

Hosszú ideig tünődtem azon, hogy csak a fő címet írom le. Ráadásul az eredetileg hosszabb lett volna: „Magyar csöndszövetség”, de korunk hordalékai arra figyelmeztetnek, hogy vigyázzunk ezzel a jelzővel, mert egyesek könnyen megállapítják, hogy „ellenséges”, „törvényekbe ütköző” jelenségről van szó. Mindez azt bizonyítja, hogy nem csupán a költői képzelet szárnyal, hanem a költőietlenségé is. Így hát gyávaság az, ha a mi meghatározó jelzőnket elhagyogatjuk? Nem! De fölösleges alkalmat adni az ilyen „üresjáratokra”, támadásbohózatokra, hiszen aki itt és most, a mi glóbuszunkon lelkében elmélyül, az eleve a magyar csönddel találkozik, még akkor is, ha az valamelyest „függvénye” a világcsőndnek. Tehát ami nyilvánvaló, azt fölösleges kiemelni.

Ha bajom van a saját magam által választott címmel, akkor miért beszélek róla? Egyszerűen azért, mert szükségesnek tartom, és ráadásul ennek a „csöndszövetségnek” is több értelme van. Én csupán egyetlenről akarok beszélni, az alcímben megjelölt remekről.

A fő cím viszont nem valamilyen „tolakodás”, „nyomulás” eredménye, hanem nagyon is meglepő tényé: Kaiser László pár hónappal ezelőtt jelentette meg „*A csönd*” – *Il silenzio* címmel válogatott verseimet, és a könyvbemutató tervezésekor említette, hogy neki is jelenik meg verseskötete, mégpedig *Álmom a csönd* címmel.

Mindkettőnket meglepett az egybecsengő szó. Engem még az is, hogy a különben szép hangzású „csend” helyett következetesen választottam a szegedi emlékeket idéző „csönd” alakot. Lám, minden összebeszélés nélkül más is így van ezzel! „Harmatcseppen csillagfény rebben” – hirdeti egy olasz közmondás, és íme, nem csupán egy magánhangzó hoz itt össze embereket, hanem a körülmények hatalma is. Semmiféle „szervezkedés” nem szükséges, „elvégzi” ezt a munkát a körülmények hatalma. Ez egyszerre szomorú és reményt keltő jelenség...

A fenti körülmények miatt is számomra rendkívül izgalmas volt ennek a kötetnek az olvasása. Ezt az érzést fokozta az is, hogy mindkettőnk munkájáról Madarász Imre írt rendkívül szép, értő, igen tartalmas elemzést. Kaiser László kötetéhez *Zaj, csend, szó* címmel *Utósorokat*. Az én könyvemem pedig *Egy szívvel – két nyelven, egy lanton – két hangon. Tusnady László magyar és olasz versei élé* címmel mutatta be.

Kaiser László könyvről akarok beszélni, a legtermészetesebb volna az *Utósorokat* idézni. A lényeg ily tökéletes megragadása teszi azt természetessé, hogy pár szóval a „csöndszövetségről” beszéljek. Más szavakkal újra hangsúlyoznom kell, hogy a kötet elolvasása előtt én erre a „csöndszövetségre” nem gondoltam. Nem „beszéltünk ösz-

sze”. Nem készítettünk „cselekvési – tevékenységi programot”, semmilyen közös terv nem volt. Mindez a mi világunkban van jelen, a magyar sorsban.

Madarász Imre a csönd és a lárma kapcsolására hívja fel a figyelmet azzal, hogy megemlíti, hogy a kötetben lévő versek első szava a „lárma”. Igen, ez a „Lárma e korban mérge a dalnak is, így marad árván / dalnok is népe is...” Igazi kórkép van ebben a pár szóban: a lárman nem tud áttörni az ősi és igazi zene, az, ami a költészetben van jelen. Árván marad ez a nép, mert ezen a lárman nem tud áthatolni a jelenkori költő hangja és a régieké sem. Bár ne lenne igaz, amit mondtam! De amikor ezeket a sorokat írom, Petőfi Sándor halálának a százhatvanadik évfordulója van. Hiába nézem a másorfüzeteket, hiába tallózok lapjainkban; talán a bőség zavara zárja el előlem a méltó megemlékezéseket. Látnom kell, hogy itt már nem a walesi bárdok himnusza szól, nem a nagy költő-üstökös örök jelenlétét hirdetik a lapok. Helyette hazugság-világ bajnokok tiszavirág-életű „humbujjai” uralják a teret, a gyorsan semmibe lobbanó időt, mint valamilyen haláltánc groteszk bábfigurái.

Ez a zaj a kakofónia tetőfoka? Vagy lehet-e ezt még fokozni? Hányszoros „fortissimo” jelet engedélyez a zene? Vagy ez is lehet modern, új és végzetes? „Summa fortissimo tart a végtelenbe – a Semmibe.”

Ez nem lehet igaz! Ebben a lármban ember formájú lárváknak még lehet helyük, de igazi embereknek nem. Ezt ki kell kapcsolni. Ez elől menekülni kell egy emberibb világba. Legyen végre az üdvözítő, boldogító szünetjel! Így jövünk rá arra, hogy nem a hit, a lélek, a rend nélküli delírium biztosítja a jövőt, hanem ennek épp az ellentéte. Ennek a tagadása. Ez az igazi és emberi csend. A lélek önmagára dőbbenése, a küszöb elérése – onnan átjuthatunk a boldogság birodalmába.

„Álmod a csönd, az a béke előtti, a bűnre kiáltó” – írja Kaiser.

Áldott, ősi daktilusok! Kedves és szép hexameter, mennyire nem illesz a mai zajvilágba. Írhatott volna akár Radnóti is. Csak a rangosítás miatt mondom én ezt, mert ő is, az ártatlanul sírba hanyatlott költő közelebb áll Homéroszhoz, mint e mai lárma-világhoz. Ám nem lehet az, hogy mi a csönd szerelmesei utolsó mohikánok legyünk. Rá kell döbbsennie a mai embernek arra, hogy élete több, szebb, értékesebb, mint a fecsegő, harsogó felszín. Tehát saját érdekében nincs szüksége az agyvakításra.

Kaiser László költészete meggyőz arról, hogy életvitelével, a lét szabad élménykeresésével korunk embere. Az említett „utolsó mohikánságot” nem a különállás, a kintről való szemlélés miatt mondom, hanem épp a csönd miatt. Az élet többféle meghasonlása vette körül. Túl hétköznapi, ha ezt azzal is magyarázom, hogy szülei elváltak, és a magánéletnek ez a keresztje az ő életére is rávetítette árnyékát. Lehet, hogy a versekből élénk táruló tényeket dramatiszálom, mert ő nem ezeket az elemeket hangsúlyozza. Ám az olvasó szeme előtt egy életnek a fényei villódnak, árnyai suhannak el. A saját joga – akár a tévedés kockázatával is – kiragadni bizonyos elemeket. A legfontosabb az, hogy biztos révbe jusson a vándor, és ezt a költő számára két személy és egy név

jelöli: Helga, a nagy, a szerelme és a kicsi – a gyermekük. Élete értelmét, teljességét bennük látja, és ez a szép és a lényeges. Ezért érdemes a „zajakváriumból” kitörni, ezért jó a lélek csöndszüremlésére hallgatni. Van magasabb minőség, és ez által lép túl az ember minden mai meghasonlason.

A rend felé vezető út örökös küzdelem. De megéri. Le kell győzni a fondorlatos félelmet, és minden sanda és gonosz közöny ellenére hinni kell abban, hogy a művészet igazi erőforrás.

A zokogáshoz kell némi rend, némi teljesség hite, olyan hely, ahol az ember a mélybe zuhanás után magasba nézhet, és onnan megláthatja az elveszett értékeket, de fájdalomukat ma már nem lehet belezokogni ilyen szilárd és biztos kő-múltba, szikla-alapba, mert azt is felmetszik, feldarabolják, eleméztik (*Hová szabad?*). Az ember alatt és fölött is „sikeresen” megteremtették a semmit. Kik? Elsősorban a félműveltek, a lelket ölök. Ők „biztosítják” azt, hogy minden kinti sivatagosodásnál nagyobb veszély a lelki, hiszen ezt a természetit, ütemesen érlelődőt is ők teremtik. Valóban „báránynak látszó gyilkosok” (*Ments meg!*). Maga a tér változatlan: „örök boltozat”, de a körülmények hatalma elkoptatja életünket, ezért marad időnk „viskóidő”.

Tudom, vakmerő és nagyon is egyszerűnek látszó megoldás az, ha egy kötet verseit egymás után vizsgálja meg az ember, hiszen ez a legegyszerűbb olvasói megközelítés, és talán ebből a nagyon is természetes helyzetből adódik az, hogy fennáll a versek felületes megközelítésének a veszélye. Kaiser László költészetéhez pedig éppen úgy hűséges az ember, ha képes egyszerre érzékelni a felszínt és az alatta rejlő mély valóságot. Madarász Imre szép írásában joggal hivatkozik olasz párhuzamokra. Például Ungarettire. A magyar kötődését nevében is hordozó költő írta a világirodalom talán legrövidebb versét: „M’illumino / d’immenso”. A tudatra ébredés – fényre eszmélés meg a végtelen szinte időtlenül van itt jelen.

Az első ciklus verseinek kötetbeli sorrendjét azért tartom, mert úgy vélem, hogy a költő titkához közelebb jutok ezáltal. Egy-egy vers éli a maga külön életét: valahonnan elindul, eljut valahova, és aki a költőt követi, az vele együtt lelkileg egy magasabb lépcsőfokra jut; értékben részesül. Versről versre haladva a rohanó világnak szinte „megálljt” parancsolunk – a művésszel azonosulva, mert a szürkeségbe kavargó színnek nem olvadnak össze előttünk, hanem tündökölnek eredeti szépségükben. A számomra éppen ezért nem véletlenül jut el a *Ne siess!* című remekhez:

Ne siess!

Hová sietsz?

Láttál már sietős

naplementét?

Lekéste már valaki

A saját halálát?

Ne siess!

Mily természetes egyszerű és szép ez a vers, és mennyire fájó, hogy épp a nagy robusztusban nehéz a „fékező rakétát” bekapcsolni. Itt, ebben a versben még a lassítás, a lét örömeinek a lehetősége fennáll. A következő, mély bölcséleti költeményben (*Akár*) már a túl hamar felhangzó „néma rekviem” van jelen. Az élni képes vagy az arra alkalmatlan túl gyorsan jut el a csöndek méltóságába.

A művészet igazi, szép és nemes pillanatait éljük meg: a keserv, a megtöretettség kapcsán könnyen gondolhatunk a bajok forrására, de ezzel ugyanaz a veszély jár, amely a média fő bűne: olyan lelki áram gerjesztődik, amely az élet számára pusztító erejű. Ennek a művészet épp az ellentéte, mert túllépve a „mai kocsmán”, az eszmeit mutatja meg, az igazi létezését. Jövőt építő erőt szabadít fel. Ez ennek a csönndsüremlésnek a lényege. Ezért bízom én abban, hogy az iszonyú szellemi leépülés után igazi újjászületés lehet, elsősorban lelki, szellemi, mert bármilyen egyéb változást csak ez után lehet várni.

Míg ez nem következik be, addig zúdulnak a hazugság-lavinák. „Az dicsőül meg, / ki mindenkinek ártott.” (*Micsoda játszmák*)

A jó és a rossz az emberiség ősi tudatmélyén van jelen. A kereszténység legnagyobb költője, Dante hittet és világra szólóan hirdeti, hogy a jó a nagyobb erő, és nem a rossz. Világunk a középkor alá süllyedt – alá, alá, iszonyú mélyen, mert a jó csak topog, a rossz sugároz. A jó is kénytelen tékozolni, hiszen emberi és igazi léte is pazarlás a gonoszság fellege alatt. A rossz a maradék jót is elorozza (*Nincs tovább*).

A csöndben szinte az utolsó ítélet trombitája szól. Az igazi és értékes életre dörmölgöve, dübörögve hullanak a végső és végzetes rögök. Az ember lába a földbe gyökerezik, és sikoltaná, hogy ez nem lehet igaz. De ennek a sikolynak ugyanúgy nincs helye, mint a korábbi versben szereplő zokogásnak sem. Pedig ezek a versek épp a kimondás hitével és erejével sugallják azt, hogy emeljük fel szívünket. Ha ebben a pokoljárásban megtaláljuk igazi utunkat, akkor zokognunk sem kell, sikoltanunk sem, mert létünkkel tagadjuk a rosszat. Különben a férfiak viharverte fák: „szélütöttek és roncsok...”

*Győztesnek hitt Évák arcán
terpeszkedik torz mosoly,
talán elértek valamit:
minden éhes sejtjük lassan
végső csöndekét abrakol.
(Szélütötte fák)*

A kor üres kínálatai ürbe visznek. A versbeli korunk hősei minden bizonnyal nem tudnak örülni egy ilyen szép alkotásnak, mert vélt királylétükről lehull a lepel. Pedig ennek a versnek is megvan a maga szép, művészi rendje. Ezt előlegezi a cím – a vers hangulatát, ívét megadó metafora.

A *Depresszió* mély árból felvillanó, felbukkanó szereplői minden bizonnyal ismerik

a Semmi ágát. Az első ciklus szép íveként jelenik meg újra az égbolt. Korábban az örök boltozat alatti viskóidőre döbrentünk rá, itt a gondolat, a látás továbblendül:

*Nincs remény és mindig így marad
az Isten nélküli égbolt alatt.*

A ciklust záró vers (*Kérés nélkül*) innen szárnyal a fényt ragyogtató másik pólus felé. Az indítás, a vershelyzet „még a mélycsend éjszaka”. De felébred a költő

*álomba nincsen visszaút,
mert törtet a fény: a rész-egész.*

Különös ebben a versben az álom kettős értelme, hiszen ebben az ébredésben nem a depresszió tartalmatlan nappala következik, hanem a létezés öröme, mert még nincs teljes veszteség és elveszejtés, ha létezik az az erő, amelyet a vers hirdet. Így billen helyre a mérleg serpenyője, így lesz értelme a létezésnek.

*Hálós fényből fényözön lesz,
s új nap mint álom ránk zuhan,
taszít és vonz, kérés nélkül
adj erőt nekünk, adj, Uram!*

Egy ciklus vázlatos végigtekintése volt az imént a célo. A szerves építkezés, a művészi rend további szép példáját láthatjuk a többi ciklusban is, de rövid szellemi kirándulásom során ez nem lehet a célo. Hiszen remélem, hogy a kötet belső világát így is sikerült megsejtenem. A továbbiak az olvasói felfedezésre várnak. Egy kulcsszót nem említettem: ez pedig az elidegenedés. Volt, amikor ezt sablonosan használták, és sikeresen elkoptatták; ezért jó vigyázni vele. Ám az az igazság, hogy létezik, és nem lehet megkerülni.

A huszadik század első felét, annak a lényegét, eszmei összegezését nehéz elképzelni a bartóki éjszakaábrázolás nélkül. Túl nagy példát említek, de az az éjszaka, annak a „beszédes” csendje most is létezik. A hazugsághatárokban a legborzasztóbb az, hogy minden biztonság megszűnt, az Ivo Andrič-i „A hallgatásban a biztonságom” elve is. Bartók oly korban élt, amelyben a hazugság társadalmat formáló erővé vált azért, mert a tömegekbe sulykolt hazugság – a számukra az igazsággal lett azonos. Ez pedig pokoli szakadékba sodorta az emberiséget. A semmi-örvénybe nem szabad beleugrani, mert feneketlen mélybe húzza az embert – a pusztulásba (*Micsoda játszmák*).

„Minden Egész eltörött...” – írta le száz évvel ezelőtt Ady Endre, és minden bizonyítással nem tudta, hogy Rilke is hasonló állított. A filológia tudománya hatalmas eredményeket mutatott fel, de van, amit nem lehet megmagyarázni a segítségével. Történetesen azt, hogy a léleknek közös rezgései vannak, és nem kell folyton „kölcsonzésre” gondolni. Hasonló történelmi légkör kiválthat hasonló feleleteket. Az elidegenedés fölöttébb nagy hatalom, és képes ezt „művelni” az emberrel. Bedri Rahmi Eyuboğlu török költő *Darabokban* (*Paramparča*) című versének az eredetiségét éppen az adja, hogy ő az európai költőktől függetlenül élte meg ugyanazt: „A világom darabokban.”

Épp a léthelyzet tragikumuma teszi oly hitelessé Kaiser László *Széttört* című versét:

*Széttört, bár sosem volt egész,
ha úgy tűnt: volt az délibáb –
és lám: mindenki lép tovább,
van, aki okád, s van, aki
fújja a hamis harsonát.*

A hazai és világirodalmi párhuzamok, megerősítik azt a tény, melyet nem lehet megkerülni, mert ugyanúgy betegségről van szó, mint a korábbi időkben. Olyan betegség réme vicсорít ránk, mint amelyet őspatkány terjesztett.

A szétesés, a hiány gyökeret ereszt az emberi létbe, a társadalomba. Megjelenik a *Magad elé* című költeményben is: „egyben vagy és / így is szerteszéjjel...” Az édesanya emlékét idéző versben is megjelenik, de ebben már a veszély leküzdésének a reménye is jelen van:

*valaki segít, hogy ne legyek
szanaszét és szerteszéjjel.
(Csak néztem)*

Ugyancsak visszatér ez a gondolat a kötet záró darabjában. A költő gyermek- és ifjúkorának élénk, mohó olvasási kedvét így idézi: „Darabos világban vágyni az egészre...” (*Bohóc a porondon. Krónikásének Szeged városából*).

Csöndszövetség! Mi ennek a lényege? Remélem, a fentiekből is kiderül. Az életnek, a munkának, értékeink érlelődésének a korát várjuk. Nemzetünk ne legyen „oldott kéve”, hanem boldog. A becsületes tisztességes emberek ne érezzék magukat hontalanoknak, nem kívánt személyeknek hazájukban! Legyen végre az alkotás teremtő csendje! Látszólag mindez túl egyszerű, jámbor és nemes óhaj, szándék. A művészet célja éppen az, hogy a világot a maga teljességében mutassa be. A bonyolultság mélyén mégis ott az egyszerűség, a létezés igazi, tiszta kristályosan szilárd eszméje, ősi gyökereink megtartó ereje. Ezeket akarta megtalálni Kőrösi Csoma Sándor, és valamivel többet is, ahogy Kaiser László írja:

*húsz nyelven kereste távol
minden magyar igazát.
(Benne volt az őshaza)*

A könyv szép és vonzó küllemét egyébként Pereszlényi Helgának, Jánosi Andrásnak és Bíró Csabának köszönhetjük.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2009)

Kaló Béla

Álmokon átszűrt élet

Bereti Gábor: A szabadság szenvedélye

Hatvanegy éves alkotó első verseskötetét tartja kezében az olvasó, ha kapcsolatba kerül Bereti Gábor *A szabadság szenvedélye* című karcsú gyűjteményével, amelyet a Felsőmagyarország Kiadó jelentetett meg a közelmúltban.

A szerző természetesen ismert literátus körökben, novelláit, csiszolt stílusú irodalomtörténeti, közéleti, esztétikai opusait eddig is olvashattuk különféle periodikákban, de mindeddig egy érdekes, outsideri pozícióhoz hasonlatos státuszt képviselt a honi kortárs irodalmi életben.

Első verseskönyve – melyet reményeink szerint követnek újabbak is – jól igazolja azt a tételt, miszerint az alkotás marad a saját lehetőségeinkkel és a világ befogadásával is számoló egyetlen autentikus kapcsolat, s ez tölti be a világnézet, a filozófia, a vallás szerepét. Bereti versei az intenzív elemző gondolkodás és a szabad, értelmező reflexió szintézisei. Köznapi értelemben filozófiai alapú, sokdimenziós világ az övé, éles intuíciós képességgel, s finom érzelmi visszahatások láncolatával:

Egy felhő sötétlő völgyében,
a megfagyott vércseppnyi fényben,
kos fej ragyog. Mintha emberé volna,
e tajtékos, fájdalom véste arcra ráhűl
a múltó élet szenvedése.

Míg Istent keresve visszanez - ,
szívében törként fordul az idő.

(A csillagkép halála)

Világa olykor enyhén szürreális, enyhén disszonáns; ez még belefér az emberi elme csillapíthatatlan rendező ösztönébe, amely képtelent, befogadhatatlant is képes nagymértékben megemészteni, önmagához asszimilálni. Egy-egy szürreálisnak tűnő (valójában csak álmokon átszűrt) kép a világ egységének jegyében kívánja felrobbantani a dolgokat elválasztó falakat, végső soron az ember magyarázó ösztönére apellál, amely kétségtelenül az életösztönök közül való.

Vers: az észrevevés terének robbanásszerű kiszélesedése. Mélyrétegek. Külsőre: szerelem, passion, ismeretlen, névtelen lelki tartalmak tudatosítása. Belsőleg: homonima, emocionális – tartalmi hatás és vezetettség.

Bereti Gábor is a szintézisteremtés felé igyekszik: benső „totalitása” jegyében fejezi ki egy szorongásos korban (keserűségen, félelmeken át) reményeit, hús-vér szenvedélyeit:

A kentaur megállt.

A daltól szárnya nőtt. S a szárnya fájt
ha szállni mert. Miattunk szenvedett.

S mi éltük, éltettük e szenvedélyt.

(Az áttetsző kentaur)

Kopár, vigasztalan ugyanakkor az exteriőr, szürke a háttér. A szürrealista képek, montázsok grafitfittal rajzolódnak. A pirkadat „éjbe horpad”, „fönn összetört dióhéj fellegek” vonulnak, s a meséskönyvben senki sem maradt. De azért időnként „csodákat lobbant a mozdulat”, ha „kijutnunk innen már nincs hova.”

Furcsa dichotómia – a szenvedély rapszodikussága: szenvedés és boldogság libikókája ez, az élet kettős lakomája, melyben a jelen perceinek meghatározó jelentőségük van. A képek csak latensen tartalmazhatják az igazságot.

Az ember idő- és térérzéke is megváltozott az elmúlt húsz évben: másként látunk, sokkal gyorsabban látunk. A vers lényege ma: a sűrítés túladagolása, ha lehet, s az emlékezés mint hajtóerő. Persze olykor túlságosan is belecsúszunk az emlékekbe, csak ritkán sikerül feloldódnunk úgy a jelenben, hogy kikapcsolhassuk az emlékezést.

Képaradatban él a ma embere. A látás mentes a véleménytől, a látásban megtalálhatja az ember a viszonyát egy másik személyhez, egy tárgyhoz, a világhoz, amiben nincs vélemény. A látás alámerülés a világba, s egyszerre jelenti a kifejezés és a benyomás formáját.

Bereti felnőtt élete nagy részében könyvtárosként dolgozott (miként Borges, hogy egy „nagy kollégáját” is említsük), amely tény mindenképpen visszahat írói–költői működésére is. Hiszen a kontaktus, a kölcsönös vonzás nyilvánvaló a hely és az alkotó szelleme között. Ami alapvetően determinálja szellemi horizontját, élményvilágát.

S ma itt él, a mögülünk szétrablott tájban. Amely már olykor csak plakát, szózat, falragasz, graffiti:

S amint néhány kóbor

hang a fuldoklók szájára visszaszáll,
köröttem kiáltozó kiáltvány lesz a táj.

(A sötétség szokásai)

S mi vonható le konklúzióként?

Esse est percipi, a létezés észlelet. Ami nem érzékelés, észlelet, percepció, az

nincs. Vagyis minden ember „világteremtő”, demiurgosz, ahogyan azt már egykoron Platón is megfogalmazta.

A vers itt van előttünk, olvasni kell. Ha valaki elkiáltja magát a pusztában, a kiáltás attól még kiáltás marad, ha nem is hallja meg senki.

Bereti üzenete szerint óvjuk magunkat a gyarmatosított fantáziaterektől, az erodálódó emlékezetvilágoktól, az olyas monokultúráktól, amelyek minden egyediség eltörlésével fenyegetnek.

Hiszen:

...fogj össze formáló idő,

hogy ne essen szét minden szavam.

Maradjon bennem elég erő,

Ha egyszer meg kell adnom magam.

(Ígérd meg)

Nem megadnia magát – ez a költő hitelképessége.

(Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2009.)

Kis Pál István

Tisztelgő előszó a harangöntéshez

– *a Tanító* –

A kezem még most is ott a tenyerében,
múlhat az az idő, én fogom boldogan,
ha látom szemében könnybetükrözésem,
mint egy régi tablón felismerem magam.
Mert ott áll még mindig minden ajtó előtt,
érezem kézmelegét minden új kilincsen,
noha fejem lágya felnőtt módra benőtt,
azért csak ő tűri helyére az ingem.
Mintha látná kezem, ahogy éppen írok,
a betűket máris gonddal rendezgetem,
álljanak csak sorba szépen a papíron,
s a legfelső sorban legyen ott a nevem!
Hogy szeretnék most is színe elé állni,
csak egy mosolyáért túlzengve éneken,
szép szelíd szaváért, legyen az akármi,
az ének is én lennék, sután és félszegen.

– *a Tanár* –

Fürkésző két szeme a mélyemre látott,
s alászállott oda, hol magam se jártam,
lehettem a szorgos, léha vagy a vásott,
azért rólam mégis többet tudott nálam.
Mert tudta az eget s mind a csillagokat,
a kerek földnek szinte minden titkát,
ráadásul azt is, mi mindent tartogat,
annak, aki látja azt, amit a szem lát.
Persze azt is tudta, nem ő volt a végcél,
hogy csak egy kikötő-helye a hajónak,
eloldozott szépen, mikor jött a jó szél,
legmélyemre rejtve az útravalómat.

– *a Mester* –

Csak állt ott és nézte, nézte, mit csinállok.
 Tudtam, ő már öntött szép szavú harangot!
 Azt gondoltam tudja, tudja, mire vágyok,
 elmondja majd végül, hol vannak a hangok?
 De ő csak állt ott, nem volt szava hozzám,
 csak épphogy rezdült a lesve várt mozdulat!
 Ránéztem s már tudtam, ha ezt én is tudnám;
 én zenghetném ércbe a legszebb hangokat...

– ... –

(Ha a kagyló vagyok, ők az igazgyöngyök,
 ha a figyelmes szem... úgy ők a csillagok,
 s ha majd a kedvükért ércharangot öntök,
 ők lesznek a zengés, én meg majd hallgatok...)

Költözni készülnek...

Költözni készülnek tőlem a szavak,
 s elhagyni, el, a belém vájt fészkeket,
 a partoldal csupa lyukká hűlt réműlet,
 bámul a semmibe, csakúgy, mint a vak.

Itt van még, itt, az önfeledt csevegés,
 nappalom fénye még pihetoll s meleg,
 csak az éj, hol a fagy s a szél ógyeleg,
 tudja, hogy a szónak ez a csend kevés.

Félek, nem jönnek soha többé vissza,
 mélyül ez a csend minden költözéssel,
 s mind, amit írtam, marad irka-fírka,

merthogy a szó (hogy feledhetném el?)
 ha nem a hang, csak színét vesztett tinta,
 bizony csak egy a néma mindenséggel...

Németh István Péter

Quadriga

(két versváltozat)

I.

A legjobb mégis, igen, az volt: gyanútlanul.
Feküdni hanyatt csak a Balaton partján, amíg
Felhő-paripák úsztak felettem át a görögnél
Is kékebb egen.

Az első szürke harci mén. Mint amelyen egyik őszám ért
Ide huszárként Gyórszentivánból Káptalantótiba
Szépanyámhoz.

És hófehér a második. Nem patkóhoz kértem
Pimaszul, de jött, és patkolnotok sem kell azt,
Aki szárnyas.

Terheket húz a harmadik. Testes, akár vérei
A Muraközben. Alkonyi Nap festi a szórét.

A negyedik oly fekete pedig, akárha gyászbóbitája.

II.

Négy fele a négy égtáznak paripák vonszolásznának.
Befogatná magát az egyik, szántna, hol a gyöngyöt vetik.
Hogy megfűrösszem, a másik meg éppen a tóra vágyik.
A harmadik pegaz'-szárnya fölvinne a magasságba.
Negyediknél nincs erősebb, noha
fából gebe lába,
s Csobánc alatt apámhoz húz a korom Szentmihálylova.

Tapolca, 2004, 2009

T. Ágoston László

A csikósok ezredese

Amikor 1848 októberében Kossuth megbízta Lenkey Jánost a Hunyadi huszár-ezred megszervezésével, ugyancsak morfondírozott magában az ezredes, miért rendelték vissza a harctérről. Ő volt az a Lenkey kapitány, aki az év tavaszán 130 huszárt vezetett haza Galíciából a magyar forradalom védelmére. „De hiszen mindenki csak dicsérte a századom vitézségét – gondolta magában. – Még az ellenség is kék farkasoknak nevezett bennünket... Kossuth azt mondta, nehéz feladatot bíz rám, és tessék, idevezényelt Nagykőrösre, hogy tanítsam meg a gatyás, lajbis paraszt – meg csikóslegényeket verekedni az ellenséggel. Ez hát az a fontos, nehéz feladat? Igazi katonának való cselekedet ezekben a nehéz időkben?”

Bezzeg néhány nap múlva megváltozott a véleménye. Ezek a legények ugyanis nagyon jól tudtak bánni a lóval, de arról fogalmuk se volt, melyik végén süll el a puska. A kardot meg úgy fogták, akár a cséphadarót. Volt is velük baja annak a néhány kiképző altisztnek, akiket az ezredeshez vezényeltek.

A felszerelés is egyre késett. Nem volt nyereg a lóra, kevés volt a kard, meg a pisztoly. Egy nap aztán különös ötlete támadt Lenkeynek. Fölpattant a lovára, és meg se állt a gyakorlótérig, ahol éppen egy század huszár tanulta a haditudományt. Keménykötésű, lóra termett Duna–Tisza közti legények voltak valamenynyien. Néhány nap alatt betörték a környék földbirtokosaitól vásárolt három – négyéves csikókat, csak a fegyver állt még sután a kezükben.

– Csillag fiam! – szolt az altisztnek Lenkey. – Mutasd meg ezeknek a fiúknak, hogyan kell a pisztolyt fogni katona módra! Te meg huszár figyelj, mert lehet, hogy ettől függ majd az életed az első csatában!

– Figyelök, naccságos úr! – vágta össze a bokáját a huszár.

– Ejnye, Kovács huszár, hát nem megmondtam kendnek, hogy az a válasz; igenis, ezredes úr!? - ingatta a fejét az altiszt.

– Hát, ha kendnek így jobb, neköm teljesen mindégy...

– Hová valósi vagy, fiam? – kérdezte tőle az ezredes mosolyogva.

– Ide, Szentmártonba.

– Ott is őznek, mint Szegeden?

– Úgy beszél az embör, ahogy az annyátú' tanúta...

- Igaz van, édes fiam, nem is kell szégyellni az ízes magyar szót! És a karikással tudsz-e bánni?

– Én é? Csikós bujtár vagyok én, naccs... izé, ezredős úr! Má' honné tünnek!...

– No, lássam!

Körülnézett a legény, aztán elmosolyodott, mint aki talált valamit.

– Tűzzön fő kend égy papírt arra a bukorra, innét lévőszöm!

Az őrmester ugrott, rátűzött egy papírlapot a bokor ágára. A legény meg kettőt suhintott, egyet kanyarított, s a papírlap kettévágva hullott a földre.

– No, altisztek, sorakozó! – vezényelt Lenkey. – Ti megtanítjátok ezeket a legényeket a karddal, pisztollyal bánni, Kovács huszár pedig megtanít benneteket arra, hogyan kell a karikással kiemelni az ellenséget a nyeregből. Ha elfogadsz tanítványnak, én is beállok közétek.

– E' hát – bólintott a legény. – No, ide figyejjenek kendtök! De ájjanak messzebb égymástú', nehogy kicsapják égymás szömit, mer' akkó aztán nízhetnek ám a lukonn!...

– Látod, fiam, ez lesz a legfélelmetesebb fegyverünk – mondta az ezredes Csillag Jakabnak. – Rózsa Sándor szabadcsapata is ezzel verekszik a Délvidéken. Fut előlük az ellenség, akár a nyúl. Az a mi ezredünk legvitézebb százada. Igaz, hogy régi katonákat nem fogadnak maguk közé, meg a parancsot se hajlandók végrehajtani, de ha szépen kérik őket, mindent megcsinálnak. Holnaptól a karikást is vegyétek föl a fegyverek listájára!

Gyorsan híre ment a dolognak, s a nagykőrösiek úgy emlegették Lenkeyt, hogy a csikósok ezredese. Néhány hét múlva szétosztották a legényeket. Egyik század Komáromba ment, a másik az északi hadtesthez, a harmadik a Délvidékre. Mindenütt vitézül megállták a helyüket. Az osztrák vasasok jobban félték a karikásuktól, mint az ágyúgolyótól.

Amikor 1849 tavaszán – már tábornokként – kitört az ostromzár alá fogott Komárom várából Lenkey János, akkor is a Hunyadi-huszárokat vezette az ellenségre, és néhány óra alatt elűzte az osztrákokat a Csallóközéből. Mikor Damjanich tábornok – aki jó barátja volt – gratulált neki a győzelemhez, elmosolyodott, és csak ennyit mondott:

– Tudod, János, én voltam a csikósok ezredese...

Bene Zoltán

És végül...

És végül majd mindegy lesz, mire vágytál, és mit szerettél volna, mondta Szomor Zsolt Pósának. Végül majd felébredsz egy reggel, és tenned kell valamit, amit nem is szeretnél igazán, de aminek csakhamar jelentősége lesz. Mondjuk elmész egy sajtótájékoztatóra, ahová a halál se akar, te mégis elmész, megmagyarázhatatlanul. Vagy beiratkozol egy tanfolyamra, vagy valami. És később kivi-láglik, hogy nem te döntöttél, de náladnál hatalmasabb erők irányítottak. És akkor majd véget ér a kálváriád. Éppen abban a pillanatban, amikor eltörték a sípcsontjaidat, levesznek a keresztről, a sebeidet kimossák, a csontod lassan összeforr. Nem jajgatsz, csak félsz, csak fájsz. Hanem mire elmúlik a félelem, a jajgatásvágy, a fájdalom, akkorra kisüt a Nap és beszívható lesz a levegő. És meglátod, miért élsz még, meglátod, miért vagy több egy növénynél. Nem érted majd, miként lehet ez, nem érted, hogyan érdemelted ki, hiszen a keserves, istentelen évezredek alatt belédkövesedett a hitelenség, az undor – leginkább önmagadtól. Leginkább... És szégyellni fogod magad mindazért, amit addig tettél és könyörögsz, hogy ne érjen véget a felfoghatatlan kegy, amit már nem is vártál. És akkor meglátod majd valamiben vagy valakiben az Isten arcát. És más lesz, mint amit valaha is el tudtál képzelni... Szomor Zsolt itt abba hagyta. És ha mégsem történik meg mindez, kérdezte Pósa. Akkor iszod tovább a kis édeseket, édes lelkem, felelte Szomor Zsolt mosolyogva, és az eltört sípcsontok miatt képtelenné válván arra, hogy tartsd magad, szépen, lassan megfulladsz.

Van ilyen

Van olyan, hogy az ember megy az utcán, és jól érzi magát, gondolta Szomor Zsolt, miközben ment az utcán, és jól érezte magát. És olyan is van, gondolta, hogy bemész egy helyre, ahová azért küldtek, készíts interjút egy nővel, és a nő olyan hatással van rád, hogy mikor utána mész az utcán, akkor jól érzed magad attól, hogy van ilyen nő is a világon, még ha nem is neked, de azért van. Persze, olyan is van, hogy bemutatnak egy nőnek, aki semmiféle hatást nem gyakorol rád, de azért elég jól elbeszélgettek, később megint, aztán újra, végül elveszed feleségül, hogy csináljál valamit, amit addig még nem csináltál. És próbálsz megfelelni a követelményeknek, miközben fogalmad sincs, ki a fene támasztotta veled szemben, csak úgy belesuttyantál ebbe is, ahogyan kutyaszarba lép az ember, vagy virágcserep esik a fejére valami balkáni balkonról, miközben megy bele a tavaszba, és mélézik az ég kékje alatt. És ha már egyszer suttjó módjára belesuttyantál ebbe a házasság-dologba vagy mibe, gondolta Szomor Zsolt, hát vergődsz benne, mint varangy a homokban, mert nem tanultál meg szándékosan fájdalmat okozni, ahogyan elviselni sem tanultad meg a fájdalmat; de közben szándék nélkül, mégis megelőzhetően, mégsem megelőzve, folyamatosan fájdalom fakad belőled, s azt hiszed, ez a házasság, hogy ilyen. Főleg, amikor mész az utcán, és jól érzed magad csak úgy, csak attól, hogy lehet, mégis más minden, csak nem kell balga módon mindenbe belesuttynni, mint részeg biciklista a betonozott árokba. Hát, vannak ilyesmik, gondolta Szomor Zsolt, miközben ment az utcán, és az egész világ dacára jól érezte magát, mert bemehetett egy helyre, ahol beszélhetett egy nővel, aki bár nem neki létezik, de valakinek igen, és ez megnyugtató, mert van ilyen.

Lőrincze Lajos-díj

Az anyanyelvi mozgalmak és versenyek sorában nagy hagyományai vannak az intézményi és országos szintű helyesírási versenyeknek. Az országos, sőt Kárpát-medencei versenyek immár az iskolai oktatás-képzés minden szintjén évente kiváló alkalmat teremtenek a fiatalok szakmai felkészültségének összemérésére, tanáraiknak pedig tapasztalatszerzési, továbbképzési alkalomként értékelhetők. Nem elhanyagolható az emberformáló, sőt: emberi kapcsolatokat, barátságokat létrehozó szerepük sem. E versenyek a következők:

1987 óta: Nagy J. Béla Kárpát-medencei helyesírási verseny az egyetemi, főiskolai hallgatók számára. Eger, Eszterházy Károly Főiskola, Magyar Nyelvészeti Tanszék.

1988 óta: Implom József Kárpát-medencei helyesírási verseny a középiskolai tanulók számára. Gyula, Erkel Ferenc Gimnázium.

1997 óta: Simonyi Zsigmond Kárpát-medencei helyesírási verseny az általános iskolás tanulók számára. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK.

2008-ban Antalné Szabó Ágnes, a Simonyi Zsigmond-verseny szervezője volt az Anyanyelvápolók Szövetsége rangos kitüntetésének, a Lőrincze-díjnak egyik kitüntetettje, 2009-ben az Implom József és a Nagy J. Béla-verseny szervezői nyerhették el a Lőrincze-díjat. Itt közöljük 2009. december 12-én a Szövetség ünnepi közgyűlésén, a kitüntetés átadásán elhangzott méltatásunkat.

Dr. Bozsik Gabriella

Bozsik Gabriella első diplomáját 1972-ben az egri tanárképző főiskolán szerezte magyar–ének-zene szakon, majd az Eötvös Loránd Tudományegyetemen magyar nyelv és irodalom szakot végzett. 1979-ben nyert itt középiskolai tanári oklevelet. 1979–1981-ig általános iskolai tanárként tevékenykedett, ekkor hívta meg az egri főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékére. 1989-ben egyetemi doktori, 1996-ban kandidátusi fokozatot szerzett, így doktori címére tekintettel főiskolai docensi, majd kandidátusként főiskolai tanári előlépésben részesült.

Főiskolai oktatói tevékenysége a magyar leíró nyelvtan minden területére kiterjedt, az évek folyamán azonban egyre inkább a magyar helyesírásra és a magyar nyelv tantárgy-pedagógiájára koncentrált a működése. A tantárgy-pedagógiai oktatás- és kutatásban jó alapot jelent – az elméleti felkészültsége mellett – csaknem tízéves általános iskolai gyakorlata.

Mára már Bozsik Gabriellát a magyar helyesírás legkiválóbb szakértői között tartjuk nyilván. Ebben – alapvetően racionális gondolkodásán és egyéniségének alaposságán kívül – bizonyára meghatározó volt tanárának, Pásztor Emilnek hatása. Mind doktori, mind kandidátusi disszertációja helyesírási témájú, az utóbbiban történetileg is vizsgálja az intézménynévrendszer helyesírási problémáit. Publikációinak nagy része is helyesírási témájú: önálló kiadványként készített helyesírási feladat- és mondatgyűjteményt; nagyobb tanulmányai az Eszterházy Károly Főiskola tudományos közlemé-

nyeiben, a Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványaiban és más gyűjteményes kötetekben jelentek meg, kisebb szakcikkeit pedig többek között az Édes Anyanyelvünk, a Köznevelés és a Magyartanítás közölte.

Bozsik Gabriellának oktatói és tudományos tevékenysége mellett jelentős a részvétele a szakmai közéletben: a pedagógus-továbbképzésben; 1996-tól minden alkalommal előadást tartott az Országos Anyanyelv-oktatási Napokon, 2006-tól előadója a Magyar Nyelvtudományi Társaság Magyartanári Tagozata módszertani konferenciájának, magyartanári továbbképzésben Kassán és Tornalján is tartott előadásokat. Intenzív munkát végez a Szemere Gyula anyanyelv-pedagógiai kutatócsoportban.

A továbbiakban a pedagógusjelöltek Kárpát-medencei helyesírási versenyének létrehozásában, szakmai megvalósításában és szervezésében végzett munkáját méltatjuk.

Az egri főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének oktatói mindig meg voltak győződve arról, hogy az anyanyelvi mozgalmaknak és versenyeknek nagy nevelő erejük van, s a tanszéken sok évtizedes hagyománya van a helyesírási és a beszéddversenyeknek. Így nem véletlen, hogy éppen Bozsik Gabriella és kiváló tanítványai körében született meg a gondolat, hogy valamennyi pedagógusjelölt számára lehetőséget kell teremteni helyesírási kultúrájának megmutatására. A törekvést magáévá tette Fekete Péter, a tanszék akkori vezetője, s pártfogókra talált a Művelődési Minisztériumban, a Magyar Tudományos Akadémia Helyesírási Bizottságának tagjai körében. 1987-ben került sor első ízben az országos döntőre, 1991-től lehetővé vált a határon túli egyetemek, főiskolák magyar szakos hallgatóinak bekapcsolódása a versenybe. A kezdetben egynapos rendezvény 1995-ben bővült szakmai konferenciát is magába foglaló kétnapos programmá, s ettől fogva jelennek meg Bozsik Gabriella (és alkalmanként társszerkesztők) gondozásában a szakmai előadásokat, a feladatokat és értékelésüket tartalmazó kötetek, eddig szám szerint kilenc. A meghívott előadók – legkiválóbb nyelvészeink – a helyesírás elméleti és időszerű gyakorlati kérdéseit fejtik ki tanulmányaikban.

1988-tól mintegy másfél évtizeden át a verseny legfőbb támogatója és a zsűri elnöke Fábian Pál volt, az ő javaslatát követve vette fel a verseny Nagy J. Bélának, a kiváló nyelvtudósának, az AkH. 1954-es, 10. kiadása egyik fő munkatársának nevét.

Bozsik Gabriella nemcsak a versenyek szervezőjeként és titkáráként működik kezdetről fogva máig eredményesen, hanem tanári kiválóságának elismeréseként azt is elmondhatjuk, hogy talán nem is volt a huszonkét év alatt verseny, melyen az ő tanítványa ne ért volna el felkészítő munkájának eredményeként helyezést.

Bízom benne, hogy e rövid méltatás is meggyőzően igazolja, hogy Bozsik Gabriella méltán nyeri el az Anyanyelvápolók Szövetsége Lőrincze-díját.

V. Raisz Rózsa

Pataki István

árnyjáték

árnyékára is rádólnék
ahogy élém vetül
árnyékom is rádól
ahogy élém kerül

árnyékom játéka
játékomnak árnya
árnyéka játéka
vágymainak szárnya

óh remegő őzem
ne félj velem repülsz
eltűnnek az árnyak
hogya egymást fedjük

esély

szoros kapu
és szoros lyuk
keskeny út
és keskeny derék
mennybemenetelhez elég

naplórészlet

a mai nap csodálatosan telt el
testes borral
kevésbé testes nővel
és a testetlen istennel

Doefcoedemus:

a néphiedelem hasznosítása csaba királyfi egyik udvarhölgyénél

– székely népmese nyomán –

mielőtt emőre másztam
erőssen befoghagymáztam
félt az ördög úgyan szaladt
alattam az angyal maradt

s míg az ördög rájött
a füstlyuk a kiút
angyalkám is örömében
tollaiból kibújt

jurtám előtt maradt szárnya
mert e mennyben pőrén szárnyal

(utólagos)

én meg a költőről húzom le a leplet
aki ez idő tájt kegyeset füllesztett
mikor e remeket utókorra hagyta
nem is volt mifelénk akkoron foghagyma
bár az is meglehet vót miután meghótt
de nem ez a lényeg az angyal angyal vót

elégia

mint ünnepek után
a gyertyacsonkok
olykor elárvulok
s várom
lehül-e belül e túlevelű csend

talán anyám ha látja
ki ölel majd át a másvilágba

nem érdekel
mit a szél s a pap összehord
életben is férgék
ültek felettem tort

a vesztőhely felett is felkél a nap
s a győztes is egyszer fűbe harap

mit számít
ki szeret
ki utál
a fű is kizsendül
jégverés után

mondókás

lánc lánc béklyótánc
láncos medve tánca
kifordultunk magunkból
bírjuk még cérnával

erre zörög a csontunk
arra meg a lelkünk
nincsen hazánk
se házunk
se egy árva telkünk
segíts minket istenünk
önmagunkra lelnünk

üzenet mindenkorra

nem adom fel
és nem adom alább
borzongj meg élet
vigyorogj halál
nem adom fel
és nem adom alább
ámuljon isten
köpködjön galád
nem adom fel
és nem adom alább
értetek élek
s bennetek tovább

E számunk szerzői

- T. Ágoston László (1942) Budapest
Aich Péter (1942) Miskolc
Anga Mária (1955) Eger
Angyal Sándor (1984) Dunaszerdahely
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
Bak Zsuzsanna (1985) Maklár
Balázs Beáta (1984) Etes
Balázs F. Attila (1954) Ekecs
Bata János (1963) Horgos
Bene Zoltán (1973) Szeged
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bérczessy András (1975) Eger
Bobory Zoltán (1946) Székesfehérvár
Bozók Ferenc (1973) Kecskemét
Busku Anita Andrea (1978) Tiszaújváros
Csete György (1937) Budapest
Csoóri Sándor (1930) Üröm
Csóka Ferenc (1959) Nagymegyer
Farkas Gábor (1977) Szigetszentmiklós
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Grendel Lajos (1948) Pozsony
Győri László (1942) Budapest
Gyüre Lajos (1931) Kassa
Herczeg István (1949) Eger
Hodossy Gyula (1960) Balázsfá
Hutvágner Éva (1988) Dunaújváros
Kaiser László (1953) Budapest
Kaló Béla (1954) Szuhogy
Karádi Márton (1985) Mosonbánfalva
Kelemen Erzsébet (1964) Debrecen
Kis Pál István (1951) Szekszárd
Kiss Benedek (1943) Budapest
G. Komoróczy Emőke (1939) Budapest
Koncsol László (1936) Pozsony
Konczek József (1942) Pomáz
Korányi Mátyás (1975) Budapest
Korpa Tamás (1987) Szendrő
Kozsár Zsuzsanna (1970) Kassa
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
Kulcsár Ferenc (1949) Dunaszerdahely
Lipcsei Márta (1943) Nagyvárad
Mátyus Alíz (1948) Budapest
Mezey Katalin (1943) Budapest
Nagy Erika (1961) Nyárasd
Németh István Péter (1960) Tapolca
Pataki István (1953) Bihar
Pécsi Györgyi (1958) Budapest
Polgár Dóra (1991) Szarvas
Posta Marianna (1983) Eger
Pozsgai Györgyi (1954) Budapest
Póda Erzsébet (1964) Balázsfá
V. Raisz Rózsa (1939) Eger
Serfőző Simon (1942) Miskolc
Szakolczay Lajos (1941) Budapest
Szappanos Gábor (1962) Budapest
Tari István (1953) Óbecse
Dr. Ternyák Csaba (1953) Eger
Sz. Tóth Gyula (1945) Szigetvár
Tóth László (1949) Dunaszerdahely
Tusnady László (1940) Sátoraljaújhely
Verók Attila (1975) Eger
Véghelyi Balázs (1983) Százhalombatta
Zirig Árpád (1940) Dunaszerdahely

A lapban szereplő grafikák Herczeg István munkái.